

Gönül Kardeşliği ve
Yunus Emre

Hazırlayan:
HİLMİ ÖZDEN

İSTANBUL, 2015

YAZAR HAKKINDA

Hilmi Özden, **1959 yılında dünyaya geldi.** Konya ve Eskişehir’de İlk ve Orta öğrenime devam etti. Yüksek Öğrenimini **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinde** tamamladıktan sonra, iki yıl mecburi hizmet ve on altı ay askerlik görevlerini takiben Sağlık Ocaklarında, Köy Hizmetleri 14. Bölge Müdürlüğünde tabip olarak çalıştı. 1995 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalında **Prof. Dr. Gürsel ORTUĞ** ve **Prof. Dr. Nedim ÜNAL** danışmanlıklarında “**Omurganın Torakal Bölümü’nde Medulla Spinalis Çaplarının Manyetik Rezonans Tekniği İle Ölçümü ve Değerlendirilmesi**” isimli tezi tamamlayarak Anatomi doktoru ünvanı aldı. 2005 yılında ESOĞÜ tarafından Nottingham Üniversitesine gönderildi ve **Dr. Lopa Leach**’in yanında **angiogenesis** üzerine çalıştı. Yurt içinde **sıçan ve farelerde transplantasyon, embriyonik kök hücre ve mikrocerrahi** üzerine çalışmalar yapan ekiplerde görev aldı. **2013 yılında, Eskişehir Türk Dünyası Başkenti Ajansı Danışma Kurulunda ESOĞÜ temsilcisi oldu.** Şu anda ESTÜDAM (**ESOĞÜ Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi**) müdürü olarak da görev yapmaktadır. Anatomi sahasında yurt içi ve yurt dışı çalışmaları bulunan yazar **ESOĞÜ Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim dalında öğretim üyesidir. Evli ve iki çocuk babasıdır.**

Gönül Kardeşliği ve
Yunus Emre

Hazırlayan:
HİLMİ ÖZDEN

DOĞU KÜTÜPHANESİ

Gönül Kardeşliği ve Yunus Emre

Hazırlayan: **HİLMİ ÖZDEN**

Yayın Yönetmeni

Erol Cihangir

Koordinatör

Derya Aydın

Grafik Uygulama

Sercan Arslan

Mizanpaj

Çelebi Şenel

1. Baskı, 2014, İstanbul

2. Baskı, 2015, İstanbul

Ofset Baskı

Ofis Yayın Matbaacılık, Güven Sanayi Sitesi, B Blok
No: 386 Tel: (0212) 576 47 15 Topkapı/İSTANBUL

© Bu kitabın bütün yayın hakları Kültür Bakanlığı
Telif Hakları Mukavelesi gereği yayınevine aittir.

Sertifika No: 19492

MİLLETLERARASI NEŞRİYAT NUMARASI
ISBN 978-605-5227-32-6

DOĞU KÜTÜPHANESİ

Bab-ı Ali Yokuşu, Cemal Nadir Sk. B.Milas Han
No: 24/114 Sirkeci/İstanbul Tel: (0212) 520 27 19
web: www.dogukutuphanesi.com
e-mail: bilgi@dogukutuphanesi.com

İçindekiler

Takdim / 7

Gönül Kardeşliği ve Yunus Emre / 7

Önsöz / 9

Yunus Emre / 15

Türkiye Türkçesi / 23

Türkiye Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 25

Azerbaycan Türkçesi / 37

Güney Azerbaycan Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 40

Kuzey Azerbaycan Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 50

Doğu Anadolu Osmanlı Türkçesi / 61

Zaza Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 78

Gurmanc Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 88

Türkmen Türkçesi / 101

Türkmen Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 103

Merv (Selçuk) Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 114

Karaçay-Malkar Türkçesi / 125

Karaçay Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 127

Kazak Türkçesi / 139

Kazak Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 141

Kırgız Türkçesi / 163

Kırgız Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 165

Tatar Türkçesi / 177

Kırım Tatar Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 180

Özbek Türkçesi / 191

Özbek Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 194

Uygur Türkçesi / 205

Uygur Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri / 207

Kafkasya Dilleri / 227

Abhazca Yunus Emre Şiirleri / 254

Adigece Yunus Emre Şiirleri / 265

Gürcüce Yunus Emre Şiirleri / 277

Doğu Avrupa ve Balkan Dillerinde Yunus Emre / 289

Macarca Yunus Emre Şiirleri / 308

Arnavutça Yunus Emre Şiirleri / 321

Boşnakça Yunus Emre Şiirleri / 332

Pomakça-Torbeşçe Yunus Emre Şiirleri / 343

Afganistan Hazara Dili / 355

Hazaraca Yunus Emre Şiirleri / 357

Takdim **Gönül Kardeşliği ve Yunus Emre**

Dr. Hilmi Özden¹

“GÖNÜL KARDEŞLİĞİ ve YUNUS EMRE” isimli bu eser gönüllü insanların inşa ettiği mütevazî bir çalışmadır. Eserin başlığı önce “YUNUS EMRE ve KARDEŞ EDEBİYATLAR” veya “YUNUS EMRE ve İNANÇ KARDEŞLİĞİ” gibi isimler olarak düşünülmüştür. Fakat ömrü gönül inşası ile geçen bir Yunus için “GÖNÜL KARDEŞLİĞİ ve YUNUS EMRE” isminin daha uygun olacağını düşündük. Yunus Emre Divanı’ndan on şiiri seçerek onların çeviri ve aktarımını² esas aldık. Yunus Emre’nin bu on şiirini hiçbir beklentileri olmadan Türk şive veya lehçeleri ile akraba toplulukların dillerine aktaran dostlarımıza ayrı ayrı şükranlarımızı sunarız. Ayrıca bu çalışmaya gönülden verdikleri destekler nedeniyle Atila AYVA Beye, Dr. Semih ÖZ Beye ve Erol Cihangir Beye de teşekkür ederiz. Yunus Emre’nin tüm şiirlerinin Türk Lehçeleri ve dünya dilleri ile buluşturulacağı günleri görmek dileğiyle:

Bir nazarda kalmayalım
Gel dosta gidelim gönül
Hasret ile ölmeyelim
Gel dosta gidelim gönül

1 Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Öğretim üyesi.

2 Yunus Emre Divanı, Türk Dili ve Edebiyatı Yayın Kurulu, Dergah Yayınları, İstanbul, 1981.

Önsöz

“Gönül Kardeşliği ve Yunus Emre” adlı bu eser, tamamen gönüllü insanlar tarafından hazırlanmış bir Yunus Güldestesidir. Bu çalışma, Türk kültür coğrafyamızda Türkçe konuşan veya konuşmayan akraba topluluklardan öğrencilerimizin ve arkadaşlarımızın bir araya getirdiği Yunus Emre ilahîleri demetidir. Yunus Emre şiiirlerinden on adet seçilerek Türk lehçelerine aktarılmış veya akraba topluluklarımızın dillerine çevrilmiştir.

Yunus Emre’nin bu eserdeki şiiirleri; Doğu Türkistan’dan başlayarak Batı Türkistan, Kafkasya, Kırım, Macaristan, Balkanlar, Kosova, Bosna ve Arnavutluk’a kadar geniş bir coğrafya sathının gönül insanları tarafından sizlere değişik Türk lehçe ve akrabalarımızın dillerinde sunulmuştur. Bu aktarmalar ve çevirilerin daha da çoğaltılmasını düşünmekteyiz. Yunus Emre’ye ait olan bu gönül zenginliği bütün dünya uluslarıyla da buluşturulmalıdır. Bu Türkiye Türklerinin Yunus Emre’ye vefa borcudur. Şiiirleri okuyan Türk toplulukları ve akraba topluluklar Yunus Emre’deki derunî ahengi ve zenginliği göreceklerdir. Bu arada Türk Lehçeler ve akraba dillerden bazılarının çeviri ve aktarılmasını şimdilik yapamadık. Yakut, Tuva bölgesi, Dağıstan, Gagavuzya, Moğolistan vd.

Kerkük, Musul, Telafer, Erbil, Süleymaniye vd. Türk beldelelerinin şivesini ise aktaracak dostlarımız olmasına rağmen aktarmaya gerek olmadığını düşündük. Çünkü Yunus Türkçesi Telafer’in, Altunköprü’nün, Tuzhurmatı’nın, Musul’un, Kerkük’ün, Erbil’in yani yakın vatan coğrafyasının Türkçesinden ibarettir.

Yahya Kemal “Türkçe’nin çekilmediği yerler Türk vatanıdır” diyordu. Şu günlerde (2014) ise bu güzel coğrafyadan Türk’ün

dili çekiliyor, unutturuluyor, çektiriliyor. Kısaca Yunuslar çekiliyor, Yunusların dili ve eli kadim Türk Yurdundan çektiriliyor. Türk ve Türkçe bu vatan toprağında boğuluyor, boğduruluyor. Bu acı hakikati burada zikretmeden geçersen Yunus Türkçeli Türk Yurtlarına vefasızlık yapmış olurum.

Bu mütevazı kitapçığın hazırlanmasında gönüllü olarak görev alan arkadaşlarımız şiirleri bazı lehçe ve dillere aktarma ve çevirmede zorlandılar. Bu Yunus Emre'nin Türkçesinin hem kendi dönemi, hem de günümüz Türkçesinin çok ötesinde bir zenginlik taşımasından kaynaklanmaktaydı. XIII. yy. Türk Edebiyatının zirve eserlerinden olan Yunus Emre Divanı şüphesiz tasavvufî hüviyeti itibarı ile de tüm sadeliğine rağmen batinî manaları yönünden açıklamalara muhtaçtır.

Bu gerçeklerle yüzleşeceğimizi bilmemize rağmen, başta kitapçığı hazırlayan ve çoğunluğu öğrenci olan arkadaşlarımız olmak üzere bu çalışmanın ilkler arasında olma özelliği kazandığını düşünüyoruz.

Türkçe, XIX. yy sonlarına kadar genel olarak Batı Türkçesi (Osmanlı, Azerbaycan) ve Doğu Türkçesi (Çağatay) olarak bilinmektedir. Klasik eserlerimiz de bunu teyit eder. Fakat Rusya'nın tutumu ile özellikle Çağatay edebiyatı içinde düşündüğümüz Kırgız, Kazak, Özbek, Türkmen vd. Türk topluluklarının Türkçeleri zamanla mahalli dil haline getirilmeye çalışılmış, değişik alfabeler uygulanarak şive veya lehçe farklılıkları dil ayrılıklarına dönüştürülmek istenmiştir. Özellikle Rus din adamı Nikolay İlminski öncülüğünde yapılan bu çalışmaları fark eden İsmail Gaspıralı Bey, Kırım'da otuz üç yılı aşkın süre çıkardığı Tercüman Gazetesinde ve açtığı Usul-ü Cedit mektepleri ile "**Dilde, Fikirde, İşte Birlik**" şiarını Türk Dünyasında hakim kılmaya çalışmıştır.

Maalesef uzun yıllar önce Çarlık Rusya ve ardından Sovyet Rusya'nın kasıtlı çabaları ile Türkçenin farklı şivelerinden bazıları zamanla birbirinden çok uzak lehçeler haline getirilmiştir. Hatta Sibiryâ bölgesinde Türkçenin bazı lehçelerinin kaybol-

maya başlamış, bu lehçelerin yerini de Rusça almıştır. Rusların M.S.1552 Kazan işgalini düşünürsek, kuzeyden güneye nasıl bir kültür istilasının başladığını anlayabiliriz.

Rusya'da 19.yy'dan itibaren Türklerin Ruslaştırılması için planlar yapılmıştı. Kazan Üniversitesinde faal olmuş papaz, Nikolay İlminski (1822-1891), Rusya Türklerini Ortodoks dinine döndürüp Ruslaştırmalarını amaçlıyordu. Onun önerdiği stratejiye göre Türkçenin lehçelerinden ayrı ayrı yazı dilleri geliştirilip, bunlara kiril alfabesi uygulanacak ve her dil için de değişik diakritik işaretler kullanılacaktı. Aynı zamanda Rus dili geçer dil olarak herkese dayatılırsa küçük toplulukların lehçeleri zamanla önemini yitirecekti. İlminski'ye karşılık İsmail Gaspıralı, 1884'te Bahçesaray'da Kırım'da çıkarmağa başladığı Tercüman gazetesi vasıtasıyla ortak Türk yazı dilini savunup, bütün Türk Dünyasının sadeleştirilmiş İstanbul Türkçesinde birleştirilmesini istemişti ve bu düşüncesini yazdıklarıyla uygulamıştı. İlminski, Gaspıralı'nın faaliyetinden haberdardı ve savcı Pobedobçev'e şikayet mektupları yazıyordu: "O, kendi yayınlarında Osmanlı Türkçesini bütün Türk soylu Müslümanların ortak dili haline getirmeğe çalışmaktadır". Bu gelişmeler onu pek kaygılandırıyordu: "Duyduğuma göre Kazan'da Türkçe gazetelerden başka ders kitaplarının sayısı yıldan yıla artmaktadır. Kitapların içeriği Avrupaî, dilleri Osmanlı Türkçesidir". İlminskiy, Gaspıralı'nın çalışmalarını engelleyememişti, ancak 1917 ihtilalinden sonraki Sovyet rejimi İlminski'nin programını yürürlüğe koydu. Bu, yalnızca Türk halklarını değil, azınlıktaki bütün halklar için yaygın bir siyaset olarak takip ediliyordu: öz dillerdeki yayıncılığa izin veriliyor, hatta teşvik ediliyordu, fakat bunlar nispeten dar bir çevrede kaldığı için ancak folklorik bir anlam taşıyabiliyordu.³

Şu an Çin işgali içinde bulunan kadim Türk Yurdu Doğu Türkistan Türklerinin çoğunluğunu oluşturan Uygurların Türkçesi, Anadolu Türkçesine ve Kafkasya'da Mingi Tav'ın zirvesinde

3 Dr. Atilla Jorma, Balkanlarda Milliyetçilik ve Büyük Güçlerin Siyaseti, Turan Dergisi, Sayı 8, 2009, s. 93-94.

oturan Karaçay'ların konuştuğu Türkçe ile ayniyet arz etmektedir. Fakat Çin her geçen gün bu mahzun kardeşlerimizin dilini ve kültürünü, dolayısıyla kendilerini yok etmek istemektedir.

Türkler, dünya tarihinde, iki yurt kurmuş ender milletlerden biridir. Bu yurtlardan ilki, Asya toprakları merkezli olmakla beraber, Avrasya bozkırı "Asya ve Avrupa düzlükleri" üzerinde kurulu tarihî atayurtlarıdır. Bu tarihî ilk yurdun doğu ve doğudan batıya güney sınırları Kingan Dağları, Çin, Himalaya dağları, Afganistan ve tarihî İran "Pers, Pehlevî" toprakları ile, Gökçe Deniz çukurundan, Güney Kafkasya'ya erişir. Kuzey sınırları ise, tundralarla kutba kavuşur. Batı sınırları, iki yurdu birbirinden göreceli olarak ayırdığını varsaydığımız İdil/Ural, Kafkasya ve Basra eksenini ile tamamlanır. İlk tarihî yurdun tabii sınırları göreceli eksenin doğusunda olan toprakları kapsar. İkinci yurt kurma hareketi, eksenin batısına kuzeyden ve güneyden yapılan geçişler ile başlar.⁴

Türklerin ilk tarihî yurdunun sınırlarından ve kapılarından batıya "Avrupa'ya" ve güneybatıya "Ön Asya'ya" doğru taşma hareketleri, kadim [Oğuz Han, Saka ve belki daha geç zaman Türklerine ait] zamanlardan itibaren görülmeye başlar. Bu yayılma hareketleri ile, Türkler, ikinci yurtlarını oluşturma sürecine girmiş olur. Türklerin ikinci yurt kurma girişiminin, tarihî bakımdan, özellikle ilk çağın II. yüzyılından itibaren bir süreklilik kazanmaya başladığı gözlenir. Atayurt'a karşılık Anayurt adını verdiğimiz bu ikinci yurdun tarihî coğrafyasını da, Ural [İdil/Yayık çevresi], Kafkasya ve Basra ekseninin batısında kalan topraklar, diye tanımlanır. İdil/Ural, Kafkasya, Kırım, Kıpçak Bozkır [Yayık ile Ten ve Özi ırmakları arası], Onoğur Ülkesi [Hun ülkesi= Macaristan], Balkanlar [Hırvatistan, Silezya, Sırbistan, Karadağ, Voyvodina, Sancak, Kosova, Bosna/Hersek, Makedonya, Bulgaristan, Deliorman, Yunanistan, Batı ve Doğu Trakya], Ön Asya [Anadolu, Tebriz, Hazer kıyıları, Arabistan, Irak, Suriye, Hint

4 Dursun Yıldırım, Türk Edebiyatının Yüzyılları, KÖK araştırmaları, III/I (Bahar), s. 75.

Okyanusu kıyıları], Kuzey Afrika kıyıları ve ülkeleri [Mısır, Habeşistan, Sudan ve Mağrip Ocakları (Libya, Tunus, Cezayir, Fas)] üzerinde kurmuş olduğumuz Anayurt (Türkiye) ve ‘yeni’ Türk devleti coğrafyasını oluşturur. Tarih açısından bakıldığında, bu ‘yeni’ yurda ve devlete kalıcılık, önce II. yüzyıldan itibaren kesin-tisiz takip edebildiğimiz yerleşme hareketleri ile kazandırılmaya başlanıyor.⁵

Türklerin kurduğu tarihî yeni yurdun, yeni ‘Türkiye’nin Onoğur Ülkesi “=Macaristan”, Kıpçak Bozkırı [Ten ve Özi ırmaqları ile İdil/Ural ve Kafkasya arası topraklar] ve Balkanlardan oluşan ilk kısmı, XIV. yüzyıla kadar bu özelliğini, tek kanat hâlinde, büyük ölçüde muhafaza etmiştir. Yurdun ikinci kanadı, hem Balkan kapısından, hem Kafkasya’nın güney ve kuzey kapılarından Önasya’ya giren Türkler tarafından inşa edilmiştir. Bu kısmın inşasında ve kalıcılık sağlanmasında, Önasya’ya Kafkasya’nın güneybatı kapısından giren Selçuklu Hânedanlığı yönetimi-ndeki Türkler, önemli rol oynamıştır. Fakat, bu yurdun her iki kanadının, hatta Mısır’ı da bir üçüncü Afrika kanadı sayar isek, her üç kanadının birleştirilmesi ve genişletilmesi, üç kıta üzerine yayılması Osmanlı Hânedanlığı döneminde mümkün olmuştur. Yeni yurdun topraklarının tamamına kalıcılık kazandırılan en uzun yy’lar Osmanlı Hânedanlığı dönemine rastlar. Osmanlı Hânedanlığı sırasında anayurt ‘Türkiye’ tarihte en geniş sınırlarına erişir. Her iki yurt [anayurt =Türkiye ve atayurt= Uluğ Türkistan] üzerinde hüküm süren Türk devletlerinin sınırları kimi zaman eksenin doğusuna ve batısına doğru kısmî taşmalar gösterir. Kimi zaman her iki yurt üzerinde farklı oluşumlar içinde ortaya çıkan esnek merkezî devlet yapıları gücünü yitirince, ortaya parçalanmış ve her biri esnek merkezî devlet yapısını yeniden kurmaya tâlip yeni beyliklere bölünmüş olsa da, bu topraklarda sürekli Türk egemenliği varlığını geniş ölçüde sürdürmüştür.⁶

5 Dursun Yıldırım, a. g. m., s. 75-76.

6 Dursun Yıldırım, a. g. m., s. 76.

Yukarıda özetlediğimiz Türk Coğrafyası yakın tarihlere kadar büyük kısmı Rus hakimiyeti altında idi. Türk halklarına uyguladığı alfabe ve lehçe ayrılıkları, dil farklılaşmasını teşvik etmesi ile zamanla Türk lehçe ve akraba diller ayrı birer tarihi mecrada akmaya başlamıştır. Özellikle Türkiye ve Türk Dünya-sında alfabe ve dil birliği duyarlılığımız yüksek olmalıdır. Ziya Gökalp'in yıllar önce söylediği:

“Türklüğün vicdanı bir
Dini bir vatanı bir
Fakat hepsi ayrılır
Olmazsa lisânı bir”

mısraları düsturumuz olmalıdır.

Yunus Emre, bütün ayrılıkları birliğe, kırgınlıkları barışa, savaşları huzura dönüştürecek bir gönül insanıdır. İnsanlık var oldukça ihtiyaç duyulacak erenlerden olan Yunus'a günümüzde çok ihtiyacımız vardır. Onu Afrika'dan Avrasya'ya, Amerika'dan Avusturalya'ya kadar tanıtmak hepimizin görevidir. Niçin mi? Yaradılış hakikatimizi anlamak, huzurlu ve barış içinde bir dünya kurmak, kainatın özünde evvelin ve ahirin salih bir yolcusu olabilmek için.

Sevgiyle...
Saygıyla...
Dostlukla...

Dr. Hilmi Özden⁷

Yunus Emre

Türk milletinin yetiştirdiği en büyük şâirlerden olan Yunus Emre, asırlar boyunca zevkle ve hayranlıkla okunan, bugün de şiirleri yalnız bizde değil birçok ülkelerde ilgi uyandırmış bulunan müstesna bir şahsiyettir. Üstün değerine ve eksilmeyen şöhreti-ne rağmen. Yunus Emre'nin hayatı ve kimliği hakkında hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir. Bu duruma, hayatının efsaneleşmiş, destanlaşmış olduğu kadar, kendisinden sonra Yunus mahlâsını kullanan birkaç kişinin daha gelmesi sebep olmuştur.⁸ Ancak bu demek değildir ki Yunus'un nerede, ne zaman, nasıl yaşadığı hakkında hiçbir şey bilinmiyor. Yaklaşık olarak 1238-1240 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Sivrihisar'lı, Karaman'lı veya Bolu'lu olduğu, Eskişehir'e bağlı, Sakarya ve Porsuk nehirlerinin birleştiği bölgede bulunan Sanköy'de yaşadığı için orali olabileceği iddiaları bulunmakla beraber doğum yeri belli değildir.

XV. YY'da Âşıkpaşazâde Yunus'un Orhan Gazi zamanında (1324-1360) yaşadığını söyleyerek gerçeğe uymayan bilgiler verir. Yine aynı yüzyıl şairlerinden Uzun Firdevsi (1453 — ?) halk rivayetlerine dayanarak yazdığı Bektaşî Velâyetnâmesi'nde Yunus'un Hacı Bektaş'ın çağdaşı ve Tapduk Emre'nin müridi olduğunu, Sarıköy'de doğup orada yaşayıp öldüğünü belirtir. Sivrihisar'lı Baba Yusuf 1507 de yazdığı Mahbûb-ı mahbub adlı manzum eserinde Yunus'un Sivrihisar'lı olduğunu gösterir. Taşköprizâde Yıldırım Bayezid devrinde yaşadığını, Lami Çelebi Kütahya suyunun Sa-

8 Faruk K. Timurtaş (hazırlayan), Yunus Emre Divanı, Tercüman 1001 temel Eser, 1972, İstanbul, s.13.

karya'ya karıştığı yerde Yunus'un mezarının bulunduğunu kaydeder. Yunus Emre üzerine geniş araştırmalar yapmış bulunan Fuat Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı, Cahit Öztelli, İ. H. Konyalı, Şahabettin Tekindağ gibi araştırmacılar şairin hayatı ve öldüğü yer hakkında bazan birbirleri ile birleşen, bazan ayrılan iddialar ortaya atmışlar ve yazılar neşretmişlerdir.⁹

Yunus Emre'nin hayatı ve yaşadığı çağ hakkında bilinen hususlardan biri, **Risâlet-ün-Nushiyye** adlı eserini H. 707/ M. 1307-1308 tarihinde yazmış olmasıdır. Eserin sonunda şu beyit bulunmaktadır:

Söze târîh yidi yüz yidi-y-idi

Yunus cânı bu yolda fidi-y-idi

Eserini olgun ve ilerlemiş bir yaşta yazdığı anlaşılan Yunus Emre, bir mecmuada bulunan kayda göre, H. 720/M. 1320-1321 tarihinde vefat etmiştir. Adnan S. Erzî'nin İstanbul Bayezit Devlet Kitaplığındaki bir mecmuada (No: 7912) bulunduğu kayıt şöyledir: "Vefât-ı Yunus Emre, sene 720, müddeti-i ömr 82" Bu sözlerden şâirimizin H. 638/M. 1240-1241 yılında doğduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁰

Yunus Emre'nin şiirlerinden düzgün bir tahsil gördüğü. Arapça ve Farsçayı, İslâmî ilimleri, İslâm tarihini, kısacacı devrinin bütün ilimlerini iyice bildiği anlaşılmaktadır. O devirde en önemli ve meşhur ilim ve kültür merkezi Konya olduğuna göre Yunus büyük ihtimalle tahsilini Konya'da yapmıştır. Yunus'un birçok şehirleri ve illeri dolaştığı hususunda da şiirleri ip ucu vermektedir:

Gezerem Rûm ile Şam'ı, yukarı illeri kamu

Çok istedüm bulımadum şöyle garib bencileyin

İndik Rûm'a kışladuk, çok hayr ü şer işledük

Uş bahâr oldu girü göçdük elhamdü lillâh

9 Türk dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Yayın Kurulu, a. g. e., s.11-12.

10 Faruk Kadri Timurtaş, a. g. e., s. 14.

Yunus Emre'nin Yukaru-illeri (Azerbaycan ve İran), Anadolu şehirlerini, Şam (Suriye illerini) gezdiği anlaşılmaktadır. Bu seyahatler tahsil için, belki büyük ilim ve gönül adamlarını ziyaret maksadıyla, belki de bir aşk hicranı dolayısıyla olabilir. İslâm tasavvufunun inceliklerini sadelikle, derinlikle ve hiç bir dar kalıp içerisine düşmeden dile getiren Yunus Emre'nin Taptuk Emre adlı bir şeyhin müridi olduğu bâzı kaynaklarda zikir edilmektedir. Yunus Emre'nin hayatında ne işle meşgul olduğu, ne yaptığı da bilinmemektedir. Muhakkak olan bir nokta varsa, derviş ve şeyh olarak ömrünü tekkede geçirmedir. Onu Karamanlı göstermek isteyenler, bâzı kaynaklara dayanarak zengin bir kimse olduğunu, sürü besletip sattığını ileri sürüyorlar. Sarıköylü olduğunu iddia edenler ise, Yunus'un ikinci olduğunu, çiftliğini zaviyesine vakf ettiğini söylüyorlar ki, ihtimal doğru olabilir. Çiftçilik ve hayvancılık bir arada yürütebilir. Zaten çiftlik işletmek ikisini bir araya toplamak demektir. Çiftlik sahibi olmak, ekincilik yapmak Yunus'un tasavvufla uğraşmasına, tekkelerde feyiz almasına ve feyiz vermesine elbette engel teşkil etmez. Yalnız, onun sadece bir derviş ve şeyh olarak yaşadığını gösteren bir delil ortada bulunmamaktadır.¹¹

Yunus'un uzun bir ömür sürdüğü şiirlerinden de anlaşılmaktadır:

Niceler eydür Yunus a kocaldun ışkı kogıl
 Işk bize yenile geldi henüz dahi turvandadır.
 Aşık Yunus bu sözl muhal diye söylemez
 Mani yüzün gösterür bu aşıklar kocası
 İki kişi söyleşür Yunus'ı görem diyü
 Biri eydür ben gördüm bir âşık koca-y-ı mış

Evlenmiş olduğunu ise şu beyit göstermektedir:

Bunda dahi virdün bize ol huriyi çift ü halâl
 Andan dahi geçdi arzum azmüm sana kaçmağ için

11 Faruk Kadri Timurtaş, a. g. e., s. 17.

Yunus Emre'nin nerede öldüğü ve mezarının nerede olduğu da kesin olarak bilinmemektedir. Yunus'un gömülü olduğu söylenen epeyce yer vardır. Bursa, Bolu, Egridir, Erzurum (Düzcü köyü), Keçiözü, Karaman. Sarıköy ve daha başka yerlerde Yunus'un yattığı ileri sürülen mezarlar bulunmaktadır. Hiç şüphesiz, bunlar kabir (mezar) değil, birer makamdır. Türk halkı yer yer, çok sevdiği Yunus için makamlar meydana getirmiştir. Bunlar arasında Sarıköy'deki mezar, Yunus'un gerçek mezarı kabul edilebilir, öteden beri halk arasında yaşayan inanış ve gelenek, bâzı eski kaynaklardaki (**Nefehât-ül-üns Tercemesi. ve Sakayık'un-Nu'maniyye Tercemesi**) kayıtlar, Yunus'un Kütahya suyunun Sakarya nehrine karıştığı yer yakınında, yani Sivrihisar'a bağlı Sarıköy'de yattığını göstermektedir. Bu husus kesin olmakla beraber, eldeki vesika ve delillere göre şimdilik en kuvvetli ihtimal sayılabilir. Sarıköy'de bir anıt yapılmış ve 6 Mayıs 1949 Cuma günü düzenlenen bir törenle, Yunus'un kemikleri eski mezarından alınarak anıtın arkasında hazırlanan mahalle nakl edilmiştir. Mahallî mahiyette tertip edilmesine rağmen, 20 bine yakın kimse bu törene katılmıştı. Anıt ve Yunus'un yeni mezarı tekrar yine değiştirilmiş. tren istasyonuna yakın bir yere getirilmiştir.¹² Şu an Sarıköy'de biri bedeninin bulunduğu diğerleri daha önce yattığı olmak üzere üç mezarı bulunmaktadır.

Yunus Emre'nin nerede yaşadığı ve nerede yattığı hususundaki münakaşalar devam etmektedir. Devam eden münakaşalara sebep olan nokta, kanaatimize göre fazla büyütülecek bir mesele değildir. Çünkü Yunus Emre ayarındaki çok büyük şahsiyetler, şu veya bu şehrin ve bölgenin değil, bütün Türkiye'nin, hattâ bütün Türk dünyasının malıdır. Yattıkları yer ise, bütünüyle Türk milletinin kalbidir. Türkiye dışındaki Türk Yurtlarındaki Yunus Emre mezarları da (Azerbaycan, Üsküp vd.) bunun şahitleridir.

12 Faruk Kadri Timurtaş, a. g. e., s. 18.

Bahtiyar Vahapzade'nin dizeleri ile:

Bir yerde ölüp, bes, niye min yerde doğuldu?
 Aşkında yanırken yeniden bir de doğuldu.
 Şiirindeki hikmetli satırlarda doğuldu.
 Bir yerde ölüp bes, niye min yerde mezarı?
 Her gün kazılır çünkü gönüllerde mezarı.
 Otlarda, çiçeklerde ve gönüllerde mezarı-
 Efsane mi, gerçek mi? Bu insan nice insan.
 Varlık sesidir, kopmuş, O, Türk'ün kopuzundan

Anadoludaki Başka Yunuslar¹³

Yunus Emre'den başka Yunus adını kullanan birkaç şâir daha görülmektedir. Bunlardan ikisinin hüviyeti bellidir. Birincisi, mahlâs olarak daha çok "Âşık Yunus" u kullanan, bâzan da kendisini Yunus, Derviş Yunus ve Yunus Emrem diye anan XV. yüz-yılda yaşamış bir şâirdir. Şiirlerini dörtlüklerle ve ekseriya 7-7 ile 6-5 vezinleriyle yazmış bulunan bu Âşık Yunus, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet ve II. Murad devirlerinde yaşamış olan Emîr Sultan'ı (1368-1430) övmektedir.

Yunus sana candan tutmuşdur özi
 Mübarek ravzana hem sürer yüzi
 Efendim ceddine ulaşıdur bizi
 Yeşil donlu Emir Sultan merhaba.
 Emir Sultan dervişleri
 Tesbîh ü senâ işleri
 Dizilmiş hü mâ kuşları
 Emir Sultan türbesinde.

Halvetiyye'nin Nûr-bahşî koluna mensup olduğu sanılan ve H. 843/M. 1439-1440'da veya bir müddet sonra öldüğü ileri

13 Faruk Kadri Timurtaş, a. g. e., s. 18.

sürülen bu Âşık Yunus, asıl Yunus Emre'den de saygılı bir dille bahsetmektedir:

Kimi Tapduk, kimi Yunus herbirisi derya deniz
Yunus'a da bu cür'adan zerrece sunuldu yine

Bursa'daki Yunus Emre mezarının bu zata ait olduğu kabul edilebilir. Bâzı yazmalarda bizim Yunus Emre'ye mal edilen

Şol cennetün ırmakları
Akar Allah diyü diyü
Canum kurban olsun senün yoluna
Adı güzel kendü güzel Muhammed.
Aceb bu benüm cânım
Azad ola mı yâ-Rab
Yoksa yedi tamuda
Yana kala mı yâ-Rab.

gibi şiirlerin bu Âşık Yunus'a âit olduğu anlaşılmaktadır.

Yunus adını kullanan başka bir şahıs da H. 1123/M. 1711 de ölen Derviş Yunus'dur. Bursalı İsmail Hakkı'nın şeyhi Atpazar'lı Osman Fazlı'nın müridi olan bu zatın şiirleri, dil itibariyle Yunus Emre'nin şiirlerinden daha kolaylıkla ayrılabilir. Yunus adını kullanan diğer şâirlerin kimlikleri ve ne zaman yaşadıkları hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Birçok kimse, Yunus Emre tarzında yazdıkları şiirlerde Yunus mahlâsını kullanmışlardır. Mes'eleyi karıştıran nokta budur. Bunların şiirlerini Yunus Emreninkilerden ayırmak kolay ise de, onları birbirinden ayırmak pek kolay değildir.¹⁴ Bizim çalışmamızda Yunus ilâhileri arasında bir ayırma gidilmemiştir. Çünkü bu şiirlerin hepsi gönül medeniyetimizin aynı kaynaktan beslenen ezgileridir. Yunusların hepsi Hakk aşığıdır. Şiirlerinin ilham kaynağı ilâhidir. Yunus'un günümüze gelen dili hakkında ise A. Gölpınarlı

14 Faruk Kadri Timurtaş, a. g. e., s. 20.

şu tesbitte bulunmaktadır: Dil değıştikçe Yunus'u benimseyen halk, Yunus'un dilini, devrine göre değıştirmeye koyuldu. Hattâ bu, yalnız söylemede değil, yazmada da oldu. Ayıtdun, buyurdun oldu. Ütmez, geçmez'e çevrildi, kanı, kanda, hani, nerde diye söylendi. Kancaru, nereye şekline girdi. Yunus'un dili, her devrin, hattâ bugünün dili oldu. Bu mazhariyet, hiçbir vakit tesadüfi değil. Yunus'ta bu kabiliyet var. Ancak Yunus'un yaşaması bu yüzden değildir, Yunus, kütle tarafından sevildiğinden, benimsendiğinden bu, böyle olmuştur.¹⁵

Yunus Peygamber'in hikâyesini hepimiz biliriz. O, bir balığın karnında günlerce kalan ve orada pişmanlık yaşları döktükten sonra ışığa dönen insandır. Bu macerayı karanlığın yuttuğu ve karanlıktan dönen insan diye hülâsa ederiz. Yunus bu adı benimsemekle şüphesiz bu peygamberin çilesini ve talihini benimsemiş oluyordu. Filhakika Tapduk Emre'ye intisabı, dergâhında kalışı, oradan ayrılışı, tekrar gelişi ve nihayet izin alıp insanlar arasına bu sefer onları irşât için yeniden girmesi, bütün bu kaybolma, kapanma, yeniden ve başka bir hüviyetle doğma hikâyesi, hep bu adın etrafında toplanabilecek vâkıalardır. Şurasını da hatırlatayım ki, o devirde Anadolu'da yaşayan sofî ve dervişlerin hemen hepsi Türkçe ad veya lâkap taşırlardı. Çok muhtemeldir ki, Yunus bu adı kendisi seçmiş olsun, yahut da bu tesadüf bütün hayatına istikamet versin.¹⁶

15 Abdülbâki Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, Remzi kitapevi, İstanbul, 1961, s.118.

16 Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine makaleler (Hazırlayan: Zeynep Kerman), Dergah Yayınları, 1977, İstanbul, s. 134.

Türkiye Türkçesi

Türkiye Türkçesi geniş anlamıyla 13. yy'dan itibaren Anadolu ve diğer Osmanlı topraklarında kullanılan ve Batı Türkçesi de denen dönem; dar anlamıyla da Batı Türkçesinin Eski Anadolu (Oğuz) Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinden sonra gelen üçüncü devresidir. Batı Türkçesi genellikle aşağıdaki dönemlere ayrılır:¹⁷

1. Eski Anadolu Türkçesi (13. yüzyıl - 15. yüzyılın sonu)
2. Osmanlı Türkçesi (15. yüzyılın - ile 20. yüzyılın başı)
3. Bugünkü Türkiye Türkçesi (20. yy'ın başından günümüze kadar süren dönem)

Türkiye Türkçesi Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dilidir. Türkiye, Irak, Suriye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Batı Trakya, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova'da yaşayan Türklerle, Avrupa'ya, Arap ülkelerine, Amerika ve Avustralya'ya göç eden Türkler Türkiye Türkçesini kullanırlar¹⁸

Türkiye Türkçesi 1908'den sonra başlayan dönemin adıdır. Bu dönem yabancı unsurların oranı bakımından Batı Türkçesinin en temiz dönemidir. 20. yy'ın başlarından itibaren Türkçe yabancı dillerin gramer kurallarından arındırılmaya başlanmıştır.

17 Yavuz Kartallıoğlu, Hüseyin Yıldırım, Türkiye Türkçesi, Türk Lehçeleri Grameri, (Editör: Ahmet B. Ercilasun), Akçağ Yayınevi, Ankara, 2007, s.33.

18 Yavuz Kartallıoğlu, Hüseyin Yıldırım, a. g. e., s. 33., Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi grameri (Şekil Bilgisi), Ankara, 2003, s. 58.

Osmanlı Türkçesi döneminde çok kullanılan Arapça ve özellikle Farsça tamlamalar, yerini Türkçenin kurallarına göre oluşturulmuş tamlamalara bırakmıştır.¹⁹

Türkiye Türkçesinin bu yeni dil anlayışında Millî Edebiyat akımına bağlı Türkçecilik hareketinin ve özellikle 1911 yılında Genç Kalemler dergisi etrafında toplanan aydınların çabasının da büyük etkisi vardır. Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Ali Canip gibi isimler “Yeni Lisan” hareketini başlatmışlar ve bu hareketle yazı dilini Osmanlı Türkçesinin bütün kurallarından temizleyip İstanbul Türkçesine dayanan millî bir yazı dili oluşturmak istemişlerdir. Bu hareket, genel olarak şu esaslar üzerine kurulmuştur: Türkçedeki Arapça ve Farsçaya ait gramer kurallarının kaldırılması ve bu kurallarla yapılan tamlamaların kaldırılması; Türkçeye girmiş Arapça, Farsça kelimelerle kurulacak yeni isim ve sıfat tamlamalarında Türkçe kuralların işletilmesi; Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçede söylendikleri gibi yazılmaları. Bu akım ile başlayan yeni hareketin sonucunda Türkiye Türkçesi Doğu dillerinin etkisinden kurtulurken, ilerleyen yıllarda Batı dillerinin etkisi altında kalmaya başlamıştır.²⁰

19 Yavuz Kartallıoğlu, Hüseyin Yıldırım, a. g. e., s. 33., Muharrem ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1998, s. 22.

20 Yavuz Kartallıoğlu, Hüseyin Yıldırım, a. g. e., s. 33.

Türkiye Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri

I

Sordum sarı çiçeğe
Annen baban var mıdır?
Çiçek der derviş baba,
Annen babam topraktır.
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

Sordum sarı çiçeğe,
Evlat kardeş var mıdır?
Çiçek der derviş baba,
Evlat kardeş yapaktır.
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

Sordum sarı çiçeğe,
Niçin boynun eğridir?
Çiçek der derviş baba,
Özüm Hakkâ doğrudur.
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.
Sordum sarı çiçeğe,
Niçin benzin sarıdır?
Çiçek der derviş baba,
Ölüm bize yakındır.

Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

Sordum sarı çiçeğe,
Size ölüm var mıdır?
Çiçek der derviş baba,
Ölümsüz yer var mıdır?
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

Sordum sarı çiçeğe,
Sen kimin ümmetisin?
Çiçek der derviş baba,
Muhammed ümmetiyim.
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

Sordum sarı çiçeğe,
Sen beni bilir misin?
Çiçek der derviş baba,
Sen YUNUS değil misin?
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

II

Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Sular dibinde mahî ile
 Sahralarda ahû ile
 Abdal olup yahû ile
 Çağırayım Mevlâm seni

Gökyüzünde İsa ile
 Tur dağında Mûsa ile
 Elindeki asa ile
 Çağırayım Mevlâm seni

Derdi öküş Eyyûb ile
 Gözü yaşlı Yakub ile
 Ol Muhammed mahbûb ile
 Çağırayım Mevlâm seni

Hamd ü şükrullah ile
 Vâsf-ı Kulhüvallah ile
 Daima zikrullah ile
 Çağırayım Mevlâm seni

Bilmişim dünya halini
 Terk ettim kıyl u kâlini
 Baş açık ayak yalını
 Çağırayım Mevlâm seni

Yunus okur diller ile
 Ol kumru bülbüller ile
 Hakk'ı seven kullar ile
 Çağırayım Mevlâm seni

III

Canım kurban olsun senin yoluna
 Adı güzel kendi güzel Muhammed
 Şefaât eyle bu kemter kuluna
 Adı güzel kendi güzel Muhammed

Mümin olanların çoktur cefası
Âhirette olur zevk ü sefası
Onsekiz bin âlemin Mustafa'sı
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Yedi gökleri seyran eyleyen
Kürsi'nin üstünde cevân eyleyen
Mi'racda ümmetini dileyen
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Dört çaryar anun gökçek yaridür
Anı seven günahlardan beridür
Onsekiz bin âlemin sultanıdur
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Âşık Yunus nider dünyayı sensiz
Sen hak Peygambersin şeksiz şüphesiz
Sana uymayanlar gider imansız
Adı güzel kendi güzel Muhammed

IV

Ey aşk eri aç gözünü
Yeryüzüne eyle nazar
Gör bu latif çiçekleri
Bezenüben geldi geçer

Bunlar böyle bezenüben
Dosttan yana uzanuben
Bir sor ahi bunlara sen
Kancarıdır azm-i sefer

Her bir çiçek bin naz ile
Öger Hakk'ı niyaz ile
Bu kuşlar hoş avaz ile
Ol padişahı zikreder

Öğer onun kâdirliğın
Herbir işe hâzırlığın
İlla ömrü kâsırlığın
Anıcağız benzi solar

Rengi döner günden güne
Toprağa dökülür gene
İbret-dürür anlayana
Bu ibreti ârif duyar

Ne gelmeğin gelmek-dürür
Ne gülmeğin gülmek-dürür
Son menzilin ölmek-dürür
Duymadınsa aşktan eser

Her bir sözü duya idin
Ya bu gamı yuya idin
Yürürken uyuya idin
Gideydi senden kâr ü bâr

Bildin gelen geçer imiş
Bildin konan göçer imiş
Aşk şarabın içer imiş
Bu ma'niden her kim duyar

Yunus bu sözleri kogıl
Kendi özünden elin yugıl
Senden ne gele bir değil
Çün Hakk'dan gelir hayr ü şer

V

Taştın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşım
Yollarımı bağlar mısın

Nidem elim ermez yare,
 Bulunmaz derdime çare
 Oldum ilimden avare
 Beni bunda eğler misin

Yavı kıldım ben yoldaşı
 Onulmaz bağrımın başı
 Gözlerimin kanlı yaşı
 Irmak olup çağlar mısın

Ben toprak oldum yoluna
 Sen aşırı gözetirsin
 Şu karşıma göğüs geren
 Taş bağırlı dağlar mısın

Harami gibi yoluma
 Arkurı inen karlı dağ
 Ben yarimden ayrı düştüm
 Sen yolumu bağlar mısın

Karlı dağların başında
 Salkım salkım olan bulut
 Saçın çözüp benim için
 Yaşın yaşın ağlar mısın

Esridi Yunus'un canı
 Yoldayım illerim kanı
 Yunus düşte gördü seni
 Sayru mısın sağlar mısın

VI

Aceb şu yerde var'mola
 Şöyle garip bencileyin
 Bağrı başlı gözü yaşlı
 Şöyle garip bencileyin

Gezerem Rûm ile Şam'ı
 Yukarı illeri kamu
 Çok istedim bulamadım
 Şöyle garip bencileyin

Kimseler garip olmasın
 Hasret oduna yanmasın
 Hocam kimseler olmasın
 Şöyle garib bencileyin

Söyler dilim ağlar gözüm
 Gariplere göynür özüm
 Meğer ki gökte yıldızım
 Şöyle garip bencileyin

Nice bu dert ile yanam
 Ecel ere bir gün ölem
 Meğer ki sinimde bulam
 Şöyle garip bencileyin

Bir garip ölmüş diyeler
 Üç günden sonra duyalar
 Soğuk su ile yuyalar
 Şöyle garip bencileyin

Hey Emrem Yunus biçare
 Bulunmaz derdine çâre
 Var imdi gez şardan şare
 Şöyle garip bencileyin

VII

Dervişlik dedikleri
 Hırka ile tac değil
 Gönlün derviş eyleyen
 Hırkaya muhtaç değil

Hırkanın ne suçu var
 Sen yoluna varmazsan
 Vargıl yolunca yürü
 Er yolu kalmaç değil

Girsen şeyhin yoluna
 Yalın ayak baş açık
 Er var dirlik dirilmiş
 Yalın ayak aç değil

Durmuş marifet söyler
 Erene Yunus Emre'm
 Yol eriyle yoldadır
 Yolsuza yoldaş değil

VIII

Aşkın aldı benden beni
 Bana seni gerek seni
 Ben yanaram dün ü günü
 Bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinirem
 Ne yokluğa yerinirem
 Aşkın ile avunuram
 Bana seni gerek seni

Aşkın âşıklar öldürür
 Aşk denizine daldırır
 Tecelli ile doldurur
 Bana seni gerek seni

Aşkın şarabından içem
 Mecnun olup dağa düşem
 Sensin dün ü gün endişem
 Bana seni gerek seni

Sûfilere sohbet gerek
 Ahîlere ahret gerek
 Mecnunlara Leylî gerek
 Bana seni gerek seni

Eğer beni öldüreler
 Külüm göğsü savurular
 Toprağım anda çağırır
 Bana seni gerek seni

Yunus-durur benim adım
 Gün geçtikçe ardar odum
 İki cihanda maksudum
 Bana seni gerek seni

IX

Dolap niçin inilersin,
 Derdim vardır inilerim
 Ben Mevlâ'ya aşık oldum
 Onun için inilerim

Benim adım dertli dolap
 Suyum akar yalap yalap
 Böyle emreyledi Çalab
 Derdim vardır inilerim

Beni bir dağda buldular
 Kolum kanadım kırdılar
 Dolaba layık gördüler
 Derdim vardır inilerim

Ben bir dağın ağacıyım
 Ne tatlıyım ne acıyım
 Ben Mevlâ'ya duacıyım
 Derdim vardır inilerim

Dağdan kestiler hezenim
Bozuldu türlü düzenim
Ben bir usanmaz ozanım
Derdim vardır inilerim

Şol dülgerler beni yondu
Her azam yerine konu
Bu iniltilim Hak'tan geldi
Derdim vardır inilerim

Suyum alçaktan çekerim
Dönüp yükseğe dökerim
Görün ben neler çekerim
Derdim vardır inilerim

Yunus bunda gelen gülmez
Kişi muradına ermez
Bu fanide kimse kalmaz
Derdim vardır inilerim

X

Hak'tan gelen şerbeti
İçtik elhamdülillah
Şol kudret denizini
Geçtik elhamdülillah

Şol karşıkı dağları
Meşeleri bağları
Sağlık safalık ile
Aştık elhamdülillah

Kuru idik yaş olduk
Kanatlandık kuş olduk
Birbirimize eş olduk
Uçtuk elhamdülillah

Vardığımız illere
Şol safa gönüllere
Halka Tapduk ma'nisin
Saçtık elhamdülillah

Beri gel barışalım
Yad isen bilişelim
Atımız eğlendi
Eştik elhamdülillah

İndik Rûm'u kışladık
Çok hayr ü şer işledik
Uş bahar geldi geri
Göçtük elhamdülillah

Dirildik pınar olduk
İrkildik ırmak olduk
Artık denize dolduk
Taştık elhamdülillah

Taptuğun tapusuna
Kul olduk kapısına
Yunus miskin çiğ idik
Piştik elhamdülillah

Azerbaycan Türkçesi

Türkler 13. yy'a kadar tek bir yazı dili kullanmışlardır. 13. yy'dan itibaren Azerbaycan ve Anadolu'daki Türklerin sayısı giderek artmış, Harezm'de ortaya çıkan yazı dili Türk kültür merkezini Selçuklu Türklerine yaklaştırmıştır. 13. yy başlarında başlayan Moğol baskısı neticesinde buradaki Türkler Anadolu'ya gelmişlerdir. Anadolu'ya gelen Türkler arasında edebî dili bilenler vardı, ama daha önce buralara yerleşmiş olan Oğuz Türkleri, edebî dilden uzak idiler. Dolayısıyla eser veren kişiler yeni bir edebî dil yaratırken Oğuz Türkçesi ile edebî dili kaynaştırdılar. Ayrıca Oğuzların zengin bir sözlü edebiyata sahip olması ve bu edebiyatın yazıya geçirilmesi ihtiyacı, Anadolu Selçuklularından sonra kurulan Beyliklerin Türkçeyi teşvik etmeleri, Azerbaycan ve Anadolu'da Oğuzcaya dayalı yeni bir yazı dilinin oluşmasını sağlamıştır²¹

Azerbaycan Türkçesi, Batı Türkçesinin doğu sahası içinde yer alan ağızlar topluluğu ve bu saha içinde gelişen yazı dilinin adıdır. Oğuzcaya dayalı olarak 13. asırdan günümüze kadar kullanılan Batı Türkçesi zamanla Osmanlı Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi olarak iki daireye ayrılır. Dolayısıyla Azerbaycan Türkçesi Doğu Oğuzcası, Osmanlı Türkçesi de Batı Oğuzcasıdır. Muharrem Ergin, Azerbaycan Türkçesinin yazı dili olarak ortaya

21 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, Çağdaş Türk lehçeleri, Akçağ, 9. Baskı, Ankara, 2013, s. 72. Ahmet Bican Ercilasun, Batı Türkçesinin Doğuşu. **Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988**, TDK Yay., Ankara 1996, s. 39-45

çıkışını şöyle değerlendirmektedir: “...Azeri sahası Batı Türkçesinin esas yazı dili çizgisini teşkil eden Osmanlı yazı dili çizgisinin paralelinden dışarı çıkmamıştır. İki sahadaki eserler arasında görülen ufak tefek farklar hep, bir yazı dilinin iki uzak bölgesi arasında görülen mahallî ayrılıklar çerçevesinde kalmış, Azerî ve Osmanlı Türkçeleri, günümüze kadar hiç bir zaman iki ayrı yazı dili haline gelmemiş, daima aynı yazı dilinin iki ayrı dairedeki görünüşünü teşkil etmişlerdir. Bu iki görünüş, ayrı siyasi idarelere, ayrı sosyal çevrelere ve ayrı kültür merkezlerine bağlı olan iki sahada, yazı dili disiplininin bugünkünden farklı olarak mahallî tesirlere açık bulunduğu devrelerin tabîî bir tezahüründen başka bir şey değildir.”²²

Azerbaycan Türkçesinin özellikleri XIII-XIV. yy’larda doğmaya başlar. O dönemlerde Azerbaycan Türkçesi Anadolu Türkçesiyle iç içedir. XII. yy’da Ahmet Yesevî’de, XIII. yy’da Assaluk’ta Oğuzca özellikler saptanır. Nevaî’de ve Çağatay Türkçesinde Azerbaycan Türkçesinin izleri görülür. Bu yy’larda Azeri-Anadolu Türkçesi ayrımı bulunmaz. Sultan Veled’de, Yunus’ta (XIV. yy.) Azerbaycan Türkçesinin özellikleri vardır. XV. yy’dan kalan Dede Korkut, Kadı Burhaneddin Divanı, Hasanoğlu’nun şiirleri, Ahmet Harami Destanı, Hataî, Nesimî ve Fuzulî’nin eserleri hem Anadolu hem de Azerbaycan sahasının ortak ürünleridir. Fuzulî ve Habibî’den sonra Azerbaycan Türkçesinin dil özellikleri gideerek yoğunlaşır²³.

Azerbaycan sahası dil coğrafyası bakımından Doğu Anadolu, Güney Kafkasya ve Kafkas Azerbaycan’ı, İran Azerbaycan’ı Kerkük ve Irak-Suriye Türkleri bölgelerini içine alır. 14. yy’dan itibaren tek bir çizgi hâlinde günümüze gelen Azerbaycan Türkçesi 1828’de Azerbaycan’ın ikiye ayrılmasıyla kesintiye uğramıştır. Bugün Güney Azerbaycan’da Farsça yazı dili durumundadır. Dolayısıyla Azerbaycan Türkçesinin yazı dili olarak merkezi

22 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.73. Muharrem Ergin, **Azeri Türkçesi**, İstanbul 1981, s. VII.

23 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.73. Fuat Bozkurt, **Türklerin Dili**, Kapı yay, İstanbul, 2005, s.420-422.

Kuzey Azerbaycan'dır. Bugünkü Azerbaycan yazı dili öncelikle Bakü, Karabağ ve Tebriz ağızları üçgeni ile Batı Türkçesinin oluşumuna dayanmaktadır²⁴

Şireliyef Azerbaycan edebî dilinin ağızlarını dört grup etrafında toplamaktadır²⁵. Bu gruplar şunlardır:

1. Doğu Grubu Ağızları: Bu gruba Bakü, Şamahı, Guba dialektleri, Mugan grubu ve Lenkeran ağızları dahildir.
2. Batı Grubu Ağızları: Gazah, Karabağ, Gence ve Ayrım ağızları bu grubu oluşturur.
3. Kuzey Grubu Ağızları: Nuha ve Zagalata-Gah ağızlarını içerir.
4. Güney Grubu Ağızları: Bu gruba da Nahçıvan, Ordubad, Tebriz ve Yerevan ağızları dahildir.

Azerbaycan'da 1929 yılına kadar Arap alfabesi kullanılmıştır. Latin alfabesi 1922 yılında onaylanmış, ancak Arap alfabesi kullanımdan kalkmamıştır. 1922-1929 arasında iki alfabe yan yana kullanılmıştır. 1939 yılından itibaren Azerbaycan'da Kiril alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. 1992 yılından itibaren Latin alfabesi kullanılmaya başlanmış ve bu alfabe 2001'de resmen onaylanmıştır.

24 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.73. Muharrem Ergin, age. s. IX.

25 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.74. Muharrem Ergin, age. s. 256.

Güney Azerbaycan Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri*

Dağlar ile Daşlar ile

Dağlar ile daşlar ile
Çağırırım Mövlam seni
Seherlerde quşlar ile
Çağırırım Mövlam seni

داغلار ایله داشلار ایله
داغلار ایله داشلار ایله
چاغیریرام مؤولام سنی
سحرلرده قوشلار ایله
چاغیریرام مؤولام سنی

Sular dibinde balıq ile
Çöllerde ceyran ile
Derviş olub yahu ile
Çağırırım Mövlam seni

سولار دییینده بالیق ایله
چؤل لرده جیران ایله
درویش اولوب یاهو ایله
چاغیریرام مؤولام سنی

Gök üzünde İsa ile
Tur dağında Musa ile
Elindeki esa ile
Çağırırım Mövlam seni

گؤک اوزونده عیسی ایله
طور داغیندا موسی ایله
الینده کی عصا ایله
چاغیریرام مؤولام سنی

Derdi büyük Eyyub ile
Gözü yaşlı Yeğub ile
O Mehmed mehbus ile
Çağırırım Mövlam seni

دردی بؤیوک ایوب ایله
گؤزو یاشلی یعقوب ایله
او محمد محبوب ایله
چاغیریرام مؤولام سنی

Hemd ü şükürallah ile
Vesf-i qulhüvallah ile

حمد و شکرالله ایله
وصف قل هو الله ایله

* Aktaran : Ferzane Abadi (ESOGÜ Öğretim Üyesi)

Daim zikrullah ile
Çağırırım Mövlam seni

دايم ذكر الله ايله
چاغيريرام مؤولام سنى

Bilmişem dünya halın
Terk eyledim qıyl u qalın
Başı açık ayaq yalın
Çağırırım Mövlam seni

بيلمیشم دونيا حالین
ترک ایلدیم دونيا قالین
باشی آچیق آياق یالین
چاغيريرام مؤولام سنى

Yunus oxur diller ile
O qumru bülbüller ile
Haqqı seven qullar ile
Çağırırım Mövlam seni

یونس اوخور دیلر ايله
او قومرو بلبل لر ايله
حقى سه ون قوللار ايله
چاغيريرام مؤولام سنى

Canım Qurban Olsun

Canım qurban olsun senin yoluna
Adı güzel özü güzel Mehemmed
Şefaet eyle bu küçük quluna
Adı güzel özü güzel Mehemmed

جانيم قوربان اولسون
جانيم قوربان اولسون سنين يولونا
آدى گۈزل اؤزو گۈزل محمد
شفاعت ايله بو كيچيك قولونا
آدى گۈزل اؤزو گۈزل محمد

Mömün olanların çoxdi cefası
Axiretde olur zövq və sefası
Onsekkiz min âlemin Mustafası
Adı güzel özü güzel Mehemmed

مؤمن اولانلارين چوخدى جفاسى
آخيرتده اولور ذؤوق و جفاسى
اون سگگيز مين عالمين مصطفى سى
آدى گۈزل اؤزو گۈزل محمد

Yeddi gökleri seyran eyleyen
Kürsünün üstünde cövlan eyleyen
Meracda ümmetini dileyen
Adı güzel özü güzel Mehemmed

يىدى گؤكلرى سيران ايله ين
كورسونون اوستونده جؤولان ايله ين
معراج دا امتى نى ديله ين
آدى گۈزل اؤزو گۈزل محمد

Dörd yar onun göyçek yâridir
Onu seven günahlardan arıdır
On sekkiz min âlemin sultanıdır
Adı güzel özü güzel Mehemmed

دؤرد يار اونون گؤيچك يارى دير
اؤنو سه ون گناه لاردان عاريدير
اؤن سگگيز مين عالمين سلطانى دير
آدى گۈزل اؤزو گۈزل محمد

Aşık Yunus neyler dünyayı sensiz
Sen haq Peygamberisen şeksiz şübhesiz

عاشيق يونس نيلر دونياى سن سيز
سن حق پيغمبرى سن شكسىز شوبهه سيز

Sene uymayanlar geder imansız
Adı güzel özü güzel Mehemmed

سەنە ئويمانلار گېدەر ايمان سىز
ادى گۈزەل اۋزۇ گۈزەل محمد

Ey Eşq Adami Aç Gözünü

Ey eşq adamı aç gözünü
Yer üzüne eyle nezer
Gör bu letif gülleri
Bezenibler geler geder

ای عشق آدامی آچ گۆزۈنۈ
ای عشق آدامی آچ گۆزۈنۈ
یر اوزۈنە ایله نظر
گۆر بو لطف گۈللری
بەزەنبەر لەر گەلەر گەدەر

Bunlar bele bezenibler
Dosta sarı uzanıblar
Bir soruş axi munlara
Haraya gedir bu sefer

بۇنلار بەلە بەزەنبەر لەر
دوستا ساری اوزانیبلار
بیر سورۇش آخی مونلار
ھارایا گەدیر بو سەفر

Her bir çiçek min naz ile
Över Haqqı niyaz ile
Bu quşlar xoş avaz ile
O padişahı zikr eyler

ھەر بىر چىچەك مین ناز ایله
اۋور حقى نیاز ایله
بو قوشلار خوش آواز ایله
او پادشاهی ذکر ایلر

Över onun qadirliyin
Her işdeki haziliyin
İlla ömrün qıssalığın
Anacağız rengi solar

اۋور اۇنون قادىرلىيىن
ھەر ایشده کی حاضریلین
الا عمرون قیصا لیغین
آناجاغیز رنگی سولار

Rengi döner günden güne
Torpağa döküler gine
İbret olar anlayana
Bu ibreti arif anlar

رنگی دۆنەر گۈندەن گۈنە
تۇرپاغا دۆكۈلەر گینە
عبرت اولار آنلايانا
بو عبرتى عارف آنلار

Ne gülmen gülmek kimi
Ne gülmeyin gülmek kimi
Son menzilin ölmek kimi
Duymadınsa eşqden eser

نە گلەمە يىن گۈلمەك كىمى
نە گۈلمە يىن گۈلمەك كىمى
سۇن مەنزىلین اۆلمەك كىمى
دويمادينسا عشق دن اثر

Her sözü eşidseydin
Ya bu gemi yuya idin
Yeriyende uyuyardın
Gedeydi senden iş ü güç

هر سۆزو ایشیدسه یدین
یا بو غمی یویا ایدین
یرییه نده اوویایدین
گیدی سندن ایش و گوچ

Bildin ki gelen gedermiş
Bildin ki qonan göçermiş
Eşq şerabın içen imiş
Bu menadan her kim duyar

بیلدین کی گلن گدرمیش
بیلدین کی قونان گوچرمیش
عشق شرابین ایچر ایمیش
بو معنادان هر کیم دویار

Yunus bu sözleri qoy get
Öz özünden elini yu get
senden ne gelse bir deyir
çünkü Heqden gelir xeyr ü şer

ت یونس بو سۆزلری قوی گه
اۆز اۆزوندن الینی یو گه ت
سندن نه گلیرسه بیر ده بیر
چون کی حقندن گلر خیر و شر

Daşdın Gine Deli Gönül

Daşdın gine deli gönül
Sular kimi çağlar mısın
Axdın gine qanlı yaşıım
Yollarımı bağlar mısın

داشدین گینه دلی گۆنول
داشدین گینه دلی گۆنول
سولار کیمی چاغلار سان می
آخدین گینه قانلی یاشیم
یوللاریمی با غلارسان می

Neyliyim elim yetişmez yara
Bulunmaz derdime çara
oldum elmden avara
Meni bunda eğler misin

نبله یم الیم یه تیشمز یارا
بولونماز دردینه چارا
اۆلدوم علمدن آوارا
منی بوندا ایلرسن می

İtirdim men can yoldaşı
Toxtamaz bağrımın başı
Gözlerimin qanlı yaşı
İrmaq olub çağlarsanmı

ایتیردیم من جان یۇلداشی
تۇخداماز جان یۇلداشیم
گۆزلریمین قانلی یاشی
ایرماق اۆلوب چاغلارسان می

Men torpaq oldum yolunda
Sen aşırı gözetlirsen
Bu qarşıma göyüs geren
Daş bağırılı dağlarsanmı

من تورپاق اولدوم یۇلوندا
سن آشیری گۆزه تلیرسن
بو قارشیم گۆیوس گرن
داش باغیرلی داغلارسان می

Herami kimi yoluma
Terse yenen qarlı dağlar
Men yarımdan ayrı düşdüm
Sen yolumu bağlarsanmı?

حرامی کیمی یولوما
ترسه یه نن قارلی داغلار
من یاریمدان آیری دوشدوم
سن یولومو باغلارسان می

Qarlı dağların başında
Salxım salxım olan bulut
Saçın çözüb benim için
parlaq parlaq aqlarsanmı

قارلی داغلارین باشیندا
سالخیم سالخیم اولان بولوت
ساچین چؤزوب منیم ایچین
پارلاق پارلاق آغلارسان می

Vecde geldi Yunus canı
Yoldayam sevgilim hani
Yunus yuxuda gördü seni
xestemisen yaxşımısan ?

وجده گلدی یونس جانلی
یولدا یام سوغیلیم هانی
یونس یوخودا گوردی سنی
خسته می سن یاخشی سن می ؟

Bu Yerde Var mı?

De göreyim burda varmı
Bele gerib benim kimi?
Bağrı başlı gözü yaşlı
Bele gerib benim kimi

بو یرده وار می؟
ده گۆریم بوردا وار می
بیله غریب منیم کیمی؟
باغری باشلی گۆزی یاشلی
بیله غریب منیم کیمی؟

Gezerem Rum ü Şamı
Bütün yuxari elleri
Çox istedim tapamadım
Bele gerib benim kimi

گزم روم و شامی
بوتون یوخاری ایللری
چوخ ایسته دیم تاپامادیم
بیله غریب منیم کیمی

Heç kimse gerib olmasın
Hesret oduna yanmasın
Xocam heç kimse olmasın
Bele gerib benim kimi

هیچ کیمسه غریب اولماسین
حسرت اودونا یانماسین
خوجام هیچ کیمسه اولماسین
بیله غریب منیم کیمی

Söyler dilim ağlar gözüm
Geriblere göynür özüm
Meğer ki gökte yıldızam
Bele gerib benim kimi

سؤیلر دیلیم آغلار گۆزوم
غریبلره گۆینور اؤزوم
مگر کی گؤکده اولدوزام
بیله غریب منیم کیمی

Nece bu derd ile yanam
Ecel gele bir gün ölem
Meyer ki sinemde tapam
Bele gerib benim kimi?

نیجه بو درد ایله یانام
اجل گله بیر گون اۆلم
مگر کی سینمه م ده تاپام
بیله غریب منیم کیمی

Bir gerib ölmüş diyeler
Üç günden sonra duyalar
Soyuq su ile yuyalar
Bele gerib benim kimi

بیر غریب اۆلموش دییه لر
اوچ گوندن سونرا دویالار
سویوق سو ایله یویالار
بیله غریب منیم کیمی

Hey Emrem Yunus biçare
Tapılmaz derdine çare
Var indi gez şehirden şehere
Bele gerib benim kimi?

هی امره م یونس بیچاره
تاپیلماز دردینه چاره
وار ایندی گز شهردن شهره
بیله غریب منیم کیمی

Dervişlik Dedikleri

Dervişlik dedikleri
Xırqe ile tac deyir
Gönlünü derviş eyleyen
Xırqeye muhtac deyir

درویش لبق ددیکلری
درویش لبق ددیکلری
خرقه ایله تاج ده بیر
گۆنلونی درویش ایله ین
خرقه یه محتاج ده بیر

Xırqenin ne suçu var
Sen yoluna yetişmezsen
Sen gel yolunda yürü
Er yolu boş yol deyir

خرقه نین نه سوچو وار
سن یولونا یتیشمز سن
سن گل یولوندا یورو
ار یولو بۇش یولو ده بیر

Girsen şeyxin yoluna
Ayaq yalın başı açık
Kişi var ki dirlik dirilmiş
Yalın ayaq aç değil

گیرسن شیخین یولونا
ایاق یالین باشی آچیق
کیشی وار کی دیرلیک دیریلmiş
یالین ایاق آچ دییر

Durmuş merfet söyler
Erene Yunus Emrem
Yol yoldaşıyla yoldadır
yolsuza yoldaş değil

دورموش معرفت سۆیلر
اره نه یونس امره م
یول یولداشی ایله یولدا دیر
یولسوزا یولدا ده بیر

Eşqin Aldi Meni Menden

Eşqin aldı menden meni
Mene sen lazımsen sen
Men yanaram dünən bugün
Mene sen lazımsen sen

عشقیڭ آلدی مندن منی
عشقیڭ آلدی مندن منی
منه سن لازیمسن سن
من یانیرام دونن بو گون
منه سن لازیمسن سن

Ne varlığa sevinirem
Ne yoxluğa sevinirem
Eşqın ile ovunuram
Mene sen lazımsen sen

نه وارلیغه سوینیریم
نه یوخلوغا سوینیریم
عشقیڭ ایله اوونورام
منه سن لازیمسن سن

Eşqın aşlıqlar öldürür
Eşq denizinde daldırır
Tecelli ile doldurur
Mene sen lazımsen sen

عشقیڭ عاشیقلار اؤلدورور
عشق دینیزینده دالدیریر
تجلی ایله دؤلدورور
منه سن لازیمسن سن

Eşqın şerabından içim
Mecnun olub dağa düşüm
Sensen dünən bugün qorxum
Mene sen lazımsen sen

عشقیڭ شرابیندان ایچیم
مجنون اولوب داغا düşüm
سنسن دونن بوگون قورخوم
منه سن لازیمسن سن

Sûfilere sohbet lazim
Axîlere axiret lazim
Mecnunlara Leyli lazim
Mene sen lazımsen sen

صوفی لارا صحبت لازیم
آخی لارا آخرت لازیم
مجنون لارا لیلی لازیم
منه سن لازیمسن سن

Eğer meni öldürseler
Külümü göye sovorsalar
Toprağım onda çağırır
Mene sen lazımsen sen

اگر منی اؤلدورسه لر
کولومی گویه سؤورسالار
تورپاغیم اوندا چاغیرار
منه سن لازیمسن سن

Yunusdur benim adım
çoxaldım men gün be gün
İki dünyada meqsudum
Mene sen lazımsen sen

یونس دور منیم آدیم
چوخالدیدم من گون به گون
ایکی دنیادا مقصودوم
منه سن لازیمسن سن

Dolab Neden İnleyirsen

Dolab neden inleyirsen
 Derdim vardır inleyirem
 Men Mövlaya aşiq oldum
 Onun için inleyirem

دولاب نه دن اينله ييرسن
 دۇلاب نه دن اينله ييرسن
 درديم واردر اينله ييرم
 من مؤولايلا عاشيق اولدوم
 اونون ايچين اينله ييرم

Menim adım derdli dolab
 Suyum axar, axar axar
 Bele emr eyledi Çalab
 Derdim vardır inleyirem

منيم آدیم دردلی دۇلاب
 سویوم آخار، آخار آخار
 بیله امر ایله دی چالاب
 درديم واردر اينله ييرم

Meni bir dağda tapdılar
 Qolumu qanadımı qırdılar
 Dolaba layiq gördüler
 Derdim vardır inleyirem

منی بیر داغدا تاپدیلار
 قولومی قانادیمی قیردیلار
 دۇلابا لاییق گۆردولر
 درديم واردر اينله ييرم

Men bir dağın ağacıyam
 Ne şirinem ne acıyam
 Men Mövlaya duacıyam
 Derdim vardır inleyirem

من بیر داغین آغاجیام
 نه شیرینم نه آجیام
 من مؤولايلا دعاچیام
 درديم واردر اينله ييرم

Dağdan keddiler bedenim
 Bozuldu bütün düzenim
 Men bir usanmaz ozanam
 Derdim vardır inleyirem

داغدان کسدیلر بدنیم
 بوزولدی بوتون دوزنیم
 من بیر اوسانماز اوزانام
 درديم واردر اينله ييرم

Bu dülgerler meni yondu
 Her parçam yerine qondu
 Bu inilim Haqdan geldi
 Derdim vardır inleyirem

بو دولگرلر منی یوندو
 هر پارچام یرینه قوندو
 بو اینیلتیم حقّدان گلدی
 درديم واردر اينله ييرم

Suyu alçaxdan içerem
 Dönüb yuxarı dökerem
 Görün men neler çekerem
 Derdim vardır inleyirem

سویو آلچاقدان ایچرم
 دؤنوب یوخاری دؤکرم
 گؤرون من نه لر چکرم
 درديم واردر اينله ييرم

Yunus munda gelen gülmez
İnsan muradına ermez
Bu fanide heç kim qalmaz
Derdim vardır inleyirem

یونس موندا گلن گولمز
انسان مرادینا ارمز
بو فانیده هیچ کیم قالماز
دردیم واردر اینله بیرم

Haqdan Gelen Şerbeti

Haqdan gelen şerbeti
İçdik elhemdülillah
Bu qudrət denizini
Keçdik elhemdülillah

حَقْدان گلن شربتِی
حَقْدان گلن شربتِی
ایچدیک الحمد الله
بو قدرت دَنیزینی
گچدیک الحمد الله

Bu qarşıdaki dağları
Meşeleri bağları
Sağlık safalık ile
Aşdıq elhemdülillah

بو قارشِی داکِی داغلاری
مِشهلری باغلاری
ساعلیک صافالیک ایله
آشدیک الحمد الله

Quru idik yaş olduk
Qanadlandıq quş olduk
Birbirimize eş olduk
Uçduq elhemdülillah

قورو ایدیک یاش اؤلدوک
قانادلاندیک قوش اؤلدوک
بیر بیریمیزه ایش اؤلدوک
اوشدوک الحمد الله

Vardığimiz ellere
O sefa könlere
Haqla Tapdıq menasın
Saçdıq elhamdülillah

واردیغیمیز ایل لره
او صفا کؤنول لره
حَقْدا تاپدِیق معناسین
ساحدیک الحمد الله

Beri gel barışalım
Yad isen bilişelim
Atımız eğrildi
Eşdik elhemdülillah

بری گل باریشالیم
یاد ایسن بیلشالیم
آتیمیز ایرلندی
اِشدیک الحمد الله

İndik Rûm'u qışladık
Çox xeyr ü şer işledik
Üç bahar geldi geri
Köçdük elhemdülillah

ایندیک رومو قیشلادیک
چوق خیر و شر ایشله دیک
اوچ بهار گلدی گری
کؤچدوک الحمد الله

Dirildik pınar olduq
 İrkildik ırmaq olduq
 Artıq denize dolduq
 Daşdıq elhemdülillah

دیریلدیک پینار اولدوک
 ایرکیلدیک ایرماق اولدوک
 آرتیق دنیزه دؤلدوک
 داشدیق الحمد لله

Taptuğun tapusuna
 Qul olduk qapısına
 Yunus miskin çiy idik
 Pişdik elhemdülillah

تاپدیغین تاپوسونا
 قول اولدوک قاپی سینا
 یونس مسکین چی ایدی
 پیشدیک الحمد لله

Kuzey Azerbaycan Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri*

Dağlar İle Daşlar İle

Dağlar ile daşlar ile
Çağırıram Mövlam seni
Seherlerde quşlar ile
Çağırıram Mövlam seni

Sular dibinde balıq ile
Çöllerde ceyran ile
Derviş olub yahu ile
Çağırıram Mövlam seni

Gök üzünde İsa ile
Tur dağında Musa ile
Elindeki esa ile
Çağırıram Mövlam seni

Derdi büyük Eyyub ile
Gözü yaşlı Yequb ile
O Mehemmed mehabub ile
Çağırıram Mövlam seni

* Kuzey Azerbaycan Türkçesine Aktaran: Fatima Zakirkızı

Hemd ü şükrullah ile
 Vesf-i qulhüvallah ile
 Daim zikrullah ile
 Çağırırım Mövlam seni

Bilmişem dünya halın
 Terk eyledim qıyl u qalın
 Başı açıq ayaq yalın
 Çağırırım Mövlam seni

Yunus oxur diller ile
 O qumru bülbüller ile
 Haqqı seven qullar ile
 Çağırırım Mövlam seni

Canım Qurban Olsun

Canım qurban olsun senin yoluna
 Adı gözel özü gözel Mehemmed
 Şefaet eyle bu kiçik quluna
 Adı gözel özü gözel Mehemmed

Mömün olanların çoxdi cefasi
 Axiretde olur zövq ve sefasi
 Onsekkiz min âlemin Mustafası
 Adı gözel özü gözel Mehemmed

Yeddi gökleri seyran eyleyen
 Kürsünün üstünde cövlan eyleyen
 Meracda ümmetini dileyen
 Adı gözel özü gözel Mehemmed

Dörd yar onun göyçek yâridir
 Onu seven günahlardan arıdır
 On sekkiz min âlemin sultanıdır
 Adı gözel özü gözel Mehemmed

Aşık Yunus neyler dünyayı sensiz
 Sen haq Peygamberisen şeksiz şübhesiz
 Sene uymayanlar geder imansız
 Adı gözel özü gözel Mehmed

Ey Eşq Adami Aç Gözünü

Ey eşq adamı aç gözünü
 Yer üzüne eyle nezer
 Gör bu letif gülleri
 Bezenibler gelir geder

Bunlar bele bezenibler
 Dosta sarı uzanıblar
 Bir soruş axi munlara
 Haraya gedir bu sefer

Her bir çiçek min naz ile
 Över Haqqı niyaz ile
 Bu quşlar xoş avaz ile
 O padişahı zikr eyler

Över onun qadirliyin
 Her işdeki haziliyin
 İlla ömrün qıssalığın
 Anacağız rengi solar

Rengi döner günden güne
 Torpağa döküler gine
 İbret olar anlayana
 Bu ibreti arif anlar

Ne gülmen gülmek kimi
 Ne gülmeyin gülmek kimi
 Son menzilin ölmek kimi
 Duymadınsa eşqden eser

Her sözü eşidseydin
 Ya bu gemi yuya idin
 Yeriende uyuyardın
 Gedeydi senden iş ü güç

Bildin ki gelen gedermiş
 Bildin ki qonan göçermiş
 Eşq şerabın içer imiş
 Bu menadan her kim duyar

Yunus bu sözleri qoy get
 Öz özünden elini yu get
 senden ne gelse bir deyir
 çünkü Heqden geler xeyr ü şer

Daşdın Gine Deli Gönül

Daşdın gine deli gönül
 Sular kimi çağlar mısın
 Axdın gine qanlı yaşı
 Yollarımı bağlar mısın

Neyliyim elim yetişmez yara
 Bulunmaz derdime çara
 oldum elmden avara
 Meni bunda eğler misin

İtirdim men can yoldaşı
 Toxtamaz bağrımın başı
 Gözlerimin qanlı yaşı
 İrmaq olub çağlarsanmı

Men torpaq oldum yolunda
 Sen aşırı gözetlirsən
 Bu qarşıma göyüs geren
 Daş bağırılı dağlarsanmı

Herami kimi yoluma
 Terse yenen qarlı dağlar
 Men yarımından ayrı düşdüm
 Sen yolumu bağlarsanmı?

Qarlı dağların başında
 Salxım salxım olan bulut
 Saçın çözüb benim için
 parlaq parlaq ağlarsanmı

Vecde geldi Yunus canı
 Yoldayam sevgilim hani
 Yunus yuxuda gördü seni
 xestemisen yaxşımisan ?

Bu Yerde Var mı?

De göreyim burda varmı
 Bele gerib benim kimi?
 Bağrı başlı gözü yaşlı
 Bele gerib benim kimi

Gezerem Rum ü Şamı
 Bütün yuxari elleri
 Çox istedim tapamadım
 Bele gerib benim kimi

Heç kimse gerib olmasın
 Hesret oduna yanmasın
 Xocam heç kimse olmasın
 Bele gerib benim kimi

Söyler dilim ağlar gözüm
 Geriblere göynür özüm
 Meğer ki gökte yıldızam
 Bele gerib benim kimi

Nece bu derd ile yanam
 Ecel gele bir gün ölem
 Meyer ki sinemde tapam
 Bele gerib benim kimi?

Bir gerib ölmüş diyeler
 Üç günden sonra duyalar
 Soyuq su ile yuyalar
 Bele gerib benim kimi

Hey Emrem Yunus biçare
 Tapılmaz derdine çâre
 Var indi gez şeherden şehere
 Bele gerib benim kimi?

Dervişlik Dedikleri

Dervişlik dedikleri
 Xırqe ile tac deyir
 Gönlünü derviş eyleyen
 Xırqeye muhtac deyir

Xırqenin ne suçu var
 Sen yoluna yetişmezsen
 Sen gel yolunda yürü
 Er yolu boş yol deyir

Girsen şeyxin yoluna
 Ayaq yalın başı açık
 Kişi var ki dirlik dirilmiş
 Yalın ayaq aç değil

Durmuş merefet söyler
 Erene Yunus Emrem
 Yol yoldaşıyla yoldadır
 yolsuza yoldaş değil

Eşqin Aldı Meni Menden

Eşqin aldı menden meni
 Mene sen lazımsen sen
 Men yanaram dünən bugün
 Mene sen lazımsen sen

Ne varlığa sevinirem
 Ne yoxluğa sevinirem
 Eşqın ile ovunuram
 Mene sen lazımsen sen

Eşqin aşıklar öldürür
 Eşq denizinde daldırır
 Tecelli ile doldurur
 Mene sen lazımsen sen

Eşqin şerabından içim
 Mecnun olub dağa düşüm
 Sensen dünən bugün qorxum
 Mene sen lazımsen sen

Sûfilere sohbet lazim
 Axîlere axiret lazim
 Mecnunlara Leylî lazim
 Mene sen lazımsen sen

Eğer meni öldürseler
 Külümü göye sovorsalar
 Toprağım onda çağırar
 Mene sen lazımsen sen

Yunusdur benim adım
 çoxaldım men gün be gün
 İki dünyada meqsudum
 Mene sen lazımsen sen

Dolab Neden İnleyirsen

Dolab neden inleyirsen
 Derdim vardır inleyirem
 Men Mövlaya aşiq oldum
 Onun için inleyirem

Menim adım derdli dolab
 Suyum axar, axar axar
 Bele emr eyledi Çalab
 Derdim vardır inleyirem

Meni bir dağda tapdılar
 Qolumu qanadımı qırdılar
 Dolaba layiq gördüler
 derdim vardır inleyirem

Men bir dağın ağacıyam
 Ne şirinem ne acıyam
 Men Mövlaya duacıyam
 Derdim vardır inleyirem

Dağdan kesdiler bedenim
 Bozuldu bütün düzenim
 Men bir usanmaz ozanam
 Derdim vardır inleyirem

Bu dülgerler meni yondu
 Her parçam yerine qondu
 Bu iniltilim Haqdan geldi
 Derdim vardır inleyirem

Suyu alçaxdan içerem
 Dönüb yuxarı dökerem
 Görün men neler çekerem
 Derdim vardır inleyirem

Yunus munda gelen gülmez
 İnsan muradına ermez
 Bu fanide heç kim qalmaz
 Derdim vardır inleyirem

Haqdan Gelen Şerbeti

Haqdan gelen şerbeti
 İçdik elhemdülillah
 Bu qudret denizini
 Keçdik elhemdülillah

Bu qarşıdaki dağları
 Meşeleri bağları
 Sağlık safalık ile
 Aşdıq elhemdülillah

Quru idik yaş olduk
 Qanadlandıq quş olduk
 Birbirimize eş olduk
 Uçduq elhemdülillah

Vardıgımız ellere
 O sefa könüllere
 Haqla Tapdıq menasın
 Saçdıq elhamdülillah

Beri gel barışalım
 Yad isen bilişelim
 Atımız eğrlendi
 Eşdik elhemdülillah

İndik Rûm'u qışladık
 Çox xeyr ü şer işledik
 Üç bahar geldi geri
 Köçdüq elhemdülillah

Dirildik pınar olduq
İrkildik ırmaq olduq
Artıq denize dolduq
Daşdıq elhemdülillah

Taptuğun tapusuna
Qul olduk qapısına
Yunus miskin çiy idik
Pişdik elhemdülillah

Doğu Anadolu Osmanlı Türkçesi*

Doğu Anadolu ağızları, aşağıda belirleyeceğimiz noktalardan dolayı büyük önemi hâizdir:

1. Doğu Anadolu bölgesi 1071'den çok önce Türk boyları tarafından iskân edilmiş, bilhassa Saka Türkleri'nin bir boyu olan Part Türkleri bu yörede uzun yıllar hüküm sürmüştür. Bu bakımdan Doğu Anadolu ağızlarında tesbit edilen en eski Türkçe özellikleri yadırgamamak gerekir.

2. 1071 sonrası büyük göçler neticesinde, Oğuz, Türkmen, Kanglı, Kıpçak, Yörük, Kürt vb. gibi Türk boy, soy, oymak ve aşiretleri uzun yıllar Doğu Anadolu'da kâh yerleşik, kâh konar-göçer hayat sürmüşlerdir. Bugün Karacadağ yörelerinde ve Tunceli'nin pek çok bölgesinde (Beritanlılar, Şavaklılar. vb.) göçerlerde tesbit edilen filolojik, antropolojik ve tarihi özellikler Türklükle yakından ilgilidir.

3. İlk göçler sırasında Anadolu'nun Konya, Karaman, Ankara, Haymana vb. yörelerine gelip, konar-göçer olarak yaşayan pek çok Oğuz-Türkmen boy, soy, oymak, aşiret ve cemaati, XVI. asırda Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'e karşı uyguladığı iskân politikası neticesinde Doğu Anadolu'ya getirilerek Tunceli- Bingöl- Karacadağ- Diyarbakır hattında yerleştirilmişlerdir. Bugün

* Hilmi Özden

bu yörelerde, Orta ve İç-Batı Anadolu ağızlarında görülen aynı fonetik özelliklerin tesbit edilmesinin tarihi sebebi budur.²⁶

4. XI. asırdan itibaren, “Beylikler Devri, Eski Anadolu Türkçesi, Klâsik Osmanlıca, Osmanlıca, Türkiye Türkçesi” diye periyodik bir sıralamaya koyduğumuz Oğuzca (Batı Türkçesi), kendi tarihi gelişmesinin yanında komşu dillerden olan Farsça ve Arapçadan da ödünç kelimeler almış, hele “Osmanlıca” döneminde bu ödünçlemelerin sayısı hayli yükselmişin edebî eserlerin dilinde görülen Farsça ve Arapça kelime ve terkipler, ağızlama ile kendisini göstermeğe başlamış, bunun neticesinde pek çok Türkçe; kelimenin yerine Farsça veya Arapçaları kullanılmağa başlanmıştır. İşte. Türkçeye nisbetle yüzde; olarak az olmalarına rağmen Doğu Anadolu’daki ağızlarda görülen Farsça ve Arapça kelimeler bu dönemin miraslarıdır. Böylece; orlaya değişik bir dil kompozisyonu çıkmış, “Doğu Anadolu Osmanlıcası” diyebileceğimiz bir ağız gelişmiştir.²⁷ “Doğu Anadolu Osmanlıcası” deyimini, ilmi literatürde ilk defa kullanan Prof. Dr. Tuncer Gülensoy’dur.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Osmanlı Devleti nin kuruluşundan sonra Anadolu sahasında gelişerek edebî ürünler veren Batı Türkçesi gerek Farsça ve gerekse Arapçadan sayısız kelime alarak, zamanla halkın anlayamayacağı bir “zümre dili” hâline; gelmişti. Bursa, Edirne ve İstanbul’un sırasıyla; başkent ve edebî merkez olmalarını ele alırsak, batıdan doğuya doğru açılan bir edebî yelpaze: ile karşılaşırız. Zamanla halk şâirlerinin şiirlerinde de görülen “ Türkçe + Farsça + Arapça” karışımından meydana gelmiş sunî bir dil olan Osmanlıcanın halk ağızlarında da yayılması kaçınılmaz bir hâdiseydi. Doğu Anadolu bölgesi (Güney Doğu Anadolu’nun bir bölümü dâhil), hem bu sebepten. hem de coğrafi konum itibariyle: Arap ve Fars kültür iklimlerine yakınlığı dolayısıyla, zamanımızda artık ölü bir dil hâline gelen Osmanlıca pek çok kelimeyi (hattâ terkibi) hâlâ yaşatmaktadır. İşle Doğu Anadolu aşiret ağızlarında yüzde itibariyle az da olsa, Fars-

26 Tuncer Gülensoy, *Doğu Anadolu Osmanlıcası*, TKAE, Ankara, 1986.

27 Tuncer Gülensoy, a. g. e., s.89.

ça ve Arapça kelimelerin bulunması, Osmanlıcanın devamından başka bir şey değildir.²⁸

Doğu Anadolu Ağızlarının Bazı Ses Özellikleri

Anadolu ağızları içersinde, fonetik ve morfolojik açıdan, belki, en ilgi çekici olanı Doğu Anadolu ağızlarıdır. Bunun sebeplerini de Türk boylarının bu yörelerde yurt tutması ile Farsça ve Arapçanın tesirinde aramak gerekir.

Doğu Anadolu bölgesi M.Ö. yıllardan itibaren çeşitli Türk boylarının egemenlik sahası olmuş, bu yörenin ilk sakinleri olan Urartular'ın tarih sahnesinden çekilmesinden sonraki yıllarda da bu egemenlik Türklük lehine gelişmiştir.

Eldeki tarihi bilgilerimize göre Doğu Anadolu'nun doğu bölgelerine Mamıklar, Saragurlar, Akatzirler, Arsaklılar. Hazarlar, Büğdüzler, Barsulalar, Akhunlar, Sabirler, Bulgar Türkleri, hris-tiyan ve müslüman Kıpçaklar gibi Türk boyları yerleşmişlerdir.

1071 Malazgirt zaferiyle Oğuz-Türkmen boylarına iyice açılan Anadolu'nun bu bölgesinde Kayı, Kınık, Bayındır, Bayat, Yıva, Eymir, Çavundur, Çepni, Avşar, Eymir, Döğer, Beğdili gibi Oğuz boyları ile Bozoklu, Akkoyunlu, Karakeçili, Uluğ Yörük. Harzemli. Saatlu, Alpavut, Cihangirli, Kaçar, Sürmeli gibi Oğuz-Türkmen boy, soy, oymak ve aşiretlerinin yaşadıkları görülür. XVI. yüzyılda. Yavuz Sultan Selim'in Doğu Anadolu politikası neticesinde, Şah İsmail ve şîâlığa karşı bir öncü kuvvet teşkil etmek üzere, Konya, Karaman, Teke, Ankara ve Kayseri yörelerinde yaşayan Milan, Berezan, Karakeçi, Cıbiran, Hasenan, Sipkan, Hayderan, Zilan, Celâli gibi Oğuz-Türkmen aşiretleri bu yörelere göçürülmüşlerdir.

Aradan geçen uzun yıllar sonunda bu yörelerde yaşayan pek çok Türk boyu öz dilleri olan Türkçeyi ya tamamen unutmuşlar veya ikinci bir dil olarak, kelime hazinesinin yüzde yetmişbeşten fazlası Türkçe olan Kürmanç ve Zaza ağızlarını da konuşmaya başlamışlardır. Bununla birlikte, yukarıda adlarını sıraladığımız

28 Tuncer Gülensoy, a. g. e., s.9.

pek çok Türk boyu da, en güzel ve en eski leksikolojik özellikleri taşıyan Türkçe konuşmayı sürdürmüşler, ikinci bir şive veya ağıza gerek duymamışlardır.

Anadolu ağızlarının pek çok yöresinde kesin şeklini alarak kaideleşmiş olan fonetik ve morfolojik özellikler. Doğu Anadolu'nun pek çok yöresinde bir sınıflamaya sokulamayacak kadar karışıktır. Meselâ, bir a ünlüsü “ e, ı, i, o, ö, u, ü; bir e ünlüsü “ a, ı, i, o, u, ü, değişikliğine uğrayabilmekte, bunun için de kesin bir kaide belirlenememektedir. Bu tür değişikliklere öteki ünlülerde de rastlanır.²⁹

Yine bu ağızlarda görülen b” v / v (w), ğ- “ h-değişmeleri, ön-seste y- = q olması, h + protezi, ünsüz ikizleşmesi, içseste anorganik (d,n,m,r,y) ünsüzlerinin türemesi gibi fonetik olaylar çok ilgi çekicidir. Bazı hallerde, yörede konuşulan Türkçe veya yabancı dillerden alınmış ödünç bir kelimenin Türkçe veya başka bir dil ile ilgisini tesbit etmek, filologlar için bile epey zor olmaktadır.

Her Türkologun kolaylıkla anlayabileceği bazı kelimeleri vermek kaideleri belirlenmiş fonetik özellikleri taşıdıkları için çözümleri ve manâlandırılmaları da kolaydır :

dombız (keban “ domuz(-b- ünsüzü anorganik olup, -u-”-ı- değişmesi görülür.) dovşan (Tunceli) “ Tü. tavşan (krş. Azeri Tü. : dovşan)

döşşeh (Şahaplı-Baskil-Elazığ)

düşşak (Çoğanlı-Baskil-Elazığ)

dorşeng (Elazığ yöresi) | Tü. döşek

devşek (Beykent-Siirt)

(Bu dört değişik örnekte ünsüz ikizleşmesi, -ö- “ -ü-, -o- ile -e- “ -a- ünlü değişimleri ve -r-, -n-, -v- Anorganik ünsüzleri görülür.)

dıket “ Ar. dikkat (İkiz ünsüz tekleşmesi ve -i- “ -ı-, -a- “ -e- değişmesi görülür.)

dıkan “ Ar. dükkân (İkiz ünsüzün tekleşmesi görülür.)

divek (Çoğanlı) “ Tü. dibek (-b- “ -v- değişmesi görülür.)

29 Tuncer Gülensoy, a. g. e., s.12.

dışeri (Hozat-Tn.) “ Tü. dışarı (Uyum değişmesi görülür.)
 diyar (Çoğanlı) “ Fars. dîvâr (-v- “ -y- değişmesi görülür)
 göl (Çoğanlı) “ Tü. gül “ Fars.
 duz (Çoğanlı) “ Tü. düz
 dümon (Çoğanlı) “ Tü. duman
 dor (Çoğanlı) “ Fars. dâr
 darmon (Çoğanlı) “ Fars. derman
 dısmol (Çoğanlı) “ Fars. destmâl
 dava (Keban), devn (Şahaplı-El.) “ Tü. deve
 dıdan (Özalp-Van; Gölardı, Aşağıçakmak-El.) “ Fars. dendân
 dijmın (Gölardı, Aşağıçakmak) “ Fars. düşman
 devct / duvet (Aşağıçakmak, Gölardı) “ Tü. divit “ Ar. devat
 gibi.³⁰

Bu örnekleri her an çoğaltabiliriz.

Görüldüğü üzere, yukarıda verdiğimiz Türkçe, Farsça ve Arapça menşeli kelimeler, Doğu Anadolu ağızlarında kısmî fonetik değişikliğe uğrayan kelimeler için örnektir. Aşağıda vereceğimiz kelimeler ise, nisbeten, çözümünü ve manâlandırılması daha zor, hangi fonetik olaya bağlanması hususu tartışmalara yol açabilecek örneklerdir.

Şimdi bu örnekleri fonetik özelliklerine göre inceliyelim :

I. Ünlü değişimleri :

a “ e

tezze “ **taze** (Gözebaşı)

aze (Gözebaşı) “ **aza ezo** (Şahaplı) “ **aza**

tekkıt (Koruk-El.) “ **takat**

a “ ı

sıba (Keban yöresi-El.; Beykent-Kurtalan-Si.)

~ **sıva** (Şahaplı-Baskıl-El.)

sıbay (Altınölçek-Palu-El.) [**serisıbay** = sabahleyin]

“ Tü. **sabah** “ Ar.

sıbadan “ **sabaha tegin** = sabaha kadar (Palu)

a “ o

30 Tuncer Gülensoy, a. g. e., s.13.

yossi “ Tü. **yatsı** (Çoganlı) [yatsı “ yassı “ yossi]
yosyon (Çoğanlı) “ Tü. Yatsılayın
 [yatsılayın “ yassılayın “ yassıyın “ yossıym “ yosyon]
kitov(Çoğanlı) / **kitap**
sohon (Çoğanlı)” **sahan**
sol = yıl, sene (Çoğanlı) “ Fars. **sâl**
tos (Çoğanlı) “ **tas**
honı (Çoğanlı) “ **hâne**
pollon (Çoğanlı) “ **palan**
ezo (Çoğanlı) “ **aza**
moşsa (Çoğanlı) “ **maşa** (“ Fars. **mâşa**,
yova (Çoğanlı) “ Tü. **yaba** [**yaba** “ **yava** “ **yova**]
doni (Çoğanlı) = hedik “ Fars. **dâne**
dohol (Keban), **dol** (El. yöresi) “ Tü. **davul** “ Ar. **tabl**³¹

Doğu Anadolu’nun pek çok yöresinde görüldüğü gibi, Fırat nehrinin Baskil’e yakın sahilinde birkaç köy ve mezrada tesbit edilen yuvarlaklaşma olayını açıklayabilmek için Azerbaycan Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olan yuvarlaklaşma olayına işaret etmek gerekir:

Başta Kırgız Türkçesi olmak üzere Türkçenin bir çok şivesinde de dudak ünsüzlerinin yanlarındaki ünlüleri yuvarlaklaştırdığı bilinmektedir. Bu yuvarlaklaşma olayının Eski Türkçe döneminden beri devam edegeldiği pek çok örnekle sabittir. Fakat, Türkiye Türkçesinde bu tür yuvarlaklaşma görülmez. Aynı gruba (Oğuzca) dahil olduğu halde Azerbaycan Türkçesinde dudak ünsüzleri yanında yuvarlaklaşma olayı daha çok örnek verir. İşte, Anadolu ağızlarının Azerbaycan’a daha yakın olan bölgelerinde veya yıllar önce Azerbaycan’dan Anadolu’ya göç ederek adacıklar hâlinde yaşayan boy, soy ve aşiretlerin ağızlarında daha belirgindir.

31 Tuncer Gülensoy, a. g. e., s.14.

Bu tür yuvarlaklaşmanın Kurmanç ağızı konuşan yörelerde görülmesi ilgiyi daha fazla arttırmaktadır.

Azeri Türkçesindeki yuvarlaklaşma olayına birkaç örnek :

dovşan “ davşan “ tavşan “ tabışğan

ğovun “ kavun “ kagun

ov “av” “ av “ ab

toyug “ tovuk “tavuk “ tağuk “ takığu

buhoy “bukağı” “ buhov “ buhav “ bukağı

çoydar “ çovdar “ çavdar

ohlov “ ohıav “ oklağı

a “ ö

hıttovı sövedo = sabaha kadar (Çoğanlı) “ Tü. sabah “ Ar.

söör (El. yöresi) “ sahur

a “ u

suva (Çoğanlı) “ Tü. sabah “ Ar.

duhul (El. yöresi) “ Tü. davul “ Ar. tabi. (krş. dohol)

Bu değişmenin örneklerine bazı Anadolu ağızlarında da rastlanır: uva “ baba (Demirci-Mn.); tiv “ av (Karaçay aşireti, Başhöyük-Kadınhanı-Kn.); uvuz “ ağız “ilk süt” (Karaçay aşireti) (Bkz. Derleme Sözlüğü)

e “ a

şav gece (Çoğanlı) “ Fars. şeb

parlık ~ par = yaprak (Aşağıçakmak) “ Fars. berk

tazık (Çoğanlı) “ tezek³²

e “ ı, i

kınnır (Çoğanlı) “ **kendir**

mırtok (Çoğanlı) “ **mertek**

tızbı (Çoğanlı) “ **teşbih** (Ar. **subhan**’dan)

tıfı (Kürtçe-Türkçe Sözlük, s. 370 a) “ Tü. **tepsi**

tazık (Çoğanlı) “ **tezek**

zımân (Şahaplı) / **zıman** (Gölarlı, Özalp) “ Fars. **Zeban**

doni (Çoğanlı) “ Fars. **Dâne**

32 Tuncer Gülensoy, a. g. e., s.15.

doşırme (Kocaköy-Dy.) “ **döşeme**

e “ o

mırtok (Çoğanlı) “ **mertek**

tomuz = yaz (Dambüyük-El.) “ **temmuz**

e “ ö

döylet (Çoğanlı) “ **döviet** “ **devlet** “ Ar.

köykür (Çoğanlı) “ **kevgir** “ Fars.

öy “ **ev** “ **eb**

e “ u

purrik = yaprak (Gölardı) “ Fars. **berk**

ı “ i

sinnor (Çoğanlı) / **sindor** (Aşağıçakmak “ **sınır**

ı “ o

Dar ünlülerin yuvarlaklaşması olayına öteki Anadolu ağızlarında da rastlanır: **usot**=acı biber “ **isot** (Malatya); **übük** “ **ibik** (Bor-Nğ.); **übübük** (Gördes-Mn.; Kurşunlu-Çkr.)~ **übübuk** (Bahçeli-Bor-Nğ.) Bkz. Derleme Sözlüğü.

i “ ı

kıtov (Çoğanlı) “ **kitap** [**kitab** “ **kitob** “ **kıtov**]

o “ u

suva (Çoğanlı) “ **soba**

tulü (Çoğanlı) [“ **tolu**(“ **dolu**)]

ö “ o

doşırme (Çoğanlı) “ **döşeme**

u “ a

pahar (Palu-El.) ~ **p^r** (Dambüyük, Şahaplı) “ **bungar** (“ TT. **pınar**. krş. Anadolu ağızları : **Dumlubuna** “ Dumlupınar “Yer adı”)³³

u “ o

gor (Çoğanlı) “ **kurt** (**gur** ve **guri** şekilleri de vardır)

33 Tuncer Gülensoy, a. g. e., s.16.

ü “ i

tiv “ **tüy** (Şahaplı)

Not : bkz. **yilar** (Maçka köyleri-Tr.) “ **yular**

II. Ünsüz değişimleri :

b “ v

suva (Çoğanlı) “ **soba**

şiven (Beykent-Si.) = şemşiye “ Fars. **sâye-bân**

yova (Çoğanlı) “ **yaba**

vittik = askere çağırma pusulası (Çoğanlı) / **vitik** = mektup (Kocaköy-Dy.) “ Tü. **bitig**

veng = bağırma (Ovacık-Tn.) “ Tü. **bang**

Öteki Anadolu ağzlarında da vangıl-da-, vağıl-da-, vanı-la- (Derleme Sözlüğü **XI**, s. 4089 **b**); vengirde-, venile-, venile-, vıngıl-da- (s. 4095 a); vaftıla-(4090 a); verilde- (4096 **b**); vezilde- (4097 **b**) şekillerine rastlanır.

g- “ h-

Bu tür ünsüz değişmesinin örneklerine çok rastlanır :

hafıl “ **gafil**, / **halıb** “ gâlip, haye “ gâye, hazi “ gâzi, helet “ galat, hem “ gam, herez “ garaz, herib “ garip ...v.b.

p “ f

tıfsi (Kürtçe-Türkçe Sözlük, s. 370 a) “ Tü. **tepsi**

y . = q

urgon (Çoğanlı) “I

urgan (Şahaplı) Tu. yorgan

organ (Keban yöresi)

odlaş (kocaköy-Dy.) “ Tü. **yoldaş**

onca(şahaplı) / **once** (Özalp-Van) “ Tü. **yonca**

uca (Erciş-Van) “ Tü. **yüce**

aşıl (Zaza genel) “ Tü. **yaşıl**

engi ~ **ingi** (Zaza genel) “ Tü. **yeni** “ DLT. **yangı**

Öteki Anadolu ağzlarında da önsesteki n-, h-, y- ünsüzlerinin düştüğü görülür : **ülfer** (Kn.) “ **nilüfer**; **üzür** (Koyundere-Ahıska-Kr.) “ **huzur**; **üce** (Ay; Afşin ve köyleri-Mr.; Kilis,

Nizip-Gaz.; Vazıldan-Divriği, Çepni-Gemerek-Sv.; Fakiekin-ciliği-Pınarhan-Ky.: Bor-Nğ.) (bkz. Derleme Sözlüğü)³⁴

h + protezi

hissir (Çoğanlı) “ (h +) **esir**

hişik (Çoğanlı. Aşağıçakmak) “ (h +) **eşik**

homa = Tanrı (Zaza genel) “ Tü. (h +) **umay**

hošta (El. yöresi) “ (h +) **usta** “ Fars. **üstâd**

hökuz hekız (Keban) “ Tü. (h +) **öküz**

huç huçk(Kocaköy-Lice-Dy.) “ Tü. (h +) **uç** (+ k)

Bazı Anadolu ağızlarında da y+ protezi görülür:

yega (Yavuz. Şalcı-Şavşat-Ar.), **yöge** / **yege** (Erciş-Van; Kr.) “ (y +) **eğe**; **yeğ** (Kaptanpaşa köyleri-Çayeli-Rz.), **yığ** (Maçka Vakılikebir-Tr.:”(y +)**iy**; **yırbığ** / **yırbık** (Harmanpınarı-El.), **yurbuh** (Arapkir-Ml.) “ (y +) **ibrik**; **yırğat** (Hozat-Tn.) “ (y +) **ırgat**; **yi-let-** (Kn.) “ (y +) **ilet-** ...vb.

-h düşmesi

tızbı (Çoğanlı) “ **teşbih**

y “ v

tiv (Şahaplı) “ Tü. **tüy**

venca (Ovacık-Tn.) “ Tü. **yonca**

Hece kaynaşması

sivan (Beykent-Kurtalan-Si.) “ Fars. **sâve-bân**

zan (Altınölçek-Palu-El.) “ Fars. **zeban**

dol (El. yöresi) “ Tü. **davul** “ Ar. **Tabl**

dom (Çoğanlı) “ Tü. **devam** “ Ar.

Anorganik (d,m,n,r,y) ünsüzleri

doşırme (Kocaköy) “ **döşeme**

dermance (Özalp) “ **tabanca**

derince (Ferheng-i Kurdî Tırki, s. 34 a) “ **derece**

dorşeng (El. yöresi) “ Tü. **döşek**

keynter “ **Kantar**

pırtuk “ **ET. bitig**

34 Tuncer Gülensoy, a. g. e., s.17.

çekband “ Tü. çekmen “cepken”

kantır “ **katır**

kalınd “başlık parası” “ **kalın pendir** “ **penir** “ Fars.

beramber “ **beraber** “ Farsça.

çirvit “ Tü. **çivit** (“ ET. **çüvit**)

çartıl “ Tü. **çatal sindor** “ Tü. **sınır** “ Yun.³⁵

Bu şekilde ünsüz türemesi olaylarına bazı Anadolu ağızlarında da rastlanır: **sanksar** (Maçka-Tr.) “ **sansar; evrüşte** (Uluşiran, Şiran-Gm.) “**eriş-te; uydül** (Bo.) “ **ödül** (bkz. Derleme Sözlüğü).

Assimilasyon

-ss- “ -ts- : **yossi** (Çoğanlı) [yatsı “ yassı “ yossi)

-nn- “ -nd- : **kınnır** (Çoğanlı) “ **kendir**

Göçüşme (Metatez)

ukuy (Dy. yöresi) “ **uyku**

urgun (Gaz. yöresi) / **urğun** (Erz.) = gizli “ **uğrun**

uhçur (Arapkir-Ml.) “ **uçkur**

Ünsüz ikizleşmesi

dummız (Çoğanlı) “ Tü. **domuz**

(tonguz “ tonuz “ donuz “ domuz “ dummız “ dummız)

tulli (Çoğanlı) “ Tü. **tolu** (“ **dolu**)

sinnor (Çoğanlı) “ Tü. **sınır** “ Yun. (krş. **sindor**, Aşağıçakmak)

pollon (Çoğanlı) “ **palan**

sarrod = büyük delikli kalbur (krş. Anadolu ağızları: **sarat**, **sarad**, Derleme Sözlüğü X, 3543 a)

purrik (Çoğanlı) ~ **parrık** (Aşağıçakmak) = kanat; yaprak “ Fars. **berk** = yaprak

(Ayrıca bkz. **perik** = yaprak / Özalp-Van /)

tezze (Gözebaşı) “ **taze**

moşsa (Çoğanlı) “ Tü. **maşa** (“ Fars. **maşa**,)

vittik = askere çağrı pusulası (Çoğanlı) “ Tü. **bitig** krş. **vituk** (Kocaköy)

tekkıt (Koruk köyü-El.) “ **takat**

35 Tuncer Gülensoy, a. g. e., s.18.

İkiz ünsüz tekleşmesi

tomuz (Dambüyük-El.) “yaz” “temmuz

Hece düşmesi

nana (Dambüyük-El.) “lahana

Önseste ünsüz türemesi

vede “(v +) oda verdek” “(v +) ördek”³⁶

vake = abla. kız kardeş “(v +) eke

vegır “(v +) uğur

velçek (Kocaköy) “(v +) ölçek

vılan vulan (Kocaköy) “(v +) ulan

vadera = orada, oralarda, orada burada (Kürmanç genel) “

ET(EskiTürkçe.): **adıra, ödüre** = öteye beriye, orada burada

yazi / yazu = veya, yahut (Kürmanç, Zaza genel) “ET: azu,

azuu, asu = yahut³⁷

Hayri Başbuğ “İki Türk Boyu Zaza ve Kurmanclar” isimli çalışmasında “Kurmanç Türkçesi ve Zaza Türkçesi”nin “Göktürk-Uygur Türk lehçeleri” ile irtibatlı olduğunu “dil açısından Zaza ve Kurmanclar”³⁸; başlığında şu şekilde özetlenmektedir:

“Kurmanclar kendilerine “Kurmanç” ve konuştukları lehçeye de “Kurmanci” adını verirler. “Kürt” veya “Kürtçe” tâbirini kullanmazlar. Zaza Türkleri’nin lehçesine de “Zazaki” (Zazaca) denir. Bâzi çevreler bu lehçeye “Dımılı” diyorlarsa da bu yanlış-tır. Kurmancca ile Zazaca birbirlerinden farklı iki Türk lehçesidir. Türkçe’nin pek çok lehçeleri vardır: Kazak, Kırgız, Başkurt Özbek, Nogay, Çuvaş, Yakut, Azeri, vs. gibi lehçeler, bunlardan bir kaçıdır. Kurmanca ve Zazaca da bunlar gibi Türkçe’nin birer lehçesidirler. Her Türk lehçesinin çeşitli şiveleri (ağızları) mevcuttur. Şive sayısı içinden çıkılamıyacak kertede çoktur. Meselâ Azerî lehçesi birçok şivelere (ağızlara) bölünmüştür, Anadolu ağızlarına benzer çeşitli fonetik özellikler gösterir. Bu ağızlar doğu, batı, güney, kuzey, merkez gibi cihetlere göre gruplara ayrı-

36 Tuncer Gülensoy, a. g. e., s.19.

37 Tuncer Gülensoy, a. g. e., s.20.

38 Hayri Başbuğ, İki Türk Boyu Zaza ve Kurmanclar, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1984, s.33-36.

lırlar”. Kurmancca ile Zazacanın da yine aynı şekilde, herbirinin çeşitli şiveleri vardır.

Türk milleti savaşçı ve akıncı olduğu için Asya’nın büyük bir parçasına, Avrupa’nın doğusuna ve güneydoğusuna yayılmış ve yerleşmiştir. Pek çok boy ve kola ayrılmıştır. Türkçe sözlerin kökleri bir olduğu hâlde, memleketlerinin ayrılması ve zamanın geçmesiyle, çekimlerinde ve eklerinde ayrıntılar meydana gelmiştir. İşte bu ayrılıklar da lehçe ve ağız (şive) değişiklikleri doğurmuştur”. Hele kendi kendilerine tamamen yabancı olan topluluklara yakın yerlerde iskân eden Türk boylarının dilleri karmakarışık bir hâle gelmiş ve “öz”ünden çok şey kaybetmiştir.

Kaşgarlı Mahmud da; “Oğuzlar, Farslar’la birlikte düşüp kalkmaya başlayınca, bir takım Türkçe kelimeleri unutmuşlar, onun yerine Farsça kullanır olmuşlar” demek suretiyle, bu hususu açık bir şekilde işaret etmektedir.

Bütün lehçelerin kaynağını, bizi çok eskilere götürecek olan “Ana Türkçe”de bulabiliriz. Bazı Türkologlar ve dilbilimciler, İsa’nın doğumuna yakın yıllara kadar bütün Türkler’in bu dili kullandığı görüşündedirler ve bu devreye de “Ana Türkçe çağı” adını vermektedirler”. Lehçelerin ve şivelerinin de asıl bu tarihlerden sonra doğduğu ileri sürülmektedir.

“Ana Türkçe”nin pek çok kelimeleri, bugün dahi Türkçe’nin bâzı şivelerinde muhafaza edilmektedir. Çok miktardaki kelimeler de unutulmuş ve yerini ya Farsça’ya, ya da Arapça’ya terk etmiştir..

Bugün bir Anadolu Türk’ü ile bir Çuvaş Türk’ü, yahut bir Azerî Türk’ü ile bir Yakut Türk’ü, birbirlerini anlayamamaktadırlar, keza bir Zaza Türk’ü ile bir Kırgız Türk’ü, ya da bir Kurmanc Türk’ü ile bir Özbek Türk’ü yine aynı şekilde birbirleriyle anlaşmamakta ve konuştuklarının mânâsını bilememektedirler. Dolyısıyla Kurmanclar ile Zazalar yan yana yaşadıkları hâlde yine de tercümansız anlaşamamaktadırlar. Lehçeleri arasında da önemli farklılıklar göze çarpmaktadır.

Tarih ve ilim yönünden önemli olan, “Ana Türkçe”den kalma pek çok kelimenin bugün bile, Zazalar ve Kurmanclar ile diğer Türk toplulukları arasında, ortaklaşa olarak aynen kullanılması ve yaşatılmasıdır..

Öyle ki, bugünkü Türkiye Türkçesi’nde kullanılmayan bir hayli eski Türkçe (Göktürk, Uygur, Karahanlı vs. Türkçeleri) kelime, Zaza ve Kurmanclar dâhil, diğer bâzı Türk boyları arasında da yaşamaktadır. Bazı çevrelerin, “bugünkü Kürtçe’deki Türkçe kelimeler, yakın komşuluk ilişkilerinden geçmiştir” şeklindeki iddiaları ilmen geçerli değildir. Çünkü bu Türk boylarının kullandıkları öyle eski Türkçe kelimeler vardır ki, bunlar Türkiye Türkçesi’nde yoktur. Dolayısıyla aynı kelimelerin Doğu Anadolu’dan, çok çok uzaklarda yaşayan ve hiçde birbirleriyle komşulukları bulunmayan Yakutlar’da, Çuvaşlar’da veyahut Kırım Türklerinde de kullanıldığını görmekteyiz. Demek oluyor ki, Zazaca ve Kurmanca da tıpkı diğer Türkçeler gibi, bahis konusu edilen asıl eski “Ana Türkçe”nin birer dallarından başka bir şey değildirler..

Şimdi, Türkçe’nin Zaza ve Kurmanc lehçeleri ile diğer lehçeleri arasında, fonetik açıdan bâzı noktalara temas etmek istiyoruz:

1. Günümüzde kullanılan lâtîn asıllı yeni Türk alfabesinde işareti bulunmayan, Arap asıllı eski Türk alfabesinde (Hı) şeklindeki harfle belirtilen ve gırtlaktan çıkan “H” sesi, Kurmanc ve Zaza lehçeleri dâhil, bütün Türk lehçelerinde hâlâ muhafaza edilmektedir. SSCB’deki Türk boylarının “mecburi” olarak kullanmakta oldukları Kiril alfabesinde, bu kalın “H” sesi, (X) işaretiyle gösterilmektedir.
2. Yeni Türk alfabesinde işareti bulunmayan ancak, fonetiğinde mevcut olan ve gırtlaktan çıkan kalın “K” sesi (eski alfbedeki işareti kaf), Kurmanc ve Zaza lehçeleri dâhil, bütün Türk lehçelerinde kullanılmaktadır. Lâtîn alfabesindeki (Q, q) da bu sesi verir.

3. Yeni alfabede gösterilmeyen ancak fonetiğinde bulunan bir ses vardır ki, üst dişleri işe karıştırmaksızın, yalnız üst ve alt dudakları oynatmakla çıkarılan bu ses, “W” dir. Bu “W”, bildiğimiz “V” gibi söylenmez, okunmaz. Kurmanc ve Zaza lehçeleriyle birlikte, bütün lehçelerde kullanılır. (Eski alfabedeki işareti vav).
4. Yeni alfabede bulunmayıp, fonetiğinde geçen; Kurmanc., Azeri, Nogay, Zaza Türkçeleri ile, diğer bâzı lehçelerde kullanılan (e) len başka, (i) ile (e) sesleri arasında bir ses veren ikinci bir (e) sesi vardır. Türkiye Türkçesinin fonetiğinde, “ël”, “ëloğlu”, “tësir” vs. gibi kelimelerde geçmektedir.
5. Kazan Türkçesi’nde (o) ve (ö) sesleri bulunmaz. Buna paralel, Zaza veKurmanccada da (o) sesi çok az. (ö) sesi ise hiç kullanılmaz.
6. Anadolu Türkçesinde (-y) ile başlayan sözler, Azeri Türkçesinde ünlülerle başlar: yılan-ılan, yiğit-iyid, yıldız-ulduz, yüz-üz, yürek-ürek gibi. Aynı özellik, hem Kurmanccada, hem Zazaca da da vardır.
7. Buna karşılık bazı sözler [h-] protezi alır: açar-haçar, akıl-hakıl, ayva-heyva. Bu özellik de Kurmancca ve Zazaca da rastlamaktadır.
8. Türkiye Türkçesi’nde benzerlik belirten “gibi” edatı. Özbek Türkçesi’nde “dey” ve “dek” şeklindedir. Her iki şekil, az bir değişikliklerle Zazaca ve Kurmanccada da kullanılmaktadır. “Dey”in karşılığı Zazacada “sey”; “dek’in karşılığı da Kurmanca da “wek”tir.
9. Özbek Türkçesi’nde, mastar eki olarak (-ış) kullanılır. Zaza Türkçesi’nde de mastar eki (-ış)’tır. (Türkiye Türkçesi’nde; “-mek”, ‘mak”),
10. Nogay Türkleri, (ş) sesini çoğunluklu (s) olarak kullanırlar. Meselâ; “baş” yerine “bas”, “taş” yerine “tas”, “şöylece” yerine “soytip” derler. Bu gün, Zaza Türkçesi’nin Tunceli şivesinde de aynı özelliği görmekteyiz. Meselâ:

Tunceli şivesi (Diğer şiveler)

seker (şeker şeker), sıt(şıt süt), asm (aşm/ayşm ay), surı, (şurı, yürü. git.)³⁹

Ortak Türk Dünyası alfabesinde “a, b, c, ç, d, e, â, f, g, ğ, h, x, ı, i, j, k, q, l, m, n, ~n, o, ö, p, r, s, ş, t, u, ü, v, w, y, z” harfleri bulunmaktadır.⁴⁰ Fakat Türkiye’de kullanılmakta olan 29 harflik alfabe nedeniyle Yunus ilahilerinin Kurmanc Türkçesine aktarılmasında şahsen (Hilmi Özden) bugün kullanılmakta olan harflerinin dışına çıkmamayı tercih ettim. Çünkü Ahmed-i Hânî (1651-1707) Kurmanca yazdığını ifade ettiği Mem û Zîn’de⁴¹ Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arap harflerinden faydalanmıştır. Ahmed-i Hânî’nin eserlerinin, bugünkü Latin harflerine aktarılmasında ise “x, q, w” harfleri kullanılmıştır. Fakat o yüzyıldan önce ve sonra yazılmış diğer Osmanlı dönemi Türkçe eserlerde (Hı, kaf, vav) kullanılmasına rağmen araştırmacılarımız “x, q, w” harflerini bugünkü alfabeye aktarım işleminde kullanmamışlardır. Örnek: Türk Firdevsî (1488?-1508?) (Bursalı İlyas Bin Hızır) (Firdevsî Rumî) nin Kutb-Namesi⁴² ve birçok eserde bu görülmektedir. Osmanlı döneminde yazılmış tarih, tıp, edebiyat, tasavvuf eserlerinden bugünkü Latin alfabesine transkripsiyon sırasında harf farklılığından ziyade harflere konulan işaretlerden istifade edilmiştir. Bu eserlerden şu örnekler verilebilir: Anonim Osmanlı Kroniği⁴³, Şirvanlı Mahmud Kemâliye⁴⁴, Neyli Divanı⁴⁵, Latîfî’nin Eserleri⁴⁶, Hünkar Hacı

39 Hayri Başbuğ, İki Türk Boyu Zaza ve Kurmanclar, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1984, s.33-36.

40 Ahmet Buran, Ercan Aklaya, a. g. e., s. 369.

41 Ehmedê Xani, Mem û Zîn, (Hazırlayan: Namık Açıkgöz), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2010.

42 Firdevsî î Rumî, Kutb-Nâme, (Haz. İbrahim Olgun, İsmet Parmaksızoglu) TTK, Ankara, 2011.

43 Necdet Öztürk, Anonim Osmanlı Kroniği, TDAV, İstanbul, 2000.

44 Muhammet Yelten, Şirvanlı Mahmud Kemâliye, İÜEFY, İstanbul, 1993.

45 Sadık Erdem, Neyli Divanı, AKMBY, Ankara, 2005.

46 Rıdvan Canım, Latîfî Tezkiretü’ş-Şuarâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ, AKMB, Ankara, 2000.

Bektaş Velî Velayetnamesi⁴⁷ vb. Bu örnekleri sayıları binlerle ifade edilen eserlerden gösterebiliriz.

Diğer taraftan günümüz Türk Dünyasında alfabe meselesi henüz netliğe kavuşmamıştır. Bilindiği gibi kiril veya daha farklı alfabeler kullanılmaktadır. Azerbaycan'da, Özbekistan'da yeni harfler eklenerek Kiril'den Latince'ye geçiş sağlanmaktadır. Fakat buna rağmen Anadolu Türkçesine en yakın lehçelerden Özbek Türkçesi'nin Latin harfleri (mesela Özbek Türk Alfabesinde “ch” Türkiye Türkçesi alfabesinde “ç” ile yazılmış hali bilinen bir kelimeyi anlaşılmaz hale getirebilmektedir. Zaza Türkçesinde ve Kurmanc Türkçesinde (ê: e ile ı arasında, î: i'nin serti, i'nin uzun, q: kaf, û: u'nun uzun, w: vav, x: Hı, u: ü) de bu durum söz konusudur. Bu nedenle İstanbul Türkçesi'ndeki bilinen anlamı veren harflerin tercih edilmesinin öneminin ilmî toplantılarda paylaşılması, tartışılması ve olgunlaştırılması gerektiğini düşünüyorum.

47 Hamiye Duran., Dursun Gümüşoğlu, Hünkar Hacı Bektaş Velî Velayetnamesi, TK ve HBVAM, TKve HBVV, Ankara, 2010.

Zaza Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri*

Mı Pers Kerd Vıla Zerd Ra

Mı pers kerd vıla zerd ra
Dadi u babiye tı esti?
Vıl va Derviş Baba
Dadi u Babiye mı bi herr.
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

Mı pers kerd vıla zerd ra
Olad u bırayı tu esti?
Vıl va Derviş Baba
Olad u bırayı mı bi pel.
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

Mı pers kerd vıla zerd ra
Çıra mılı tu biyo çot?
Vıl va Derviş Baba
Ez rayirê heq da.
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

* Öğr. Gör. Ömer Faruk Elaltuntaş, Bingöl Üniversitesi

Mı pers kerd vıla zerd ra
 Çıra rıyê tu biyo çequer?
 Vıl va Dervîş Baba
 Merg m ara nızdiyo.
 Hak lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Mı pers kerd vıla zerd ra
 Şıma rê merg esto?
 Vıl va Dervîş Baba
 Bê merg yew ca esto?
 Hak lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Mı pers kerd vıla zerd ra
 Tı ummetê koma?
 Vıl va Dervîş Baba
 Ez ummedê Muhammed'a.
 Hak lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Mı pers kerd vıla zerd ra
 Mı va, tı mı zona?
 Vıl va Dervîş Baba
 Tı Yunus niyi?
 Hak lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Pê Kueyon U Pê Kerrayon

Pê kueyon u pê kerrayon
 Ez venda tu bîdi mevlayê mı
 Sefeqon dı pê mirçikon
 Ez venda tu bîdi mevlayê mı
 Bînê aw dı pê mason

Sahrayon dı pê xezalon
 Zê derwiş pê nome yi.
 Ez venda tu bîdi mevlayê mî

Azman dı pê Îsa
 Kueyê Tur dı pê Musa
 Destê mî dı pê çonquel
 Ez venda tu bîdi mevlayê mî

Zê Eyup derd giron
 Zê Yakup çımhesrın
 Bîbo zê mahbub Muhammed
 Ez venda tu bîdi mevlayê mî

Pê hamd u şıkırullah
 Pê wasfê Kulhuvallah
 Timotım pê zikrullah
 Ez venda tu bîdi mevlayê mî

Ez zona waziyetê dinya
 Mî war verda her çi yê
 Sarquet u lingwarê
 Ez venda tu bîdi mevlayê mî

Yunus pê zon weneno
 Bîbo zê wendişê bîlbîlon
 Pê qulonê sadıqon
 Ez venda tu bîdi mevlayê mî

Wa Ruhê Mı Tı Rê Bıbo Qırbon

Rayirê tu d' wa ruhê mı bıbo qırbon
 Nome yi rınd wı rınd Muhammed
 Şefaât bıdır ino qulê xu wo bêqıymet rê
 Nome yi rınd wı rınd Muhammed

Cefayê muminon tımotım zafa
 Axıret dı esto zoq u şenayiyê yin
 Mıstefa'yi 18 hınzar âlemon
 Nome yi rınd wı rınd Muhammed

Hot azmonon temaşa keno
 Seri kursi d' şın o u yeno
 Mirac dı ummetê xu wezeno
 Nome yi rınd wı rınd Muhammed

Çar ombazi yi conweş esti
 Kom yi ra has bıker o bêgunawo
 Sultanê 18 hınzar âlemon
 Nome yi rınd wı rınd Muhammed

Aşiq Yunus dınya bê tu pê sekeno
 Bêşiq u bêhesap tı pêyxambero haqi
 Kom tabi tu nêbo bêimon şın o
 Nome yi rınd wı rınd Muhammed

Ey Merdımi Eşq Çımonê Xu Akır

Ey merdımi eşq çımonê xu akır
 Bıonu riyê arz u azmon ra
 Bıvin ino vılıkon rındon
 Fertarê ez yena u şına

Ini ina yeni u şini
 Heti duest ra ez ha şına
 Inon ra bîpers hela dest akerdı
 Seferê inon kom yo heta şına

Her yo vıl pê oniyayişo hınzaron
 Heq wesıfnena pê niyaz
 Ini mırçiki rınd pê vengêko weş
 O padişeh zıkır keni

Quwetê yi wesıfneni
 Hedreyê her yo güre
 Ino ımırê kılmek dı
 Ma venda yi doni

Rengê yi bedılyenu ruej bı ruej
 Heyna rışıyeno her
 Kom fom bıkeru ibret donu cı
 Ino ibret zonayı zonu

Nê omiyayişê tu monenu omiyayiş
 Nê huyayiş tu monenu huyayiş
 Eg tu nomeyê eşq hema nêeşnawıtu
 Menzilê tu wo peyin benu merg

Tu her yo veng eşnawıtên
 Eg tu ino xem zi bieşnawıtên
 Eg tu rayir ra rakotên
 Tu ra şini kar u qezenc

Tu zonêni kom biyeru heyna şino
 Tu zonêni kom vınderu heyna şino
 Kim ki inon bieşnawu
 Şarabê eşq şımenu

Yunus ino vateyon vonu
 Desti x ura her çi bivin
 Tı ra çi biyeru yo niyo
 Çımki heq ra yenı xeyr u şer.

Taştı Yine Deli Gönül Acep Şu Yerde Var Mola

Derwişti

Derwişti
 Hırqa u tac niyi
 Kom ki zerrê xu bıker derwiş
 Hırqa rê muxtac niyo

Eg tu rayirê xu nêvini
 Çı suci hırqa estu
 Şo rayirê xu bivin
 Ino rayir, rayirê mendon niyo

Eg tı bıkueri rayirê derwiş
 Lingzut u sarquet
 Merdım estu rayirê xu diyo
 Lingzut u vêşon niyo

Derwiş vindert rayirê marifet
 Yunus Emre rê vonu
 Pa raywon ra ho rayir do
 Bêrayir rê raywon niyo

Eşq Tu Mı, Mı Ra Guret

Eş tu mı, mı ra guret.
Mı rê tu lazımı tu.
Ez vizer u êr rê ax kena
Mı rê tu lazımı tu.

Nê biyayi rê bena şa.
Nê çinbiyayi rê qehıryena
Pê aşqê tu zer dona xu
Mı rê tu lazımı tu.

Eşqê tu eşiqon kışeno
Çew erzeno eşqê tu
Pê tecelli keno de
Mı rê tu lazımı tu.

Ez şarabê aşq ra bışımı
Zê Mecnun kue ra şiyeri
Tı wê vizer u êr wesweseyê mı
Mı rê tu lazımı tu.

Sufiyon rê sohbet lazım
Ahiyon rê axret lazım
Mecnunon rê Leyla lazıma
Mı rê tu lazımı tu.

Eg ruejêk mı bıqışi
Welê mı azmon rê vay bıdı
Herrê mı venda mı bıdo
Mı rê tu lazımı tu.

Nomeyê mı rê voni Yunus
Ruej bı ruej ez şermayawa
Dı dınyon du ez maqsuda
Mı rê tu lazımı tu.

Dulab Tı Çıra Nalena?

Dulap tı çıra nalena?
 Derdi mı esti ez nalena.
 Ez Mewla rê biya aşiq
 Qey yi ez nalena.

Nomeyê mı dulaba derdın
 Awê mı şır şır şına
 İna emır da adır
 Derdi mı esti ez nalena.

Mı yew kue dı di.
 Quel u pêl mı şıkıti.
 Dulab rê layıq di.
 Derdi mı esti ez nalena.

Ez darê yew kue ya.
 Nê şirina ne zi gızına.
 Ez Mewla rê duakara
 Derdi mı esti ez nalena.

Kue ra darê mı bırna
 Xerıpiya şenayiyê mı
 Ez yew sazbazı nerehata.
 Derdi mı esti ez nalena.

Ino tuerzin mı taşti.
 Wasılı mı koti ca.
 Bivinên ez çı oncena.
 Derdi mı esti ez nalena.

Ez awê xu nızım ra oncena
 Awır dona berz rê rışnena
 Bivinên ez çı oncena
 Derdi mı esti ez nalena.

Yunus kom biyer nêhuyeno.
 Çew mîradê xu nêreseno
 Îta dî çew nêmoneno.
 Derdi mı esti ez nalena.

Şarbeto Ki Heq Ra Omiyo

Şarbeto ki heq ra omiyo
 Ma şîmît elhamdulillah
 Ino dengîzo qudretin
 Ma viyêrt elhamdulillah

Ino kueyi wivêri
 Maziye u rîyezi
 Pê sıhet u wêşi
 Ma viyêrt elhamdulillah

Ma wîşkbi biyi tern
 Ma fîrr da bi mîrçık
 Ma yewbinon rê bi duest
 Ma fîrr da elhamdulillah

Şarîstoni ki ma şîyi cı
 Ma zerron ra bi vîla.
 Ma zerreyê şar rê
 Xuzur kerd vîla elhamdülillah

Biyê ma sulh biker
 Eg tı holi ma biye yoca
 Astuerê ma bı hedre
 Ma şî elhamdülillah

Ma Rum fetılna
 Ma zaf xeyr u şer di
 O wesar teپیya omı
 Ma viyert elhamdülillah

Ma weriştı we biy çıırık
Ma lertzeyi bi rue
Ma hin dengız dı bi pırr
Ma ser şı elhamdülillah

Veri meqomê Taptuk dı
Ma bêr yi dı biyi qul
Yunuso miskin zi kal bı
Inka resa elhamdulillah

Gurmanc Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri*

Sordum Sarı Çiçeğe

Min Pirsıye Zerrin Çeçekî

Min pirsıye zerrin çeçekî
Te dayık (inû) û bavî yê (heye)?
(Dayık (inû) û bavî te hene?)
Çeçek go dervêş bavî

Min neseb bi turabî
(Bi neseb turabî min hene)
(Dayık û bavavî min turabî)
(Dayık û bavavî bi turabî min hene)
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

Min pirsıye zerrin çeçekî
Te pis û birader yê ?
(Pis û birader te hene?)
Çeçek go dervîş bavî
Belg bi pis û birader min hene
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

* Aktaran: Hilmi Özden, ESOĞÜ

Min pirsıye zerrin çeçekî
 Tu mehzûn û derdê ?
 Çeçek go dervêş bâvî
 Dil min meyla Hakk
 Hak lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Min pirsıye zerrin çeçekî
 Rengê te bânzike zar çire?
 Çeçek go dervêş bâvî
 Nêzik min vefat e
 Hak lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah

Min pirsıye zerrin çeçekî
 Vefateye ve heye?
 Çeçek go dervêş bâvî
 Bîvefat mekanî ye ?
 Hak lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Min pirsıye zerrin çeçekî
 Tu ümmetî kê ye ?
 Çeçek go dervêş bâvî
 Ez Muhammed ummeti
 Hak lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Min pirsıye zerrin çeçekî
 Tu min zanî ?
 (Tu min fam dikî ?)
 Çeçek go dervêş bâvî
 Tu Yunus mîne ?
 (Tu Yunusê ?)

Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

**Dağlar İle Taşlar İle
Bi Tiş (Çiya) û Taş İn**

Bi tiş (çiya) û taş in
Ez gazî li hevar Tu Hûda
Bi kûş in seherê
Ez gazî li hevar Tu Hûda

Deryayê bi masî
Sahrayê bi ahu
Geda (din) ganî bûnim bi yahu
Ez gazî li hevar Tu Hûda

Îsa li (bi) asûman-i
Musa li Tur-u Sinan-i
Li destî vi asan-i
Ez gazî li hevar Tu Hûda

Pir derdî li Eyyübî
çev û şîn li Yakubî
Li Muhammed Mahbûbê
Ez gazî li hevar Tu Hûda
Li Hamd û şükrullah
Li vasf-ı Kulhüvallah
Li her zeman zikrullah
Ez gazî li hevar Tu Hûda

Hîn cihan bû me
Gevezetî terk daîn me
Li eşkere ser û ling me
Ez gazî li hevar Tu Hûda

Yunus dihundî bi dil i
 Bi gumrî u bilbil i
 Bi helk-î mehbûbê
 Ez gazi li hevar Tu Hûda

**Canım Kurban Olsun Senin Yoluna
 Ez Dikarî Kurban Canım Ji Rê Te**

Ez dikarî kurban canım ji rê te
 Hoşnav pakî hoşhilket e Muhammed
 Ez nezanim tu bişefaeta
 Hoşnav pakî hoşhilket e Muhammed

Pir cefa di mümin i
 Serayê ukba mezherê rehmate ilahî
 Mustafa rehmetî felekan i
 Hoşnav pakî hoşhilket e Muhammed

Seyra heft sema û felekan i
 Seyrî û serverî li me'neya tahtgahê
 Teklif kirin ümmeta Miracê
 Hoşnav pakî hoşhilket e Muhammed

Çaryar çi hoş kerin in
 Hebibe vî halas bi hirabî
 Ev serverê felekan (Evrenge felek)
 Hoşnav pakî hoşhilket e Muhammed

Aşık Yunus ard (arz) muhale
 Tu peygamberî Hak bêşubhe
 Ev helak Tu şubheyek di dînî
 Hoşnav pakî hoşhilket e Muhammed

Ey Aşk Eri Aç Gözünü
Ey Eşk Merdanî Barî

Ey eşk merdanî barî
 Nazirî cihanî
 Temaşaî kirin çiçeği
 Elvanê nefais çûn

Ev elvanê nefais (debdebeyê)
 Visalê metlube
 Ahi kirin teklîfî vane
 Çiye azmî sefer?

Hem çeçeği bi hezar 1 naz
 Fehrî Maşukî bi niyaz
 Ev teyr (kuş) bi hoşê avaz
 Ev zikrî Padîşahî

Şükrê vê kadirî
 Heryek herçî nazirî
 Îlla umrî kasirî
 Reng çûnî benz û rengî

Rengî muyesser kirin roj bi roj
 Ev vade kirin ji turabî
 Ev fehimî kirin nişanî
 Ev vakîfî kirin arîf nişanî

Meger tu ne vare
 Meger tu ne hurmet e
 Tu encamê bê hulûd e
 Meger ne fehmyî ji eşkî

Tu heberdan heryek ibareti
 Meger tu temizkirinî şikayeti (ev heta)
 Meger tu negafil teriketi
 Kâr û bar ref kirin ji te

Te bizan vare meger revî
 Te bizan hanê meger vedetî
 Ev noşî jî eşk şerabê
 Meger herkes dizanî jî ev misalî

Yunus terk kirin ev kıssa
 Tu temiz kirin dest jî cevherî
 ne yek ne vere (ne hasıl ne vasıl) jî tu
 Yêni hayr û şer vere jî Hakk

Taşkın Yine Deli Gönül Çoşe Dîvane Dil Min

Çoşe dîvane dil min
 Seylabî visa li gurr?
 Hûnbarî dikir bi çavan min
 Ez girîyanim
 Tu kirî bekçitî rê min?

Neçare yare destê min
 Neçare li gem (gam)
 Ez kir avareye diyare min
 Goya ki tu çareî girîyanim?

Ez neyar kirin dost
 Naçar bezar canî min
 Hûnem (hunbarî) dikir bi herdu çevî (çavan) min
 Tu dikarî bûne çem li çoşê?
 (Tu bûne çem li çoşê ?)

Ez hasil bûnîm turab rehî te
 Tu telebî heyatê
 Ev muhalefet singê
 Tu çiya jî taş û sing e

Mîsalê talançî rê min
 Hariçiyye tîber fê çîya
 Ez firkatim li yar min
 Tu nadihilî li rê min

Bi berfê rêza çîya
 Vi evrî hasılı bûnî gûşî
 Zulfû tarumarî li min
 Tu feryad û retî ?

Yunus canê bûn divane
 Min kir rê nehiye kêderê?(li kû?)
 Yunus fam kir (nazar) li batınî
 nehoşî û selametî ?

Aceb Şu Yerde Var'mola (Varmıdır?)

Aceb Ne Zemin Çi Yê

Aceb ne zemin çi yê
 Ez bûn fekir û seferî (derbeder)
 Dilkul û çevî giriyanî
 Ez bûn fekir û seferî (derbeder)

Ez gerim Rûm û Şamî
 Hemî li jor Şehrî û bajarî
 Ez kir hevasî ne firsatî
 Ez bûn fekir û seferî (derbeder)

Herkes ne lê bûn ne fekirî
 Ne hemderd ne agir ji vîsal î
 Dersdar! Naçarî bêkes i
 Ez bûn fekir û seferî (derbeder)

Dilî min gotin çevi min girin
 Dilî min kirin remet (rahmet) li fekir
 Meger ku ezman (asuman) di stêrîm
 Ez bûn fekir û seferî (derbeder)

Goya ki derdî hoşem
 Emrî vere, vefatî mirinî
 Meger ku Ez bûn di gorî min
 Ez bûn fekîr û seferî (derbeder)

Gotin fakir vefatî mirin
 Ev bihîstin ji sê şûnda
 Ev şuştin bi Av û sur
 Ez bûn fekîr û seferî (derbeder)

Ey bîçare Emre Yunus
 Ne çare li derd min
 Tu kirin seferîya ji Şehrî û şehri
 Ez bûn fekîr û seferî (derbeder)

Dervîşlik Dedikleri

Gotin Dervîşî

Gotin dervîşî
 Ne tac ne kiftan (kaftan)
 Dilî bû dervîşî
 Ne lazimaî kiftan (kaftan)

Kıftanî bîgünah e
 Tu ne vera li rê te
 Tu meşk kirin li rast rê
 Ne bohran civan rê

Tu kirin teriketî bi delîl
 Ne linge ne ser
 Civan bune kirin bisagî
 Ne herab ne birçî

Lal bûn, gotin marifet e (mana)
 Yunus Emre go aşik e
 Ev kirin hemser li rê
 Ev ne bûn dost li bî edeb e.

**AŞKIN ALDI BENDEN BENİ
MİN BÛN SERHOŞ (MEST) Lİ EŞKÎ**

Min bûn serhoş (mest) li eşkî
Li ser te li min gerek e
Ez dikim li agir-alav her rojê
Li ser te li min gerek e

Min nekir hevas li devletî
Min nekir keder li fekîrî
Min kir çare li eşk te
Li ser te li min gerek e

Mahbûbê kir hirab lî aşkî
Vî dan kir te eşk û derya
Vê eşk daîn ji te hedayî (varidatî)
Li ser te li min gerek e

Ez bûn mest û sekran ji eşk şerav
Ez bûn mecnun ez diçim çiya
Ez bûn gem û telaş her rojê ji te
(Ez bûn derd û keder her rojê ji te)
Li ser te li min gerek e

Sohbetî dan kirin gerekî ji sofî
Ahretî dan kirin gerekî ji ahî
Leyli bûn gerekî ji mecnunî
Li ser te li min gerek e

Eger ev kirin hirab min
Ev avatin lê asuman koz min
Havar turabî min e
Li ser te li min gerek e

Navê min Yunus e
 Eşîkarî her roj agir min e
 Dî dunyâê û ahretê maksud min e
 Li ser te li min gerek e

Dolap Niçin İnilersin Aşê Avê Zaroki Çima?

Aşê avê zaroki çima ?
 Ez hebûm derdê min avaz min e
 Min bûn aşîk lê Mevla e
 Ez bûn bêçare avaz e

Neva men bi derd aşê avê
 Av min berdan bi hurê hurê
 Allah destûr kirin fermanî (hikim)
 Ez hebûm derdê min avaz min e

Ev standin min ji çiyayên
 Ev kir lenge ji dest û pê min
 Ev kir lazîm bi aşê awê
 Ez hebûm derdê min avaz min e

Ez bûn dar di çîya e
 Ne şerî û bilezîz min e
 Ez gotim dua Mevla e
 Ez hebûm derdê min avaz min e

Van ker kirin dar min ji çîya e
 Bikaîde min (tertib min) bûn hirab e
 Ez bî zelevî birin şair e
 Ez hebûm derdê min avaz min e

Dartaş hilûn kirin min
 Her beden min kir tertibin
 Zarî zarî min dan anîn li Hakk
 Ez hebûm derdê min avaz min e

Ez kirin av ji çemê biçûk
 Ez kirin av lê bilind
 Fem kirin ! acizkirinim
 Ez hebûm derdê min avaz min e

Yunus ne hoşin duniya
 Nefer ê ne hevasin
 Her kes ê biçin ji cihan
 Ez hebûm derdê min avaz min e

Haktan Gelen Şerbeti Bade Varidat Ji Hakk

Bade varidat ji Hakk
 Me veharîn elhamdülillah
 Şol Behr-ı Kibriya
 Me derbaz bûn elhamdülillah

Şol mukabilî çiya (tiş)
 Dar û bag an
 Bi sagelem
 Ser avêra bun elhamdülillah

Me hasili bun ter ji ziva
 Me hasili bûn teyir
 Digel me bûn terik dost
 Me pervaz elhamdulillah

Me vara diyare
 Şol safa dile
 Tapduk ders ji bo Halk
 Me daîn behşiş elhamdülillah

Beri vere vir bariş bûn
 Eger tu dost dest bidest
 Hespa ye hazir
 Me riyan bûn elhamdulillah

Me vera lâ Rûm
Me kir pir say û suç
Ev bihar vera
Me bûn muhacirin kirin

Me bisagin kanî hasilin
Me çemê biçûk hasilin
Êdî me devrabuin behr
Me selav bun elhamdülillah

Lê Taptuk teriketî
Me hasilin bun gulam di dar
Yunus sersem û genç e
Me kemalî (Pirim) hasilin bun elhamdülillah

Türkmen Türkçesi

Türkmen Türkçesi, Oğuz grubu şivelerinin doğu kolundandır. Bundan dolayı Oğuz Türkçesinin özellikleri Türkmen Türkçesinin karakteristiğini oluşturur. Ayrıca, Doğu Türkçesinin etkisiyle Kıpçak ve Çağatay Türkçesinin özelliklerini de barındırır.⁴⁸ Mesela, Oğuz grubu şivelerinde görülen b- “v- değişmesi, Türkmen Türkçesinde olmayıp b’ler korunmuştur, (bol- “ol-”, bar “var” vs.). Türkmen Türkçesinin en önemli özelliklerinden birisi de aslı uzun ünlüleri korumuş olmasıdır.

Türkmen Türkçesiyle yazılmış en eski metinlerin, Ahmet Yesevi’nin şiirleri ve Ali’nin Kıssa-i Yusufu olduğu iddia edilirse de, aslında bunlar Türk dilinin müşterek dönemine ait eserlerdir. Türkmen Türkçesi ise asıl eserlerini 18. yüzyıldan itibaren vermeye başlamıştır.

Türkmen Türkçesinin söz varlığının temelini Türkçe sözcükler oluşturur. Tarihî seyri içerisinde Moğolca, Farsça, Arapça ve Rusçadan kelimeler almıştır. Alıntı kelimeler genellikle Türkmen Türkçesinin ses ve dilbilgisi kurallarına uymaktadır. Son dönemlerde ise Türkmen Türkçesi kendi imkânları ile kelime üretmeye başlamıştır.

Türkmen Türkçesinin birçok ağız vardır. Bu, uzun bir süre ortak bir yazı dilinin kullanılmaması ve değişik alanlara dağılmış

48 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.110. Fuat Bozkurt, a. g. e., s.475,477.

olmalarından kaynaklanan bir durumdur. Şu anda Türkmenistan'da kullanılan yazı dili, 1925'ten beri Türkmen-Yomut ağzına dayanmaktadır. Türkmen Türkleri de, diğer Türk boyları gibi önce Arap, 1927-28 yıllarından itibaren Latin, 1937 yılından sonra da Kiril alfabesini kullanmışlardır. Son yıllarda görülen genel eğilim doğrultusunda, Türkmen-Kiril alfabesinin değiştirilmesi veya tamamen terk edilmesiyle ilgili tartışmalar, 1990'lı yıllarda başlamış ve 12 Nisan 1993'te Türkmenistan Cumhuriyeti, Latin alfabesine geçiş kanununu onaylamıştır⁴⁹. Yeni Türkmen alfabesinde 30 harf bulunmaktadır. 1993'te kabul edilen bu alfabe 1999 yılında bazı değişikliklerle yeniden düzenlenmiştir. Ancak bu alfabe, daha önce belirlenen 34 harfli ortak Türk alfabesinden bazı farklılıklar taşımaktadır.⁵⁰

49 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.110. Hatice Şirin User, a. g. e., s.217-219.

50 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.110.

Türkmen Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri*

Sordum Sare Gülden

Soradım sare gülden
İnen atan bar mı dır?
Gül diyde derviş baba
İnem atam topraktır
Hak la ilahe illallah
Allah la ilahe illallah

Soradım sare gülden
Avlat doğan bar mı dır?
Gül diyde derviş baba,
Avlat doğan yapraktır.
Hak la ilahe illallah
Allah la ilahe illallah

Soradım sare gülden
Nemçin boynuğ gıysıktır?
Gül diyde derviş baba,
Özüm Hakka duacıdır.
Hak la ilahe illallah

* Aktaran: Muhammed Nazar (Anadolu Üniversitesi Lisans Öğrencisi)

Allah la ilahe illallah
 Soradım sare gülden
 Nemçin rengin sararıptır?
 Gül diyde derviş baba,
 Ölüm bize yakındır.
 Hak la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Soradım sare gülden
 Sizem ölecekmişiz
 Gül diyde derviş baba,
 Ölmiyecek zat bar me dır
 Hak la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Soradım sare gülden
 Sen kimig ümmetisin
 Gül diyde derviş baba,
 Muhammed' e işanyorun
 Hak la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Soradım sare gülden
 Sen mene bilyorsug me?
 Gül diyde derviş baba,
 Sen Yunus del misig?
 Hak la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Dağlar Bilen Daşlar Bilen

Dağlar bilen daşlar bilen
 Gıygıryon Hudam sene.
 Seherlerde guşlar bilen
 Gıygıryon Hudam sene.

Sular düybinde balık bilen
 Sahralarda ceylan bilen
 Derviş bolup ya Allah diyip
 Gıygıryon Hudam sene.

Asmanda İsa bilen
 Tur dağında Musa bilen
 Elindeki asa bilen
 Gıygıryon Hudam sene.

Derde kop Eyyüp bilen
 Göze yaşlı Yakup bilen
 Ol Muhammed doste bilen
 Gıygıryon Hudam sene.

Hamd bilen şükrüllah bilen
 Kulhüvallah diyip
 Hemişen zikrullah bilen
 Gıygıryon Hudam sene.

Bilyorun dünya haline
 Goyberdim gıybete
 Baş açık ayak yalagaç
 Gıygıryon Hudam sene.

Yunus okir diller bilen
 Şul guşlar bülbüller bilen
 Allah ı yakhşe gören kullar bilen
 Gıygıryon Hudam sene.

Canım Gurban Bolsun Senig Yoluga

Canım gurban bolsun senig yoluga
 Ade yakhşe öze yakhşe Muhammed
 Şefaatt ber bu aciz kuluga

Ade yakhşe öze yakhşe Muhammed
 Mümin bolanların koptür cefase
 Ahirette bolar hoşluk bilen sefase
 Onsekkiz mig alamig Mustafa se
 Ade yakhşe öze yakhşe Muhammed

Yedde asman aylanar
 Cay goyman gezip gelen
 Miraç da ümmetini dileyen
 Ade yakhşe öze yakhşe Muhammed

Tört aşhnase onug yakhşe dostudur.
 One yakhşe gören günalardan gayder.
 On sekkiz mig alemig sultanedir
 Ade yakhşe öze yakhşe Muhammed

Aşık Yunus a gerekdel dünya sensiz
 Sen hak Peygambersig ki kayge edilmez
 Aydanıge etmedik gider imansız
 Ade yakhşe öze yakhşe Muhammed

Ey Aşk Ari Aç Gözüge

Ey aşk ari aç gözüge
 Yeryüzüne bır gara
 Gör bıl yakhşe güllere
 Gurşanda gelde öter

Bılar mınça gurşanan
 Dosttan yana uzadan
 Bır sora doganca bılara sen
 Niyre senig yollarıg

Her bır gül mig nez bilen
 Makhtarlar Hakkı dua bilen
 Bıl guşlar khop ötüş bilen
 Bol paşane zikretyer

Makhtar onug zorlugune
 Her işe teyyarlığıne
 İlla ömre seraylarda
 Ahkırında renge geçer

Renge aylanar gündeğ güne
 Toprağa döküler yine
 İbret bolar düşünene
 Bıl ibrete düşyonlar düşer

Ne gelmeg gelmek dır
 Ne gülmeg gülmek dır
 Akhir üyüğ ölmek dır
 Eğer bilmeseg aşktan ilham

Her bır gepe eş
 Bıl game pakizye
 Yöreg pillan uhklama
 Gitsin sennen gıyntlık

Bildig gelen ötyorlar
 Bildig oturan göçyorlar
 Aşk şarabına içyorlar
 Bıl şiirden her kım eşitse

Yunus bıl gehplere goy
 Özüglügüğe elige yu
 Sennen gelyon bır zaht yok
 Şonnan yaradan Hakk yakışelık yamanlık

Doldug Yene Dale Gönül

Doldug yine dale gönül
 Sular yanak çoğarmısıg
 Akhtıg yine gahnle yaşıım
 Yollarıme bağlarmısıg

Name edeyin elim erenyok sevyanıma
 Tapılynok derdime çare
 Boldum vatanımdan uzakhk
 Mene şöreda tutarmısıg

Yetirdim men yoldaşe
 Gönlüme çare yohktur
 Gözlerımıg gahnle yaşe
 Derya bolup çoğarmısıg

Men toprak boldum yoluga
 Sen köpe gözlersıg
 Şıl alımda şana geren
 Daşh yürekli dağlarmısıg

Yamanlar yanak yoluma
 Yokardan düşen gharle dağ
 Men yarimden alayda galdım
 Sen yolıme bağlarmısıg

Gharle dağlarıg başında
 Salkım salkım bolan bulut
 Saçıge açıp menig üçin
 Gözyaşlarıg bilen ağlarmısıg

Ayyaşh boldım Yunus un cane
 Yoldatım caylarım hane
 Ol düşşhte görde sene
 Keselmısıg yakhşeme

Men Yanak Gariyp Biyre
 Şayet şul cayda barmıdır
 Men yanak gariyp biyre
 Cismınıg başe göze höl bolan
 Men yanak gariyp biyre

Gezyorun Rum bilen Şamı
 Yokari şahirlerig hemmesine
 Köp akhtardım tapmadım
 Men yanak gariyp biyre

Hiç kım gariyp bolmasın
 Sagınıp oodta yanmasın
 Hocag hiçkım bolmasın
 Men yanak gariyp biyre

Aydar dilım ağlar gözüm
 Gariyplara agriyor özüm
 Ashmandake yıldız ekenim
 Men yanak gariyp biyre

Kop vakittır şul dert bilen yanyan
 Ömür tükener bır gün ölen
 Şöpillen kabırda taparın
 Men yanak gariyp biyre

Bır gariyp ölüptür diyarlar
 Üç günnen sog eşhtarler
 Soğuk su bilen yuvarlar
 Men yanak gariyp biyre

Ey Yunus Emre çaresiz
 Tapılmaz derdine çare
 Bar inde gez şahirdan şahire
 Men yanak gariyp biyre

Derviş Diydiklere

Derviş diydiklere
 Kürk bilen taç deldır
 Yüregıga derviş eyleyen
 Kürke muhtaç deldır

Kürküg name günahe bardır
 Sen yoluma barmasag
 Bar yürüy öz yoluga
 Er yole gelhyon del

Girseg şeyhig yolına
 Ayak yalagaç baş açık
 Er bar dirlik dirılıp
 Ayak yalagaç aç del

Durup bilyon aydar
 Yunus Emre dervişlere
 Yol ere bilen yoldadır
 Yoldan gaydana yoldaş deldir

Aşkığ Alde Mennen Mene

Aşkığ alde mennen mene
 Maga seni gerek seni
 Men yanyon düyn bilen bığün
 Maga seni gerek seni

Na barlıga hoş bolan
 Na yokluga hafa bolan
 Aşkığ bilen yakhşe bolan
 Maga seni gerek seni

Aşkığ aşıklar öldürer
 Aşkığ deryasına gark bolars
 Umid bilen doldurars
 Maga seni gerek seni

Aşkığ şarabından içsem
 Dale bolup dağa çıksam
 Senig için düyn bilen bığün gaygıda
 Maga seni gerek seni

Sufilere gürrüg gerek
 Ölcekdeler diyonlara ahirat gerek
 Aşıklara aşık bolanığ gerek
 Maga seni gerek seni

Eğer mene öldürseler
 Külüme ashmana atsalar
 Toprak seni giygırar
 Maga seni gerek seni

Yunus diyorlar menig adıma
 Gün öttükçe köpelyor aşkım
 İki cihanda niyetim
 Maga seni gerek seni

Namçin Değirman Aglıyorsug

Namçin değirman aglıyorsug
 Derdim bardır ağların
 Men Allah a aşık boldum
 Derdim bardır ağların

Menig adım dertle degirmen
 Suyum akyor asta asta
 Allah şödiyip emir berde
 Derdim bardır ağların

Mene bır dağda taptılar
 Elim bilen ayağıme düydüler
 Değirmen bolmana yaraştırdılar
 Derdim bardır ağların

Men bır dağın ağacıyım
 Tadım ace bilen şirin del
 Men Allah a duacıyım
 Derdim bardır ağların

Dağdan kestiler dallarıme
 Harap ette üyüme
 Men yadamıyon bır ozanım
 Derdim bardır ağların

Ağaçce maga garade
 Her bölegıme cayına takte
 Bıl sesim Allah dan gelde
 Derdim bardır ağların

Suyume düypten tartan
 Gelip yokara dökern
 Garag men nameler gördüm
 Derdim bardır ağların

Yunus bında gelen gülmez
 Hiçkim maksadına ermez
 Bıl dünyada hiçkim galmaz
 Derdim bardır ağların

Hudadan Gelen

Hudadan gelen şarabı içtik
 Elhamdülillah
 Şul ahırsız deryanam yüzdük
 Elhamdülillah

Şul alımızdake dağlare
 Ağaçlare bağlare
 Sağlık esenlik bilen aydıştık
 Elhamdülillah

Guriyptık yaş bolduk
 Ganatlanıp guşh bolduk
 Birbirimize hem bolduk uçtuk
 Elhamdülillah

Bardığımız şahirlere
Şu aram gönüllere
Halka Tapduk şiiri ayttık
Elhamdülillah

Bare gel dost bolale
Biygana bolsag tanıyale
Atımıza minmene teyyar bolduk çapale
Elhamdülillah

Düştük Rum cayında durduk
Kop yakhşılık bilen yamanlık ettik
İnde bahar yagnan gelde gördük
Elhamdülillah

Diyrildik saleg bolduk
Garadık ırmak bolduk
İnde deryaya dolduk
Elhamdülillah

Taptığın kömeğine
Kul bolduk iyşikına
Yunus miskin tazetık ketterdik
Elhamdülillah

Merv (Selçuk) Türkçesiyle* Yunus Emre Şiirleri*

Sordum sarı çiçeğe
Ahabarr Aklım sari gulden
Khabar aldim sari gulden
Ona Dedey bar mi?
Gul dedi dervis baba
Ona dedem torpaqdi

Haq lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

khabar aldim sari gulden
Awlad qardesin bar mi?
Gul dedi dervis baba
Awlad qardes bargti

Haq lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

khabar aldim sari gulden
Nemey boyni egridi?

* Merv (Selçuk Türkçesi) Aktaran Omid MUSHTAQ (ESOGÜ Lisans Öğrencisi)

Gul dedi dervis baba
 Ozem haqqa dua etedi
 Haq lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Haber aldim sari gulden
 Nemey benzi saridi?
 Gul dedi dervis baba
 Olmey bize yakindi

Haq lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Khabar aldim sari gulden
 Siz de olesiz?
 Gul dedi dervis baba
 Olmeyen zad bar mi?

Haq lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Khabar aldim sari gulden
 Sen kemi ummetesen?
 Gul dedi dervis baba
 Muhemmede inanaman

Haq lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah

Khaber aldim sari gulden
 Sen meni tanisan ?
 Gul dedi: dervis baba,
 Sen YUNUS imay ?

Haq lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah

Daqlar Belen Dasler Belen

Daqlar belen dasler belen
 Qecerim Khodayim seni
 Seherlede quslar belen
 Qecerim Khodayim seni

Sular teyinde baliqlar belen
 Sahralarda ceylan belen
 Dervis bulip ya Allah deyib
 Qecerim Khodayim seni

Asmanda Isa belen
 Tur daqinda musa belen
 Elindeki asa belen
 Qecerim Khodayim seni

Derdi kop Eyyub belen
 Gozi askli Yakub belen
 O muhemmed dost belen
 Qecerim Khodayim seni

Hamd ve sukrullah belen
 Qulhuvalah deyib
 Hamise zikrullah belen
 Qecerim Khodayim seni

Bilippen dunya halini
 Qoya berdim bi mana isleri
 Bas aciq ayaq aciq
 Qecerim Khodayim seni

Yunus okhidi diller belen

Canım Qurban Bulsin Seni Yolına

Canım qurban bulsin seni yolına
 Adi yahsi ozi yahsi Muhemmed
 Sefaat et bu aciz bandaya
 Adi yahsi ozi yahsi Muhemmed

Mumin bulanlari kopti cefasi
 Ahirette buladi zowq v sefasi
 Onsekiz ming alemleri mustafasi
 Adi yahsi ozi yahsi Muhemmed

Yedi asmani aynalan
 Kainati aynalıp gelen
 Miracda ummetini isteyen
 Adi yahsi ozi yahsi Muhemmed

Dort rafiqi, yahsi dostlaridi
 Oni kop isteyen gunahlardan necat tapadi
 Onsekiz ming alemin sultanidi
 Adi yahsi ozi yahsi Muhemmed

Aşık Yunus istemidi dünyayı sensiz
 Sen hak peyqumberisin ki sek edilmez
 Sana itaat etmeyenler gitedi imansiz
 Adi yahsi ozi yahsi Muhemmed

Ey Eşk Basti Ac Gozeni

Ey eşk basti ac gozeni
 Yer yuzine bir bah
 Gor bu yahsi gulleri
 Makbul bulip geldi gitedi

Bular munde y makbul
 Dosttan yana uzanipti
 Bir habar al qardes dilinde sen
 Neridi seni musafereti

Her bir gul ming naz belen
 Tesbih etedi dua belen
 Bu quslar yahsi avaz belen
 O padisayi zikr etedi

Tesbih etedi oni quvetini
 Her raqam ise hazirliqini
 Magar omri qasirlarda
 Belakhera rengi sari buladi

Rengi alisir gun be gun
 Torpaga dokiledi gene
 İbret buladi bilene
 Bu ibreti bilen biler

Ne gulemeyi gelmey
 Ne gulmeyi gulmey
 Song menzeli olmey
 Agar bilmisen eşgden ilham

Her bir kelimeyi yesit
 Bu temiz gam
 Yurirken yatma
 Gitsin senden gam

Bildi ki gelen gitedi
 Bildi ki oturan gitedi
 Eşk sarabini iceller
 Kim bu siri yesitse

Yunus bu gaplari qoyabi
 Hodhaliqdan eliyi yu
 Senden gelen bir zad yohti
 Cunki haq yaratipti yahsilik v gendeliqi

Casti Gene Deli Galb

Casti gene deli galb
Sulardey ser ser etesen?
Ahti gene qanlı yasim
Yollarimi baqlisan?

Neme etsem elim yesitmidi esqime
Tapılmaz derdime care
Buldim vatanımdan uzaq
Meni burda tutasan ?

İtirdim men yoldasimi
Oreyime care yohti
Gozlerimi qanlı aski
Ariq bulip ser ser etesen ?

Men torpaq buldim yolına
Sen her zaman bi andaza goresen
Su eleyimdeki mani bulan
Tas oreyli daqlar san ?

Rah zan dey yolima
Yukharidan dusen qarlı daq
Meb yarimdan ayri qaldim
Sen yolimi baqlisan?

Qarlı daqlarin bsında
Parca parca bulan bulut
Sacini acip men icin
Goz asklar belen yiglisən?

Nese buldi Yunusi cani
Yoldaman sehrleri hani
O diste gordi seni
Nacaqsan yahsisan?

Aya Su Yerde Barmi ?

Aya su yerde barmi ?
 Munday qarib menidey
 Vucudun basi gozu hul
 Munday qarib maidey

Aynalaman rum belen sami
 Yukhari sehlerin hamasini
 Kheyli istedim tapabilmedim
 Munday qarib menidye

Kimse qarib bulmasin
 Hasret alevinde yanmasin
 Ostadim kimse bulmasin
 Munday qarib menidey

Der dilim yiqlar gozim
 Qariblere oreym yanadi
 Meger asmanda yolduzman
 Munday qarib menidey

Kheyli waqti bu dertbelen yanaman
 Omir khals bulip bir gun oleman
 O zaman ziyarette tapaman
 Munday qarib menidey

Bir qarib olmis derler
 Uc gun sonraq yesitirler
 Yakhtey su belen yuyadiler
 Munday qarib menidey

Ey Yunus Emre caresiz
 Tapilmaz derdiye care
 Git aynal sehrden sehre
 Munday qarib menidey

Dervis Gaplari

Dervis gaplari
Kurk v tac imas
Oreyi dervis eten
Kurke muhtac imas

Kurki ne gunasi bar?
Sen yolina yesitmazsan
Yesit,yuru oz yoliye
Merd yoli qalan yol imas

Girsen seyhi yolina
Ayaq aciq bas aciq
Merd bar, diriliq dirilmis
Ayaq aciq bas aciq

Durepti ilim yadberedi
Yunus Emre dervislere
Yol mertliqibelen yoldadi
Yoldan ayrilana yoldas imas

Eshqi Aldi Mani Mandan

Eshqi aldi mani mandan
Mana sen lazimsin, sen
Men yanaman toneyn ve bugun
Mana sen lazimsin, sen

Ne daraliqa khosh bulaman
Ne faqirliqa qam cekemen
Eshqi belen teselli bulaman
Mana sen lazimsin, sen

Eshqi asheqleri olderedi
Eshqin deryasinda qarq bulabiz
Tecelli belen dolderedi
Mana sen lazimsin, sen

Eshq sharabından icsem
 Deli bulip daqa cikhsam
 Sana toneyn bugün endise etemen
 Mana sen lazimsin, sen

Sofilere sohbət lazım
 Sonsuzluq isteyenlərə akhirət lazım
 Ashiqlara mashuqları lazım
 Mana sen lazimsin, sen

Eger meni oldersilər
 Kulimi asmana savursalar
 Torpaq seni qeceredi
 Mana sen lazimsin, sen

Yunus derlər mənim adıma
 Gün b gün köp buladı eşqim
 İki cihanda hədəfim
 Mana sen lazimsin, sen

Nemey Degermen Yıqlısan

Nemey degermen yıqlısan
 Derdim bər yıqlıman
 Mən khodaya əşiq buldim
 Derdim bər yıqlıman

Mənim adım dərdli degermen
 Suyım əkhadi əhesta əhesta
 Khoda mündey emretti
 Derdim bər yıqlıman

Məni bər daqda tapdılar
 Paru balımı sindirdilər
 Degermen bulmama layiq gərdilər
 Derdim bər yıqlıman

Men bir daqi darakhtiman
 Mazam aci v shirin imas
 Men khodaya dua etemen
 Derdim bar yiqliman

Daqdan kestilar shakhalarimi
 Kharab buldi tertibim
 Men shel bulmayan bir shair men
 Derdim bar yiqliman

Neccar mana shekl berdi
 Her parcama yerine qoydi
 Bu avazim khodaydan geldi
 Derdim bar yiqliman

Suyimi coqurlerden cekemen
 Dolanip yukharilara tukemen
 Gorin men neler cekemen
 Derdim bar yiqliman

Yunus munda gelen gulmez
 Adam muradina yesitmez
 Bu dunyada kimse qalmaz
 Derdim bar yiqliman

Allah'dan Gelen Sharabi İcti

Allah'dan gelen sharabi icti
 Elhemdulillah
 Su sonsuz deryada suya girdi
 Elhemdulillah

Su eliyimizdeki daqlari
 Darakhtlari baqlari
 Saqlik v sehetle acti
 Elhemdulillah

Quriydi hul buldi
 Balli bulup qus buldi
 Birbirimize yar bulip ucti
 Elhemdulillah

Yesettimiz sehlere
 Su huzurli oreylere
 Makhlaqa shir dedi
 Elhemdulillah

Bura gel solh eteli
 Kharejisen taniyalim
 Atibizi minmeye hazer etti v capti
 Elhemdulillah

Dusti rum sehllerinde durdi
 Kop yakhsiliq ve qalatlar etti
 Gene bahar dubara galdi gordi
 Elhemdulillah

Dirilip qadir buldi
 Akhti ariq buldi
 Artiq deryayi duldirdi
 Elhemdulillah

Taptuğ'un hizmetine
 kul olduk kapısına
 Yunus miskin çığ idik olgunlaştık
 Elhamdülillah

Taptugun khedmetine
 Banda buldi dervazesine
 Yunus miskin kham idi bishti
 Elhemdulillah

Karaçay-Malkar Türkçesi

Dil bilim araştırmaları Karaçay-Malkar Türkçesinin ana çizgileri ile tipik bir Kıpçak Türkçesi olduğunu ortaya koymaktadır. Son yıllara kadar gerek Türkiye’de, gerekse Avrupalı Türkologlar arasında Karaçay-Malkar Türkçesi, Karaçayca ve Malkarca şeklinde birbirinden farklı iki dil gibi gösteriliyor ve tanınıyordu. Bu yanlışının en büyük sebebi, birçok Türkologun Karaçay-Malkarlılar arasında saha araştırması yapmadan onların dilleri hakkında daha önceden yazılmış araştırma ve sözlükleri kaynak almalarıydı. XX. yüzyıl başlarında Wilhelm Pröhle’nin Karaçay-Malkarlılar arasında yaptığı ve *Keleti Szemle* adlı dergide yayımladığı dil araştırmaları ve sözlükler bu yanlışların ve hatalı görüşlerin temel kaynağı idi.⁵¹

Karaçay-Malkarlılar dillerini *Tav til* (dağ dili) ya da *Tavça* (dağca) biçimlerinde adlandırırlar. Karaçay-Malkar Türkçesi tarihî gelişimi içerisinde iki önemli ağıza ayrılmıştır. Bunlar ilk bakışta sanıldığı gibi *Karaçay* ve *Balkar* diyalektleri değildir. Çünkü Karaçay bölgesinde ve Malkar topraklarının Bashan, Çegem vadilerinde konuşulan dil birbirinden farklı değildir ve Karaçay-Malkar halkının yüzde doksanı tarafından konuşulan bu diyalekt Karaçay-Malkar yazı dilini meydana getirir. İlmî li-

51 Ufuk Tavkul, *Kafkaslarda Sözlü Edebiyat Geleneği Karaçay-Malkar Halk Şairleri antolojisi*, Ankara, 2010, Türksoy-Bengü, s. 9.

teratürde bu diyalekt **Karaçay-Bashan-Çegem** diyalekti olarak adlandırılır. İkinci ağız ise Malkar bölgesinin Çerek vadisinde konuşulan **Çerek** diyalektidir. Holam ve Bızıngı vadilerinde konuşulan dil de Çerek ağzının etkisi altındadır. Karaçay-Malkar Türkçesi Türk lehçelerinin Kıpçak kolunun Kafkasyadaki güney bölümünü meydana getirir. Sovyet Türkologlarından A. N. Samoyloviç'in 1922 yılında Petrograd'da yayınlanan **Nekotorie dopolneniya k klassifikatsi turetskiyazykov** (Türk dillerinin sınıflandırılmasına bazı ilaveler) adlı eserindeki Türk lehçeleri sınıflamasına göre, Karaçay-Malkar Türkçesi, Türk lehçelerinin z kolunun V' bölümünün **tav, bol-, kalgan** grubuna girer. Buna göre Karaçay-Malkar Türkçesinde eski Türkçe **azak/ adak** yerine **ayak, tag** (dağ) yerine **tav**, yerine **bolmak**, kalan yerine **kalgan** biçimleri kullanılır. Bunlardan başka, Karaçay-Malkar Türkçesinde **ben** yerine **men** biçiminin kullanılması, kelime başında y- sesinin c- sesine dönüşmesi de Kıpçak Türkçesinin özellikleridir.⁵²

Karaçay-Malkar Türkçesinin söz varlığı büyük ölçüde Eski Türkçe'nin Orhun Yazıtları, Eski Uygur Türkçesi Metinleri ve Divanü-Lügati't-Türk gibi yazılı kaynaklardan takip edilebilen dönemlerine dayanmaktadır. Tarihi Kıpçak sözlüğü Codex Cumanicus'un dili ile en yakın benzerlik içindedir. Komşu yaşadıkları Kabardey, Oset ve Gürcü-Svan halklarının dillerinden ödünç kelimelerle de Karaçay-Malkar Türkçesinin söz varlığında karşılaşılmalıdır. İslamiyeti XVIII. yüzyıl ortaları gibi geç bir dönemde tanıyıp kabul eden Karaçay-Malkar halkının diline Arapça ve Farsça kökenli kelimeler bu dönemden sonra girip yerleşmiştir. XX. yüzyıldaki Sovyet hakimiyeti devrinde ise Karaçay-Malkar Türkçesi Rusçadan geçen kelimelerin istilasına uğramıştır.⁵³

52 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 9.

53 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 10.

Karaçay Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri*

Sarı Güldön Suradım

Sarı güldön suradım
Ata-enen barbı senin?
Derbiş ata dedi gül
Ata-enem topurak menin.
Hak la ilahe illallah.
Allah la ilahe illallah.

Sarı güldön suradım
Bir tuuganın barbı senin?
Derbiş ata dedi gül
Calbıraktar menın bir tuuganıım.
Hak la ilahe illallah.
Allah la ilahe illallah

Sarı güldön suradım
Emnege moyunun iyri eken?
Derbiş ata dedi gül
Manızım-Allaga dua kılúu
Hak la ilahe illallah.

* Aktaran: Suna Orman (Makine Mühendisi)

Allah la ilahe illallah
 Sarı güldön suradım
 Cüzün emnege sarı eken?
 Derbiş ata dedi gül
 Ölüm bizge cakın eken.
 Hak la ilahe illallah.
 Allah la ilahe illallah

Sarı güldön suradım
 Siler da düynödön kaytasınarbi?
 Derbiş ata dedi gül
 Düynödön kaytpagan can barbi eken?
 Hak la ilahe illallah.
 Allah la ilahe illallah

Sarı güldön suradım
 Sen kimdin ümmötüsün?
 Derbiş ata dedi gül
 Muhammedke işenem.
 Hak la ilahe illallah.
 Allah la ilahe illallah

Sarı güldön suradım
 Kim ekenimdi bilesinbi?
 Derbiş ata dedi gül
 Sen Yunus emessinbi?
 Hak la ilahe illallah.
 Allah la ilahe illallah

Tavla Bıla Taşla Bıla

Tavla bıla taşla bıla
 Çakırayım Caratgan seni
 Tangalası kuşla bıla
 Çakırayım Caratgan seni

Suv túbünde çabak bıla
 Kum tengizde ceylan bıla
 Abdal bolup Ya Allah dep
 Çakırayım Caratgan seni

Kökteki İssa bıla
 Tur tavunda Mussa bıla
 Kolungdaki guloş bıla
 Çakırayım Caratgan seni

Kıyılığı köp Eyup bıla
 Közü cibik Yakup bıla
 Ol süygen Muhammat bıla
 Çakırayım Caratgan seni

Hamt bıla şükür bıla
 Kulhuvallah sıpatı bıla
 Kaçanda zikir bile
 Çakırayım Caratgan seni

Bilgemme dünyanı halını
 Koygamma sözetgenni
 Baş açık ayak calan
 Çakırayım Caratgan seni

Yunus okuydu tille bile
 Ol kumru bülbülle bile
 Caratgannı süygen kulla bıla
 Çakırayım Caratgan seni

Müslüman bolgannı köptü kıyını
 Ahratta bolluktu kuvañlığı
 On segizming alemni Mıstapası
 Atı aruv kesi aruv Muhammat

Ceti kökleni aylangan
 Köknü üstünde barıp kelgen
 Miraçta ümmetini tilegen
 Atı aruv kesi aruv Muhammat

Tört nögeri anı igi cöngeridile
 Anı süygen günahladan bucandadı
 On segizming alemni patçahıdı
 Atı aruv kesi aruv Muhammat

Aşık Yunus neterikti dünyanı sen bolmay
 Sen kerti peygamberse ajımsız işeksiz
 Sanga uymaganla keterle imansız
 Atı aruv kesi aruv Muhammat

Ey Süymeklik Eri Aç Közünü

Ey süymeklik eri aç közünü
 Dünyaga bir kara
 Kör bu omak çiçekleni
 Aybatlanganıp ötüp ketedi

Bıla bıllay aybatlanıp
 Şohga tuvra sozulgandı
 Bir sor nögerçe bılagı sen
 Kalaygadı seni colun

Har bir gokka hans min türlü naz bıla
 Mahtarla Caratgannı algış bıla
 Bu kuşla aruv avaz bıla
 Ol patçahnı zikreledi
 Mahdar anı ullulugunu
 Har bir işge hazırlanganın
 İlla ömrü saraylada
 Ahırında türsünü buzulluktu

Türsünü buzulluktu künden künge
 Toprakga tögülür gina
 İbratlıktı anlaganna
 Bu ibratlıknı bilgen anlar

Ne kelgenin kelgen bolur
 Ne külgenin külmek bolur
 Son kelligin avuşğan bolur
 Eşitmegezen süymeklikten bir zat

Har bir söznü eşitgeyen
 Ya bu dertni cuvgayedin
 Cürürken cuklayayedin
 Ketgeyedi senden kıyıllık

Bilgenin kelgen ketermiş
 Bilgenin kongan köç etermiş
 Süymeklikni şarabından içermiş
 Bu söznü kim eşitirse

Yunus bu sözleni bir koy
 Kölünü i bir cuv
 Senden kelgen bir zat çok
 Çünkü Caratgandan keledi hayır da şer da

Kuyuldun Etta Teli Kölüm

Kuyuldun entda teli kölüm
 Suvla kibik şırıldap agarmısa
 Agasa entta kanlı cılamugum
 Collarımı baylarmısa
 Neteyim kolum barmaydı süygenge
 Tabılmaydı kıyıllığıma madar
 Boldum elimden arlak
 Meni bılayda tıyarmısa

Tasetgemme men cöngërimi
 Cüregime madar çoktu
 Közlerimi kanlı cılamugu
 Özen bolup agarmısa

Men toprak bolgamma coluna
 Sen menden arlakta turasa
 Şol tuvrama tigilgen
 Taş cürekli tavlarmısa

Guduvçu kibik columa
 Miyikten tüşgen karlı tavl
 Men süygenimden ayrı tüşgemme
 Sen columu tıyarmısa

Karlı tavlani töpbesinde
 Cıyımdık cıyımdık bolgan bulut
 Çaçını eşimini açıp meni üçün
 Cılamuklarını töge töge cıarmısa

Esirdi Yunusnu canı
 Coldama ellerim kaydadı
 Yunus tüşünde kördü seni
 Avruymusa savmusa

Kayda Bu Cerde Barmıdı

Kayda bu cerde barmıdı
 Meni kibik bılay harip
 Cüregi caralı közleri cılamuklu
 Meni kibik bılay harip
 Aylanama Urum bıla Şamnı
 Örgedeki şaharlanı bütövünü
 Köp izledim tabalmadım
 Meni kibik bılay harip
 Hiçkişi harip bolmasın

Tansıklık otunda canmasın
 Afendim hiçkişi bolmasın
 Meni kibik bılay harip
 Aytır tilim cılar közüm
 Hariplege kıynalır cüregim
 Ogeşe kökte culduzmamı
 Meni kibik bılay harip
 Köptendir bu kıyılıkla canama
 Köçer sagat kelip bir kün avuşurma
 O sagat kabırümde tabarma
 Meni kibik bılay harip
 Bir harip ölgent deseşe
 Üç kün sonra eştsele
 Suvuk suvla cuvsala
 Meni kibik bılay harip
 Ey Yunus Emre kıyıllı
 Tabılmaydı kıyıllığına madar
 Bar endi aylan şahardan şaharga
 Meni kibik bılay harip

Dervişlik Degenleri

Dervişlik degenleri
 Ton bıla taç tüyüldü
 Kölüngü dervişlikge baylagan
 Tonga muhtaç tülkü

Tonnu ne ayıbı bardı
 Sen colunga barماسان
 Barket kesi colunda cürü
 Cigitlik colu kalınır tülkü
 Kirsen şıyını coluna
 Calan ayak többe açık
 Cigit bardı kününü keçetgen
 Calın ayak aç tügöl

Turup alamat söz aytır
 Yunus Emre erenlege
 Cöngeri bile coldadı
 Coldan ketgenne cönger töldü

Süymekligin Algandı Menden Meni

Süymekliğin algandı menden meni
 Manga sen gerekse sen
 Men canama tünene de bugün de
 Manga sen gerekse sen

Ne baylıkga kuanırma
 Ne cöklükga carsırma
 Süymekligin bile bulcunurma
 Manga sen gerekse sen

Süymekligin süygenni öltürür
 Süymeklik tennizine battırır
 Tecelli bile tolturur
 Manga sen gerekse sen

Suv Tirmen Nek İnıçğaysa

Suv tirmen nek inıçğaysa
 Dertim bardı inıçğayma
 Men Caratganna süygen boldum
 Anı üçün inıçğayma

Meni atım dertli suv tirmen
 Suvum agadı akırtın akırtın
 Bılay aygtandı Caratgan
 Dertim bardı inıçğayma

Meni bir tavda taptıla
 Kolumu kanatımı sındırdıla
 Tirmenge öş kördüle
 Dertim bardı ıngıçgayma

Men bir tavnu agaçıma
 Ne tatlıma ne açıma
 Men Caratganga algışdama
 Dertim bardı ıngıçgayma

Tavdan kestile butaklarım
 Buzuldu türlü kuraganım
 Men bir arımagan söz aytuvçuma
 Dertim bardı ıngıçgayma

Agaç işlevçüle beni conttu
 Her cerim cerine salındı
 Meni tavuşum Caratgandan keldi
 Dertim bardı ıngıçgayma

Suvumu engişgeden çekeme
 Aylanıp miyıkge tögeme
 Körügüz men nele çekeme
 Dertim bardı ıngıçgayma

Yunus bılayga kelgen külmez
 Harkim muratına ermez
 Bu geçgen cerde kişi da kalmaz
 Dertim bardı ıngıçgayma
 Süymeklikni şarabından urtlasam
 Teli bolup tavga tüşsem
 Sense tünene de bugün de kaygım
 Manga sen kerekse sen

Sufilege uşak kerek
 Ahilege ahrat kerek
 Mecnunlaga süygen kerek
 Manga sen kerekse sen

Eğer meni öltürsele
 Külümü kökge suvursala
 Topragım alayda çakırır
 Manga sen kerekse sen

Yunustu meni atım
 Kün ozdukça köbeledi otum
 Eki dünyada tilegim
 Manga sen kerekse sen

Caratgandan Lekgen Şerbetni

Caratgandan kelgen şerbetni
 İçtik alhamdülillah
 Şol kudrat tengizini
 Ozduk alhamdülillah

Şol tuvradaki tavlını
 Emenleni ağaçları
 Savlukla igilikbile
 Öttük alhamdülillah

Kuruyedik cibidik
 Kanatlandık kuş bolduk
 Biribirbizge nöger bolduk
 Uçtuk alhamdülillah
 Barganımız ellege
 Şol aruvluk küllege
 Herkimge Taptuknu degenini
 Ayttık alhamdulillah

Bılayga kel caraşayık
El isen tanış bolayık
Atıbiz cerlendi
Çaptık alhamdülillah

Tüştüğ Rumnu elinde tohtadık
Bek igilik de amanlık da
Ma cazala boldu gina
Kördük alhamdulillah

Tirildik çokrak bolduk
Karadık özen bolduk
Endi Tengizge tolduk
Tögüldük alhamdülillah

Taptuknu cumuşuna
Kul bolduk eşigine
Carlı yunus çiyedik
Biştik alhamdülillah

Kazak Türkçesi

Kazak Türkleri, Türk boylarının kuzey, yani Kıpçak koluna; Kazak Türkçesi de Kıpçak lehçe grubuna dahil edilmektedir. Türk lehçeleri içerisinde en geniş sahada konuşulan Türk lehçesidir. Kazak Türkçesi bugün dağınık olarak Kazakistan, Doğu Türkistan, Özbekistan, Türkmenistan gibi bölgelerde yaşayan Kazaklar tarafından konuşulmaktadır. Kazak Türkçesi, Kıpçak lehçelerinden en çok Karakalpak ve Nogay lehçeleriyle benzerlik göstermektedir.⁵⁴

Kazak Türkçesi, Kazak boyunun hayat şartları içerisinde, serbest bir gelişme imkânı bulmuştur. Dini kültür merkezlerine uzak olması sebebiyle, din eğitimi küçük bir zümrenin dışına çıkamamıştır. Bu yüzden diğer Türk lehçelerine göre, Kazak Türkçesinde Arapça ve Farsçanın etkisi oldukça azdır. Arapça ve Farsçadan Kazak Türkçesine geçmiş olan kelimeler, ancak kulak vasıtasıyla girmiş, bunlar Kazak Türkçesinin ses kaidelerine tamamen uymuş bulunmaktadır. Kazak Türkçesinin söz varlığı öncelikle Türkçe asıllı kelimelerden oluşur. Türkçe kelimelerin dışında, eski dönemlerden alınan Soğdca, Toharca, Moğolca alıntı kelimeler yer alır. Ayrıca İslamiyetin kabulü ile Arapça ve Farsçadan, Rus hakimiyetinin yayılması ile de Rusçadan alıntılar

54 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.275. Türk Dilive Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yay., İstanbul. 1982, s. 241 Nevzat Özkan, age., s. 71

yapılmıştır.⁵⁵ Arapça ve Farsçadan çok az etkilenen Kazak Türkçesi, özellikle son yüzyılda Rusçadan etkilenmiş ve önemli sayıda kelime almıştır. Kazak Türkçesi; kuzeydoğu kolu, güney kolu ve batı kolu olmak üzere üç kola ayrılmaktadır. Bunlardan kuzeydoğu kolu çağdaş yazı dilinin temelini oluşturur. Kazak Türkleri 1923 yılına kadar Arap alfabesini kullanırlar. 1928’de Latin alfabesine geçerler. Ancak 1940 yılında bu alfabeden de vazgeçilerek Kiril alfabesi kabul edilir. Bağımsızlığa kadar eğitim dili olarak Rusça kullanılır. Bağımsızlık edildikten iki yıl sonra 28 Ocak 1993’te Yeni Anayasa’nın kabulü ile birlikte Kazak Türkçesi resmî dil olarak kabul edilir. Kazakistanda şu anda Kiril alfabesi kullanılmaktadır.⁵⁶

55 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.275. İslam Ansiklopedisi, C. 6, MHB Yay., s. 502., Kerim Demirci-İsmail Ulutaş-Ferhal Karabulut. Kazak Türkçesi Grameri El Kitabı, Okuyorum Yay., Ankara 2006, s. 13

56 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.275. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, s. 241, Fuat Bozkurt. A. g. e., s. 613, B. Zakir Avşar-Ferruh Solak-Selma Tosun. Türk Dünyasının Demografik Yapısı. Yeni Türkiye, S. 15, Mayıs-Haziran 1997, s. 75.

Kazak Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri*

I

Сары гүлден сұрадым
Әке-шешен бар ма деп?
Гүл айтты дәруіш әке
Әке-шешем топрақ.
Хақ ләә иләһә иллАллаһ
Аллаһ ләә иләһә иллАллаһ

Сары гүлден сұрадым,
Бала-шаға,бауырың бар ма деп?
Гүл айтты; дәруіш әке
Бала-шаға,бауырым жапрақ.
Хақ ләә иләһә иллАллаһ
Аллаһ ләә иләһә иллАллаһ

Сары гүлден сұрадым,
Неге мойның иіліп тұр?
Гүл айтты; дәруіш әке
Аллаға иіліп дұға қыламын.
Хақ ләә иләһә иллАллаһ
Аллаһ ләә иләһә иллАллаһ

* Aktaran: Elmira Huribaeva

Сары гүлден сұрадым,
 Неге өңің бозарып тұр?
 Гүл айтты; дәруіш әке
 Өлім аяқ астынан.
 Хақ ләә иләһә иллАллаһ
 Аллаһ ләә иләһә иллАллаһ

Сары гүлден сұрадым,
 Сізде өлесіз бе?
 Гүл айтты; дәруіш әке
 Өлмейтін жан бар ма екен?
 Хақ ләә иләһә иллАллаһ
 Аллаһ ләә иләһә иллАллаһ

Сары гүлден сұрадым,
 Сен кімнің үмметісін?
 Гүл айтты; дәруіш әке
 Мұхаммедке сенемін
 Хақ ләә иләһә иллАллаһ
 Аллаһ ләә иләһә иллАллаһ
 Сары гүлден сұрадым,
 Сен мені танысың ба?
 Гүл айтты; дәруіш әке
 Сен Жүніс емессің бе?
 Хақ ләә иләһә иллАллаһ
 Аллаһ ләә иләһә иллАллаһ

II

Тау-тастармен шақырайын
 Тәңірім сені
 Таңсәріде құстарменен шақырайын
 Тәңірім сені

Су түбіндегі балықтармен
 Жазықтағы еліктермен
 Дәруіш болып ей Аллаһым деп
 шақырайын Тәңірім сені

Көктегі Исаменен
 Тұр тауында Мұсаменен
 Қолындағы асаменен
 шақырайын Тәңірім сені

Дерті көп Аюппенен
 көз жасты Жақыппенен
 Ол Мұхаммед досыңмен
 шақырайын Тәңірім сені
 Аллаға мадақ және шүкірменен
 Аллаһ бір деп
 Әрқашан зікірменен
 шақырайын Тәңірім сені

Дүниенің халін біліп
 тәрік еттем өсекті
 Жалаң бас жалаң аяқ
 шақырайын Тәңірім сені

Жүніс оқитын тілдерменен
 Мынау бұлбұл құстарменен
 Аллаһты сүйген құлдарменен
 шақырайын Тәңірім сені

III

Жаным құрбан болсын сенің жолыңда
 Аты әдемі заты әдемі Мұхаммед
 Шапағат ет мына бейшара құлыңа
 Аты әдемі заты әдемі Мұхаммед

Мүмін болғандардын көп жапасы
 Ақыретте болады көп рахаты
 Онсегіз мың әлемнің Мұстафасы
 Аты әдемі заты әдемі Мұхаммед

Жеті көкті көрген
 Бүкіл ғаламды кезіп келген
 Миғражда үмметіне дұға еткен
 Аты әдемі заты әдемі Мұхаммед

Төрт жолдасы оған жақсы дос болған
 Оны сүйген күнәлардан арылған
 Онсегіз мың әлемнің сұлтаны болған
 Аты әдемі заты әдемі Мұхаммед

Ақын Жүніс қаламайды дүниені сенсіз
 Сен хақ Пайғамбарсын еш күмәнданбаз
 Саған ермегендер кетеді имансыз
 Аты әдемі заты әдемі Мұхаммед

IV

Ей ақын ер аш көзіңді
 Жержүзіне көзіңді сал
 Көр мына әдемі гүлдерді
 Сәнденді келіп кетер

Бұлар бүйтіп сәнденген
 Дост жанында ұзанған
 Сұра бауыр сияқты бұлардан сен
 Қайда жол тарттын

Әрбір гүлдер еркелікпен
 Мадақтайды Хақты дұғалармен
 Бұл құс сайраған даусыменен
 ол сұлтанды зікір етеді

Мадақтайды оның күшін
 әрбір іске дайындығын
 Немесе өмрі сарайларда
 Соңында түсі солады

Түсі өзгереді күннен күнге
 топраққа төгіледі қайтадан
 Ғибрат қалады түсінгенге
 бұл ғибратты ақылды түсінер

Не келмесі келмектір
 Не күлмесі күлумектір
 Соң аялдамаң өлмектір
 егер махаббатың шабытын білмесең

Әрбір сөзді есті
 бұл қайғысы таза
 Жүргенде ұйықтама
 кетсін сенден қайғы

Білдің келген кетеді
 білдің қонақтаған көшеді
 Ақындық шарабын ішеді
 бұл өлеңді әрбір естеген

Жүніс бұл сөздеріңді доғар
 Өзімшілдігіңді қой
 Сенен келген ешнәрсе жоқ
 себебі жақсылық пен жамандықты
 Хақ Тағала жаратқан

V

Тасыдың тағы асау көңіл
 су сияқты толқисың ба?
 Ақты тағы қанды жасым
 жолдарымды байлайсың ба?

не істейін қолым жетпес сүйіктіме,
дертіме шара табылмас
Отанымдан ұзақ қалдым
мені мұнда ұстайсың ба?

Жоғалтым мен жолдасымды
Көңліме дауа жоқ
Көздерімнің қанды жасы
өзен болып тасисың ба?

Мен топырақ болдым жолыңа
сен аса бақылаушысын
Мына алдымда көкірегін керген
тас жүректі тауларсың ба?

Қарақшы сияқты жолымда
шыңнан түскен қарлы тау
Мен жарымдан айырылдым
сен жолымды байлайсың ба?

Қарлы таулардың басында
үйрленген бұлттар
шашын шешіп мен үшін
Көзжасымен жылайсың ба?

Мас болды Жүнісін жаны
жолдамын аулым кәні
ол түсінде көрді сені
Аурымысын сауымын

Қысық мынау жер бетінде бар ма?
Мұндай ғаріп мен сияқты
Денесінің бас-көзі сулы
Мұндай ғаріп мен сияқты

Кеземін Анадолы мен Шамды
 жоғары қалалардың бәрін
 Қатты қаладым табалмадым
 Мұндай ғаріп мен сияқты

Ешкім ғаріп болмасын
 қасірет отында жанбасын
 Ұстазым ешкім болмасын
 Мұндай ғаріп мен сияқты

Сөйлейді тілім жылайды көзім
 ғаріптерге жан ашитындарданмын
 Алайда көк аспанда жұлдызбын
 Мұндай ғаріп мен сияқты

Ұзақ уақыт бұл дертен азап шегемін
 Өмір бітеді бір күні өлемін
 Сол кезде мазардан табармын
 Мұндай ғаріп мен сияқты

Бір ғаріп өліпті дер
 үш күннен соң естір
 Суық сумен жуады
 Мұндай ғаріп мен сияқты

Ей Жүніс Емре шарасыз
 табылмайды дертіне шара
 Бар осылай кез қаладан қалаға
 Мұндай ғаріп мен сияқты

VII

Дәруіш дегендерің
 Жүн және тас емес
 Көңлі дәріш еткен
 Жүнге мұқтаж емес

Жүннің не кінәсі бар?
 сен жолыңа бармасаң
 Бар жүр өз жолыңмен
 ер жолы қалмайды

Кірсең шахтың жолына
 жалаң аяқ жалаң бас
 Ер бар тірі тірілген
 жалаң аяқ аш емес

Ақылы толған білімді сөйлейді
 Жүніс Емре дәруіштерге
 Жол ерімен жол болады
 Жолдан тайған жолдас емес

VIII

Саған деген ғашықтықтан өз өзімді жоғалттым
 маған тек сен керексің
 Мен жанамын күндіз-түні
 маған тек сен керексің

Не бар нәрсеге қуанамын
 не жоқшылыққа мұңаямын
 Махаббатыңмен жұбаныш табамын
 маған тек сен керексің

Махаббатың ақындарды өлтірер
 Ғашықтық теңізінде жүземіз
 Тәңрі сүйіспеншілігімен толтырар
 маған тек сен керексің

Махаббаттың шарабынан ішсем
 Есім ауып тауға шықсам
 Сен үшін күндіз-түні мазасызданайын
 маған тек сен керексің

Сопыларға сұхбат керек
 мәңгілікті қалағандарға ақырет керек
 ғашықтарға махаббат керек
 маған тек сен керексің

Егер мені өлтіріп
 күлімі көкке шашсалар
 Топрақ сені шақырып
 маған тек сен керексің

Жүніс дейді менің атымды
 күн өткен сайын артады менің махаббатым
 екі дүниеде мақсатым
 маған сен керексің

IX
 не үшін диірмен жылайсың?
 дерттім бар жылаймын
 Мен Тәңірге ғашық болдым
 Дерттім бар жылаймын

Менің атым дертті диірмен
 Суым ағар жай жай
 Тәңрі осылай әмір етті
 Дерттім бар жылаймын

Мені бір тауда тапты
 қолымды және қанатымды сындырды
 Диірмен болуға лайық көрді
 Дерттім бар жылаймын

Мен бір таудың ағашымын
 Дәмім ащы және тәттіде емес
 Мен Тәңірге дұға қылған
 Дерттім бар жылаймын

Таудан кесті талдарымды
 бұзылды сабым
 Мен шаршамаған бір озанмын
 Дертім бар жылаймын

Ағаш ұстасы маған тұр берді
 әр бөлшегімді орнына қойды
 Бұл дауысым Тәңріден келді
 Дертім бар жылаймын

Сумын төменен тартамын
 қайтып биікке төгемін
 Көріңдер мен нелер шегудемін
 Дертім бар жылаймын

Жүніс мұнда келген күлмес
 кісі мұратына жетпес
 Бұл дүниеде ешкім қалмас
 Дертім бар жылаймын

Х
 Тәңріден келген шарапты іштік
 Алһамдүлиллаһ
 Мынау шешсіз теңізді жүздік
 Алһамдүлиллаһ

Мынау қарсымыздағы тауларды
 Ағашты бауларды
 Аман –есен астық
 Алһамдүлиллаһ

Кәрі едік жас болдық
 Қанаттанып құс болдық
 Бір-бірімізге жұп болдық да ұштық
 Алһамдүлиллаһ

Барған елдерге
 Мынау тыныш көңілдерге
 Халыққа Тапдук өлеңін айттық
 Алһамдүлиллаһ

Мұнда кел татуласайық
 бөтен болсаң танысайық
 Атымызды мінуге дайындап шаптық
 Алһамдүлиллаһ

Түстік Анадолы елінде тұрдық
 көп жақсылық пен қателік жасадық
 Міне көктем қайта келді көрдік
 Алһамдүлиллаһ

Тірілдік алып ағаш болдық
 Қарадық өзен болдық
 Ары қарай теңіз болып толдық
 Алһамдүлиллаһ

Тәңірдің қызметінде
 құл болдық есігінде
 Жүніс бейшара шикі едік пістік
 Алһамдүлиллаһ

Sarı gülden süradım
 Eke şeşen bar madep?
 Gül ayttı derviş eké iye kaku
 Eké şeşem toprak
 Hak lee ilehe illallah
 Allah lee ilehe illallah

Sarı Gulden Süradım

Sarı gulden süradım
 Bala şağa bavırn Barma dép?
 Gül ayttı; derviş eké
 Bala şağa baurım caprak
 Hak lee ilehe illallah
 Allah lee ilehe illallah

Sarı guldén süradım
 Nege moynın iyilip tür ?
 Gül ayttı ; derviş eké
 Allağa iyilip düğa kılamın,
 Hal lee ilehe illallah
 Allah lee ilehe illallah

Sarı gulén sürdım
 Eke- şeşen bar ma dep?
 Gül ayttı derviş eke
 Eke şeşem toprak
 Hak lee ilehe illallah
 Allah lee ilehe illallah
 Sarı gulden suradım
 Bala, şağa, bauvırın bar ma dep?
 Gül ayttı derviş eke
 Bala-şağa bauvırım caprak
 Hak lee ilehe illallah
 Allah lee ilehe illallah

Sarı gül den süradım
 Nege noynın iyilip tur ?
 Gül ayttı; deruviş eke
 Allağa iyilip duğa kılamın
 Hak lee ilehe illallah
 Allah lee ilehe illallah

Sarı gülden suradım
 Nege önüm bozarıp tur ?
 Gül ayttı; derviş eke
 Ölim ayak astında
 Hak lee ilehe illallah
 Allah lee ilehe illallah

Sarı gülden suradım
 Sizde öleciz be?
 Gül ayttı: deruviş eke
 Ölmeytin (j)can bar ma eken ?
 Hak lee ilehe illallah
 Allah lee ilehe illallah

Sarı gülden suradım
 Sen kimnin, ümmetisin?
 Gül ayttı; deruviş eke
 Muhammedke senemin
 Hak lee ilehe illallah
 Allah lee ilehe illallah

Sarı gülden suradım.
 Sen meni tanısn, ba?
 Gül ayttı; derviş eke
 Sen c(j)unis emesin, be?
 Hak lee ilehe illallah
 Allah lee ilehe illallah

Tauv Tastarmen Şakırayın

Tauv tastarmen şakırayın
 Tan,irim seni
 Tan, ceride kustarmenen şakırayın
 Tem, irim seni

Su tübindegi balıklarmen
 (J) cazıktağı eliktermen

Deruviş bolıp ey Allahım dep
Şakırayın Ten,irim seni

Köktegi isamenen
Tur tauvında Musamenen
Kolındağı asamenen
Şakırayın, ten,irim seni

Derti köp Ayuppenen
Köz (j)castı (j)cakıppen
Ol Muhammed dosın-men
Şakırayın Ten,irim seni

Allağa madak (j)cene şükipmenen
Allah bir dep
Erkaşan zikirmenen
Şakırayın Tem,irim seni

Düniyenin halin bilip
Terik ettim ösekti
(j) calan, bas(j)calan,ayak
Şakırayın Ten,ipim ceni

Yünis okıytım tildermen
Mınauv (v) bulbul kustarmen
Allahtı süygen küllarmen
Şakırayın Ten,irim seni

Canım Kurban Bolsın Cenin, Colunda

Canım kurban bolsın cenin, colunda
Atı edemi zatı edemi Muhammed
Şapağat et mına beyşara kulına
Atı edemi zatı edemi Muhammed
Mümin bolgandardın köp capası

Akıpette boladı köp rahatı
 Onsekiz min elemnin Mustafası
 Atı edemi zatı edemi Muhammed

Jceti kökti körgeñ
 Bükil ğalamdı kezipkelgeñ
 Miğracda ümmetine duğa etken
 Atı edemi zatı edemi Muhammed

Tört coldası oğan cakcı dos bolğan
 Onı sğygen künelardan arılğan
 Onsekiz mın, elemnin, sultanı bolğan
 Atı edemi zatı edemi Muhammed

Akın cu kalamaydı düniyeni sensiz
 Sen hak Payğambarsın eş kümendanbaz
 Sağan yermegender ketedi imansız
 Atı edemi zatı edemi Muhammed

Ey Akın Yer Aş Kózindi

Ey akın yer aş kózindi
 Cercüzine kózindi sal
 Kör mına edemi gülderdi
 Sendyendi keylip keter

Bular büytip cendyengyen
 Dost canında üzangan
 Sura bavup siyaktı bulardan cen
 Kayda col tarttın

Erbir güldyer yerkelikpen
 Madaktaydı haktı duğalarmen ey
 Bul kus sayrağan daucımeynen ey
 Ol sultandı zikir yetyedi

Madaktaydı onın, kuşın
 Erbir iskye dayındığın
 Nemece ömri saraylarda
 Somında tüsi soladı

Tüsi özgyeredi künyen küngye
 Toprakka tötilyedi kaytadan
 Ğibrat kaladı tüsingyengey
 Bul ğibrattı akıldı tüsinyer

Ney kelmesi kelmektir
 Ney külmesi küluvmektir
 Som ayaladaman ölmyetir
 Eger mahabbatın şabıtın bilmecem

Ketsin Cenden Kayğı

Erbir sözdi yecti
 Bul kayğısı taza
 Cürgende uyıktama
 Ketsin cenden kayğı

Bildin, kelgen ketedi
 Bildin, konaktağan köşedi
 Akındık şarabın işedi
 Bul ölendi erbir estegen

Cünis bul sözderindi doğar
 Özimşildigindi koy
 Senen kelgen eşnerse cok
 Sebebi caksılık pen camandıktı
 Hak Tağala caratkan

Tasıdın, tağı sauv könıl
 Suv siyaktı tolkıysın ba?
 Aktı tağı kandı caşım

Coldarımdı baylaycın ba?
 Ne isteyin kolım cetpes süyüktime,
 Dertime şara tabılmas
 Otanımdan uzak kaldım
 Meni munda ustaycın, ba?

Coğaltım men jcoldasımdı
 Könlime dava,jcok
 Közderimnin, kandı jcası
 Özen bolıp tasisim, ba?

Men topırak boldım jcolına
 Sen asa bakılauvşısın
 Mına adlımda kökiregim kergen
 Tas jcürekti tauvlarsın ba?

Karakşı Siyaktı (J)Colimda

Karakşı siyaktı (j)colimda
 Şımnan tūsken karlı tauv
 Men (j)carımdan ayıpıldım
 Sen (j) colımdı baylaysın,ba?

Karlı tauvlardın, basında
 Üyrlengen bulttar
 Şaşın şeşip men üşin
 Köz (j) casımen (j)cılaysın ba?

Mas boldı jcünisin jcanı
 Coldamın auvlım kenı
 Ol tūsindi kördi seni
 Auvpımsın sauvmısın

Kısık mınauv jcer betinde bar ma?
 Munday ğarip men siyaktı

Denesinin, bas-gözi sulı
 Munday ğarip men siyaktı
 Kezemim Anadolu men şatsı
 Coğarı kalalardın berin
 Kattı kaladım tabalmadım
 Munday ğarip men siyaktı

Eşkin ğarip bolmasın
 Kasiret otında jcanbasın
 Ustazım ekşim bolmasın
 Munday ğarip men siyaktı

Söyleydi tilim jcılaydı közim
 Ğaripterge jcan aştındardanmın
 Alayda kök aspanda jcıldızbın
 Munday ğarip men siyaktı

Uzak uvakıt bul derten azap şegemin
 Ömir bitedi bir küni ölemin
 Sol kezde mazardan tabarmın
 Munday ğarip men siyaktı

Bir ğarip ölipti der
 Üş künnen son, estir
 Suık sumen jcuvadı
 Munday ğarip men siyaktı

Ey jcuünis Emre şarasız
 Tabımlaydı dertine şara
 Bar osılay kez kaladan kalağa
 Munday ğarip men siyaktı

Deruviş Degenderim

Deruviş degenderim
 Cün cene tas etken
 Cunge munta cj emes

Cünnin, ne kinesi bar?
 Sen jcolına barmasan
 Bar jcüröz colın,men
 Er colı kalmaydı

Kirseni şahtım jcolına
 Jcalan ayak jcalan, bas
 Er bar tiri tirilgen
 Jcalan, ayak aş emes

Aklı tolğan bilimdi söyleydi
 Jcünis Emre depuvişterge
 Jcol erimen jcol boladı
 Jcoldan tayğan jcoldas emes

Mağan Tek Sen Kereksin

Sağan degen gışıktan öz özimdi jçoğalttım
 Mağan tek sen kereksin
 Men jcamanın kündiz-Tüni
 Mağan tek sen kereksin

Ne bar nersege kuanamın
 Ne jçokşılıkka munayamın
 Mahabbatınmen jcubanış tabanım
 Mağan tek sen kereksin

Mahabbatın akındardı öltirer
 Gaşıktık tenizinde jcüzemiz
 Tenri süyispenşiligimen toltırar
 Mağan tek sen kereksin

Mahabbatın şarabınan işsem
 Esim auvıp tauvğa şıksam
 Sen üşin kündiz-tüni mazasız danayın
 Mağan tek sen kereksin

Sopılarga suhbat kerek
 Men gilikti kalağandarga akiret kerek
 Ğaşıktarğa mahabbat kerek
 Mağan tek sen kereksin

Mağan Tek Sen Kereksin

Eger meni öltirip
 Külime köke şaşsalar
 Toprak seni çakırır
 Mağan tek sen kereksin

Jcunis deydi benim atımdı
 Kün ötken sayım artadı menin, mahabbatım
 Eki dünyede maksatım
 Mağan tek sen kereksin

Sumın tömenen tartamın
 Kaytıp biyikke tögemin
 Körinder men neler şeguvdemin
 Dertim bar jılaymın

Jcünis munda kelgen külmes
 Kisi muratına jcetpes
 Bul dünyede ekşim kalmas
 Dertim bar jılaymın

Ne üşin diyirmen jılaysın
 Dettim bar jılaymın
 Men Tenirge ğaşıq boldım
 Dertim bar jılaymın

Menin atım dertti diyirmen
 Suvım ağır jıay jıay
 Temri osılay emir etti

Dertim bar jılaymın
 Meni bir tauvda taptı
 Kolımdı jcene kanatımdı sındırdı
 Deyirmen boluğa layık kördi
 Dertim bar jılaymın

Men bir tauvdın ağaşımın
 Demim aç jcene tettide emes
 Men tenirge duğa kılğan
 Dertim bar jılaymın

Tauvdan kesti tallarımdı
 Buzıldı sabım
 Men şarşamağan bir ozanmın
 Dertim bar jılaymın

Ağaş ustası mağan tur bedri
 Er bölşegimdi ornına koydı
 Bul dauvısım Tenpiden keldi
 Dertim bar jılaymın

Tenriden Kelgen Şaraptı İştik

Tenriden kelgen şaraptı iştik
 Alhamdülillah
 Mınauv şeşsiz tenizdi jcüzdik
 Alhamdulillah

Mınauv karsımızdağı tauvlardı
 Ağaştı bauvlardı
 Aman-esen astık
 Alhamdulillah

Keri edik jcas boldık
 Kanattakıp kus boldık

Bir-birimizge jcup boldık da uştık
Alhamdulillah
Bargan ellerge
Mınauv tınış könilderge
Halıkka tapduvk ölenin ayttık
Alhamdulillah

Munda kel tatuvlasayık
Böten bolsan tanısaydık
Atımızdı minuvge dayındap şaptık
Alhamdulillah

Tüstil elindi turdık
Köp jcaksılık pen katelik jcasadık
Mine kökten kayta keldi kördik
Alhamdulillah

Tirildik bulak boldık
Karadık özen boldık
Arı Karay ten,iz bolıp toldık
Alhamdulillah

Teniipdin kızmetinde
Kul boldık esiginde
Jcünis beyşara şiyki edik pistik
Alhamdulillah

Kırgız Türkçesi

Kırgız Türkçesi, bugün çoğunluğu Kırgızistan'da yaşayan Kırgız Türklerinin konuştuğu bir lehçe olup Kıpçak grubu lehçeleri içerisinde yer alır. Kırgız Türkçesi, Kıpçak grubu lehçeleri içerisinde en çok Kazak Türkçesine yakındır. Kırgız Türkçesi kuzey, güneydoğu ve güneybatı olmak üzere üç ana ağıza ayrılır. Kırgız Türkçesi tarihi olarak üç gelişim devresi içerisinde ele alınır:

Eski Kırgız Türkçesi (VII.-IX. yy'lar): Konuşulduğu alanda eski Uygur ve Oğuz Türkçeleri ile sürekli ilişkide bulunmuştur. Bunlarla birçok ortak yönleri vardır.

Orta Kırgız Türkçesi (X.-XV. yy'lar): Bu dönemden elde belge bulunmaz. Kırgız boyları arasında sıkı bir bağ vardır. Göçebe bir halkın dili olarak, halk arasında ve halk edebiyatında işlenmiştir.

Yeni Kırgız Türkçesi (XV. yüzyıldan sonra): XVIII. yüzyıl ortalarından sonra Kırgız Türkçesine Arapça ve Farsça kelimeler girmeye başlar. XVIII. yüzyıl ortalarından Ekim devrimine kadar ağızlar arası ayrılıklar oluşur. Son dönemde ise, ağızlar arası ayrılıklar azalır. Ortak yazı dili arama çabaları başlar. Kırgız Türkçesi son dönemlerde edebiyat dili özelliği kazanır. Günümüzde Kırgız Türkçesi toplumun her alanında kullanılmaktadır.⁵⁷

Kırgız Türkleri 1924-1928 yılları arasında Arap alfabesini, 1928-1940 yılları arasında Latin alfabesini kullanmışlar, 1940'tan

57 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.319.

sonra da Kiril alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Kırgız Türkleri, bugün de Kiril alfabesini kullanmaktadırlar. Kırgızistan'da yüzde 57 oranında ana dil olarak Kırgız Türkçesi korunmaktadır. 21 Ağustos 1991 Kırgızistan bağımsızlık bildirgesi ile Kırgız Türkçesi resmî dil olarak ilan edilmiştir. Okullarda ve üniversitelerde Kırgız Türkçesi ile eğitim yapılmaktadır.⁵⁸

58 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.319.

Kırgız Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri*

Sarı Güldön Suradım

Sarı güldön suradım
Ata-enen barbı senin?
Derbiş ata dedi gül
Ata-enem topurak menin.
Hak la ilahe illallah.
Allah la ilahe illallah.

Sarı güldön suradım
Birtuuganın barbı senin?
Derbiş ata dedi gül
Calbıraktar menin birtuuganım.
Hak la ilahe illallah.
Allah la ilahe illallah

Sarı güldön suradım
Emnege moyunun iyri eken?
Derbiş ata dedi gül
Manızım-Allaga dua kılúu
Hak la ilahe illallah.
Allah la ilahe illallah

Sarı güldön suradım
Cüzün emnege sarı eken?

* Aktaran: Nazgül Choyonbayeva, Esogü Lisans Öğrencisi

Derbiş ata dedi gül
 Ölüm bizge cakın eken.
 Hak la ilahe illallah.
 Allah la ilahe illallah

Sarı güldön suradım
 Siler da düynödön kaytasınarbi?
 Derbiş ata dedi gül
 Düynödön kaytpagan can barbı eken?
 Hak la ilahe illallah.
 Allah la ilahe illallah

Sarı güldön suradım
 Sen kindin ümmötüsün?
 Derbiş ata dedi gül
 Muhammedke işenem.
 Hak la ilahe illallah.
 Allah la ilahe illallah

Sarı güldön suradım
 Kim ekenimdi bilesinbi?
 Derbiş ata dedi gül
 Sen Yunus emessinbi?
 Hak la ilahe illallah.
 Allah la ilahe illallah

Toolor Menen, Taştar Menen

Toolor menen, taştar menen
 Kayrılamin, Tengrim, saga.
 Tan atkanda kuştar menen
 Kayrılamin, Tengrim, saga.

Suular astında balıktar menen
 Çöldördögü ceyran menen

Derbiş bolup, Alla dep,
Kayrılamin, Tengrim, saga.

Asmandagı İsa menen,
Tur toosundagı Musa menen,
Kolundagı assa menen
Kayrılamin, Tengrim, saga.

Dardı köp Ayub menen,
Közdörü çaş tolgon Cakıp menen,
Tübölüktüü dos bolgon Muhammed menen
Kayrılamin, Tengrim, saga.

Şügür kılıp,
Kulhuvallah dep,
Ar dayım seni estep,
Kayrılamin, Tengrim, saga.

Bildim dünyö abalın,
Taştadım uşak-ayındı
Başım açık, cılan ayak
Kayrılamin, Tengrim, saga.

Yunustu okugan tilder menen,
Uşul kuş-bulbuldar menen,
Allanı süygön kuldar menen
Kayrılamin, Tengrim, saga.

Canım Kurban Bolsun

Canım kurban bolsun baskan coluna,
Atı körktüü özü suluu Muhammed
Koldoondur suranam alsız bolgon kuluna,
Atı körktüü özü suluu Muhammed
Momun bolgondurdun köp azabı.
Akırette bolot kubanıçı

On segiz min aalamdın Mustufası,
Atı körktüü özü suluu Muhammed

Ceti asmandı kezgen,
Aalamdı kezip kelgen,
Miracda ümmötünü tilegen,
Atı körktüü özü suluu Muhammed

Tört coldoşu anın suluu dostoru,
Anı süygön künöölördön kurtulat.
On sekiz aalamdın sultanı
Atı körktüü özü suluu Muhammed

Yunus düynönü kaalabayt sensiz.
Sen adilettü Paygambarsın kümön sanoosuz,
Saga baş iybegender ketişet ıymansız,
Atı körktüü özü suluu Muhammed

Ey Aşık Baatırı Aç Közündü

Ey aşık baatırı, aç közündü,
Cer cüzünö karaçı,
Körgün bul ukmuş güldördü,
Körktöngönü ötüp ketet.

Bular uşunday körktöngön,
Doston çekege uzangan,
Surasan cumşak sen bunlardan
Kaerge baratkanını.

Ar bir gül min naz menen
Maktayt Allanı dua menen.
Bul kuştar tattuu sayrap
Tübölüktüü padişanı esteşet.
Maktayt anın küçünü,
Ar bir işke dayardığın.

Ömürü saraylarda bolgondordun
Ayagında carıktık basandayt.

Tüsü almaşat kündön küngö,
Topurakka tögülöt kaytadan.
Sabak bolot tüşüngöngö,
Bul sabaktı akılman tüşünöt.

Kelgenin senin kurulay.
Külgönün senin kurulay.
Senin ayagın ölümdür,
Eger mahabattın ergüüsün bilbesen.

Ar bir sözdü uk,
Bul kaygı anık.
Baskanında uktaba,
Ketsin senden balaket
Kelgender otup ketişet,
Kongondor köçüp ketişet,
Aşık şarabın içişet
Bu ırdı ukkandar.

Yunus, bul sözdördu toktot,
Manızını tazala,
Saga eç nerse bağınbayt.
Camandıktı da cakşılıktı da Alla caratkan.

Aştın Kayradan Alangazar Könül

Aştın kayradan alangazar könül
Suularga okşop agasınbı,
Aktın kayradan kanduu çaşım,
Coldorumdu baylaysınbı.
Emne kılayın kolum cetpeyt süygönümö?
Tabılbayt dardıma dabaa.

Mekenimden uzak boldum,
Meni bul cakta karmaysınbı?

Cogottum men coldoşumdu,
Könülümö tınçtık çok eken,
Közdörümdün kanduu çaşı
Özön bolup agasınbı.

Men topurak boldum coluna.
Sen öto ele közömöldöysün.
Uşul mandayımdağı kalkıdabas
Taş cüröktüü toolorsunbu.

Karakçılarga okşop columa,
Biyiktikten tüşkön karduu too,
Men carımdan ayırım tüştüm,
Sen columdu baylaysınbı.

Karduu toolordun uçunda
Uyulgan buluttar,
Çaçın cazıp men üçün
Köz çaş tögösünbü.

Mas boldu Yunustun canı.
Coldomun şaarım kayda.
Al tüştö kördü seni,
Ooruukçansınbı soosunbu.

Bul Düynödö Barbı Eken

Bul düynödö barbı eken
Maga okşoş baksız adam?
Denesi,başı suulangan
Maga okşoş baksız adam?
Kıdırdım Gresıyanı, Damasktı,
Çoon şaarlardı baarını

Kaaladım, birook tappadım
Maga okşoş baktsiz adamdı.

Eç kim calgız bolbosun,
Kaygı otunu körbösün.
Agayım eç kim bolbosun
Maga okşoş baktsiz adam.

Tilim aytat közüm ıylayt
Baktsizdarga közüm kıybayt
Asmandagı cıldız ekenmin men
Uşunday baykuş adammin men

Köptön beri bul dart menen canıp kelem.
Ömür bütöt, bir kün ölöm
Oşondo mürzödö tabamın
Maga okşoş baktsiz adam.

Bir baykuş ölüptür deşet.
Üç kündön kiyin uguşat.
Muzdak suu menen cuunturuşat
Men uşunday baktsiz adam

Ey argasız Yunus Emre
Dartına daba tabılбайt
Bar emi kıldır şaarlarda
Maga okşoş baktsiz adam.

Derbiş Degenderi

Darbiş degenderi
Kunduz cana taacı emes.
Könülün darbişlikke baylagan
Kunduzga muktacı cok.
Kunduzdun ayıbı kanday
Sen colundu tappasan?

Öz colunda cürgün sen,
Baatır colun taştaba.

Şayıktın colunu tandasan
Cılan ayak başın açık.
Baatır bar tirilgen,
Cılan ayak aç emes.

Toktogan akılmanduuluk aytat
Yunus Emre darbişterge.
Col baatır menen col bolot.
Coldon ayrılgan coldoş emes.

Süyüün Aldı Menden Meni

Süyüün aldı menden meni.
Maga calgız sen kereksin,
Men kıynaldım keçe bugün
Maga calgız sen kereksin

Barga da kubanbaym,
Cokko da kapalanbaym,
Süyüün menen çaşap cüröm
Maga calgız sen kereksin.

Süyüün süygöndördü öltüröt,
Süyüünün denizinde rahattanabız,
Maga calgız sen kereksin,

Süyüü şarabın içsem,
Mas bolup toogo çıksam,
Künü tünü seni oyloym,
Maga calgız sen kereksin.
Sufiylerge sabak kerek,
Çeksizdik kaalagandarga akıret kerek,

Süygöndörgö sügönü kerek,
Maga calgız sen kereksin.

Eger meni öltürüşsö,
Külümdü kökkö atışsa,
Topurak seni çakırat,
Maga calgız sen kereksin,

Meni Yunus dep çakırışat,
Küdön küngö süyüüm artat,
Eki düynölük maksatım,
Maga calgız sen kereksin.

Tegirmen, Emnege ıylaysın

Tegirmen, emnege ıylaysın?
Dardım bar, ıylaymın.
Men Tenirge aşık boldum,
Dardım bar ıylaymın.

Menin atım darttuu tegirmen,
Suum agat cay-cay,
Tenirim uşunday buyruk berdi.
Dardım bar ıylaymın

Meni toodon tabıştı,
Kolumdu,kanatımdı sındırıştı,
Tegirmen boluuga ılayık ekenmim.
Dardım bar ıylaymın.

Men bir toonun daragımın,
Daamın açuu da,tattuu da emes.
Men Tenirge dua kılam.
Dardım bar ıylaymın.
Toodon butaştı meni,
Buzuldu türdüü tartibim,

Men aruubas akınmın.
Dardım bar ıylaymın.

Cıgaç ustası maga forma berdi,
Ar bir bölügümü cerine koydu,
Bul ün Tenirden keldi,
Dardım bar ıylaymın.

Suumu oydundan alamin,
Aylanıp biyiktikke tögömün,
Körgülö men emneler kılğanımı,
Dardım bar ıylaymın.

Yunus uşunda kelgen külböyt.
Kişi işin cüzünö aşırbayt,
Bul düynödö eç kim kalbayt,
Dardım bar ıylaymın.

Tenirden Kelgen Şerbet

Tenirden kelgen şerbet içtik,
Alhamdulillah.
Uşul çeksiz denizdi süzüp öttük,
Alhamdulillah.

Mandaydagı toolordu,
Daraktardı, baktardı
Aman-esen aştık.
Alhamdulillah.

Kuuragan elek çaşardık,
Kanat kagıp kuş bolduk,
Biribiribizge dos bolduk,
Uçtuk. Alhamdulillah.
Bargan şaarlarga,
Uşul tınç könuldörgö,

Elge Taptık ırını
İrdadık Alhamdulillah.

Bul caka kel caraşalı,
Cat bolson taanışalı,
Atıbizdı mingenge dayardadık,
Çurkadık. Alhamdulillah.

Grek şaarlarına barıp konduk,
Köp cakşılık cana katarlar kıldık,
Mına emi caz kayra keldi,
Kördük. Alhamdulillah

Tirilip bulak bolduk,
Kiyin darıya bolduk,
Anan denizge tolduk.
Alhamdulillah.

Taptuktun kızmatında
Kul bolduk eşigine,
Yunus momun biz çaş elek,
Cetildik Alhamdulillah.

Tatar Türkçesi

Tatar Türkçesi, Türk dilinin üç büyük kolundan (Karluk, Kıpçak, Oğuz) biri olan Kıpçak grubu içinde yer alır. Yönlere göre yapılan lehçe tasnifleri bakımından ise, Kuzey Türkçesi içerisinde değerlendirilmektedir.⁵⁹ Kuzey Türkçesi olarak adlandırılan bu gruptaki lehçeler, Kıpçak kökenli lehçelerdir. Tatar Türkçesinin de yer aldığı Kıpçak grubu içerisine şu lehçeler girmektedir.⁶⁰

I. Karadeniz-Hazar Bölgesi:

1. Karaim (Karay)
2. Kırım Tatar
3. Karaçay-Balkar
4. Kumuk

II. İdil-Ural Bölgesi:

1. Tatar
2. Başkurt

III. Aral-Hazar Bölgesi

1. Kazak
2. Karakalpak

59 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.237. Ahmet Temir. "Kuzey Türkçesi". TDEK C. II. Ankara 1992, s. 216

60 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.237. Mustafa Öner, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, TDK Yay., Ankara 1998, s. XXIII

3. Nogay

4. Kırgız

Tatar Türkçesinin temelini İdil Bulgarcası oluşturur. İdil Bulgarları, Türkçenin iki büyük dil grubundan bugünkü Çuvaş Türklerinin devam ettirdikleri'r-l grubuna dahildirler. Ancak 920 yılında Bulgar hanı Almaş Silke'nin halkıyla birlikte İslamiyeti kabul etmesiyle birlikte Bulgar Türkleri Arap alfabesini kabul etmişler ve dillerinde meydana gelen değişmeyle de, z-ş grubuna geçmişlerdir. Zengin bir kültür hayatı bulunan İdil Bulgar Türklerinden günümüze kalan kitabeler, İdil Bulgar Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Arapça olarak yazılmış mezar taşlarıdır.⁶¹

Bugünkü Tatar Türkçesinin üç ayrı ağız bulunmaktadır. Bunlar Orta, Batı (Mişer) ve Doğu ağızlarıdır.

1. Orta Ağız: Tatar Türkçesinin bugünkü edebî dilini oluşturan merkez ağızdır. Bu ağzın temsilcileri Kazan Türkleridir. Bunlar çoğunlukla Tataristan, Başkurdistan ve Ural dağlarının batısındaki bölgelerde yaşarlar.

2. Batı (Mişer) Ağız: Batı ağzının temsilcilerini Mişer Tatarları oluşturur. İdil grubu Tatarlarına dahil olan bu ağzın temsilcileri Şamara, Ulyanovsk, Sarıtaş (Saratov), Penza, Ryazan, Tüben Novgorod, Orenburg, Volgograd, Astrahan bölgelerinde ve Tataristan, Mordov, Çuvaşistan, Udmurt, Başkurdistan cumhuriyetlerinin bazı kesimlerinde yaşarlar.

3. Doğu Ağız: Bu ağız konuşanlara Sibiryâ Tatarları denir. Doğu ağzının temsilcileri Batı Sibiryâ'nın Baraba, Tomsk, Tümen, Tobol ve Tara bölgelerinde yaşarlar.⁶²

Şu anda Tatar Türkçesi Tataristan'da resmî dil durumundadır. Bin yılı aşkın bir süre Arap alfabesini kullanan Tatar Türkleri, 1927 yılında Latin alfabesini kabul etmişler, ancak Türkiye'nin

61 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.238. Nevzat Özkan, Türk Dünyası (Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat), Geçit Yay. Kayseri, 1997, s. 149

62 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.238. Fuat Ganiyev-Rıfkal Ahmetyanov-Halil Açıkgöz, Tatarca-Türkçe Sözlük, İnsan Neşriyatı, Kazan-Moskova 1997, s. 8

1928'de Latin alfabesini kabul etmesinden sonra, 1939 yılında Kiril alfabesine geçmişlerdir. SSCB dağıldıktan sonra kurulan Rusya Federasyonu içinde özerk devlet statüsünü koruyan Tataristan Cumhuriyeti'nde Eylül 200 T de Latin alfabesi resmen kabul edilmiştir. Ancak, 15 Kasım 2002'de Rusya Parlementosunun alt kanadı Duma'da, federasyonu oluşturan cumhuriyetlerin Kiril alfabesi dışında başka bir alfabe kullanmaları yasaklanınca, Latin alfabesi uygulamaya geçirilememiştir. Tatar Türkleri bugün de Kiril alfabesini kullanmaktadırlar.⁶³

63 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.239.

Kırım Tatar Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri*

Sordım Sarı Şeşekge

Anag babag bar mıdır
Şeşek diy derviş babay
Anam babam topraktır
Hak la ilahe illallah
Allah la ilahe illallah

Sordım sarı şeşekge
Bala qardaş bar mıdır
Şeşek diy derviş babay
Bala qardaş yapraktır
Hak la ilahe illallah
Allah la ilahe illallah

Sordım sarı şeşekge
Neşin moynug kıyıştır
Şeşek diy derviş babay
Ozüm Hakka toradır
Hak la ilahe illallah

* Kırım Tatar Türkçesi Aktaran: Sezan ORAK (ESOGÜ Öğretim Üyesi)

Allah la ilahe illallah
 Sordım sarı şeşekge
 Neşin şırayın sarıdır
 Şeşek diy derviş babay
 Olüm bızge yakındır
 Hak la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Sordım sarı şeşekge
 Sizge olüm bar mıdır
 Şeşek diy derviş babay
 Olümsüz cer bar mıdır
 Hak la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Sordım sarı şeşekge
 Sen kımın ummetındensın
 Şeşek diy derviş babay
 Muhammetin ummetindenmen
 Hak la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Sordım sarı şeşekge
 Sen meni bılersın mı
 Şeşek diy derviş babay
 Sen YUNUS tuvulsun mu
 Hak la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Tavlarman Taşlarman

Tavlarman Taşlarman
 Çağırayım Mevlam seni
 Seherlerde kuşlarman
 Çağırayım Mevlam seni

Suların tibiinde balıklarman
 Şöllerde ceylanlarman
 Derviş olup yahularman
 Çağırayım Mevlam seni

Gök yüzünde İsa'yla
 Tur tavında Musa'yla
 Elimdeki asayla (bastonla)
 Çağırayım Mevlam seni

Derdi köp Eyyubla
 Gözü yaşlı Yakubla
 O muhammad mahubla
 Çağırayım Mevlam seni

Allaha şükürlarla
 Vasfı Kulhuvallahla
 Daima zikrullahla
 Çağırayım Mevlam seni

Bilgemen dünya halini
 Terkettim kıybet halini
 Baş açık ayak calın
 Çağırayım Mevlam seni

Yunus okur diller ile
 O kumru bülbüller ile
 Hakkı süygen kullar ile
 Çağırayım Mevlam seni

Canım Kurban Olsun

Canım kurban olsun senin çoluna
 Adı küzel özü küzel Muhammed
 Şefaata eyle bu değersiz kuluna
 Adı küzel özü küzel Muhammed

Münin bolganların köptür cefası
 Akrette olur zevkü sefası
 Onsekizbin alemin Mustafası
 Adı küzel özü küzel Muhammed

Yedi göklerni seyran eylegen
 Kürsünün üstünde ketip kelgen
 Miraçta ümmetini dinlegen
 Adı küzel özü küzel Muhammed

Dört halife onun gökçek yâridir
 Onu süygen günahlardan uzaktır
 Onsekizbin alemin sultanıdır
 Adı küzel özü küzel Muhammed

Aşık YUNUS katsin dünyayı sensiz
 Sen hak Peygamberisin tereddütsüz şüphesiz
 Sana uymaganlar keter imansız
 Adı küzel özü küzel Muhammed

Ey Aşk Eri Aş Közügnü

Ey aşk eri aş közügnü
 Yeryüzüne bir bakış at
 Kör bu küzel şeşeklerni
 Bezengen keldi geşer

Bunlar bunday bezengen
 Dosttan yana uzangan
 Bir sor ahi bunlarga sen
 Kayda seperge karar bergen

Herbir şeşek bin nazman
 Över Hakkı niyazman
 Bu kuşlar hoş avazman
 O padişahını zikreder

Över onun kadirliğın
Herbir işge hazırlığın
İlla ömür kasırlığın
Anınca şırayı solar

Rengi döner künden künge
Toprakga tökülür gene
İbret turur anlaganga
Bu ibretni arip tayar

Ne kelmegin kelmek turur
Ne külmegin külmek turur
Son menzilin ölmek turur
Tuymadınsa aşktan eser

Herbir söznü tuyaydın
Ya bu gamı cuvaydın
Cürürken yuklayaydın
Gideydin sende işe-güce

Bildin kelgen geçermiş
Bildin kongan göşermiş
Aşk şarabın içermiş
Bu maniye herkim tayar

Yunus bu sözlerni bırak
Kendi özünden elin cuv
Senden kelgen bir şey tuvul
Haktan kelir hayır ve şer

Taşkın Gene Deli Gönül

Taşkın gene deli gönül
Sular gibi çağlarsın mı
Aktın gene kanlı gözyaşım
Collarımı bağlarsın mı

Ne diyim elim ermez yâre
 Tabılmaz derdime çare
 Oldum ilimden avare
 Meni mında eylersin mi

Coyttum mem yoldaşı
 Onulmaz bağrımın başı
 Gözlerimin kanlı yaşı
 Irmak olup çağlarsın mı

Men toprak oldum çoluna
 Sen uzakları gözetirsin
 Şu karşıma göğüs gergen
 Taş bağırlı tavlarmısın

Harami gibi çoluma
 Engel olup ingen karlı tav
 Men yârimden ayrı tüştüm
 Sen columnu bağlarsın mı

Karlı tavların başında
 Salkım salkım olan bulut
 Saçların çözüp benim için
 Yaşın yaşın cııarsın mı

Esredi Yunus'un canı
 Coldaman illerim kayda
 Yunus üryada gördü seni
 Hastasın mı sağlamsın mı

Acaba Şu Yerde Bar Mıdır

Acaba şu yerde bar mıdır
 Şöyle garip benim gibi
 Gönlü yaralı gözü yaşlı
 Şöyle garip benim gibi

Gezerim Rum'u Şam'ı
 Yukarı illeri kamu
 Köp istedim tabamadım
 Şöyle garip benim gibi

Kimseler garip olmasın
 Hasret oduna canmasın
 Hocam kimseler olmasın
 Şöyle garip benim gibi

Aytar dilim cılar közüm
 Gariplere yanar içim özüm
 Meger ki gökteki yıldızım
 Şöyle garip benim gibi

Nice bu dertle canayım
 Ecel kelip bir gün öleyim
 Meger ki mezarımda bulayım
 Şöyle garip benim gibi

Bir garip ölmüş desinler
 Üç gün sonra tuyalar
 Soğuk suyla cuvalar
 Şöyle garip benim gibi

Hey EMREM YUNUS biçare
 Tabılmaz derdime çare
 Bardım gezdim şehirden şehire
 Şöyle garip benim gibi

Dervişlik Degenleri

Dervişlik değenleri
 Hırkaman Taç tuvul
 Gönlünü derviş eylegen
 Hırkaga muhtaç tuvul

Hırkanın ne suçu bar
 Sen çoluna barmazsan
 Bar ket çolunda cür
 Er colu kaşmaç tuvul

Kirsen şeyhin çoluna
 Calın ayak baş açık
 Er bar tirlik tirilgen
 Calın ayak aç tuvul

Turgan marifet aytar
 Ereng YUNUS EMREM
 Col erimen coldadır
 Colsuzga coldaş tuvul

Aşkın Aldı Menden Meni

Aşkın aldı menden meni
 Maga seni kerek seni
 Men canarım tünü künü
 Maga seni kerek seni

Ne barlıkga süyünemen
 Ne cöklükga cerinemen
 Aşkın ile avunaman
 Maga seni kerek seni

Aşkın aşıklar öldürür
 Aşk denizine daldırır
 Tecellimen toldurur
 Maga seni kerek seni

Aşkın şarabında içeyim
 Mecnun olup tava tüşeyim
 Sensin tünü kün endişem
 Maga seni kerek seni

Dervişlerge sohbet kerek
 Ahilerge ahret kerek
 Mecnunlarga Leyla kerek
 Maga seni kerek seni

Eyer meni öldüreler
 Külüm gökyüzüne savuralar
 Toprağım orda çağıra
 Maga seni kerek seni

YUNUS tur benim atım
 Kün geçtikçe arar oldum
 İki cihanda maksadım
 Maga seni kerek seni

Dolap Neşin İnlersin

Dolap neşin inlersin
 Derdim bardır inlermen
 Men mevlaga aşık oldum
 Onun için inlermen

Menim atım dertli dolap
 Suyum akar yalap yalap
 Boyle emreylegen Çalap
 Derdim bardır inlermen

Meni bır tavda taptılar
 Kolum kanatım kırdılar
 Dolapga layık kördüler
 Derdim bardır inlermen

Men bir tavın ağaşımın
 Ne tatlımam ne acıman
 Men mevlaga duacıman
 Derdim bardır inlermen

Tavdan kestiler hezenim
 Bozuldu türlü düzenim
 Men bir uslanmaz ozanım
 Derdim bardır inlermen

Şu dülgerler meni yonttu
 Her parçam yerine kondu
 Bu iniltim Hak'tan keldi
 Derdim bardır inlermen

Suyu alşıktan şegerim
 Dönüp yüksekge tökerim
 Görün men neler şegerim
 Derdim bardır inlermen

Yunus mında kelgen külmez
 Kişi muradına ermez
 Bu fanide kimse kalmaz
 Derdim bardır inlermen

Haktan Kelgen Şerbetni

Haktan kelgen şerbetni
 İştik Elhamdülillah
 Şu kudret denizini
 Geçtik Elhamdülillah

Şu karşıki tavlarnı
 Meşelerni bağlarnı
 Savlık sepalıkla
 Aştık Elhamdülillah

Kuru edik yaş bolduk
 Kanatlandık kuş bolduk
 Birbirimizge eş bolduk
 Uçtuk Elhamdülillah

Bardığımız illerge
Şu sefa gönüllerge
Halkga TAPDUK'un düşüncelerini
Yaydık Elhamdülillah

Beri kel barışayık
Yabancıysan tanışayık
Atımız eyerlendi
Col aldık Elhamdülillah

İndik Rum'u kışladık
Köp hayır şer işledik
Üç bahar keldi geri
Göştük Elhamdülillah

Tirildik pınar olduk
İrkildik ırmak olduk
Artık denizge dolduk
Taştık Elhamdülillah

TAPDUK'un makamına
Kul olduk kapısına
Yunus miskin çiğ edik
Piştik Elhamdülillah

Özbek Türkçesi

Özbek Türkçesi, Türk dilinin üç büyük grubundan biri olan Doğu Türkçesi (Karluk) kapsamında değerlendirilir ve Çağatay Türkçesinin devamı olarak kabul edilir. Özbek Türkçesi, Çağdaş Türk Lehçeleri arasında, Türkiye Türkçesinden sonra en çok konuşulan lehçedir. Özbek Türkçesi Özbekistan'ın dışında yoğun olarak Kazakistan'ın güney bölümünde, Türkistan'ın kuzey bölümünde, Kırgızistan ve Türkmenistan'ın sınır bölgelerinde konuşulur. Karluk grubunun bir temsilcisi olmakla birlikte Özbek Türkçesinin içinde kuzey ve batı Türkçesinin özellikleri de görülür. Stefan Wurm Özbek Türkçesini dört ağıza dayandırır.⁶⁴

1. Kıpçak Özbekçesi,
2. Kuzey Özbekçesi,
3. Güney Özbekçesi,
4. Türkmenceleşmiş Özbekçe.

Kıpçak Özbekçesi, Kazak Türkçesinin etkisi ile şekillenmiştir. Kuzey ve Güney grupları asıl Özbekçeyi meydana getirir. Kuzey Özbekçesi ünlü uyumları bakımından sağlamdır. Güney Özbekçesinde uyumlar bozulur, İran ve Tacik dillerinin etkisi görülür. Türkmenceleşmiş grup ise Oğuzca özelliklerin ağır bastığı gruptur.

64 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.153. Stefan Wurm, Özbekçe. Türk Dünyası Araştırmaları, S. 62, Ekim 89, s. 140

Özbek Türkçesinin ağızlarını üç grup hâlinde tasnif etmek mümkündür.⁶⁵

1. Y'levçi (y'li) ağızlar (Karluk grubu): Fergana vadisi, Taşkent, Semerkand (şehir). Karşı, Şehrisebz, Kitab (şehir içleri), Buhara, Sirderya...

2. C'levçi (c'li) ağızlar (Kıpçak grubu): Karakalpakistan Cumhuriyeti, Kaşkaderya, Surhenderya, Taşkent (kısmen), Semerkand. Cizzah, Nevai, Buhara (az). Genellikle, sayılan şehirlerin merkezi dışındakiler...

3. Oğuz grubu: Harezmi, Karakalpakistan Cumhuriyeti'nin Harezm'e yakın bölgeleri ve Türkmenistan'ın Taşoğuz bölgesindeki Özbek Türkleri.

Özbek Türkçesi 1929-30'dan 1937'ye kadar söyleyiş bakımından ünlü uyumunun korunduğu Kuzey Özbek ağzına, dilbilgisi ve söz varlığı yönünden de Taşkent ağzına dayanmaktaydı. Ancak 1937'den sonra yapılan değişiklikler neticesinde yazı dili, İrancalaşmış Taşkent ağzına, dilbilgisi ve söz varlığı bakımından da Fergana vadisi ağzına dayandırılmıştır⁶⁶.

1930 yılına kadar Arap alfabesini kullanan Özbek Türkleri, 1930-1940 yılları arasında Latin alfabesini, 1940'tan sonra da Kiril alfabesini kullanmışlardır⁶⁷. 1991 yılında Özbekistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, Latin alfabesi tartışılmaya başlanmış ve ortak Türk alfabesinden biraz farklı olan yeni Latin alfabesi 1993 yılında kabul edilmiştir. Ancak bu alfabe 1995 yılında İslam Kerimov'un emriyle değiştirilerek daha kusurlu, eksik ve Türk fonetiğine uymayan bir alfabe ortaya çıkarılmıştır. 1995'te yapılan değişiklik, bu alfabeyi ortak Türk Latin alfabesinden hem uzaklaştırmış, hem de alfabeyi karışık ve kullanışsız duruma getirmiştir. İngiliz-Latin alfabesi temel alınarak hazırlanan 1995

65 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.153. Ertuğrul Yaman, Özbek Türkçesi Üzerine Birkaç Söz. Türk Dili, Şubat 1994, s. 150

66 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.154. Talat Tekin-Mehmet Ölmez, Türk Dilleri, Simurg Yay., İstanbul 1999, s. 132-133.

67 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.154. Rıdvan Öztürk, Özbek Türkçesi El Kitabı, Çizgi Kitabevi, Konya 2005, s. 1.

Özbek-Latin alfabesinde, ortak Türk alfabesinde ve Türk-Latin alfabelerinin hiç birinde yer almayan işaretler bulunmaktadır. Bu alfabede, Kiril alfabesinde olduğu gibi Özbek Türkçesinin ses yapısına ters düşen işaretler bulunmaktadır. Harf sırasında Türkiye Türkçesi yerine İngiliz alfabesinin, harflerin telaffuzunda ise batı dillerinin ve Rusçanın esas alınması, ayrıca h, x, k, q, n, n gibi ünsüzlerin kalın ve ince sıralı kelimeler için ayrı ayrı kullanılması ve Türkçenin temel ünlülerinden olan -ı ve -ü ünlülerini gösteren harflerin bulunmaması başlıca olumsuzluklardır.⁶⁸

68 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.154. Hatice Şirin User. age., s. 349-352

Özbek Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri*

So'rdim Sariq Gulchadan

So'rdim sariq gulchadan
Otang onang bor midir?
Gul dedi darvesh bobo
Onam otam tuproqdir
Haq la ilaha illalloh
Alloh la ilaha illalloh

سوردیم سریق گلچه دن
سوردیم سریق گلچه دن
آتنگ آتنگ بارمیدیر؟
گل دیدی درویش بابا
آنم آنم توپراقدیر
حق لاله الاالله
الله لاله الاالله

So'rdim sariq gulchadan
Aka ukang bor midir?
Gul dedi darvesh bobo
Aka ukam yaproqdir
Haq la ilaha illalloh
Alloh la ilaha illalloh

سوردیم سریق گلچه دن
اکه اوکه نگ بارمیدیر؟
گل دیدی درویش بابا
اکه اوکم پیراقدیر
حق لاله الاالله
الله لاله الاالله

So'rdim sariq gulchadan
Nechun bo'yning egridir?
Gul dedi darvesh bobo
Aslim haqqa to'g'ridir
Haq la ilaha illalloh
Alloh la ilaha illalloh

سوردیم سریق گلچه دن
نیچون بوینینگ ییگریدیر
گل دیدی درویش بابا
اصلیم حقکه توغریدیر
حق لاله الاالله
الله لاله الاالله

* Aktaran: Zuhra Kargan, Gazi Üniversitesi Çağdaş Lehçeler Yüksek Lisans öğrencisi

So'rdim sariq gulchadan
 Ranging nechun sariqdir
 Gul dedi darvesh bobo
 O'lim bizga yaqindir
 Haq la ilaha illalloh
 Alloh la ilaha illalloh

سوردیم سریق گلچه دن
 رنگینگ نیچون سریقدر
 گل دیدی درویش بابا
 اولیم بیزگه یقیندیر
 حق لاله الاله
 الله لاله الاله

So'rdim sariq gulchadan
 Sizda o'lim bor midir?
 Gul dedi darvesh bobo
 O'limsiz yer bor midir?
 Haq la ilaha illallah
 Alloh la ilaha illalloh

سوردیم سریق گلچه دن
 سیزده اولیم بارمیدیر؟
 گل دیدی درویش بابا
 اولیمسیزیر بارمیدیر
 حق لاله الاله
 الله لاله الاله

So'rdim sariq gulchadan
 Sen kimning ummatisan?
 Gul dedi darvesh bobo
 Muhammad ummati man
 Haq la ilaha illallah
 Alloh la ilaha illalloh

سوردیم سریق گلچه دن
 سین کیمنینگ امتی سین
 گل دیدی درویش بابا
 محمد امتی من
 حق لاله الاله
 اللهلاالهالاله

So'rdim sariq gulchadan
 Sen meni taniysanmi?
 Gul dedi darvesh bobo
 Sen Yunus emasmisan?
 Haq la ilaha illallah
 Alloh la ilaha illalloh

سوردیم سریق گلچه دن
 سین منی تانیسنمی
 گل دیدی درویش بابا
 سین یونس ایمس میسن؟
 حقلااله الاله
 الله لاله الاله

Tog'lar-U Toshlar Bilan

Tog'lar-u toshlar bilan
 Chaqiray Mavlom seni
 Tonglarda qushlar bilan
 Chaqiray Mavlom seni

تاغلروتاشلریبلان
 تاغلروتاشلریبلان
 چقیره ی مولام سینی
 تانگلری قوشلریبلان
 چقیره ی مولام سینی

Suvlarda baliq bilan سولرده بلیق بیلن
 Sahroda ohu bilan صحراده آهو بیلن
 Darveshdek rabbim bilan درویش دیک ربیم بیلن
 Chaqiray Mavlom seni چقیره ی مولام سینی

Samoda Iso bilan سماده عیسی بیلن
 To'r tog'da Muso bilan طورتاغده موسی بیلن
 Qo'lida aso bilan قولیده اعصابیلن
 Chaqiray Mavlom seni چقیره ی مولام سینی

Dardi ko'p Ayyub bilan دردی کوپ ایوب بیلن
 Yoshli ko'z Ya'qub bilan یاشلی کوز یعقوب بیلن
 Ul Muhammad mahbub bilan اول محمدمحبوب بیلن
 Chaqiray Mavlom seni چقیره ی مولامسینی

Hamd-u shukrullah bilan حمدو شکرالله بیلن
 Vasfi qul huvallah bilan وصف قل هوالله بیلن
 Doim zikrullah bilan دایم ذکرالله بیلن
 Chaqiray Mavlom seni چقیره ی مولام سینی

Bildim dunyo holini بیلدیم دنیاحالینی
 Tark etdim qelu qolini ترک ایتیم قیل وقالینی
 Ochiq oyog'-u boshini آچیق ایاغو باشینی
 Chaqiray Mavlom seni چقیره ی مولام سینی

Yunus o'qur tillar bilan یونس اوقر تیل بیلن
 Ul qumri bulbul bilan اول قمری بلبل بیلن
 Haqni sevgan qul bilan حقنی سیوگن قول بیلن
 Chaqiray Mavlom seni چقیره ی مولام سینی

Jonim Qurbon Bo'lsin جانیم قربان بولسین
 Jonim qurbon bo'lsin sening yo'lingga جانیم قوربان بولسین سنی یولینگه
 Ismi go'zal o'zi go'zal Muhammad اسمی گوزه ل اوزی گوزه ل محمد
 Shafaot qil bu bebaho qulingga شفاعت قیل بو بی بها قولینگه
 Ismi go'zal o'zi go'zal Muhammad اسمی گوزه ل اوزی گوزه ل محمد

Mo'min bo'lganlarning ko'pdir jafosi
Ohiratda bo'lar zavqi safosi
O'n sakkiz ming olam Mustafosi
Ismi go'zal o'zi go'zal Muhammad

مومن بولگنلارنىڭ كوپدير جفافسى
آخىرته بولر ذوق و صفافسى
اون سىكيز مىنگ عالم مىستافوسى
اسمى گوزەل ل اوزى گوزەل ل محمد

Yetti osmonni tavof aylagan
Kursining ustida javlon aylagan
Merojlarda ummatini tilagan
Ismi go'zal o'zi go'zal Muhammad

يىتى آسمانى طواف ايله گن
كرسىنىڭ اوستىدە جولان ايله گن
مەرچلردە امتىنى تىلە گن
اسمى گوزەل ل اوزى گوزەل ل محمد

Choryorlar uning yaqin do'stidir
Uning sevgan gunohlardan bari dir
O'n sakkiz ming olamning sultonidir
Ismi go'zal o'zi go'zal Muhammad

چارىارلر اوينىڭ يقىن دوستى دىر
اونىڭ سىوگن گناهلردن برى دىر
اونىكيز مىنگ عالمى سولطانى دىر
اسمى گوزە لاوزى گوزەل ل محمد

Naylasin Yunus sensiz dunyoni
Sen haq payg'ambarisan shaksiz shubhasiz
Senga bo'ysunmagan ketar imonsiz
Ismi go'zal o'zi go'zal Muhammad

نە يله سىن يونس، سىن سىز دىئانى
سىن حق پىغمبر سىن شك سىز شىبھە سىز
سىنگە بويسىنمە گن كىترىملىسىز
اسمى گوزەل ل اوزى گوزەل ل محمد

Ishq Odami Och Ko'zingni

Ishq odami och ko'zingni
Yer yuziga ayla nazar
Ko'rgin latif chechlarni
Bezatilgan keldi ketar

عشق آدمى آچ كوزىڭنى
عشق آدمى آچ كوزىڭن
يىر يوزىگە ايله نظر
كورگىن لطيف چىچكلرنى
بىزە تىلگن كىلدى كىتر

Bular bunday bezatilgan
Do'stdan yangi uzatilgan
Bir so'ragin bulardan sen
Qayergadir azm-i safar

بولر بونلە ي بىزە تىلگن
دوستىن يىڭى اوزە تىلگن
بىر سورە گىن بولردن سىن
قە يىر گە دىر عزم سفر

Har bir chechak ming noz bilan
Maqtar haqni niyoz bilan
Bu qushlar xush ovoz bilan
Ul podshohni zikr etar

ھربىر چىچك مىنگ نازىبلن
مىخترحقنى نىيازىبلن
بو قوشلر خوش آوازىبلن
اول پادشاهنى ذكراىتر

Maqtar uning kuchliligini
 Har bir ishga hozirligini
 Uning ko'p oz umrliligini
 Uginaning rangi so'lar

مقتراونینگ کوچلیلیگین
 ھربیرایشگه حاضرلیگین
 اونینگ کوپ آز عمرلیگین
 اوگینه نی رنگی سولر

Rangi ketar kundan kunga
 Tuproqqa to'kilar yana
 Ibrat bular tushunganga
 Bu ibratni orif bilar

رنگی کیتراکوندن کونگه
 توپراقچه توکیلرینه
 عبرت بولر توشونگه
 بو عبرتینگ عارف بیلر

Na kelmasang kelmoq bular
 Na kulmasang kulmoq bular
 So'ng manziling o'lmoq bular
 Eshitgandirsan ishqdan asar

نه کیلمه سنگ کیلماق بولر
 نه کولمه سنگ کولماق بولر
 سونگ منزلینگ اولماق بولر
 ایشیتگن دیرسن عشقدن اثر

Har bir so'zni bilar eding
 Yo bu g'amni yuvar eding
 Yurib uyquda yurding
 Ketgandi sendan korubor

ھربیر سوزنی بیلرایدینگ
 یا بو غمنینگ یووار ایدینگ
 یوریب اویقوده یوردینگ
 کیتگن دیر سیندن کاروبار

Bilding ketgan ketar emish
 Bilding qo'ngan uchar emish
 Ishq sharobin ichar emish
 Bu moniydan har kim to'yar

بیلدینگ کیلگن کیترایمیش
 بیلدینگ قونگن اوچرایمیش
 عشق شرابین ایچرایمیش
 بومانیدن هرکیم تویر

Yunus bu so'zlarni ko'rgil
 O'z o'zingdan qo'ling yuvgin
 Sendan ne kelgan bir emas
 Chun haqdan kellar xayr-u shar

یونس بوسوزلرنی کورگین
 اوز اوزینگدن قولینگ یوگین
 سین دن نی کیلگن بیرایمس
 چون حقدن کیلر خیر وشر

Toshding Yana Deli Ko'ngil
 Toshding yana deli ko'ngil
 Suvlar kabi oqarmisan
 Oqding yana qonli yoshim
 Yo'llarimni bog'larmisan

تاشدینگ ینه دیوانه کونگیل
 تاشدینگ ینه دیوانه کونگیل
 سولر کبی آقارمیس؟
 آقدینگ ینه قانلی یاشیم
 یوللریمنی باغلریمسن

Nechun bormas qo'lim yara
Topilmas dardimga chora
Bo'ldim ilmdan ovora
To'xtatgin bundan meni

نیچون بارمس قولیم یرہ
تاپیلمس دردیمنگہ چارہ
بولدیم ایلمدن آوارہ
توختہ ت گین مینی بوندن

Yo'qotdim men yo'ldoshimni
Darmonsiz dardli bag'rimni
Ko'zimni qonli yoshimni
Daryo bo'lib oqarmisan

یوقاتیم مین یولداشیمنی
درمانسیز دردلی بغریمنی
کوزیمنی قانلی یاشیمنی
دریا بولیب آفریمیسن

Men tuproq bo'ldim yo'lingda
Sen nihoyat qil himoya
O'ngimdagi bag'rim shohid
Tosh bag'rli tog'larmisan

مین توپراق بولدیم یولینگده
سین نہایت قیل حمایہ
اونگیمده گی بغریم شاهد
تاش بغیرلی تاغلرمیسن

Harom yegandek yo'lingda
Teskari tushgan qorli tog'
Men yorimdan ayri qoldim
Sen yo'limni bog'larmisan

حرام ایگندیک یولینگده
تیسکری توشگن قارلی تاغ
مین یاریمدن ایری قالدیم
سین یولیمنی باغلر میسن

Qorli tog'larning boshida
Shoda- shoda bo'lgan bulut
Sochingni uzatib menga
Yoshli -yoshli yig'larmisan

قارلی تاغلرنی باشیده
شاخه شاخه بولگن بولوت
ساجینگنی اوزه تیب مینگه
یاشلی یاشلی ییغلر میسن

Sarxush bo'ldi Yunus joni
Yo'ldaman qo'llarim qani?
Yunus tushda ko'rdi seni
Kasalmisan sog'lom misan

سرخوش بولدی یونس جانی
یولده من قوللریم قانی؟
یونس توشده کوردی سنی
کسل میسین ساغلام میسین

Shu Yerda Bormidir Ajib
Shu yerda bormidir ajib
Meningdek shunday g'arib
Bag'ri yara ko'zi yoshli
Meningdek shunday g'arib

شو یرده بarmیدیر عجیب
شو یرده بار میدیر عجیب
مینینگ کبی شونده ی غریب
بغری یره کوزی یاشلی
مینینگ کبی شونده ی غریب

Kezarman Rum bilan Shomni
Yurib butun shaharlarni
Ko'p istadim topolmadim
Meningdek shunday g'arib

گیزرمن روم بیلن شامنی
یوریب بوتون شهرلرنی
کوپ ایسته دیم تاپالمه دیم
مینینگ کبی شونده ی غریب

Hech kimsa g'arib bo'lmasin
Hasrat cho'g'ida yonmasin
Ustod! Men kabi bulmasin
Meningdek shunday g'arib

هیچ کیمسه غریب بولمه سین
حسرت چوغینده یانمه سین
استاذ مین کبی بولمه سین
مینینگ کبی شونده ی غریب

So'zlar dilim yig'lar ko'zim
G'ariblarga kuyay o'zim
Magar ki ko'kda yulduzim
Meningdek shunday g'arib

سوزلر دیلیم بیغلر کوزیم
غریبلرگه کویه ی اوزیم
مگر که کولده یولدوزیم
مینینگ کبی شونده ی غریب

Qanday bu dardda yonarman
Ajal kelar men o'larman
Magar mozorda bo'larman
Meningdek shunday g'arib

قنده ی بو درد ده یانه من
اجل کیلر من اولرمن
مگر مزارده بولرمن
مینینگ کبی شونده ی غریب

Bir g'arib o'ldi derlar
Uch kun so'ngra eshitarlar
Sovuq suv bilan yuvarlar
Meningdek shunday g'arib

بیر غریب اولدی دییرلر
اوچ کون سونگره ایشیتیلر
ساووق سوییلن یوه رلر
مینینگ کبی شونده ی غریب

Hoy Imra Yunus bechora
Topilmas dardingga chora
Bor endi kez shahardan shaharga
Meningdek shunday g'arib

ای امره یونس بیچاره
تاپیلمس دردینگه چاره
بار ایندی گیز شهردن شهرگه
مینینگ کبی شونده ی غریب

Darveshlikdan So'zlamoq

Darveshlikdan so'zlamoq
Xirqa bilan toj emas
Dilini darvesh aylagan
Xirqaga muhtoj emas

درویشلیکدن سوزله ماق
درویشلیکدن سوزله ماق
خرقه بیلن تاج ایمس
دلینی دوریش ایله گن
خرقه گه محتاج ایمس

Xirqa gunohi nedir
 Sen yo'lingga bormasang
 Borgin yo'lingda
 Harzaguylik emas tariqat yo'li

نى دىر خرقە نى گناھى
 سن يولىنگە بارمە سنگ
 بارگىن يولىنگدە يورگىن
 ھرزە گوبىلىك ايمس طريقتنى يولى

Kirsang shayxlik yo'liga
 Oyoq ochiq bosh ochiq
 Tariqat bo'lsa ayyot bor
 Ochiq oyoq och emas

كىرسىنگ شەيخ نىنگ يولىگە
 اياق آچىق باشى آچىق
 طريقت بولسە حيات باردير
 آچىق آياق آچ ايمس دىر

To'xtab ma'rifat aytar
 Shayxiga Yunus Emra
 Shayx bilan tariqat yo'lida
 Yo'lsizga yo'ldosh emas

توختب معرفت ايتار
 شىخىگە يونس امرە
 شەيخ بىلەن طريقت يولىدە
 يولسىزگە يولداش ايمس

Ishqing oldi meni mendan
 Menga faqat sen keraksan
 Men yonarman tun-u kun
 Menga faqat sen keraksan

ەشقىنگ آلدى مەندىن مەنى
 مەنگە فقط سەن كىرە ك سەن
 مەن يانەرمان تونو كۈنى
 مەنگە يالغىز سەن كىرە ك سەن

Na xursandman borliqqa
 Xafa emasman yo'qlikka
 Ishqing bo'lar tasalli
 Menga yolg'iz sen keraksan

نە خۇرسەند مەن بارلىققە
 خەفە ايمس مەن يوقلىققە
 ەشقىنگ بولرتسەللى
 مەنگە يالغىز سەن كىرە ك سەن

Ishqing oshiqqlar o'ldirar
 Ishq dengiziga soldirar
 Tajallelarga to'ldirar
 Menga yolg'iz sen keraksan

ەشقىنگ عاشى قىلر اولديرار
 ەشقدينىگ يىزىگە سالدديرار
 تەجلى لىرگە تولديرار
 مەنگە يالغىز سەن كىرە ك سەن

Ishqing sharobidan ichay
 Majnun bo'lib tog'ga tushay
 Sensiz tun-u kun andisham
 Menga yolg'iz sen keraksan

ەشقىنگ شىرابىدن اىچە ي
 مەجنۇن بولىتەاغگەتوشەي
 سەنسىز تونو كۈن اندىشەم
 مەنگە يالغىز سەن كىرە ك سەن

So'filarga suhbat kerak
Oxunlarga oxirat kerak
Majnunlarga Laylo kerak
Menga yolg'iz sen keraksan

صوفیلرگه صحبت کیره ک
آخنلرگه آخرت کپره ک
مجنونلرگه لیلا کیره ک
مینگه یالغیز سین کیره ک سین

Agar meni o'ldirsalar
Kulim ko'kka sovursalar
Tuproq'im u yerda qichqirar
Menga yolg'iz sen keraksan

اگر مینی اولدورسه لر
کولیم کوککه ساورسه لر
توپراغیم او ییرده قیچقیره ر
مینگه یالغیز سین کیره ک سین

Yunusdir mening ismim
Kun o'tguncha ortar otashim
Ikki jahonda maqsadim
Menga yolg'iz sen keraksan

یونس دیرلر مینینگ آتیم
کون اوتینچه آرتر اتشیم
ایککی جهان ده مقصودیم
مینگه یالغیز سین کیره ک سین

Do'lob nechun engirdesan
Dardim bordir engirdeman
Men Mavloga oshiq bo'ldim
Uning uchun engirdeman

جوان (الماری) نیچچون اینگره ی سن
جوان نیچون اینگره ی سن
دردیم باردیر اینگره ی من
مین مولاگه عاشق بولدیم
اونینگ اوچون اینگره یمن

Mening ismim dardla do'lob
Suvim oqar yalab- yalab
Shunday amr ayladi Cholib
Dardim bordir engirdeman

مینینگ اسمیم دردوانه جوان
سوویم آفریه لبیه لب
شونده ی امر ایله دی چالیب
دردیم باردیر اینگریمن

Meni bir tog'dan topdilar
Qo'l qanotim sindirdilar
Do'lobga loyiq ko'rdilar
Dardim bordir engirdeman

مینی بیر تاغدن تاپدیلر
قول قناتیم سیندیردیلر
جوانگه لایق کوردیلر
دردیم باردیر اینگریمن

Men bir to'gni daraxtiman
Na shirin na achchiqdirman
Men Mavloga duochidirman
Dardim bordir engirdeman

مین بیرتاغنینینگ درختیمن
نه شیرین نه اچچیق دیرمن
مین مولاگه دعاچی دیرمن
دردیم باردیر اینگریمن

To'glardan kesdilar tanim
Buzuldi barcha duzanim
Charchamagan bir shoirman
Dardim bordir engirdeman

تاغلردن کيسدیلر تنیم
بوزولدی بونچه دوزنیم
چرچه مه گن بیرشاعرم
دردی مباردیر اینگریمن

Duradgorlar meni yuldi
Har azoyim bir yerga qo'yildi
eng ovozim haqdan keldi
Dardim bordir engirdeman

دورادگرلر منی یولدی
هراعضام بیریرگه قویلدی
اینگ آوازیم حقندن کیلدی
دردی مباردیر اینگریمن

Suvni yomondan ichaman
Qayrilib tepaga to'karman
Ko'rding men nelar chekaman
Dardim bordir engirdeman

سونی یماندن ایچرم
قه یریلیب تیبه گه توکرم
کورینگ مین نیلر چیکر من
دردی مباردیر اینگریمن

Yunus bunga kelgan kulmas
Kishi murodiga yetmas
Bu foniydən hec kim qolmas
Dardim bordir engirdeman

یونس بونگه کیلگن کولمس
کیشی مرادیگه ایتمس
بوفانی ده هیچکیم قالمس
دردی مباردیر اینگریمن

Haqdan Kelgan Sharbatni

Haqdan kelgan sharbatni
Ichdik Alhamdulillah
Shul qudrat dengizidan
O'tdik Alhamdulillah

حقندن کیلگن شربتئی
حقندن کیلگن شربتئی
ایچتیک الحمدلله
شول قدرتدینگ یزیدن
اوتتیک الحمدلله

To'g'ridagi tog'larni
Daraxtlar-u bog'larni
Sog'lik safolik bilan
Oshdik Alhamdulillah

توغریده گی تاغلرئی
درختلری باغلری
ساغلیک صفالیک بیلن
آشدیک الحمدلله

Quruq edik ho'l bo'ldik
Qanotlandik qush bo'ldik
Bir-birimizga juft bo'ldik
Uchdik Alhamdulillah

قوروق ایدیک هول بولدیک
قناتلندیک قوش بولدیک
بیریریمیزگه جفت بولدیک
اوچدیک الحمدلله

Uchib borgan ellarga
Shu safo ko'ngillarga
Xalqqa topdik ma'nosin
Sochdik Alhamdulilloh

اوچیب بارگن اییلرگه
شوصفا کونگولرلرگه
خلقگه تابدیگ معناسین
ساچدیک الحمدلله

Bu yerga kel yarashaylik
Yot bo'lsang tanishaylik
Otimiz hozirlandi
Qozdik Alhamdulilloh

بویرگه کیل بره شه یلیک
یات بولسنگ تانیشه یلیک
آتیمیز حاضرلندی
قازدیک الحمدلله

Tushdik Rumning qishiga
Ko'p xayr-u shar ishladi
Uch bahor keldi yana
Ko'chdik alhamdulilloh

توشدیک رومنی قیشله دیک
کوپ خیروشرايشله دیک
اوچ بهارکیلدی ینه
کوچدیک الحمدلله

Kuchlandik chashma bo'ldik
Ajablanib daryo bo'ldik
Endi dengizga to'ldik
Toshdik Alhamdulilloh

کوچلندیک چشمه بولدیک
عجباندیک دریا بولدیک
ایندی دینگیزگه تولدیک
تاشدیک الحمدلله

Topgan makonimizga
Qul bo'ldik eshigiga
Yunus miskin xom edik
Pishdik Alhamdulilloh

تاپگن مکانیمیزگه
قولبولدیک ایشیکیگه
یونس میسکین خام ایدی
پیشدیک الحمدلله

Uygur Türkçesi

Türk dili tarihi içerisinde önemli bir yeri olan Uygur Türkçesi, kendi içinde iki döneme ayrılır. Birincisi, Eski Uygurca dediğimiz ve Göktürk yazı dilinden sonra eser vermeye başlayan tarihî dönemdir. İkincisi ise, 20. yüzyılda yeniden yazı dili olarak kullanılan ve Yeni Uygurca dediğimiz dönemdir. Biz burada Uygurcanın tarihî dönemleri hakkında da bazı bilgiler vermekle birlikte asıl olarak Yeni Uygurca'yı inceleme konusu yapacağız. Türk dili tarihi içerisinde önemli bir yeri olan Uygur Türkçesi, 15. yy'dan sonra müşterek Orta Asya Türkçesi'nin tarihî mirasına bağlı olarak ortaya çıkan Çağatay Türkçesi'nin devamıdır. Günümüzde Yeni Uygur Türkçesi olarak adlandırılan bu Türk lehçesi tarihî gelişimi itibarıyla Uygur, Karahanlı ve Çağatay Türkçesinin devamıdır. 1930'lu yıllara kadar Çağatay Türkçesini yazı dili olarak kullanan Uygur Türkleri, bu tarihten sonra Urumçi ağızını esas alan “Merkezi ağız grubu”nu, edebî dillerinin üzerine oturtmuşlardır. Bu grup Urumçi merkez olmak üzere Kaşgar, Konaşehir, Yenişehir, Artuş, Aksu, Kuçar, Korlabey, Turfan, Piçan, Kumul ve Gulca gibi Uygur Türklerinin yüzde 80'ini barındıran yirmiden fazla vilayet ve nahiyenin ağızlarından oluşmaktadır. Ana hatlarıyla üç gruba ayrılan Uygur Türkçesinin ağızlarından ikisi Hoten ile Lopnor grubu ağızlarıdır. Hoten grubu, Doğu Türkistan'ın güneybatısındaki Hoten vilayetine bağlı bölgelerde yaşayan, yaklaşık yarım milyon kişinin ağızını içerir. Lopnor grubu ise, Tarım nehrinin etrafında yaşayan ve Lop-

nor ahalisinin çoğunluğunu oluşturan “Kara Koşunlular” tarafından konuşulur. Lopnor grubu Uygur Türkçesinin yanında Kırgız Türkçesinin özelliklerini de taşır.⁶⁹

XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Arap alfabesini kullanan Uygur Türkleri, bu tarihten sonra siyasi nedenlerden dolayı farklı alfabeler kullanmışlardır. 1925-1930 yılları arasında değiştirilmiş Arap alfabesini kullanan eski Sovyetler Birliğinde yaşayan Uygur Türkleri 1930-1947 yılları arasında Latin alfabesini kullanmışlardır. 1947 yılından sonra ise Kiril alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Doğu Türkistan’da yaşayan Uygur Türkleri ise 1970’li yıllara kadar Arap alfabesini kullanmışlardır. 1954-1978 yılları arasında kısmi bir Latin alfabesi kullanılmışsa da, bu uygulama 1978’de kaldırılmıştır. Doğu Türkistan”da bugün bazı ilaveler yapılan ve fonetik ayrıntılara inilmiş Arap alfabesi kullanılmaktadır.⁷⁰

69 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.154. Rıdvan Öztürk, Yeni Uygur Türkçesi Grameri, Ankara 1997. s. 2-3.

70 Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a. g. e., s.154. Rıdvan Öztürk, Yeni Uygur Türkçesi Grameri, Ankara 1994. s. 2.

Uygur Türkçesiyle Yunus Emre Şiirleri*

Sorudum Sirik Çiçektin.

Ata anang barmu dep.

Çiçek didi derviş ata.

Ata anam tuprakta.

Hek lailahe illalla.

Allah lailahe illalla.

Sorudum sirik çiçektin.

Evlad tukkan barmu dep.

Çiçek dedi derviş ata

Tukkanlirim yopurmaktır.

Hek lailahe illalla.

Allah lailahe illalla.

Sorudum sirik çiçektin.

Niçün bynung igildi.

Çiçek didi derviş ata.

Özüm hekke dua etküçi.

Hek lailahe illalla.

Allah lailahe illalla.

* Aktaran: Kaşgarlı (İşadamı)

Sorudum sirik çiçektin.
 Niçün her çiçek siriktur.
 Çiçek dedi derviş ata
 Ölüm bizge yikindur
 Hek lailahe illalla.
 Allah lailahe illalla.

Sorudum sirik çiçektin.
 Sizmu ölüp kitemsiz
 Çiçek dedi derviş ata
 Ölmeydigan canlikmu barmu
 Hek lailahe illalla.
 Allah lailahe illalla.

Sorudum sirik çiçektin
 Sen kimning ümmeti
 Çiçek dedi derviş ata
 Men muhemmed ümmeti
 Hek lailahe illalla.
 Allah lailahe illalla

Sordım sirik çiçektin
 Sen mini bilemsen
 Çiçek didi derviş ata
 Sen Yunus emesmu
 Hek lailahe illalla.
 Allah lailahe illalla

Tag bilen taşlar bilen
 Çakiray tengrim sini
 Seherlerde kuşlar bilen
 Çakiray tengrim sini
 Hek lailahe illalla.
 Allah lailahe illalla

Çakiray Tengrim Sini

Su astida bilik bilen
Sehralarda ceren bilen
Derviş bolup yaallah dep
Çakiray tengrim sini

Kok asmanda eyssa bilen
Tur tigida musa bilen
Kolungdiki hasa bilen
Çakiray tengrim sini

Derdi köp eyyup bilen
Kozi yaşli yakup bilen
Bolup muhemmed dosti bilen
Çakiray tengrim sini

Hemdu sana şükür bilen
Kulhuvallah deymen sanga
Daim zikrim bilen
Çakiray tengrim sini

Biliptimen dünya halini
Pitne pasattin kutulduk
Baş oçuk yalang ayak
Çakiray tengrim sini

Yunus okur diller bilen
Şu bulbul kuşi bilen
Allahni söygen kullar bilen
Çakiray tengrim sini

Canim Kurban Bolsun Sining Yolung Ga

Canim kurban bolsun sining yolung ga
 İsmi güzel özi güzel muhemmed
 Şepket tile bu aciz kulung ga
 İsmi güzel özi güzel muhemmed

Mömin bolganlarning köptur capasi
 Ahirette bolur rahet huzuri
 On sekkiz ming alemning mustapasi
 İsmi güzel özi güzel muhemmed

Yette kat asman aylangan
 Alem üstüde aylinip kelgen
 Miracta ümmetini tiligen
 İsmi güzel özi güzel muhemmed

Bardur uning töt güzel dosti
 Uni söygen gunahlardın kutulur
 On sekkiz ming alemning sultani
 İsmi güzel özi güzel muhemmed

Aşık yunus halimas dunyani sensiz
 Sen hek peygembersin ki şüpe etküsiz
 Sanga uymigan kitidu imansiz
 İsmi güzel özi güzel güzel muhemmed

Ey Aşık Aç Közini

Ey aşık aç közini
 Yer yüzige bir kara
 Körğün bu güzel çiçeklerni
 Hösün kıldı keldi kiter

Bular bundak hösün kilgan
 Dostin yanga uzangan
 Bir sora bulardın doslarçe
 Keyerge sizning seperler

Her bir çiçek ming naz bilen
 Mahtaydu hekiki dua bilen
 Bu kuşlar şad sayrışı bilen
 Padişahi zikretken bol

Mahtaydu uning küçini
 Her bir işka hazır bol
 İllah ömri saraylarda
 Ninayetide rengi sunar

Rengi özgürer künden künge
 Tuprakka tökülür yine
 İbret olur angliganga
 Bu ibretni bilim dep biler

Ne kilişing kiliş bolur
 Ne külüşüng külmek bolur
 Ahir menziling ölüm bolur
 Ger bilmiseng aşiktin ilham

Her bir sözni angla
 Bu gem paktur
 Migivirip uhlima
 Ketsun sendin bu gemler

Bilisen kelgen kitidu
 Bilisen kongan köçidu
 Aşık şarabi içenler
 Bu şiirdın her kim anglaydu

Yunus bu sözleri unut
 Menliktin kolini yuy
 Sendin kelgen nesne yok
 Çünkü hek yaratmış yahşilik ve yamanlık

Tiŝing Yene Sevda Köngül

Tiŝing yene sevda köngül
 Sularga ohxax akamsen
 Akting yene kanlik yiŝim
 Yollurumni baglamsen

Ne kïlarmen kolum iriŝmes söygüge
 Tipilmaydu derdimge çare
 Boldum vetinimdin uzak
 Mini bu yerde ip kalamsen

Yokutup koydum men adiŝimni
 Könglümge çare yoktu
 Közlerimning kanlik yiŝi
 Deryaga ohxax akamsen
 Men tuprak boldum yolung ga
 Sen cık köztisen
 Ŗu karŝimda meydisini kirgen
 Teŝ yürek tagmu sen

Karçığıga ohxax yolumga
 İgizliktin çüşken karlik tag
 Men yirimdim başkiçe yikildim
 Yollurumni baglamsen

Karlik tagning biŝida
 Salkin salkin bulutlar
 Çiçing kildi mining üçün
 Köz yaŝliring bilen yiglamsen

Serhuŝ boldi yunusning cini
 Men yolda kini illirim
 U çüşüde kördi sini
 Sak salamet mu sen

Eceba Şu Yerde Barmıdu

Eceba şu yerde barmıdu
 Bundak miskin manga ohşaş
 Bedinining bişi aygi höl
 Bundak miskin manga ohşaş

Kizivatimen rum bilen şamni
 Yukardiki şeherning hemmisini
 Bek oyludum tapalmidim
 Bundak miskin manga ohşaş

Hiçkim miskin olmasın
 Hesret otuda köymisun
 Ustaz hiçkim bolmusun
 Bundak miskin manga ohşaş

Sözleydu tilim yiglaydu dilim
 Miskinlerge canım griydu
 Ger asmanda bolsa çakmak
 Bundak miskin manga ohşaş

Uzun zaman bu dert bilen köydüm
 Ömür tüger bir kün ölimen
 U zaman mazarda tapimen
 Bundak miskin manga ohşaş

Bir miskin ölüptu deydu
 Üç kundın kiyin anglaydu
 Soguk su bilen yuyidu
 Bundak miskin manga ohşaş

Ey yunusemri çarısız
 Tipilmaydu derdige çare
 Bar emdi kez şeherdin sheherge
 Bundak miskin manga ohşaş

Dervişning Digenliri

Dervişning digenliri
 Taş ve çapan emestur
 Köngül derviş eyligen
 Çapan muhtac emestur

Çapanning nime gunahi bar
 Sen yoluga barmaysen
 Bar ket özüng ning yoluga
 Er yoliy kip kalmaydu

Kirseng şeyihning yoluga
 Yalang ayak baş oçuk
 Er bar hayat tirildi
 Yalang ayak aç emes

Turgan bilim sözleydu
 Yunusemri dervişlerge
 Yol er bilen yoluda
 Yoldın ayrılğan yoldaş emes

Aşıkning aldi mendim mini
 Manga sini kirek sini
 Men köyivatimen tünügün bugün
 Manga sini kirek sini

Nime bolganga söyünimen
 Nime yoklukka azaplinimen
 Aşıkning bilen teselli izdeymen
 Manga sini kirek sini

Aşıkni aşıkı öltüridu
 Aşık dingizige kirsem
 Tecelli bilen toldurur
 Manga sini kirek sini

Aşık şarabi içsem
 Sevda bolup takka çıksam
 Sining üçün kiçe kündüz ensirep
 Manga sini kirek sini

Sopılarga söhbet kirek
 Ebediylik oyılanlarga ahiret kirek
 Aşıklarga aşık bolganlar kirek
 Manga sini kirek sini

Eger mini öltürse
 Külümni kökke sorısa
 Tuprek sini tovlar
 Manga sini kirek sini

Yunus deydu mining ismimni
 Kün ötkençe köpler aşıkım
 İkki dunyada mehsitim
 Manga sini kirek sini

Niçün Tügmen Yiglaysen

Niçün tügmen yiglaysen
 Derdim bar şunga yiglaymen
 Men tengrige aşık boldum
 Derdim bar şunga yiglaymen

Mini bir tagdin taptılar
 Kolumni ve kantimni sundurdılar
 Tügmen boluşumga layik kördiler
 Derdim bar şunga yiglaymen

Men bir tagning derihi
 Temim aççık yaki tatlık emes
 Men tengrige dua etküçi
 Derdim bar şunga yiglaymen

Tagdın kestiler tallırımı
 Buzuldi түrlük aditim
 Men harmaydigan bir şairim
 Derdim bar şunga yiglaymen

Bagven manga hösün berdi
 Her paröamni yerimge koydi
 Bu sada tengridin keldi
 Derdim bar şunga yiglaymen

Suni tövendin tartimen
 Çörgilep igizlikke tökimen
 Körgim men nime capa tartivatimen
 Derdim bar şunga yiglaymen

Yunus buning ga külmeydu
 Kişi muradıga yetmeydu
 Bu dünyada kimse kalmaydu
 Derdim bar şunga yiglaymen

Tengridin Kelgen Şarapni İçtuk

Tengridin kelgen şarapni içtuk
 Elhemdulilla
 Şu çeksiz dngizni üzduk
 Elhemdulilla

Şu karşıdiki taglarni
 Derehlerni baglarni
 Sak salamet öttuk
 Elhemdulilla

Kuruk iduk kiriduk
 Kanatlinip kuş bolduk
 Bir birimizge dost bolduk
 Uçtuk elhemdulilla

Bargan illerge
Şu hozurluk köngüllerge
Helikke atıduk şiyirni
Diduk elhemdulilla

Bu yerge kel eplişeyli
Tonuşmisak tonuşayli
Atımızni minişke hazırlıduk
Çaptuk elhamdulilla

Kelduk rum illirige turduk
Köp yahşilik ve hatalık kılduk
Şundak bahar arkıga keldi
Körduk elhemdulilla

Tirilduk çinar bolduk
Baktuk derya bolduk
Artuk dingizge tolduk
Elhemdulilla

Taptukning hizmitige
Kul bolduk işikige
Yunus miskin kiçik iduk
Çong bolduk elhemdulilla
(kaşgarlı)

شېئىر (مەۋلانا)

سورۇدۇم سېرىق چېچەكتىن ،
 ئاتا - ئاناڭ بارمۇ دەپ ،
 چېچەك دېدى: دەرۋېش ئاتا ،
 ئاتا - ئانام تۇپراقتا ،
 ھەق لەئىلەھە ئېلاللا ،
 ئاللاھ لەئىلەھە ئېلاللا ،
 سوردىم سېرىق چېچەكتىن ،
 ئەۋلاد تۇققان بارمۇ دەپ ،
 چېچەك دېدى: دەرۋېش ئاتا ،
 تۇققانلېرىم يوپۇرماقتۇر ،
 ھەق لەئىلەھە ئېلاللا ،
 ئاللاھ لەئىلەھە ئېلاللا ،
 سوردىم سېرىق چېچەكتىن ،
 نېچۈن بويۇنۇڭ ئېگېلدى ،
 چېچەك دېدى: دەرۋېش ئاتا ،
 ئۆزۈم ھەققە دۇئا ئەتكۈچى ،
 ھەق لەئىلەھە ئېلاللا ،
 ئاللاھ لەئىلەھە ئېلاللا ،

سوردېم سېرىق چېچەكتىن ،
 نېچۈن ھەر چېچەك سېرىقتۇر ،
 چېچەك دېدى: دەرۋېش ئاتا ،
 ئۆلۈم بېزگە يېقىندۇر ،
 ھەق لەئىلەھە ئېلاللا ،
 ئاللاھ لەئىلەھە ئېلاللا ،
 سوردىم سېرىق چېچەكتىن ،
 سېزمۇ ئۆلۈپ كېتەمسىز ،
 چېچەك دېدى: دەرۋېش ئاتا ،
 ئۆلمەيدىغان جانلىق بارمۇدۇر ،
 ھەق لەئىلەھە ئېلاللا ،
 ئاللاھ لەئىلەھە ئېلاللا ،
 سوردىم سېرىق چېچەكتىن ،
 سەن كېمىنىڭ ئۈمىدەتې ،
 چېچەك دېدى: دەرۋېش ئاتا ،
 مەن مۇھەممەد ئۈمىدەتې ،
 ھەق لەئىلەھە ئېلاللا ،
 ئاللاھ لەئىلەھە ئېلاللا ،
 سوردىم سېرىق چېچەكتىن ،
 سەن مېنى بېلەمسەن ،

چېچەك دەپى: دەرۋېش ئاتا،

سەن يۇنۇس ئەمەسمۇ،

ھەق لەئەلەھە ئېلاللا،

ئاللاھ لەئەلەھە ئېلاللا،

2

تاغ بىلەن تاشلار بىلەن،

چاقىراي تەڭرىم سېنى،

سەھەرلەردە قۇشلار بىلەن،

چاقىراي تەڭرىم سېنى،

سۇ ئاستىدا بېلىق بىلەن،

سەھرالاردا جەرەن بىلەن،

دەرۋېش بولۇپ يائۇللاھ دەپ،

چاقىراي تەڭرىم سېنى،

كۆك ئاسماندا ئەيسا بىلەن،

تۇر تاغىدا مۇسا بىلەن،

قۇلۇڭدىكى ھاسا بىلەن،

چاقىراي تەڭرىم سېنى،

دەردى كۆپ ئەيىۋۇپ بىلەن،

كۆزى ياشلى ياقۇپ بىلەن،

بولۇپ مۇھەممەد دوستى بىلەن،

چاقىراي تەڭرىم سېنى،

ھەمدۇ - سانا شۇكۇر بىلەن،

قۇلۇۋۇللاھ دەيمەن ساڭا،

دائىم زىكىرىم بىلەن،

چاقىراي تەڭرىم سېنى،

بېلىپىتىمەن دۇنيا ھالبىي،

پىتنە - پاستاتىن قۇتۇلدۇم،

باش ئوچۇق يالاڭ ئاياق،

چاقىراي تەڭرىم سېنى،

يۇنۇس ئوقۇر دېللەر بىلەن،

شۇ بۇلبۇل قۇشى بىلەن،

ئاللاھنى سۆيگەن قۇللار بىلەن،

چاقىراي تەڭرىم سېنى،

3

جانىم قۇربان بولسۇن سېنىڭ يولۇڭغا،

ئىسمى گۈزەل ئۆزى گۈزەل مۇھەممەد،

شەپقەت تېلە بۇ ئاجىز قۇلۇڭغا،

ئىسمى گۈزەل ئۆزى گۈزەل مۇھەممەد،

كۆرگەن بۇ گۈزەل چېچەكلەرنى،
 ھۆسەن قېلىدى كەلدى - كېتەر،
 بۇلار بۇنداق ھۆسۈن قېلغان،
 دوستىن يانغا ئۇزانغان،
 بېر سورا بۇلاردىن دوسلارچە،
 قەيەرگە سېزىنىڭ سەپەرلەر،
 ھەر بېر چېچەك مېڭ ناز بېلەن،
 ماختايدۇ ھەققى دۇئا بېلەن،
 بۇ قۇشلار شاد سايىشى بېلەن،
 پادىشاھى زېكرەتكەن بول،
 ماختايدۇ ئۇنىڭ كۈچىنى،
 ھەر بېر ئېشقا ھازىر بول،
 ئىلاھ ئۆمرى سارايلاردا،
 نېھايەتتە رەنگى سۇنۇر،
 رەنگى ئۆزگەرەر كۈندىن كۈنگە،
 توپراققا تۆكۈلۈر يەنە،
 ئېرەت ئولۇر ئاغلانغانغا،
 بۇ ئېرەتنى بېلىم دەپ بېلەر،
 مۆمىن بولغانلارنىڭ كۆپتۈر جاپاسى،
 ئاخىرەتتە بولۇر راھەت - ھۇزۇرى،
 ئونسەككىزىمىڭ ئالەمنىڭ مۇستاپاسى،
 ئىسمى گۈزەل ئۆزى گۈزەل مۇھەممەد،
 يەتتە قات ئاسمان ئايلانغان،
 ئالەم ئۈستۈدە ئايلىنىپ كەلگەن،
 مېراجتا ئۈممەتنى تېلىگەن،
 ئىسمى گۈزەل ئۆزى گۈزەل مۇھەممەد،
 باردۇر ئۇنىڭ تۆت گۈزەل دوستى،
 ئۇنى سۆيگەن گۇناھلاردىن قۇتۇلۇر،
 ئونسەككىزىمىڭ ئالەمنىڭ سۇلتانى،
 ئىسمى گۈزەل ئۆزى گۈزەل مۇھەممەد،
 ئاشىق يۇنۇس خالىماس دۇنيانى سەنسىز،
 سەن ھەق پەيغەمبەر سېن كې شۈپە ئەتكۈسىز،
 ساڭا ئۇيىمىغان كېتىدۇ ئېمانسىز،
 ئىسمى گۈزەل ئۆزى گۈزەل مۇھەممەد،
 ئەي ئاشىق ئاچ كۆزىنى،
 يەر يۈزىگە بېر قارا،

ئاقتېڭ يەنە قانلىق يېشىم، نە كېلىشكەن كېلىش بولۇر،
 يوللۇرۇمنى باغلامسەن، نە كۈلۈشۈڭ كۈلمەك بولۇر،
 نە قىلارمەن قولۇم ئېرىشمەس سۆيگۈگە، گەر بېلىمىسەڭ ئاشتىتىن ئېلھام،
 تېپىلمايدۇ دەردىگە چارە، ھەر بېر سۆزنى ئاڭلا،
 بولدۇم ۋەتەنمىدىن ئۇزاق، بۇ غەم پاكىتۇر،
 مېنى بۇ يەردە ئېيىقلامسەن، مېڭىۋېتىپ ئۇخلىما،
 يوقۇتۇپ قويدۇم مەن ئادېشىمنى، كەتسۇن سەندىن بۇ غەملەر،
 كۆڭلۈمگە چارە يوقىتۇر، بېلىسەن كەلگەن كېتىدۇ،
 كۆزلەرىڭنىڭ قانلىق يېشى، بېلىسەن قونغان كۆچىدۇ،
 دەرياغا ئوخشاش ئاقامسەن، ئاشق شارابى ئىچەرلەر،
 مەن تۇپراق بولدۇم يولۇڭغا، بۇ شېئىردىن ھەركىم ئاڭلار،
 سەن جېق كۆزىتىسەن، يۇنۇس بۇ سۆزلەرنى ئۇنۇت،
 شۇ قارشىمدا مەيدىمىنى كېرگەن، مەنلىكتىن قولېنى يۇي،
 تاش يۈرەكلى تاغۇمۇ سەن، سەندىن كەلگەن نەسە يوق،
 قاراقچىغا ئوخشاش يولۇمغا، ھەق ياراتمىش ياخشىلىق ۋە يامانلىق،
 ئېگىزلىكتىن چۈشكەن قارلىق تاغ، 5
 مەن يېرىمدىن باشقىچە يېقىلدىم، تېشىڭ يەنە سەۋدا كۆڭۈل،
 يوللۇرۇمنى باغلامسەن، سۇلارغا ئوخشاش ئاقامسەن،

ھەسرەت ئوتۇدا كۆيىپسۇن ،
 قارلىق تاغنىڭ بېشىدا ،
 ئۇستاز ھېچكىم بولمىسۇن ،
 سالتىن سالتىن بۇلۇتلار ،
 بۇنداق مېسكىن ماڭا ئوخشاش ،
 چېچىڭ قېلىدى مېنىڭ ئۈچۈن ،
 كۆز ياشلىرىڭ بىلەن يېغلامسەن ،
 سۆزلەيدۇ تېلىم يېغلايدۇ كۆزۈم ،
 مېسكىنلەرگە جانىم ئاغرىيدۇ ،
 گەر ئاسماندا بولسا چاقماق ،
 بۇنداق مېسكىن ماڭا ئوخشاش ،
 سەرخۇش بولدى يۇنۇسنىڭ جېنى ،
 مەن يولدا قېنى ئېللەرىم ،
 ئۇ چۈشۈدە كۆردى سېنى ،
 ساق - سالامەتمۇ سەن ،
 ئۇزۇن زامان بۇ دەرت بىلەن كۆيدۈم ،
 ئۆمۈر تۈگەر بېر كۈن ئۆلۈپمەن ،
 ئۇ زامان مازاردا تاپمەن ،
 بۇنداق مېسكىن ماڭا ئوخشاش ،
 ئەجەبا شۇ يەردە بارمىدۇ ،
 بۇنداق مېسكىن ماڭا ئوخشاش ،
 بەدەننىڭ بېشى ئايغى ھۆل ،
 بۇنداق مېسكىن ماڭا ئوخشاش ،
 بىر مېسكىن ئۆلۈپتۇ دەيدۇ ،
 ئۈچ كۈندىن كېيىن ئاڭلايدۇ ،
 سوغۇق سۇ بىلەن يۇيىدۇ ،
 بۇنداق مېسكىن ماڭا ئوخشاش ،
 كېزىپۋاتىمەن رۇم بىلەن شام'نى ،
 يۇقاردىكى شەھەرنىڭ ھەممىسىنى ،
 بەك ئويلىدىم تاپالىدىم ،
 بۇنداق مېسكىن ماڭا ئوخشاش ،
 ئەي يۇنۇس ئەمەي چارەسىز ،
 تېپىلمايدۇ دەردىگە چارە ،
 بار ئەمدى كەز شەھەردىن شەھەرگە ،
 بۇنداق مېسكىن ماڭا ئوخشاش ،
 ھېچكىم مېسكىن بولمىسۇن ،

7

دەرۋېشنىڭ دېگەنلېرى،
 تاش ۋە چاپان ئەمەستۇر،
 كۆڭلۈڭ دەرۋېش ئەيلېگەن،
 چاپان مۇھتاج ئەمەستۇر،
 چاپاننىڭ نېمە گۇناھى بار،
 سەن يولۇغا بارمايسەن،
 بار كەت ئۆزۈڭنىڭ يولغا،
 ئەر يولى قېپقالمايدۇ،
 كېرسەڭ شەيخنىڭ يولغا،
 يالاڭ ئايلاق باش ئوچۇق،
 ئەر بار ھايات تېرىلدى،
 يالاڭ ئايلاق ئاچ ئەمەس،
 تۇرغان بېلىم سۆزلەيدۇ،
 يۇنۇس ئەمرى دەرۋېشلەرگە،
 يول ئەر بىلەن يولدا،
 يولدىن ئايرىلغان يولداش ئەمەس،
 ئاشىقنىڭ ئالدى مەندىن مېنى،
 ماڭا سېنى كېرەك سېنى،

مەن كۆيۈۋاتىمەن تۈنۈگۈن بۈگۈن،
 ماڭا سېنى كېرەك سېنى،
 نېمە بولغانغا سۆيۈنمەن،
 نېمە يوقلۇققا ئازاپلېنمەن،
 ئاشىقنىڭ بىلەن تەسەللى ئېزدەيمەن،
 ماڭا سېنى كېرەك سېنى،
 ئاشىقنى ئاشىق ئۆلتۈرىدۇ،
 ئاشىق دېڭىزگە كېرسەم،
 تەجەللى بىلەن تولدۇرۇر،
 ماڭا سېنى كېرەك سېنى،
 ئاشىق شارابى ئېچىسەم،
 سەۋدا بولۇپ تاققا چېقسام،
 سېنىڭ ئۈچۈن كېچە - كۈندۈز ئەنسىرەپ،
 ماڭا سېنى كېرەك سېنى،
 سويپلارغا سۆھبەت كېرەك،
 ئەبەدىيلىك ئويلىغانلارغا ئاخىرەت كېرەك،
 ئاشىقلارغا ئاشىق بولغانلار كېرەك،
 ماڭا سېنى كېرەك سېنى،

تۈگمەن بولۇشېمغا لايىق كۆردىلەر،

ئەگەر مېنى ئۆلتۈرسە،

دەردىم بار شۇغا يېغلايمەن،

كۈلۈمنى كۆككە سورىسا،

مەن بىر تاغنىڭ دەرىخى،

ماڭا سېنى كېرەك سېنى،

تەمىم ئاچچىق ياكى تاتلىق ئەمەس،

يۇنۇس دەيدۇ مېنىڭ ئېسىمىنى،

مەن تەڭرىگە دۇئا ئەتكۈچى،

كۈن ئۆتۈكچە كۆپلەر ئاشقىم،

دەردىم بار شۇغا يېغلايمەن،

ئېككى دۇنيادا مەخسېتىم،

تاغدىن كەستىلەر تاللىرىمنى،

ماڭا سېنى كېرەك سېنى،

بۇزۇلدى تۈرلۈك ئادىتىم،

9

نېچۈن تۈگمەن يېغلايسەن،

مەن ھارمايدىغان بىر شائېرىم،

دەردىم بار شۇغا يېغلايمەن،

دەردىم بار شۇغا يېغلايمەن،

مەن تەڭرىگە ئاشق بولدۇم،

باغۋەن ماڭا ھۆسۈن بەردى،

دەردىم بار شۇغا يېغلايمەن،

ھەر پارچامنى يېرىمگە قويدى،

بۇ سادا تەڭرىدىن كەلدى،

مېنىڭ ئېسىمىم دەرتلى تۈگمەن،

دەردىم بار شۇغا يېغلايمەن،

سۇيۇم ئاقار ئاستا ئاستا،

سۈنى تۆۋەندىن تارتىمەن،

تەڭرى شۇنداق ئەمىر بەردى،

چۆرگىلەپ ئېگىزلىككە تۆكۈمەن،

دەردىم بار شۇغا يېغلايمەن،

كۆرگىن مەن نېمە جاپا تارتىۋاتىمەن،

مېنى بىر تاغدىن تاپتىلار،

دەردىم بار شۇغا يېغلايمەن،

قولۇمنى ۋە قاننىمنى سۇندۇردىلار،

خەلىققە ئاتىدىۇق شېرنى ،	يۇنۇس بۇنىڭغا كۈلمەيدۇ ،
دېدىۇق ئەلەمدۇلېللا ،	كېشى مۇرادىغا يەتمەيدۇ ،
بۇيەرگە كەل ئەپلىشەيلى ،	بۇ دۇنيادا كېمسە قالمايدۇ ،
تونۇشسېساق تونېشايلى ،	دەردىم بار شۇغا يېغلايمەن ،
ئاتىمېزنى مېنىشكە ھازىرلىدىۇق ،	10
چاپتۇق ئەلەمدۇلېللا ،	تەڭرىدېن كەلگەن شاراپنى ئېچتۇق ،
كەلدۇق رۇم ئللىرىگە تۇردۇق ،	ئەلەمدۇلېللا ،
كۆپ ياخشىلىق ۋە خاتالىق قىلدۇق ،	شۇ چەكسېز دېڭىزنى ئۆزدۇق ،
شۇنداق باھار ئارقىغا كەلدى ،	ئەلەمدۇلېللا ،
كۆردۇق ئەلەمدۇلېللا ،	شۇ قارشىدىكى تاغلارنى ،
تېرىلدۇق چېنار بولدۇق ،	دەرەخلەرنى باغلارنى ،
باقتۇق دەريا بولدۇق ،	ساق - سالامەت ئۆتتۇق ،
ئارتۇق دېڭىزگە تولدۇق ،	ئەلەمدۇلېللا ،
ئەلەمدۇلېللا ،	قۇرۇق ئېدىۇق قېرىدۇق ،
تاپتۇق نېڭ خېزمەتېگە ،	قانائەتلىنپ قۇش بولدۇق ،
قۇل بولدۇق ئېشىكىگە ،	بېرىمېزگە دوست بولدۇق ،
يۇنۇس مېسكىن كېچىك ئېدىۇق ،	ئۇچتۇق ، ئەلەمدۇلېللا ،
چوڭ بولدۇق ئەلەمدۇلېللا ،	بارغان ئللەرگە ،
(Kaşgarlı)	شۇ ھۇزۇرلۇق كۆڭۈللەرگە ،

Kafkasya Dilleri^{*}

Kâzım Berzeg, “Çerkes Dilleri Konusunda Yeni Bilimsel görüşler ve Türkik Diller Camiasıyla Eski İlişkileri⁷¹” makalesinde Kafkasya dilleri üzerine yapılan çalışmalardaki son gelişmeler üzerinde durur. Bu gelişmeler Kafkasya ve Orta Asya, Yenisey ilişkilerini ortaya koymaktadır. Berzeg makalesinde şu hususları açıklar: Hızla gelişen bilimsel araştırmalar, her konuda olduğu gibi, insanlığın tarihiyle ilgili konularda da yeni görüşlerin oluşturulmasına, bazı klasik görüşlerin terkedilmesine veya değiştirilmesine yol açmaktadır. Antropoloji ilminin kurucuları 1752-1834 yılları arasında yaşamış bulunan ünlü Alman antropologu Blumenhach, 1775 tarihinde klasik ırklar teorisini ortaya atmış ve bu teorinin taraftarlarınca beyaz ırka “Kafkas Irkı” adı verilmiştir. İki yüzyıllık bir geçmişe uzanan “Kafkas Irkı” teorisi, sonraları siyasi içeriğe de kavuşturularak, klasik bir görünüm kazandı. Bu teori yönünde dil teorileri de oluşturuldu.⁷²

Ünlü Sovyet dilbilimcisi N. Marr’da yirminci yüzyılın başında, klasik teoriye paralel sayılabilecek bir “Kafkas dilleri teorisi”

^{*} Hilmi Özden

⁷¹ Kâzım BERZEG, Çerkeş Dilleri Konusunda Yeni Bilimsel görüşler ve Türkik Diller Camiasıyla Eski İlişkileri, Kafkasya Gerçeği, sayı 7, Ocak 1992, s. 29-30.

⁷² Kâzım BERZEG, a. g. m. s. 29.

geliştirdi. Daha sonraki bilimsel araştırmalar, gerek Blumenbachçı antropolojik teorilerin, gerekse N. Marr'ın teorisinin geçerliliğini açıklama yönünde gelişti. Klasik teoriye göre bağımsız bir "Kafkas dil grubu" vardır. Bu grup. Güney Kafkasya dilleri (Gürcüce, Lazca) ve Kuzey Kafkasya dilleri (Adıge, Abhaz, Çeçen, Avar, Lezgi v.s.) olarak iki kola ayrılır. Bu grup muhtemelen, eski Önasya dillerinden bazılarını, Avrupa'da, İndo-Europen dil grubuyla ilişkisi kurulamıyan eski Etrüskçe ve Baskça gibi dilleri de kapsar.⁷³

Günümüzde, 1960'tan bu yana süregelen yeni bilimsel araştırmalar, "Kafkas dil grubu" teorisine karşı ciddi kuşku yaratacak mahiyettedir. Çağımızın "parlak bilim adamları" olarak nitelendirilen Sovyetler Birliğinden V. M. İllic Svitye ile Aaron B. Dolgopolsky'nin Proto-dilleri ve proto-proto dilleri yeniden oluşturma yönündeki çalışmaları, dillerin gruplandırılmasında yeni ufuklar açmış ve bu çalışmalar geniş bir camia tarafından tasvip ile karşılanmıştır. Bu çalışmalar sonucu halen menşeleri günümüzden 14. 000 yıl öncesine uzandığı varsayılan iki ana dil grubu ortaya konulmuştur. Bunlardan birincisi, İndo-European ve onlarla ilişkili dilleri kapsıyan "Nostratik Diller", ikincisi de "Dene-Kafkasca" veya "Çin Kafkascası" dır. Bu son sınıflandırmada, Güney Kafkasya dilleri Nostratik diller grubunda. Kuzey Kafkasyadaki Çerkes dilleri de "Dene-Kafkasca" grubunda yer almaktadır. Çerkes dillerinin içinde ver verildiği "Dene Kafkasca" veya "Çin Kafkascası" grubunda Çerkes dilleri yanında, Çin-Tibet dilleri, eski ve Yenisey dilleri, Okyanusya ve Kuzey-Batı Amerika yerlilerinin dilleri ver almaktadır. Yeni teori, Çerkes dillerini, eski ve yeni Asya dilleriyle akraba diller haline getirmiş bulunmaktadır.⁷⁴

Bu yeni bilimsel gruplandırma başta Adıgece olmak üzere, Çerkes dilleri ile aynı grupta olan ve tarihi bölgeleri Baykal gö-

73 Kâzım BERZEG, a. g. m. s. 29.

74 Kâzım BERZEG, a. g. m. s. 29., **Vitalij V. Shevoroshkin** : Ana Dil (Mother Tongue), Çevirenler J.Stewart-Robinson ve Mehmet Tomanbay. Bilim ve Sanat Dergisi, Eylül-Kasım 1988, Ankara.

lünün doğusunda bulunan Eski Yenisey “Dilleri” ile ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu hale getirmektedir Zira, eski Yenisey dilleriyle ilgili deliller, bu dillerin bazılarının Çerkes dilleri ile, çok yakın hatta bir dalının bugünkü Adigece’nin çok benzeri olduğunu ifade eder mahiyettedir.⁷⁵ Eski Yenisey dilleri söz konusu edildiğinde, kendiliğinden Türkik diller grubu da hatırlanmaktadır. Zira, bu gün Türkik dil konuşmakta olan bazı grupların, sonradan Türkik dil konuşmaya başladıkları, daha önceki dillerinin eski Yenisey dilleri olduğu iddiaları bilim çevrelerinde hakimdir. Bu durum, Göktürk’ler ve Orhun Anıtlarından, Selçuklular’a kadar, Türkik dil konuşan gruplarda, menşei Çerkes dilleri olan çok sayıda kelime ve isimlerin varlığı yolundaki görüşleri, ciddi incelemelere kaynak olabilecek niteliğe kavuşturmaktadır. Bilimsel araştırmaların ortaya koyduğu yeni sonuçlar, profesyonel Türkik diller araştırmacıları için Çerkes dillerini, Çerkes dilleri araştırmacıları için de Türkik dilleri, yeniden ele alınması gereken önemli kaynaklar durumuna sokmaktadır.⁷⁶

A. Hazer Hızal “Adige Dilinde Arkaik (Kadim) Türkçeden Kalma Kelimeler Ve İrtibatlar” isimli yazısında “Vusunlar” ile Adige ve Abhazlar arasında ilginç bir irtibat bulunduğunu belirtir. “Kırgızların ataları sayılan Vusunlar hakkında H. Namık Orkun Çin tarihlerinin Kırgızlar (o zamanlar Çinliler “Vusun” diyorlardı) hakkında en eski bilgileri, Han zamanından itibaren başlar; Hunlar’ın batısında, Hun karargahından 700 fersah mesafede, onlara tabi olarak yaşarlardı. Güneylerinde Uygurlar bulunuyordu. Arazileri yazın bataklık, kışın da karla kaplı idi. Bu kavim uzun boylu, kumral saçlı, beyaz yüzlü ve mavi gözlü idi. Erkekler pek cesur olup ellerinde dağlama nişanlar taşırlardı. Kadın erkek karışık yaşarlar ve aralarında serbestlik vardır. Yılın ilk ayına: Maosseğai (Maosseg-ay) derler (Adigece Mezağu: Dolunay; maze/ay; dönüyor) ki ay demektir. Üç ay (Mezağu) bir

75 Kâzım BERZEG, a. g. m. s. 29., **Kâzım Berzeg** : Vubih’ların da Dahil Olduğu Çerkesler’in Yayılışı, Tarih ve Toplum Dergisi.

76 Kâzım BERZEG, a. g. m. s. 30.

mevsimdir.” “Bu memlekette altın; demir ve kalay vardır. Yağmurlu zamanlarda suların sürüklediği (Ka-şa) denilen bir demiri toplarlar (Kiş: Adigece demir veya demirhane demek. Kişhari, Guçihan gibi kadın isimleri de ‘demir’ anlamında hâlâ kullanılmaktadır) .Dillerinde çadıra Mi-ti-şi-to denir”, Vusunlar’ın çadıra verdikleri isim adigece açıklanabilir. *Mate*: Sepet; *Mate-şıt* sepet ev (Sepet gibi örülmüş duruyor.) Adigece *Mıtırşite / Mıdeşit*: Burada duruyor veya *Mıtırşit*: İri birşey duruyor kelimeleri ile vusunların çadıra verdikleri Mitişito kelimesi hem şekil hem kavram bakımından benzerlik göstermektedirler; Keza, *Vusun/Vosı* (adigece: Kar) veya *Asını/As* kelimeleri arasında da büyük bir benzerlik göze çarpmaktadır. Adigece *Asanı/As* kavminin yurdu, *Apsını/Abhaz* yurdu anlamına gelir. Bu mıntakada Gök-türk hakimiyetinde yaşayan ve Orhun Yazıtlarında adı geçen AZ ve EZGİŞ kavimlerinin isimleri de adigece izah edilebilir: Adigeler’in abhazlara verdiği AZ-GE (AZ kavmine mensup) demektir. Eski yunanlıların ASYA kelimesindeki AS’lar da bu kavimlerle irtibatlı olmalıdır. Abhazlarla akraba oldukları bazı bilim adamlarınca ileri sürülen ‘Bask’ ların’kendilerine ESKUALDUNA ve yurtlarına da EZKAUDİ dedikleri hatırlanırsa, bu irtibatlar çok daha ötelere gider. Osetler malkarlılara “As”, “Assiag”, “Asson-As’ın oğlu”; gürcüler de “Basiani” derler⁷⁷.

Aynı zamanda Ufuk Tavkul’un belirttiği gibi etnik yapı ve etnik ilişkiler açısından ise zannedildiğinin tersine, Kafkasya halkları arasında büyük ölçüde bir etnik karışım ve bütünleşme olduğu görülmektedir. Bir etnik grubu diğerlerinden ayıran biyolojik, sosyo-kültürel ve linguistik özellikler bakımından ele alındığında Kafkasya halklarını biyolojik ve sosyo-kültürel açılardan birbirlerinden tamamen farklı etnik gruplar olarak ayırmak mümkün değildir. Aralarındaki farklılık linguistik özelliklere dayanmaktadır. Kafkasya halklarının sosyal yapıları onları birbirlerinden ke-

77 A. Hazer Hızal, **Adige Dilinde Arkaik (Kadim) Türkçeden Kalma Kelimeler Ve İrtibatlar -II-**, *Birleşik KAFKASYA Dergisi*, 1998, yılı 64, sayı 15, s. 36-37., *Ahmat Bayramuk-Tarihi Olaylar-Stavropol* 1988, s.11.

sin sınırlarla ayrılan etnik gruplar biçiminde bir değerlendirmeye imkân vermemektedir. Bölgelere göre değişen küçük farklılıklar dışında Kafkasya halklarının sosyal yapıları birbirinden etkilenmiş ve birbiriyle bütünleşmiştir. Bu durumda Kafkasya halklarını ırklara ya da etnik gruplara göre değil, yalnızca aralarındaki linguistik farklılıklara göre “*dil grupları*” olarak sınıflandırmak mümkündür. Bunun dışında, Kafkasya halkları her yönden birbirleri ile karışmış ve akraba topluluklar haline gelmişlerdir. Etno-linguistik ve sosyo-linguistik araştırmalar onların dillerinin de birbirinden oldukça etkilendiğini ve aralarında önemli ölçüde kelime alış verişi olduğunu belgelemektedir.⁷⁸

Ufuk Tavkul Kafkas Halklarının (Abhaz-Abaza, Adige-Kabardey, Avar, Lezgi, Karaçay-Malkar, Oset, Çeçen, Kumuk, vd.) dillerinde 1100’den fazla ortak kelime ve bunlardaki ses değişimlerini tesbit etmiştir.

Abhaz-Abaza Dillerindeki Ses Değişimleri

Abhazcanın en önemli özelliklerinden biri bu dile yabancı dilden geçen bir kelimenin başına a- foneminin getirilmesidir. Abhaz diline özgü bir *ses olayı* olan bu ses türemesine özellikle Karaçay-Malkar Türkçesinden Abhazcaya geçen kelimelerde rastlanmaktadır. Örneğin:

- abars* ‘pars’ (Abhaz) “ *bars* (Karaçay-Malkar)
- abaşmak* ‘ayakkabı’ (Abhaz) “ *başmak* (Karaçay-Malkar)
- abey* ‘zengin, varlıklı’ (Abhaz) “ *bay* (Karaçay-Malkar)
- açaga* ‘çapa’ (Abhaz) “ *çaga* (Karaçay-Malkar)
- açuan* ‘dökme kazan’ (Abhaz) “ *çoyun* (Karaçay-Malkar)
- adombay* ‘yaban öküzü, bizon’ (Abhaz) “ *dombay* (Karaçay-Malkar)
- agabanak* ‘kapüşonlu keçe pelerin’ (Abhaz) “ *gebenek* (Karaçay-Malkar)⁷⁹

78 Ufuk Tavkul, Kafkasya’da Kültürel Etkileşim, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s. 29-30.

79 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 71.

aguaguş ‘hindi’ (Abhaz) “*gueguş* (Kabardey)
aitu ‘ütü’ (Abaza) “ *itüv* (Karaçay-Malkar)
akab ‘kabak’ (Abhaz) “ *kab* (Karaçay-Malkar)
akalav ‘kalay madeni’ (Abhaz) “ *kalay* (Karaçay-Malkar)
akamçı ‘kamçı’ (Abhaz) “ *kamçı* (Karaçay-Malkar)
akançu ‘kamçı’ (Abhaz) “ *kamçı* (Karaçay-Malkar)
akamhaş ‘manda’ (Abhaz) “ *kambeçi* (Gürcü), *kambeş* (Megrel)

akaz ‘kaz’ (Abhaz) “ *kaz* (Karaçay-Malkar)
akırkı ‘gırtlak, boğaz’ (Abhaz) “ *kırkı* (Karaçay-Malkar)
akırmıc ‘gırtlak kıkırdağı, Adem elması’ (Abhaz) “ *kırkmuç*
 (Karaçay-Malkar)

akralra ‘devlet’ (Abhaz) “ *kıral* “ *karal* (Karaçay-Malkar)
akuart ‘kuluçka’ (Abhaz) “*gurt* (Karaçay-Malkar)
akumaan ‘ibrik’ (Abhaz) “ *kumgan* (Karaçay-Malkar)
amarca ‘haydi’ (Abhaz) “ *marca* (Karaçay-Malkar)
amatsa ‘çekirge’ (Abhaz) “ *matse* (Kabardcy, Ubyh)~mats
 (Adige)

atatın ‘duman, tütün’ (Abhaz) “ *tütün* (Karaçay-Malkar)
atengiz ‘deniz’ (Abhaz) “ *tengiz* (Karaçay-Malkar)
atınç ‘rahat’ (Abhaz) “ *tınç* (Karaçay-Malkar)
atuc ‘dökme demir’ (Abhaz) “ *tuç* (Karaçay-Malkar)
 -e- “ -a-
baganda ‘kira’ (Abaza) “ *beğenda* (Karaçay-Malkar)
caguan ‘hasır’ (Abaza) “ *cegen* (Karaçay-Malkar)
cıgar ‘çevik, hamarat’ (Abaza) “ *ciğer* (Karaçay-Malkar)
gan ‘geniş’ (Abaza) “ *keng* (Karaçay-Malkar)
kangaş ‘istişare, danışma’ (Abaza) “ *kengeş* (Karaçay-Malkar)
kazu ‘zaman, sıra, an’ (Abaza) “ *kezüv-közüv* (Karaçay-Malkar)

-1- “ -a-

talmaç ‘tercüman’ (Abaza) “ *tılmaç* (Karaçay-Malkar)
tarnaviç ‘tırmık’ (Abaza) “ *tırnavuç* (Karaçay-Malkar)⁸⁰

80 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 72.

-k- “ -h-

halik ‘çörek, bazlama’ (Abaza) “ *katık* ‘küçük yuvarlak bazlama’ (Karaçay-Malkar) *hıvra* ‘kamış parçası, kurumuş bitki sapı’ (Abaza) “ *kavra* (Karaçay-Malkar)

-o—ö- “ -u—ua-

buran ‘bora, kasırga’ (Abaza) “ *boran* (Karaçay-Malkar)

gual ‘göl’ (Abaza) “ *köl* (Karaçay-Malkar)

kualan ‘alacalı’ (Abaza) “ *kolan* (Karaçay-Malkar)

kunak ‘dost, misafir’ (Abaza) “ *konak* (Karaçay-Malkar)

-ö- “ -o-

toba ‘tepe’ (Abaza) “ *töbe* (Karaçay-Malkar)

-ü- “ -u-

dzuzim ‘üzüm’ (Abaza) “ *cüzüm* (Karaçay-Malkar)

tuman ‘on bin’ (Abaza) “ *tümen* (Karaçay-Malkar)

tutın ‘duman, tütün’ (Abaza) “ *tütün* (Karaçay-Malkar)⁸¹

Adige-Kabardey Dillerindeki Ses Değişimleri:

Adigece’yi (Çerkesce’yi) oluşturan Adige-Kabardey dillerine yabancı dillerden geçen kelimelerin bazı seslerinde fonetik değişimler göze çarpmaktadır. Bunların başlıcaları şöyledir:

-a-” -e-

ade ‘baba’ (Kabardey, Adige) “ *ata* (Karaçay-Malkar)

aşşe ‘para’ (Adige/Kabardey) “ *aşça ~ açha* (Karaçay-Malkar)

aşşedeş ‘şap’ (Kabardey) “ *açuvtaş* (Karaçay-Malkar)

alaşe ‘beygir’ (Adige, Kabardey) “ *alaşa* (Karaçay-Malkar)

almeştı ‘cadı, hortlak’ (Kabardey) “ *almaştı* (Karaçay-Malkar)

ane ‘anne’ (Adige) “ *ana* (Karaçay-Malkar)

aslen ‘aslan’ (Kabardey) “ *aslan* (Karaçay-Malkar)

azgen-tuzgen ‘zayıf, halsiz’ (Adige) “ *azgan-tozgan* (Karaçay-Malkar)

Bahsen ‘ırmak adı’ (Kabardey) “ *Bahsan-Bashan* (Karaçay-Malkar)

81 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 73.

bey ‘zengin, varlıklı’ (Kabardey) “ *bay* (Karaçay-Malkar)⁸²
boren ‘bora, kasırğa’ (Adige. Kabardcy) “ *boran* (Karaçay-Malkar)

dombey ‘yaban öküzü, bizon’ (Kabarday) “ *dombay* (Karaçay-Malkar)

feter ‘daire, konut’ (Adige) “ *fatar* (Karaçay-Malkar)

hezır ‘fişeklik’ (Kabarday) “ *hazır* (Karaçay-Malkar)

kame ‘kama’ (Adige) “ *kama* (Karaçay-Malkar)

kaphen ‘tuzak, kapan’ (Kabardey) “ *kaphan* (Karaçay-Malkar)

Karaşey ‘Karaçay’ (Kabardey, Adige) “ *Karaçay* (Karaçay-Malkar)

kare ‘kara, siyah’ (Adige) “ *kara* (Karaçay-Malkar)

kuley ‘zengin’ (Kabardey) “ *kolay* ‘iyi, hoş’ (Karaçay-Malkar)

kuleysız ‘fakir, yoksul, sefil’ (Kabardey) “ *kalaysız* ‘cansız, durgun’ (Karaçay-Malkar)

marje ‘haydi’ (Adige, Kabardey) “ *marca* (Karaçay-Malkar)

semerkav ‘şaka’ (Adige) “ *samarkav* (Karaçay-Malkar)

-c- “ -j-

jası ‘yatsı’ (Kabardey) “ *catsı* (Karaçay-Malkar)

jerume ‘işkembeden yapılan bir yemek’ (Kabardey) “ *cörme* (Karaçay-Malkar)

jızum ‘üzüm’ (Kabardey) “ *cüzüm* (Karaçay-Malkar)

marje ‘haydi’ (Adige, Kabardey) “ *marca* (Karaçay-Malkar)

mijure ‘süngü’ (Kabardey) “ *mucura* ‘mızrak’ (Karaçay-Malkar)

-ç- “ -ş-

aşşe ‘para’ (Adige/Kabardey) “ *aşça/aşha* (Karaçay-Malkar).

aşşedeş ‘şap’ (Kabardey) “ *aşuvtaş* (Karaçay-Malkar)

aşşetaş ‘şap’ (Adige) “ *aşuvtaş* (Karaçay-Malkar)

amalşı ‘usta, becerikli’ (Kabardey) “ *amalçı* (Karaçay-Malkar)

bekulavuş ‘sedye, tahtırevan’ (Kabardey) “ *boklavuş* (Karaçay-Malkar)

borş ‘vazife’ (Kabardey) “ *borç* (Karaçay-Malkar)

82 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 73.

- kamış* ‘kamçı’ (Adige) “ *kamçı* (Karaçay-Malkar)
kamışı ‘kamçı’ (Kabardey) “ *kamçı* (Karaçay-Malkar)
kapşık ‘torba, kap’ (Adige-Şapsığ) “ *kapçık* (Karaçay-Malkar)
kavgaşı ‘kavgacı’ (Kabardey) “ *kavgaçı* (Karaçay-Malkar)⁸³
kaygeşi ‘kavgacı’ (Kabardey) “ *kaygıcı* (Karaçay-Malkar)
kulıkuşı ‘memur’ (Adige) “ *kullukçu* (Karaçay-Malkar)
kulkaşhan ‘firar eden köle’ (Kabardey) “ *kulkaşhan* (Karaçay-Malkar)
şagır ‘şarap’ (Kabardey) “ *çağır* (Karaçay-Malkar)
şeruk ‘ayakkabı, çizme’ (Adige) “ *çuruk* (Karaçay-Malkar)
şeruku ‘ayakkabı, çizme’ (Kabardey) “ *çuruk* (Karaçay-Malkar)
Şecem ‘irmak adı’ (Kabardey) “ *Çegem* (Karaçay-Malkar)
Şeşen ‘Çeçen’ (Kabardey) “ *Çeçen* (Karaçay-Malkar)
şetır ‘çadır’ (Adige. Kabardey) “ *şatır-çatır* (Karaçay-Malkar)
telmaş ‘tercüman’ (Adige) “ *tılmaş* (Karaçay-Malkar)
tılmaş ‘tercüman’ (Kabardey) “ *ılmaç* (Karaçay-Malkar)
-g- “ -c-
hec ‘örümcek’ (Kabardey) “ *böv* (Kumuk) “ *böv* (Codex Cumanicus) “ *bög* (Divânü Lügati’t -Türk)
becend ‘kiralık’ (Kabardey) “ *beğendi* (Karaçay-Malkar)
beci ‘örümcek’ (Adige) “ *böv* (Kumuk) “ *böv* (Codex Cumanicus) “ *bög* (Divânii Lügat i’t -Türk)
becın ‘pişirilmiş mayalı boza hamuru’ (Adige) “ *begene* (Karaçay-Malkar)
becine ‘pişirilmiş mayalı boza hamuru’ (Kabardey) “ *begene* (Karaçay-Malkar)
belcılı ‘belli, açık, meşhur’ (Kabardey) “ *belgili* (Karaçay-Malkar)
cinasu ‘cıva’ (Kabardey) “ *ğinasuv* (Karaçay-Malkar)
tenciz ‘deniz’ (Kabardey) “ *tengiz* (Karaçay-Malkar)
-1- “ -a-

argay ‘turnabalığı, somon’ (Kabardey) “ *ırgay* (Karaçay-Malkar)

karaI ‘devlet’ (Kabardey) “ *kıral* (Karaçay-Malkar)

karaIigo ‘devlet’ (Adige) “ *kıral* (Karaçay-Malkar)

kargey ‘şahin, doğan’ (Kabardey) “ *kırgıy* ‘aladoğan’ (Karaçay-Malkar)

-k- “ -c-, -ç-

abrec ‘savaşçı, akıncı’ (Adige, Kabardey)” *abrek* (Karaçay-Malkar)

çenceş ‘istişare, danışma’ (Kabardey) “ *kengeş* (Karaçay-Malkar)⁸⁴

çeseç ‘parça’ (Kabardey) “ *kesek* (Karaçay-Malkar)

çeşane ‘kule’ (Kabardey) “ *keşene* ‘kule şeklinde mezar’ (Karaçay-Malkar)

çeşı ‘gece’ (Kabardey) “ *keç* (Karaçay-Malkar)

çeziv ‘zaman, sıra, an’ (Adige) “ *kezüv-közüv* (Karaçay-Malkar)

çezu ‘zaman, sıra, an’ (Kabardey) “ *kezüv-közüv* (Karaçay-Malkar)

çırbış ‘kerpiç’ (Adige, Kabardey) “ *kırpıç* (Karaçay-Malkar)

emliç ‘eğitilmemiş at’ (Adige) “ *emilik* (Karaçay-Malkar)

gonçec ‘pantolon’ (Adige, Kabardey) “ *könçek* (Karaçay-Malkar)

gönşec ‘pantolon’ (Kabardey) “ *könçek* (Karaçay-Malkar)

tavçel ‘cömert’ (Adige) “ *tavkel* (Karaçay-Malkar)

teçehu ‘teke’ (Adige-Şapsığ) “ *teke* (Karaçay-Malkar)

Terç ‘Terek ırmağı’ (Kabardey) “ *Terk* (Karaçay-Malkar)

-k-” -h-

halebalk ‘gürültü, patırtı’ (Adige) “ *kalabalık* (Karaçay-Malkar)

hatık ‘çörek, bazlama’ (Adige) “ *katık* ‘küçük yuvarlak bazlama’ (Karaçay-Malkar)

84 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 75.

hetik ‘çörek, bazlama’ (Kabardey) “*katık* ‘küçük yuvarlak bazlama’ (Karaçay-Malkar)

-o—ö- “ -u—ua—ue-

guazanak ‘örme çit’ (Adige) “*gözenek* (Karaçay-Malkar)

gueguen ‘güğüm’ (Kabardey) “*gögen* (Karaçay-Malkar)

guel ‘göl’ (Kabardey) “*köl* (Karaçay-Malkar)

guenşırık ‘ayakkabı’ (Kabardey) “*gönçarık* (Karaçay-Malkar)

guezneç ‘örme çit’ (Kabardey) “*gözenek* (Karaçay-Malkar)

huara ‘iyi cins at’ (Kabardey) “*hora* (Karaçay-Malkar)

kuenak ‘dost, misafir’ (Kabardey) “*konak* (Karaçay-Malkar)

kueten ‘göden, rektum’ (Kabardey) “*kölen* (Karaçay-Malkar)

kuley ‘zengin’ (Kabardey) “*kolay* ‘iyi. hoş’ (Karaçay-Malkar)

kuleysız ‘fakir, yoksul, sefil’ (Kabardey) “*kalaysız* cansız, durgun (Karaçay-Malkar)

uram ‘cadde, sokak’ (Adige, Kabardey) “*oram* (Karaçay-Malkar)⁸⁵

-ö- “ -o-

gogon ‘güğüm’ (Adige, Oset) “*gögen* (Karaçay-Malkar)

gonçec ‘pantolon’ (Adige, Kabardey) “*könçek* (Karaçay-Malkar)

t-”-d

damıga ‘damga, arma’ (Kabardey) “*tamga* (Karaçay-Malkar)

donguaz ‘domuz’ (Adige) “*tonguz* (Karaçay-Malkar)

donguz ‘domuz’ (Kabardey) “*tonguz* (Karaçay-Malkar)

Dohşuk ‘bir soy adı’ (Kabardey) “*Tohçuk* (Karaçay-Malkar)

u- “ a-

argoy ‘sivrisinek’ (Adige) “*urguy* (Karaçay-Malkar)

arguey ‘sivrisinek’ (Kabardey) “*urguy* (Karaçay-Malkar)

-ü-”-u-

çezu ‘zaman, sıra, an’ (Kabardey) “*kezüv-közüv* (Karaçay-Malkar)

tumen ‘on bin’ (Kabardey) “*tümen* (Karaçay-Malkar)

tutin ‘duman, tütün’ (Adige, Kabardey) “*tütün* (Karaçay-Malkar)⁸⁶

85 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 76.

86 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 77.

Bugün Adige (Çerkes) dilinde Karaçay-Malkarlıların ataları olan Hun-Bulgar Türklerinin dillerinden kalan ve eski Türk dilindeki fonetik değişmelere ışık tutacak çok önemli iki kelime yaşamaktadır. Bunlar Adige dilinde ‘yağ’ anlamına gelen ‘*dağē*’ kelimesi ile, ‘kamış’ ve ‘kaval’ anlamlarına gelen “*kamıl*” kelimesidir.

Her ikisi de Kuban Bulgar Türklerine ait eski Türkçe sözler olan ‘*dağē*’ ve ‘*kamıl*’ kelimelerinin bugün Adige (Çerkes) dilinde yaşaması dilbilimi ve kültür tarihi açısından çok önemlidir. Kuban Bulgar Türklerine ait bu kelimelerin bugün Adige (Çerkes) dilinde bulunması, eski Çerkes boylarının ve Kafkasya halklarının daha M.S. 3. Yüzyıldan itibaren Kafkasya’yı ellerine geçiren eski Türk kavimlerinin siyasi ve kültürel etkileri altına girdiklerini belgelemektedir (*Bayçorov 1989*). Bu bilimsel gerçek bugünkü Kafkasya halklarının sahip oldukları kültürün ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde eski Kafkas kavimlerinin yanı sıra kuzeyden gelen eski Türk kavimlerinin de önemli oranda paylarının bulunduğunu ispatlamaktadır.⁸⁷

Fonetik açıdan ‘*dağē*’(yağ) ve “*kamıl*”(kamış/kaval)kelimelerini açıklamamızda fayda vardır. Türkçenin ‘Ana Türkçe’ adı verilen dönemlerinde birbirinden farklı iki ‘l’ ve iki ‘r’ sesi bulunmaktaydı. Türkçenin daha sonraki dönemlerinde bazı lehçelerde eski ‘l’ ve ‘r’ sesleri korunurken, bir çok lehçede bu sesler ‘ş’ ve ‘z’ seslerine dönüştü. M.S. 3.- 4. Yüzyıllarda Kafkasya’ya gelen ve Kuban ırmağı boylarına yerleşen Hunların Bulgar boyuna mensup Türklerin dilinde de Ana Türkçedeki eski ‘l’ ve ‘r’ sesleri korunmuştu. İşte bu dönemde Kuban Bulgar Türkçesinde ‘kamış’ anlamına gelen ‘*kamıl*’ kelimesi Kuban Bulgarları ile kültürel ilişkiye giren Adige (Çerkes) halkının diline arkaik biçimiyle yerleşti. Yine Kuban Bulgar Türkçesinin ‘d’ diyalekti adı verilen diyalektinde Ana Türkçedeki ‘d’ sesi de korunmuştu. Türkçenin birçok lehçesinde ‘d’ sesi daha sonraki dönemlerde ‘y’ sesine dönüştü. Kuban Bulgar Türkçesinde ‘yağ’ anlamına gelen ‘*dağē*’ sözü

87 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 89.

de yine onlarla kültürel ilişki içinde olan Adige (Çerkes) halkının diline “*dağ*e” biçiminde girdi. Osetlerin eski kültüründe cenaze törenlerinde düzenlenen at yarışlarına verilen *duğ* ve *doğ* (Digor diyalektinde) adlarının da Kuban Bulgar Türkçesinde “*ağ*ıt ve cenaze töreni” anlamlarına gelen *doğ* kelimesinden kaynaklandığı bilinmektedir.⁸⁸

Adige şivelerinde ‘örümcek’ anlamına gelen *begi-beci* kelimesi Kabardecycede *bec*, Abazacada ise *bag* biçiminde bulunmaktadır. Bu dillere komşu Karaçay-Malkar Türkçesinde örümcek anlamına gelen kelime ‘*gıbı*’dır. Dolayısıyla Adige ve Abaza dillerindeki örümcek ile ilgili kelimelerin kökeni Kafkas dilleri gibi görünmektedir. Ancak bu dillere uzak bir bölge olan Dağıstan’da konuşulan Kumuk Türkçesinde rastladığımız örümcek anlamına gelen ‘*böv*’ kelimesi Adige ve Abaza dillerinde örümcek anlamına gelen *begi-bec-bag* kelimelerinin eski Türkçe kökenli olduklarını göstermektedir. Nitekim Divânü Lûgati’t-Türk’de örümcek anlamına gelen *bög* kelimesi bulunmaktadır. Kıpçak Türkçesinin büyük sözlüğü Codex Cumanicus’ta da örümcek anlamına gelen “*böv*” kelimesi yer almaktadır. Adige ve Abaza dillerindeki kelimelerin fonetik yapısı örümcek ile ilgili bu kelimelerin Kumuk Türkçesinden değil, ondan çok daha eski bir dönemde, muhtemelen Kuban Bulgar Türkçesi döneminde bu dillere geçtiğini akla getirmektedir. Karaçay-Malkar dilindeki *gıbı* kelimesinin de metatez neticesinde *begi-bag* şekillerinden dönüştüğü anlaşılmaktadır. Adige (Çerkes) dilinin derinlemesine incelenmesiyle eski Türkçe dönemine ait daha pek çok arkaik Türkçe kelimenin ortaya çıkarılması mümkün olabilecektir. Çerkesleri kültürel yönden etkileyen Hun. Bulgar. Avar. Peçenek, Hazar. Kıpçak gibi pek çok eski Türk kavminin dillerine ait izler bugün Adige (Çerkes) dilinde yaşıyor olabilirler.⁸⁹

88 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 89., Ufuk Tavkul (1994), Adige (çerkes) diline Karaçay Malkar Dilinden geçen kelimeler, Kırım Dergisi, 2 (8), 26-29.

89 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 89-90.

Nart Destanlarındaki Ortak Adlar

Kafkasya halkları arasındaki kültürel etkileşime ve kültür birliğine delalet eden en önemli unsurlardan biri de Kafkas mitolojisinin efsanevi kahramanlarının olağanüstü hikâyeleri olarak tanımlayabileceğimiz Nart destanlarıdır. Destanlarda anlatılanlara göre Nartlar atı evcilleştirmişler, demiri bulmuşlardır. Nartlar mertliğin, cesaretin, iyiliğin ve Kafkas kültürünün sembolüdürler. Son derece akıllı ve usta savaşçılar olan Nartlar, insanüstü varlıklar olan düşmanlarını kaba kuvvetle değil, ince zekâları ve kurnazlıkları ile yenmektedirler. Karaçay-Malkar, Adige, Abhaz-Abaza, Oset ve Çeçen-İnguş halklarının folklorlarında Nart destanları eski Kafkas kültürünün en belirgin temsilcisi olma özelliği taşımaktadır.⁹⁰

Kafkas halklarının ortak kültür ürünleri olan Nart destanları temelde birbirine benzemekle birlikte, konu, biçim ve söyleniş yönünden farklılıklar göstermekte, her halkın kendisine has milli vasıflarını barındırmaktadır. Nart kahramanlarının birçoğu Kafkas halklarının Nart destanlarında ortak isimlere sahip olmakla birlikte, her halkın kendi dilinin fonetik özelliklerine göre değişik biçimler almaktadır.⁹¹

Nart destanlarının bütün varyantlarında rastlanan demirci Nart kahramanı Karaçay-Malkar Nart destanlarında *Debet* ya da *Devet* adını taşıırken, Adige Nart destanlarında demirci Nart kahramanı *Tlepş* adıyla karşımıza çıkar. Ancak Tlepş'in ustası *Debet*; adını taşıır ve bu isim bazı Karaçay Nart destanlarında karşımıza çıkan *Debek* adıyla paralellik taşır. Abhaz-Abaza Nart destanlarında aynı özellikleri taşıyan demirci Nart'ın adı *Aynarj* ya da *Aynarjiy'dır*. Oset Nart destanlarında ise demirci tanrı özelliğine bürünen bu karakter *Kurdalagon* adını almaktadır. Sonuçta Kafkas halklarının Nart destanlarının hepsinde demirci Nart kahramanı motifi farklı adlarla yer almaktadır. Karaçay-Malkar Nart destanlarında Nartların lideri olarak karşımıza çıkan *Örüz-*

90 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 113.

91 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 113.

mek'in yeryüzüne düşen bir meteor parçasının içinden doğduğu ve kurt sütü içerek büyüdüğü anlatılır. Oset Nart destanlarında Örüzmeğe paralel olan kahraman *Wrijmeg* ya da *Urızmag* adını taşır. Adige destanlarında aynı özellikleri taşıyan karakterin adı ise *Wuerzemec* veya *Wuezirmes'dir*. Abaza Nart destanlarında bu kahraman *Wuarzamağ* adıyla tanınır.⁹²

Karaçay-Malkar Nart destanı kahramanlarından biri olan *Batraz* ~ *Batrez* ya da *Batıraz* Oset Nart destanlarında *Batraz* adıyla karşımıza çıkar.⁹³ Cesur, korkusuz ve güçlü kişiliği ile bu kahraman Karaçay-Malkar ve Oset destanlarında ortak özellikler taşır. Adige Nart destanlarında bu kahraman *Beterez* ~ *Peterez* adlarıyla tanınır. Abhaz Nart destanlarında *Pataraz* olarak görülen bu kahramanın Abaza Nart destanlarındaki adı *Paterez'dir* (özbay 1990: 68). Karaçay-Malkar Nart destanlarında örüzmeğin karısı olan *Satanay* güzelliğin ve bilgeliğin sembolüdür. Doğa üstü güçlere ve sihirlerle sahiptir. Nartlar Satanay'a danışmadan hiç bir işe kalkışmazlar. Satanay Oset Nart destanlarında *Satana* veya *Şatana* adını taşır ve Karaçay-Malkar Nart destanlarındaki aynı özelliklere sahiptir. Adige Nart destanlarında Satanay farklı söylenişe sahiptir. Kabardeylerde *Sataney* *Guaşe*, Abzeh-Şapsığlarda *Setenay*, Abazalarda *Seteney* şeklinde karşımıza çıkan bu kadın Nart kahramanının adı Çeçen-İnguş Nart destanlarında *Sela Sata*, Gürcü-Svanlarda ise *Sataney* şeklindedir. Abhaz Nart destanlarında *Sataniva* veya *Sataney* adını alan bu karakter Abhazcada 'orta direk' anlamına gelen "guaşa" unvanını taşır ve 101 kardeşten meydana gelen Nart ailesinin annesidir. *Guaşe* unvanı Adige-Kabardey dillerinde ise 'prenses, hanımefendi' anlamlarına gelir.⁹⁴

Karaçay-Malkar Nart destanlarında *Sosurka* ya da *Sosuruk* adını taşıyan kahramanın granit taşından doğduğu anlatılır. Adi-

92 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 113.

93 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 113., İvan Canaytı (1977), Asetin'lerde Nart efsaneleri, çeviren: İlhan tekin, Kuzey Kafkasya Kültür Dergisi, 8 (43), 6-8.

94 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 114., Ömer B büyüka, Abhaz Mitolojisi anaç mı?, İstanbul, İstanbul Matbaası.

ge Nart destanlarındaki *Sosrukua* veya *Sosrikua* ile Oset Nart destanlarındaki *Sozriko* aynı karakterdir. Karaçay-Malkar Nart destanlarında akıllı, kurnaz kişiliği ile ön plana çıkan *Sosurka* ile Oset Nart destanlarında yer alan *Sozriko* paralel özelliklere sahiptirler. Abhaz Nart destanlarında ise bu kahraman *Sasrikua* veya *Sasruka* adlarıyla karşımıza çıkar. Karaçay-Malkar Nart destanlarında *Debet*'in en büyük oğlu *Alavgan*'ın bir dev kadınıyla evlenmesinden doğan *Karaşavav* adlı oğlunun olağanüstü güçlere sahip olduğu anlatılır. Oset Nart destanlarında ise Karaşavay'ın paraleli olan karakter *Suvav* adını taşır. Adige Nart destanlarında *Kanje oğlu Şavey* adını taşıyan karakter de aynı özelliklere sahiptir. Bu kahraman Abaza Nart destanlarında *Tatar oğlu Şauuev* adıyla tanınır. Nart destanları Kafkas halkları arasındaki kültürel etkileşime en güzel örneklerden birini teşkil ederken, onların kültürleşme süreci neticesinde ortak bir kültür etrafında birleştiklerinin de bir delilini ortaya koymaktadır.⁹⁵

Antroponimlerde Ortak Unsurlar

Soyadları açısından ele alındığında Batı Kafkasyadaki Adige (Çerkeş) boyları ile Kabardeyler, Abhaz-Abazalar ve Çeçen-İnguşlar arasında Karaçay-Malkar diline dayanan Türkçe kökenli soy adlarının bulunduğu göze çarpmaktadır. Aynı şekilde. Karaçay-Malkarlılar arasında da komşu Kafkas halklarının dillerinden geçen soy adlarının yer aldığı görülmektedir. Kültürel etkileşimin etnik karışma (amalgamasyon) ve bütünleşme süreçlerine bir işaret teşkil etmesi açısından bu soy adları önemlidir. Buna örnek olarak aşağıdaki soy adlarını verebiliriz:⁹⁶

Kabardeylerde Türkçe Soy Adları

Abay, Agirean, Agubek, Ajgeriy “ *hacı+geriy*, Ajnagoy “ *hacı+Nogay*, Akbaş, Alakay, Alimurza, Aslan, Aslanbeç “ *Aslanbek*, Astemir, Bagatır, Bekan “ *bek+kan*, Bekmurza, Bekul “

95 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 114.

96 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 115.

bek+kul, Beslan “*bey+aslan*, Beşkazy, Beştok, Betugan “*bey+tuvgan*, Boran, Botaş, Dohşuk “*Tohçuk*, Duman. Hamırza “*han+mırza*, Hatohşuk “*han+Tohçuk*, İnal, Jamanbiy “*Camanbiy*, Jambek “*Canbek*, Jambot “*Canbolat*, Jamurza “*can+mırza*. Jandıbay “*Candı hay*, Jereşti “*Caraştı*, Joldaş “*Coldaş*, Kambiy “*Kanbiy*, Kankul, Karamurza, Karaşey “*Karaçay*, Kasay. Kaskul, Kaytuk, Kazan, Kılışbiy “*Kılıçbiy*, Kırımşokal “*Kırırnşavhal*, Kubat, Kudaberdi “*Kudavberdi*, Kuday, Kudenet “*Hudaynat*, Kul, Kumık “*Kumuk*, Meremkul “*Bayramkul*, Mirzabek, Mirzakan, Sabançı, Sultanhan, Şabazgeriy “*Şahbazgeriy*, Şamurza “*Şahmurza*, Talostan “*Tavsoltan*, Tambiy, Tavkeş, Tembot “*Temirbolat*, Temirjan “*Tcmircan*, Temirkan, Tengiz, Tohtamış, Tokbay, Tokmak. Tugan “*Tuvgan*, Uzden “*Özden*, Yelbazduk “*eh buzduk*, Yeldar “*El dar*.⁹⁷

Batı Kafkasya Adige (Çerkes) Boylarında Türkçe

Soy Adları

Altıyak, Arslanoglı “*Arslanoğlu*, Aslanuk, Bekan, Bemırza “*bev+mırza*, Bersebiy, Betugan “*bey+tuvgan*. Boğadır “*Bagatır*, Bolat, Bolotok, Bora, Hamırza “*han+mırza*, Jambek, “*Canbek*, Jantemir, Karamırza, Kathan, Kaytmes “*Kaytmaz*, Ketmes “*Ketmez*, Kırımgeriy, Sultangirey, Şora, Tarhan, Temirdaş, Tokbay, Yelbezduk “*el+buzduk*, Yesaney.⁹⁸

Abhaz ve Abazalarda Türkçe Soy Adları

Abreg “*Abrek*, Acibek “*hacı+bek*, Argun. Arslançik, Aslanuk, Avbek. Batırbiy, Bayramuk, Bekhan, Bekul, Camanbay, Camankul, Canay, Candar, Candubiy, Cantemir, C’araştı, Dudaruk, İnal-İpa, Kambiy, Karabaş, Karamsokal “*Kırımşavhal*, Kazan, Kılıç, Kızılbeke, Kul, Kulbek, Kumuk, Maremkul “*Bayramkul*,

97 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 115.

98 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 115., Hasan Yahtanigov (1993) Severokavkazskie Tamgi-Nalcik, 129-136.

Şakman, Şiranbcy, Tambiy, Tatarşay, Temir, Uzden “ Özden, Yesaney.⁹⁹

Çeçen-İnguşlarda Türkçe Soy Adları

Akbolat, Alisultan, Altabiy, Almurza, Altemir, Amırhan, Astcmir, Atgcriy, Baysultan, Baytemir, Bckmurza, Biybolat, Biysultan, Canbck, Cantay, Cantemir, Canay, Camurza, Canhot, Edisultan, Eldarhan, Elmurza, Gayırbek “ *Kayırbek*, Gantemir “ *Kantemir*, İnderbiy, Hasbulat, Mamay, Mamakay, Matgcriy, Miserbiy, Şahgiriş, Şahmurza, Tatar, Tcmirbolat, Temirsultan, Temurka, Tokay, Tugan “ *Tuvgan*, Turpal “ *Tulpar*, Yandarbiy.¹⁰⁰

Karaçay-Malkarlılarda Kafkas Dillerinden Geçen Soy Adları

Abezeh, Afaşok, Ajoy, Apsuva, Bici, Biçekku, Edoka, Eristav, Gajon, Gelastan, Ebze, Goçiya, Gola, Goşa, Gummo, Güze, Gaca, Hatuvay, İja, Jobo, Kabardok, Kajok, Şabatuk, Şercmet, Şidak, Tagalek, Teja, Tram, Zanıko, Zeniko.¹⁰¹

Abaza, Adige, Kabardey ve Karaçay-Malkarlılara ait soy adları ve damgalar incelendiğinde bu halklar arasında benzer soy adlarının ve damgalarının varlığı dikkati çekmektedir. Bu durum Kafkasya halkları arasındaki etnik karışma ve bütünleşmeye de ışık tutmaktadır. Aynı adı ve damgayı kullanan bazı soyların farklı toplumlarda yaşıyor olması Kafkasya halkları arasında uzun süreden beri etnik bir karışımın yaşandığını belgelemektedir. ‘Abay’ soyu Karaçay-Malkar’da ve Kabardey’de yaşamaktadır. Damgaları da benzerlik gösteren bu soy Karaçay-Malkar kökenlidir ve bir bölümü Kabardeyleşmiştir. *Abay* soy adı Osetlerde de bulunmaktadır. ‘Abuk’ soyu Kabardeyler ve Abazalar arasında yaşamaktadır. Kullandıkları soy damgasının da aynı olması bu soyun kökeninin aynı olduğunu belgelemektedir. ‘Acı’ soyu Karaçaylılar,

99 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 116. Hasan Yahtanigov (1993) Severokavkazskie Tamgi-Nalcik, 159-163.

100 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 116.

101 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 116.

Kabardeyler ve Abazalar arasında bulunmaktadır. Karaçay'daki *Aci* soyu ile Abaza *Aci* soyu aynı damgayı kullanmaktadır. Karaçay-Malkar kökenli '*Bolat*' soyu *Balet*' adıyla Kabardey'de de yaşamakta ve soy damgaları da benzerlik göstermektedir. Karaçay kökenli *Botaş* soyu '*Boteş*' adı ile Kabardey'de de yaşamaktadır. Bu soyun bir kolu da Malkarlılar arasındadır. '*Camankul*' soyu Karaçaylılar ve Abazalar arasında yaşamakta ve aynı soy damgasını kullanmaktadır. Karaçay kökenli '*Caraşdı*' soyu '*Jereşti adı*' ile Abazalar ve Kabardeyler arasında da yaşamakta ve aynı damgayı kullanmaktadır. Abazaların '*Çurdım*' soyu ile Kabardeylerin '*Şurdım*' soyu aynı kökene dayanmakta ve aynı damgayı kullanmaktadır. Kabardey kökenli *Dohşuk*(Dokşukin) soyu Karaçay'da *Tohçuk*' adıyla yaşamakta ve aynı soy damgasını kullanmaktadır. *Haçuk*' soyu Kabardeyler ve Abazalar arasında yaşamakta ve aynı soy damgasını kullanmaktadır. Karaçay kökenli *Meker*' soyu '*Makar*' adıyla Abazalar arasında da bulunmakta ve aynı soy damgasını taşımaktadır. Abaza *Şeremet*' soyu ile Kabardey *Şermet*' soyunun isimleri ve damgaları arasındaki benzerlik bu soyun aynı kökene dayandığını göstermektedir. Karaçaylılar ve Kabardeyler arasında yaşayan '*Şıdak*' soyunun damgası da aynıdır. Bu da onların ortak kökenden geldiğini gösterir. Kabardey kökenli *Tambiy*' soyu aynı isimle Karaçay'da da yaşamaktadır. Abaza kökenli *Tram*' soyu Karaçay-Malkar'da da yaşamakta ve damgaları da benzerlik göstermektedir.¹⁰²

Kafkasya'daki farklı etnik gruplarda göze çarpan benzer ya da aynı soy adları ve soy damgalarının varlığı, Kafkas halklarının etnik yönden birbirleri ile karışarak akraba etnik gruplar haline geldiklerini ve benzer sosyo-kültürel yapılar oluşturdıklarını göstermektedir. Bu sosyolojik olgu Kafkas halkları arasındaki kültürel etkileşime de ışık tutmaktadır. Göç, asimilasyon gibi etnik karışımı (amalgamasyonu) sağlayan sosyolojik süreçler kültür unsurlarının da değişik etnik gruplar arasında taşınmasına

102 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 116-117.

yol açmış ve kültürel etkileşimin izleri Kafkas halklarının dillerine yansımıştır.¹⁰³

Kafkasya'da Alfabe

Ötedenberi Kuzey Kafkasya kültürünün en güç ve karışık problemlerinden birisi de yazı ve alfabe meselesidir. Bilindiği üzere Kuzey Kafkasyalılar ve bu meyanda Adige'ler son yüzyıl içerisinde Arap, Lâtin ve Rus (Kiril) esaslı olmak üzere muhtelif alfabeler kullandılar. Abhazlar ise bundan fazla olarak bir de Gürcü alfabesini kullanma tecrübesinden geçirildiler. Bütün bu değişikliklerin Kuzey Kafkasya kültür ve edebiyatı üzerindeki tesirlerinin hiç de müsbet olmadığını hemen belirtmemiz gerekir. Yazılı Adigece Arap yazısı halinde yedinci yüzyıldan beri mevcuttu. Önceleri dinî okullarda ve Çarlık devrinde bazı liselerde okutulmuştu. XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Adige edebiyatı millî dilde yazan bir hayli yazar ve şaire sahipti. Araştırmalar Adige'lerin daha eski devirlerde Grek yazısını da bir müddet kullandıklarını göstermektedir¹⁰⁴

Ayrıca Lopatinski, Marr, Uslar vs. bilginler de bazı Kuzey Kafkas dilleri için çoğu kiril esaslı olmak üzere alfabeler meydana getirmişlerdir. Bununla beraber bütün bu alfabelerin geniş bir uygulama alanı bulamadığı ve halka inemediği de bir gerçektir. Sovyet hâkimiyetinin ilk yıllarında, Kuzey Kafkasya aydınları o zamanki geniş serbestiden faydalanarak geçmiş yılların açığını kapatmaya çalıştılar. 1922 yılında Kuzey Kafkasya Dağlılarının kültür meseleleriyle ilgili bir konferans toplandı ve bunu takiben de Kuzey Kafkasya'da ana dillerde tedrisat yapan okullar açılmasına başlandı. 1925 yılında bu dillerin Lâtin esaslı yeni alfabeleri meydana getirildi. **Fakat Kuzey Kafkasya dillerinin herbiri için birkaç edebî dil ve alfabe kabul edilmişti.** Halbûki alfabenin lâtinleştirilmesi sırasında Kuzey Kafkasyalı aydınlar arasında,

103 Ufuk Tavkul, a. g. e., s. 117.

104 Sefer E. Berzeg, Adige-Çerkes Alfabetesinin Tarihçesi, Şenyuva Matbaası, Ankara, 1969, s. 3.

bütün alfabeleri birleştirmek ve her dilin çeşitli lehçe ve şivelerini tek bir edebî dille ifade etmek fikri hâkim bulunuyordu. Bununla ilgili olarak ülkenin çeşitli muhtar cumhuriyet eyâletlerinde birçok kongreler toplanmıştı. Fakat bunlardan pratikte bir netice elde edilemedi. Zira bu faaliyetlerde rol oynayan aydınların birçoğu sonradan “burjuva nasyonalist” olarak tavsif ve tasfiye edildiler. 1930 yılında Moskova’da Dağıstan’lı Celâl Korkmaz’ın başkanlığında, Sovyet halklarının alfabelerini birleştirmek gayesiyle yeni bir konferans daha toplandı. Fakat bundan da bir netice çıkmadı. Sebep ise bahsettiğimiz alfabe reformunun Kiril (Rus) harfleri esası üzerine yapılmak istenmesiydi.¹⁰⁵

Lâtin esaslı alfabeler yerine Kiril harflerinin kabulü meselesi 1936-37 yıllarında yalnız Kuzey Kafkasya-da değil bütün millî cumhuriyetlerde had şeklini almış bulunuyordu. Bu değişiklik için ortaya konan gerekçe özet olarak şuydu:

1 — Lâtin esaslı alfabeler millî matbaalarda birtakım teknik zorluklar doğuruyorlardı.

2 — Kiril harfleri sayesinde gençler Rus dilini de daha kolaylıkla öğrenebilecek ve millî okullardan Rusça tedrisat yapan yüksek okullara daha kolaylıkla geçebileceklerdi.

Bu konuda “Büyük Sovyet Ansiklopedisi” şunları yazmaktadır:

“Evvelce müsbet bir rol oynamış olan Lâtin esaslı alfabeler, zamanın geçmesiyle dillerin gelişme ihtiyacını sağlayamaz hale gelmişlerdi. Durum böyle olunca da (ki ayrı alfabe kullanmaktansa ana diller ve Rusça olmak üzere her iki dil için tek bir alfabe, yani Kiril Alfabesi esasını benimsemek daha makul bir hareket olacaktı.” Bu gerekçeden hareketle 1938-40 yıllarında Sovyet hükümeti tarafından yapılan alfabe değişikliği yalnız Kuzey Kafkasya’yı değil, Gürcü ve Ermeniler hariç, bütün Rus olmayan milletleri ve özellikle Türk halklarını da içine alıyordu. Kuzey Kafkasya’da bugün bütün Adige’ler tarafından—birkaç harf ve

105 Sefer E. Berzeg, a. g. e., s. 4.

ses farkıyla—kullanılmakta olan Kiril esaslı alfabe, işte bu suretle meydana gelmiş ve kabul edilmiştir.¹⁰⁶

Güney Kafkasya'da Acaralar, Ağaçeri Türkleri dediğimiz eski Türk boylarından olup Kuzeyden gelerek zamanla Gürcüenin değişik bir lehçesini konuşmaya başlamışlardır. Gürcistan üzerinde Hun ve Kıpçak Türklerinin kültürel ve fizyonomik olarak yoğun etkileri olmuştur. Ünlü tarihçi *Zeki Velidî Togan*, bu halka Acar ismini verenlerin, buraya gelip hükümlerlik etmiş ve sonra aralarında erimiş olan bir Ağaçeri zümresinden geçmiş olabileceğini belirtmektedir. Çünkü Türkmenlerin bir oymak ismi olan *Acarlu* kelimesi, kaynaklarımızda Ağaçerili şeklinde yazılmaktadır.¹⁰⁷

Gürcistan'da ise uzun asırlar boyunca hakim olan Asparuh, Tomris, Oğuz Bagratlılar vd. hanedanlar Türklerden olagelmıştır. Gürcistan Coğrafyasında Dede Korkut Oğuznamesinde geçen birçok yer adları bulunmaktadır. Hatta Makedonyalı İskender'in Doğu seferinde bu bölgede Bun (yerli) Türklerinin bulunduğu ve Türkçe konuşulduğu anlatılır.

Ayrıca, M. Brosset'nin verdiği Tavatlar ve Aznavurlar/Zaimler listesinde, Kür boyu/Kartel ülkesindeki şu zâdegânın, “iya şvili /oğlu ve “dze”/ zâde anlamındaki son eklerden önce gelen âile adlarının, Türkçe ve tarihî hâtıralara göre olduğunu görüyoruz. *Barat, Solag, Khıdırbeg, Khıdarbeg, Tuman, Tarkh(a)n, Karal, Babadib, Çolak, Kobul, Thurkistan, Kargan, Garakan, Karagöz, Urkmaz, Paryaman, Khalkanam, Tukharel, Kadag, Lala, Tula, Çubın, Tat, Kobyakh, Alibeg (Al-Bek), Budukhavur, Çınçal, Çaka, Alikul(u), Çalkanam, Amilakhor (Emir-Akhur), Liparit, Becan, Elyoz, Çaşıt, Palawan (Balaban), Samargan(t), Taklak, Çaçık, Kay(ı)tmaz, Kabakh, Can, Karkhan, Kodak (oymak adıdır da), Bakhut, Ugan, Ağa* bunlardan birkaçıdır. Başka bölgelerde kolları ve adaşları da vardır.¹⁰⁸

106 Sefer E. Berzeg, a. g. e., s. 5.

107 Yunus Zeyrek, *Acaristan ve Acarlar*, Ankara, 2001, s. 12., Z. V. Togan, *Umu-mi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981, s. 258.

108 M. Fahrettin Kırzioğlu, *Dede Korkut Oğuznâmeleri*, II. Kitap, AKMBY,

Gürcülerin Türkçe konuşan kavimlerle ilişkileri bundan 2500 yıl öncelerine kadar gitmektedir. Buna, Gürcistan’a Kuzeyden gelen Türk boyları tarafından getirilen ve Gürcü kültüründe yer edinen “12 Hayvanlı Takvim” sistemi güzel bir örnektir. Gürcü yazar, sözlükbilimci, din adamı Sulhan-Saba Orbeliyani (1658-1725)’nin 18. yy’da kaleme aldığı ve araştırmacıların günümüzde de yararlandıkları 17 binden çok girişe sahip “*Sitkvis-kona Kartulis*” (Gürcücenin Söz Demeti) adlı eserinde bu takvim yer almaktadır. Orbeliyaninin eserindeki Gürcüce yıl adları ve onların eski Türk takvimindeki karşılıkları ise şöyledir:

sıçgan yıl, siç’an il (sıçan yılı)
 ud yıl, udi il (sığır yılı)
 bars yıl, baars il (pars yılı)
 tavişgan yıl, luşgan il (tavşan yılı)
 lu yıl, lui il (ejderha yılı)
 yılan yıl, iilan il (yılan yılı)
 yunt yıl, uint il (at yılı)
 koy yıl, kui il (koyun yılı)
 biçin yıl, piçin il (maymun yılı)
 takuk yıl, takki il (tavuk yılı)
 it yıl, iit il (köpek yılı)
 tonguz yıl, tanguz il (domuz yılı).¹⁰⁹

Kartuli Enis Ganmartebiti Leksikoni’de 12.949 sözcük bulunmaktadır. Bu sayı, sözlüğün yazıldığı 18. yy’da Gürcücenin sözcük hazinesi açısından dünyanın zengin dillerinden biri olduğuna delil olarak gösterilmektedir. Bugün sekiz ciltlik “Büyük Gürcüce Sözlük’t e 113 bin kelime bulunmaktadır. Fuat Köprülü’nün Gürcü öğrencisi Prof. Dr. Sergey Cikia’nın Gürcistan’daki ilk doktora öğrencisi olan ve hâlen Tiflis’teki Elyazmaları Enstitüsü’nün Türkçe bölümünde görev yapan öğretim üyesi Prof. Dr. Tsi-

Ankara, 2000, s. 56. M. BROSSET, “Description Geographique de la Georgie, par la Tsarevitch Wakhoucht” 1842 S. -Petersbourg, “Appendice, Liste des Tawads”, s. 487-488, 489-493.

109 İlyas Üstüner, Gürcü Dili ve Edebiyatı Üzerine Okumalar, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010, s. 24-25.

sana Abuladze'nin ifadelerine göre, Gürcülerin Divan-u Lügat'it Türk'ü sayılan bu sözlükte 3000'den fazla Türkçe kelime bulunmaktadır. 500'e yakın Türkçe kökenli kelime Tiflis Türkolojisi'nde bölüm başkanlığını yapan Prof. Dr. Maria Cikia'nın "*Gürcücede Kullanılan Türkçe Kökenli Kelimeler*" adlı çalışmasında ortaya konulmuştur. L.I. Ruhandze Gürcü halk edebiyatına Türkçeden geçen kelimeler üzerine incelemeler yapmıştır.¹¹⁰

Gürcistan'da Âşıklık Geleneği ve Gürcistan Âşıkları

Arapça kökenli "âşık" kelimesi ("ışk" olarak da kullanılmıştır) Anadolu Türkçesinde ilk kez 13. yy'da halk şairi Yunus Emre (1240-1320)'nin mısralarında geçmektedir. Yunus Emre bu metinlerde kendini "Âşık Yunus" olarak tanımlamaktadır. Bundan dolayı Anadolu âşıklık geleneğinin onunla başaladığına inanılmaktadır. Bu konuda zengin bir literatüre ve çalışma listesine sahip ordinaryüs F. Köprülü, Edebiyat Araştırmaları adlı eserinde konuyu 10. yy. öncesine kadar götürmektedir. XIV. yy'ın Horasanlı mutasavvıf şairi ve 12 bin heyitlik *Garibnâme* yazarı Âşık Paşa (1272-1333) da bu kelimeyi gerçek adı olan Ali'nin yerine bir sıfat olarak kullanan ilk şairdir.¹¹¹

Halk edebiyat tarihçisi Prof. Pertev Naili Baratov yedi yüzyıllık bir mazisi olan Âşıklık geleneğini dört temel alt başlık altında ele almaktadır:

Mutasavvıf Âşıklar,

Şehirli Âşıklar,

Köy Âşıkları,

Göçmen Âşıklar.

Âşıklık geleneğinin milletler arasında yayılmasında ve bu kültürün 20. yy'ın sonlarına kadar canlı kalmasındaki öncü rol ise "Göçmen Âşıklar"a aittir.

110 İlyas Üstünyer, a. g. e., s.25.

111 İlyas Üstünyer, a. g. e., s.143.

Âşıklığın Gürcistan'da Yayıldığı İlk Mekânlar ve Tarihî Gelişimi:

“Âşık” kelimesinin Türk halk edebiyat tarihinde kavramsal ve kurumsal şeklini alması ancak 17. yy'da olmuştur. “Halk şairleri şiirlerini saz ile söylemişlerdir. Bu sebeple halk şairlerine saz şairleri de denmiştir. Eski şiir geleneğinin şairlerine Oğuz Türklerinde “ozan” adı verilmiştir. Bu kelime 16. yy'a kadar devam etmiş 17. yy'dan itibaren yerini ‘aşık ve saz şairine bırakmıştır.” Türkçedeki âşık kelimesinin Gürcüce karşılığı olan “aşug” kelimesinin Gürcü edebiyat literatürüne ne zaman girdiğine ilişkin elde kesin veriler bulunmamaktadır. Fakat âşık edebiyatı form ve içeriğini kullanan âşık şiiri geleneğinin Gürcü edebiyatındaki ilk izleri 18. yy'a kadar gitmektedir. Gürcü, âşıklık geleneği, varlığını sürdürdüğü 20. yy'ın ikinci çeyreğine kadar kurumsallaşmadan bireysel icralarla devam etmiştir. Bu gelenek Gürcü edebiyatı üzerinde çok önemli bir iz bırakmamakla beraber, kendine ait özgünlüğü sayesinde bireysel olarak bazı Gürcü edebiyatçıları üzerinde etkili olmuştur. VI. Gürcü Kral David'in sarayında sanat icra eden ses sanatçıları arasında âşıkların da bulunduğu bilinmektedir.¹¹²

Gürcistan'da âşıklık kurumunun temelleri Güneybatı Gürcistan'da, Cavaheti ve Trialet yerleşim birimlerinde atılmıştır. Bunun sebebi âşıklık geleneğinin taşıyıcı unsuru olan Türkçenin, bu coğrafyada konuşulan dil olmasıdır. Azerbaycan kaynakları bölgede Türkçenin yaygınlık kazanmasını Şah İsmail'in (1502-1524) bölgeye hâkim oluşuyla temellendirmekte ve bu dönemde yukarıda adı verilen iki bölgenin şehirlerinde ve köylerinde yaşayan Ermenilerin de Türkçe konuşup yazdıklarını ve Türkçe eserler verdiklerini belirtmektedirler. Prof. Hacılar, 18 ve 19. yy'ları kastederek adı geçen yy'lar için, Gürcü bilim adamı Q. Beltadze'nin, “Azerbaycanlıların dili Güney Kafkasya'da bu devir için uluslararası bir dil idi” dediğini belirtmektedir. E. Tagaişvili (1863-1953)'nin K. Kekeladze Elyazmaları Enstitüsündeki günüklerinde bu konuya ışık tutan bilgileri bulmak mümkündür. 16

112 İlyas Üstünyer, a. g. e., s.144-145.

ve 17. yy'larda yörede kaydı tutulan âşık edebiyatı örneklerinde Türkçenin yaygınlığına Türkolog Marr da dikkat çekmiştir.¹¹³

Âşık şiirinin Gürcistan'a İrandan geçtiğini ileri süren iddialar da söz konusudur. Fakat, Gürcü âşıkların çalıp, söyledikleri şarkı ve şiirlere bakıldığında ve onların eserleri Anadolu âşık edebiyatı ürünleriyle karşılaştırıldığında ortaya çıkan benzerlik, Baratov'un belirttiği göçmen âşıkların Gürcistan âşıklarıyla kurdukları ilişkiyi daha mantıklı kılmaktadır. Koroglu¹¹⁴ (1983) konuya ayırdığı çalışmasında Yunus Emre'nin Kafkasya'ya da gelerek burada sanat icra ettiğini belirterek bu çıkarımı desteklemektedir. Zamanla Gürcü kültürü içinde değişikliklere uğrayan bu gelenek yerel şekil ve içerikler edinse de bu izler belirgindir. Gürcü âşıklık geleneği İrandaki âşıklardan çok farklıdır ve hatta buradaki âşıkların söyleyiş formunun İranlı âşıklara yabancı geldiği belirtilmektedir. Gürcistan âşıklarında içerik olarak da şekil olarak da Göçmen Türk âşıkların çalıp söyledikleri şarkı ve şiirlerle örtüşme söz konusudur.¹¹⁵

Âşıklık kurumunun Gürcistan'daki fonksiyonu çok renklidir. Âşıkları 18. yy. boyunca ve kısmen de 19. yy'da şehirlerde, köylerde, zanaatkar tezgâhlarında, ailelerin toplantı masalarında, halk oyunlarında, mabet kutlamalarında görmek mümkündür. Bes-teci Dmitriy Arakaşvili, Gürcistan'da 18. yy'da başlayan âşıklık geleneğinin temsilcilerini ve onların çalıp söyledikleri şarkıların melodilerini notaya aktararak onların geleceğe taşınmasında büyük rol oynamıştır. Gürcistan'da mabet kutlamaları çok yoğun olduğundan âşıklar, Tiflis ve çevresindeki mabetlerde, koruyucu-ikon günlerinde yapılan kutlamalara katılırlardı. Bunların arasında şarkıcılar, hikâye anlatıcıları destan ile sazandeler de bulunur ve kendi ustalıklarını bu tür merasimlerde ellerindeki çalgı aletleri eşliğinde ortaya koyar ve birbiriyle sanatlarının icrasında yarışırlardı. Dinleyiciler ise özel lütufla donatılmış âşıkların icra-

113 İlyas Üstünyer, a. g. e., s.145-146.

114 İlyas Üstünyer, a. g. e., s.143. Koroglu, Kh., Turetskeya Aşıkskaya Poeziya, önsöz, XIL, Moskva 983, s. 6.

115 İlyas Üstünyer, a. g. e., s.146.

larını ses çıkarmadan dinler ve en ufak bir ayrıntıyı kaçırmamaya dikkat ederlerdi. Rus şair Lermontov *Aşık Garip* hikâyesinin temasını, Gürcistan'da bulunduğu sırada buradan almıştır. Âşık edebiyatının ve ürünlerinin Gürcistan'da gelişmesinde Türkçenin yaygınlaşması ve Gürcistan üzerinden geçen İpek Yolu üzerindeki kervanların konakladıkları kervansaraylarda paylaşılan çok renkli kültürlerin de etkisi olmuştur.¹¹⁶

116 İlyas Üstünyer, a. g. e. s. 147.

Abhazca Yunus Emre Şirleri*

Say Avej Açıçek

Say avej açıçek
Vani vabay anuma?
Açıçek agılan derviş saba
Sani sabay nusu

Ansu Ac yagu ansuy
Hazşaz aviyagu dajhacu diganım
Say avej açıçek
Kışa aşā vagşa danuma?

Açıçek agılan derviş saba
Kışa aşā vagşa abıgı agu

Say avej açıçek
Izeguy vogda yezgagay?
Açıçek agılan derviş saba
Sıgu Hazşaz ihıla agu.

* Çevirenler: Hacı Bahri Çetin (Cetkar), İmam Hatip, Hilmi Özden (ESOGÜ)

Say avej açiçek
 Izeguy uca izuajay?
 Açıçek agılan derviş saba
 Abshıra hara yahzaygau.

Say avey açiçek
 Sızıha abstra anuma?
 Açıçek agılan derviş saba
 Abstraganım anuma?

Vara uzummette ekausaua?
 Muhammed siummetti
 Vara sara siudırma?
 Vara Yunus kıva gumma?

Abnala Ahag Ala

Abnala ahag ala
 Aragvaay sızşaz vara
 Aşezım ta asistkua yıla
 Aragvaay sızşaz vara
 (Vızcıstıp sızşaz vara)

Azkua rızaga abalıg yıla
 Arka aceylan korula
 Ança yıla ya hu
 Aragvaay sızşaz vara

Ajvande İsa yıla
 Tur abna Musa yıla
 Yımpaju adadalaba ala
 Aragvaay sızşaz vara

Şerda tuguşvay Eyup yıla
 Yılamz sukua Yakup yıla
 Ha Peybamber abziyale
 Aragvaay sızşaz vara

Hamd Assavay Şükür yıla
 Şızşaz yihız sovay
 Sayramız sagvan yığız
 Aragvaay sızşaz vara

Yızdırvay adunya aha
 Inızjıy açköhora
 sıkakıtı şabıtı
 Aragvaay sızşaz vara

Yunus dabhevay yıbızla
 Asiskua abulbul rıla
 Hazsag biziya dızbıva avarıla
 Aragvaay sızşaz vara

Sıbsıg Kurman Yuzaylaray Vara Vumva

Sıbsıg kurman yuzaylaray vara vumva
 Yekız (pışazau) yaradıpıp şavav Muhammed
 Şefazt hazaza hararız hagua
 Yekız (pışazau) yaradıpıp şavav Muhammed

Allah tıgzhavagua işardav ricaba
 Ahretoju yağlavaşay abziyara işardav
 Onsekizbin yızşaz yagu Mustafa
 Yekız (pışazau) yaradıpıp şavav Muhammed

Bışba ajvankua imudavay ımızdaz
 Akursi akuza imıdavan
 A miracocu yivmeti rızuhuva ıstıhaz
 Yekız (pışazau) yaradıpıp şavav Muhammed

Pışıba ıvızaca çuka bızıyabay
 Avıy bızıya yıgunahga yıkabsavay
 Onsekizbin yızşaz yagu yırığau
 Yekız (pışazau) yaradıpıp şavav Muhammed

Allahbızıya yıbıva Yunus adunya
 Yunus dagılan adunya gıstagım vara vanımgan

Vara Hazşaj yıpeygamber vagu
 Vara yuhaz azımsava garagy
 Yekız (pışazau) yaradıpıp şavav Muhammed

Vara Ugula Vıla Yıgtı

Vara ugula vıla yıgtı
 Vıla yıktışta vapşı
 Yubavaşay abşasa gua
 Yedribşazam yehuzun isay

Art arsa yedribşazan
 Bizeyırbavaz içü isay
 Akı vazaga saşa art ırıpşı
 Vara vumva abas hava

Yışaz açiçek gua
 Yuşugaz vara vıgız rıhıvay
 Art ahuhkua yayşamız Sagan vara vıgız rıhıvay
 Vıdırjkovay avıy daştug

Yızığı ashaua ızıgyava vara vaghu şızsaz
 Vara vaghu ömürgu ızırmaçva
 Vara vıgız hasaç ıçkıhavay

İçah ıkınhuvay asımuş
 Anuf asaka haç alavay
 Biziya ukut ıdır
 Abziya yırdırvay

Umkusrazah vara rızhav
 Ukuşhışrayi vara rızhau gibziyam
 Aganusrıgı vagsuşa absragu
 Yumazag Allah bızıya dunbazag

Ajaga yuanda
 Iguşura yuyucanda
 Vannıkovas uçanda
 Işışun varışu ıvıs şuşan

Yuvdırvan yaaz dağısın say
 Yıvdırvan yaaz savanvış
 Ukanıla havz-i Kevser vızvaşay
 Art aguko izaz

Yunus art ajuko yınıj
 Varavgu bizija ırıska
 Vara impaşı agıgeayvan
 Yızzegi Hazsaç yaayvay

Işviy Igaşuvay Ya Sari Sıgu

Işviy ıgaşuvay ya sari sıgu
 Azgua ırıp ısavay?
 İkaçay ırıp sılagua aşsılamsı
 Sım vugua içav hurjama?

Yaseri simbı ginuvam
 Kısavvam sıguavızha biziyare
 Sağlay sakayyız sekizinhum
 Sara arıyızıva gubhanzıvtarma

Dısrızıy sara sıvıza
 Sıghartam sıgı şukav sara
 Sılakua aşsılalmızı iluvay
 Azıyıp rıştı okunç uma

Sara anuf sağlay vumvıſı
 Vara ſarda usupſıvay
 Aresapıgıy ıgılav abnayıp sıgıy yıprıſta
 Ahok abrıſta abna vagma?

Soruhıſama suhurhuma
 İliva aſgua aſı abna
 Sara bızıya yızbavaz dısrızıy
 Vara sımvoka çavhuſama

Asakhanu abnagua rıkaza
 Yaracerayagıy advendaju içüçey
 Sagagu ibziye yazha sara sıgha
 Maçmaç sare sugha uçav ırma

Ipsı ſukepziyada Yunus
 Amvasıkuy serasaga yabanum
 Yunus pıhız sıybay vara
 Vibzuuma vaſpanu ?

Acaba Sera Sıprıſta Ajdanuma

Acaba sera sıprıſta ajdanuma
 Sera sıprıſta rızhakdanuma
 İgu anasva Allah ahuva danuma
 Sera sıprıſta rız hakdanuma

Sağımdavay Rûmî ſamî
 Avudu yanguav yızığı imizday
 ſarda istekıy ava gısmavıy
 Sera sıprıſta rız hakdanuma

Adjge ırızha daimlaray
 Dıpılvey Allah ızıgay
 Mürſid sarasırıpta adji daamlaray
 Sera sıprıſta rız hakdanuma

Sıbiz yahuvay sılagua içavvay
 Arızhagua sıgubılvey
 Gıssımdırı ajveneju yanı sureyya
 Sera sıprışta rız hakdanuma

Ya sari area dert sara sabılvey
 Absıra ayvaşay mışkı sıbsvaşay
 Gıssımdırı sararışa sıbsıy anusumtara stay
 Sera sıprışta rız hakdanuma

Rızhak dıpsıy havay
 Hamır revhağı ıray
 Azıg ala sırkobay
 Sera sıprışta rız hakdanuma

Hey Yunus rışa gûmavma
 Şımrazi çare gismavi
 Vayjamızsa van aşuharga vaamda
 Sera sıprışta rız hakdanuma

Dervişlik Zırhuva

Dervişlik zırhuva
 Hırka ala ısarık gekum
 Igu derviş yağlaray
 Hırka giy takım

A hırka suç gemam
 Vara amvujhu vumserug
 Vara vumhu vapşu
 Vumsan amvujhu ıgınhum

Vara aşih yımvayuglay
 Vişaphı kituğ okaktuğ
 Vumsan absuva ıbzahuvay
 Yımgışivı ışıaphı gıktım

Yihaku yızıgı isav
 Yunus ıhırvay ıhıvaça
 Igu biziya ıhıvaça ragu
 Amvızmam biyezıgımız

Sızşaz Vara Avagarça Biziya Vızbavay

Sızşaz Vara avagarça biziya vızbavay
 Sara ıstakuv vara vagu
 Sara asımuş sıplıvay yesıg yeksa
 Sara ıstakuv vara vagu

Sara ısıvtava bizegızbum
 Sara ısımamzerıgı sıkıkitegum
 Vara ıbziurz sarayısızkavay
 Sara ıstakuv vara vagu

Vara ıbziura aha bızıyagıstagum
 Vara vaha abziyara gıstagım
 Vara ubziyara ıstaki
 Sara ıstakuv vara vagu

Vara ha peygamber
 Yıvtas cennet-ül firdevs şarab ızıjuva avurt sırlasa
 Sara a Mecnun yıprışka abna
 Vara vaha gıstagım
 Sara ıstakuv vara vagu

Süfi abziyara yatagi
 Hasça ahireti yatagi
 Mecnun Leyli yatagi
 Sara ıstakuv vara vagu

Eğer mışk sıpsırığ
 Sagua ajuven ıkarupse
 Sınıfum tara vatagiy vara
 Sara ıstakuv vara vagu

Serasihız Yunus agu
 Asimuş ısıphaza sıpılvay
 Hem adünyı hem ahiretiyu isteku vera vagu
 Sara ıstakuv vara vagu

Vuzşavva Zığıy Adolap?

Vuzşavva zığıy adolap?
 Dert sımay, sığızvay
 Sara Allah aşık sizaylay
 Aviziva sığızvay

Sara sığıs azva dolap
 Sızı ilivay maçmaş
 Arsa emirayzay şızsaz
 Dert sımay sığızvay

Sara bına abnaçı sıravıy
 Sımahakua şepka ıpırçay
 Adalap arzehula sarcay
 Dert sımay sığızvay

Sara bırak akaza sagun
 Hem sığaav hem sav
 Sara Allaha sihuvay
 Dert sımay sığızvay

Sera abnırı sıbirgıy
 Sera şıbzırzera ısay
 Sera şaysamır saguza Allah ya ha agaishim
 Dert sımay sığızvay

Amarangozko sazkırgıy
 Sımakakua yaracara yargay
 Asığızray Allah için
 Dert sımay sığızvay

Azı ileguştā alad yukazkava
 Avıdı yukaz sovay
 Şapşı sara yaazhakova
 Dert sımay sığızvay

Yunus dagılan aredünya yağayız dikkuçiçuçavan
 Açgu gitahu gavlavam
 Adünya yağayız yızıyegı ibsbaş
 Dert sımay sığızvay

Allah Yagayız Havz-ı Kevseri

Allah yagayız havz-ı kevseri
 Yehaji elhamdülillah
 Açuna Hazsaç aşına
 Hakısı elhamdülillah

Nırçyanü abnaguş
 Açbeguz abagva
 Abziera
 Hakısı elhamdülillah

Hüven hapsay ıpsıay
 Habrı açız yıbruştā
 Yızıgı yeracaga hay
 Habırıy elhamdülillah

Hakniyiz avarjıh
 Irgı bizi harbay
 Ava aşeyıg ıhaytaz abziyare
 Irahtay elhamdülillah

Arahvay
 Haynalap
 Haşu agzadur akurvay
 Havasi elhamdülillah

Halbasi havarji agnı ava agnay Rum
Hazraç yimvahaklay e halju ala
Alah ehaytay omürka ımaçhava yalagay
Savay elhamdülillah

Apıhaza azıhalay
Ahvahı gol halay
Aştahı deniz halay
Akuçhay elhamdülillah

Taptuk yımva
Derviş halay adergauşu
Yunus rızha haziyy
Haziyy elhamdülillah

Adigece Yunus Emre Şiirleri*

Modek'um şı şş'ua

Acep şu yerde var'mola (var mıdır?)

Modek'um şı şş'ua

Moşteuw xame sefeş

Yibgeşha, yinexer neps

Moşteuw xame sefeşçe

Qesk'uahın rumre şamı

Yipşe qale kamu

Bo sifeyağ, zıgotığep

Moşteuw xame sefeşçe

Zıgore woremiux'u xame

Px'e fezeşı woremiux'u

Yeğace zıgore woremiux'u

Moşteuw xame sefeşçe

Sibze qeo, meğı sine

Xamexeme sagumeçı

* Çeviren: Shaguy Yılmaz Ölmez, Düzce-İş Adamı

Ay, wuaşom sirijjuağo
 Moşteuw xame sefeşçe
 Sıd fedizeuw mı guğum sistın
 Leğeniğexeme zı mafe sıfel'en
 Moşteuw xame sesfede
 Zı xamegore l'ağe yaon

Mefiş qeneuwjı zexax'ın
 Psı çieçe yathaç'ın
 Moşteuw xame sesfede
 Ey siembre yunus thamıç'

Bğotınep wuiguğu amal
 Şıı cırı qek'uah qale qale
 Moşteuw xame sesfede

Wuişş'ulheğuniğer qıs'ixığ serçe seri

Wuişş'ulheğuniğer qıs'ixığ serçe seri
 Se sışıçağer worı worı
 Se sestı tıguase mafe
 Se sışıçağer worı worı

Sfeçefırep yişıçağe
 Qıwuwıırep wuşımağe
 Wuişş'ulheğuniğemre zıtesegëğü
 Se sışıçağer worı worı

Wuişş'ulheğuniğem şş'ulheğuniğexer yeğal'e
 Şş'ulheğuniğe xım çeğebın
 Tecelliçe yiteqon
 Se sışıçağer worı worı

Şş'ulheğuniğem yisane seşş'on
 Tetej sx'ui quşham sıxefen
 Worı tığuae siguağē
 Se sışıçağēr worı worı

Yefendixeme wuadeguşıenfay
 Ahixeme ax'ret yaşıç'ağ
 Tetejxeme leyla yaşıç'ağ
 Se sışıçağēr worı worı

Arı şhaç'e se sauwç'ime
 Siyaje wuaşş'om yığouwtsen
 Siçug'u neplheğu qitecen
 Se sışıçağēr worı worı

Yunus zifaorer serı
 Mafe bleçıçe neplheğu sıx'uğ
 Dunayıt'um se sışş'oyğor
 Se sışıçağēr worı worı

Sipse qurmen worex'u wo wuiğogum

Sipse qurmen worex'u wo wuiğogum
 Yıt'se daxe, yejiri daxe muhammed
 Qısfelhao mı ğelape pşıl'ım
 Yıt'se daxe, yejiri daxe muhammed

Zışş'oş x'uğoxeme bo ya'ı qınığē
 Ax'retım şıx'un, yieşş'ubaç'e
 Min pşık'uiy dunayım yi mustafar
 Yıt'se daxe, yejiri daxe muhammed

Wuaşşüblır qikohanır
 Anem yıç'uu, mezpçen yişenır
 Miracımre pşıl'hı zıfayen
 Yıt'se daxe, yejiri daxe muhammed

Çaryariplh aş yej yiçip
 Neplheğur ziçaser gonixem peçij
 Min pşık'uiy dunayim yisultan
 Yıt'se daxe, yejiri daxe muhammed

Şş'ulhegur yunus sîd yiş'en dunayem wo wuşımeuw
 Wo haq peğambar, şeç xemilheuw
 Wo quwomık'oxerer, rek'ın din yımıeuw
 Yıt'se daxe, yejiri daxe muhammed

Quşhaxeme, mijjuxemre

Quşhaxeme, mijjuxemre
 Sıqıwocen wo se sitha
 Nefşağomçe bziuwxemre
 Sıqıwocen wo se sitha
 Psım yiç'ëğçe ptseciyemre
 Pşex'ualhemçe sidaxemre
 Yefendi sıx'ui, sitha zauqre
 Sıqowocen sitha wori

Wuaşomçe isamre
 Tur quşhamçe musamre
 Wuie ç'el beşimre
 Sıqıwocen sitha wori

Guğu zie eyyüpümre
 Yine nepsı yakubumre
 X'u muhammed yişş'ülheğunumre
 Sıqıwocen sitha wori

Hamdumre sukurumre
 Vasfi kulhuvallahre
 Reneuw zikrullahımre
 Sıqıwocen sitha wori

Sş'ağ dunayer zıtetır
 Xesnejığ bzeğuhınır
 Yişhay'xığ, yılhaqo lhaptse
 Sıqıwocen sitha wori

Yunus yecen, bzexemre
 X'u kukuwu, amçıxsemre
 Thar zıçaser , pşılıxemre
 Sıqıwocen sitha wori

Yefendixeme yaoxerer

Yefendixeme yaoxerer
 T'sicedıugre, tajep
 Wuigur yefendi yiş'en
 T'sicedıgum fenıqop

T'sicedıgum sıd yılajer
 Wo wuiğogu wunesışş'unep
 Wo wuiğogu tah
 T'sıf gogur wu qenen şıtep

Wuihame şeyhim yiğogu
 Yılhaqo lhapt'se, yişhayixığ
 T'sıf şıı repıtaug
 Yihaqo lhapt'ser neç'ep

Reuwçç'uğ epeesınığ qeo
 Rex'uğge yunus emrem

Ğogur t'sıfıĝe ĝogur
 Ğoguzimem yiğoguwuser

Px'ontezetet Sıde Wuşeu

Px'ontezetet sıde wuşeu
 Guĝe sıı seşeu
 Se thar şş'u selheĝu
 Aş paye seşeu

Se sit'se guĝe px'ontezetet
 Sips qeçexın yalap yalap
 Moşteuw wunafe fiş'ıĝ çalab
 Guĝo sıı seşeu

Se zı quşham sışaĝotıĝ
 Sı alcan sı tame yaqutaĝ
 Px'ontezetetim sıpapesıĝ
 Guĝe sıı seşeu

Se zı quşham sıpıçıĝ
 Yiç'ı eşş'u, yiç'ı dıcı
 Se tham selheu
 Guĝe sıı seşeu

Quşham qıpırauwcıĝ sihezen
 Zeşıquaĝ zefeşhaf sixabz
 Se zı yezeşın sıwusık'o
 Guĝe sıı seşeu
 Mo px'aş'exeme se sawupsıĝ
 Sıdıĝomi yiç'ıpe yaĝet'ılıĝ
 Mı sışeuge tham qısfihıĝ
 Guĝe sıı seşeu

Sips lx'ançem qudiyın
 Zğezeni atıgem yıstequn
 Sışş'lheuğ se sîd sçeçirer
 Guğe sii seşeu

Yunus mişçe qek'orer mıguşş'ön
 Nebgır zıfayen nesirep
 Mı dunayımzi qeneştep
 Guğe sii seşeu

Oy Şşulheğunıge Ts'ıf, Wuine Zeux

Oy şşulheğunıge ts'ıf, wuine zeux
 Dunayem ne tefen
 Lheğ'u mı goğu qeğğexer
 Bezenüben qek'uağ, bleç'in

Mıxer moşte bezenüben
 Neuasem feşçe uzanuben
 Ze yewupç, mixeme wo
 Tide şı' emlhem konır
 Qeğğe zı qes min neşş'os
 Şıtx'un hakkım yışutxumi
 Mı bziuwxer, ş'ago kuwomre
 Ar paçıham yıgu qeçın

Şıtx'un aş yilhejağ
 Zırizeuw ofım zığepsın
 Sîd x'umi gğase kasrım
 Tıguqeçışt yinepaşş'o repçın

Yışşo tezin mefe mafey
 Çıgum qeteqoxıg cırı
 Şapx'e tsıdın gulhıterem
 Mı şapx'er arıfı zexixın

Sıde qemkuağər, qak'o tsıdın
 Sıde remgumşş'ağər guş'ağ'o tsıdın
 Awuj wuç'upe lhəniğ'e tsıdın
 Zexemxığeme şş'ulheğuniğ qepşen

Zırizeuw guşie zexepxın
 Ye mı guxeçır bgıçın
 Wuk'o peteuw wuçıyen
 K'oğəğeme worçe ofşen

Qepş'ağ qek'uağər bleçıştığ
 Qepş'ağ tet'ishağər koşıjığər arı
 Şş'ulheğuniğem yisanex'u yeşşoştığ
 Mı poemır xetmi yeun

Yunus mı guşıexer kogıl
 Yej yejırew yie yethaç'ı
 Worçe sıd qek'on zırep
 Thamçe qek'on x'ayrı-şer

Thamçe qek'uağər psı eşş'ur

Thamçe qek'uağər psı eşş'ur
 Teşş'oağ elhamdülillah
 K'uaçe xel xım
 Tıbleçığ elhamdülillah

Mo qıpışt quşhaxem
 Çıgayxer, xatexer
 Psao eşş'uğuaç'emre
 Tışhadeç'ığ elhamdülillah

Tığuşağ, ts'ine tx'uğ
 Tıbıbığ, bzıwo tx'uğ
 Tertereuw pselhıx'o tx'uğ

Tıbıbyğ elhamdülillah
 Tızhesıǵe qalexeme
 Eşş'uguaç'em yaguxeme
 Ts'ıfxeme tapduk'u yipoem
 Yittequhağ elhamdülillah

Mo qak'o tızeşş'ujın
 Wugukeç'me tızereş'en
 Tiş'ı wuane tıralhhağ
 Xet't'ıhağ elhamdülillah

Tıqehıǵ rumu feğebılın
 Bo x'ayrre-şerre tilejıǵ
 Ğatxer qek'ojıǵ
 Tıkoşıǵ elhamdülillah

Tıqenex'ejıǵ, psıneps tx'ug
 Tıtxıwuağ psıx'o tx'ug
 Cıpaıwıjı xım yızı tx'ug
 Tıqıwuğ elhamdülillah
 Taptuk'u yıç'ıg'u txılhı
 Yıpçe pşıl'ı tfex'ug
 Yunus thamıçe tımıjağe tşıağ
 Tıjağ elhamdülillah

Sewupç'ıǵ qeğäğe ğojım

Sewupç'ıǵ qeğäğe ğojım
 Wuyane, wuyate wuiexa
 Qeğäğem qeo yefendi tate
 Syane syate ç'ıgux
 Hak lailahe illallah
 Allah lailahe illallah

Sewupç'ıǵ qeğäğe ğojım

Ç'ale, zeqoş wuia?
 Qeğagem qeo yefendi tate
 Ç'ale, zeqoş, ç'igux
 Hak lailahe illallah
 Allah lailahe illallah

Sewupç'ığ qeğage ğojım
 Sıde wupşeb ont'ağ
 Qeğagem qeo yefendi tate
 Sışıp qer tham feğazağ
 Hak lailahe illallah
 Allah lailahe illallah

Sewupç'ığ qeğage ğojım
 Sıde wuineğ'ur ğojı
 Qeğagem qeo yefendi tate
 L'enıp te qıtpeblağ
 Hak lailahe illallah
 Allah lailahe illallah

Sewupç'ığ qeğage ğojım
 Şş'örçe l'niğe şıa?
 Qeğagem qeo yefendi tate
 Mıl'eniğe şıa?
 Hak lailahe illallah
 Allah lailahe illallah

Sewupç'ığ qeğage ğojım
 Wo xetı wuripşıl'ı?
 Qeğagem qeo yefendi tate
 Muhammedim siripşıl'ı
 Hak lailahe illallah
 Allah lailahe illallah

Sewupç'ıǵ qeǵaǵe ğojım
 Wo se sıwoş'a?
 Qeǵaǵem qeo yefendi tate
 Wo wu yunusba?
 Hak lailahe illallah
 Allah lailahe illallah

Wuqiwuǵ yıçerıç'euw gudeyle

Wuqiwuǵ yıçerıç'euw gudeyle
 Psıxeme yafedeu wuqefexına
 Wuqeçexıǵ, yıçerıç'euw silhınıbj
 Siǵoguxer wupxıha

Sıd şş'en sie nesınep şş'ulheǵunıǵem
 Bǵotışunep sıǵuǵu yiamelınç
 Sxuǵ, sıqale mıpseu wılajeuw
 Se mıdekum sıqebǵeuwçç'una

Zıǵek'odıǵ se ğogoǵur
 Remx'uşuşt, sigubǵeşhe
 Sinexeme yalhıneps
 Psıx'o pex'up wuqefexına

Se çıgu sıqıpfex'uǵ wuiǵogu
 Wo başe wuwx'umen
 Mo qısıpııt yebǵerık'on
 Bǵe mıjjör bǵestına

Mexace fede sıǵogu
 Dısı qexin puşha wos
 Sıqeşenre tızexeçııǵ
 Wo sıǵog wuphına

Quşha wosım yişhağē
Eram eram x'uğē woşuapşer
Wuişhaç zexefi serçe
Neps qıçêçe wuğına

Esrır yunusu yipse
Ğogum sıtet sinesım lhım
Yunusu wuileğüğ yipçıhaçe
Wusımace qebğotına

Gürcüce Yunus Emre Şiirleri*

WkitkRe Kvitee Kwaviei

WkitkRe Kvitee Kwaviei
DeDa MaMA tu aris
Wavilma twa Derviş Mama
Deda mama mitsaris
Hak teale lailahe illelah
Allah lailahe illellah

Wkithe kwiteli kwavilis
Bavşı zma tu aris
Kwavilma uthra derviş mama
Bavsi zma potolisaris
Hak lailahe illellah
Allah lailahe illellah

Wkitke kweteLi kwavile
Rodun kiseri mohare
Kwavilma tua derviş mama
Sakutari Hakka martal ya
Hak lailahe illellah
Allah lailahe illellah

* Çeviren: Auto Lançava (Kutaysi İletişim Fakültesi), Ahmet Becioğlu (İş adamı)

Wkithe kwel kwalis
 Radum aris sahe witeli
 Kwailma tukva derviş mama
 Siktili çuvtan ahlosa
 Hak lailahe illellah
 Allah lailahe illellah

Wkithe Kwitel Kwavils
 Tkwens Gasdai swlebit ?
 Kwavilma tua Derviş mama
 Sa Muktavi asis tu asa ?
 Hak lailahe illellah
 Allah lailahe illellah

Wkithe kwitel Kwavils
 Şen wisi smindani has
 Kwilma tua Derviş mama
 Muhamedin M'sams
 Hak lailahe illellah
 Allah lailahe illellah

Wkithe kwitel Kwavils
 Şen me tu misadi ?
 Kwilma tua Derviş mama
 Şen Yunusitu has ?
 Hak lailahe illellah
 Allah lailahe illellah

M' Tabşı'da Kwepsi

M' Tabşı'da Kwepsi
 Dagizahen Tanrım seni
 Dilaş çiteptan estat.
 Dagizahen Tanrım seni

Skalis zişşi tevzeptan estat.
 Kunzulepsi şweleptan estat.
 Derviş şeyzleba igas anda Allah.
 Dagizahep Mevlam şeni

Mağlasaş isa'tan estat.
 Tur m'tebşi musa'sastan ertat.
 Helşi cohtan estat.
 Dagizahep mevlam şeni
 Cavri bevri eyüp'tan estat.
 Twali sremli yakup estat
 Gahti muhammedis megobasi
 Dagizahep mevlam şeni

Tansın senze madlobeliwas
 Kulhuvallah uthsat.
 Samudamot zikrulla'tan ertat.
 Dagizahep mevlam şeni

Wisi sapliyoşi rdhtebe
 Davtowe çoriknoba
 Tawi ğıya pehi tit veli
 Dagizahep mevlam şeni

Yunus ikithaws enit
 Es citi bülbül'etpan
 Mevlam'ı ukvars şwelibis ertat
 Dagizahep mevlam şeni

Mindamebis Da Gocivebuls

Mindamebis Da Gocivebuls
 Çomo kargi gza kondes
 Saheli lamazi titon lamazi Muhamme'di
 Demehmare gacirvebul şıwlsa

Saheli lamazi titon lamazi Muhamme'di
 Smindanebis da gocerwebuls
 Samothesi bedniyeri ikneba
 TWRameti atasi sopliyosi Mustafa'sı
 Saheli lamazi titon lamazi Muhamme'di

Şwidi cel sas moywliş
 Sopliyoys zemoda şemoiwliş
 Miraçta vtkove survili
 Saheli lamazi titon lamazi Muhammet

Mas othi megabasi kawda
 Mas Rum ugvars sodvebisgan goymarces
 TWRameti atasi sopliyoys mepe igo
 Saheli lamazi titon lamazi Muhammet

Aşık Yunus sopliyo uşenat arikneba
 Şen mosihulihar mes wisi
 Şen wis ar dogicereps cocahetsi sewa
 Saheli lamazi titon lamazi Muhammet

Hey sigvaRulo twalep gağebuli

Hey sigvaRulo twalep gağebuli
 Dedamisas şehede
 Daynabe es lamazi kwavilebi
 Lamazat mavida ise seva

Aginma ase lamazdeba
 Megohertan daRçepa
 Esti urhari megiharsa şen
 Sayt aris şeni gza

Wela Kwali ertat naz'a
 Akeben HAK Losvasi
 Mam çitebis goloba Mamsons

Gohti mepe'is kebuli
 Dakep's mis ziliyebas
 Kwela sakmeşi zaEasis
 Samudamut sisashle sasahleş
 Dasasuls per's awaqri Nawaçi

Peri brunaw's Kawel dğe
 Misas çamagreha holme
 Sastawlet gaçerdaha gagebulebi
 Mam sastawlis bilge gaybe's

Radom modis tu çeşdeha
 Radom işinis tu çeşdeha
 Bolo manzili siktitdan geçerdeha
 Şew Şeyzeba ar isyan sigwarultan ilham

Wla dabireba gaygone
 Es dardi suptaa
 Sirbilis dras ar dayzino
 Sawides şengan gacir veba

Nasnobedi muwa swa
 Nasnobi daprindeba mere gaprindeba
 Sigvarulşi Ğinöş dalevan
 Mam leks vingaygeğs

Yunus es dapise dadove
 Çemtiws helebi deybane
 Şengan masuli asaperi Araris
 İmitom Hak dagvastavla kay'da glaha

Dayksa kidev gijisavit

Dayksa kidev gijisavit
 Shali save dauzahe
 İksewa kidev sishliyani SRemli

Gzebisty dayicirew
 Nawkna helidan apesi ârmuwa sigvarulze
 Wernchaw's dasdis mşwele's
 Gawhti kwenidan şor's
 Ak metu damiciraw

Me mgzwri davkarke
 Gulze saşveli arigo
 Tuwalebze sisliyanı sremli
 Dinari tuhar dawizahe

Me gzâsi misa gavhti
 Şen kuradgebiyani har
 Zinıdan mkerdit gasewli
 Kwis galyani m'ta har

Gzasi kusdi sawet
 Zevidan çamosuli mtidan tawli
 Me sigvarulit salke davesi
 Şen tu çem gzas daketav

Towliyanı Mtebis tawşı
 M'devnat M'devnat aris ğubelşi
 Emebi daipseni çem fwis
 Tu idirep sremli meva ?

Damtrali gohta Lamazi Yunus'ı
 Gzaşı var sinavar kali
 İm sizmarşı daginaha şen
 Karka har tu avat har

Nedav mam adgilze tu aris ?

Nedav mam adgilze tu aris ?
 Aseti çem savit garibi
 Tavidan bolomde sul sweli

Aseti çem savet garibi
 Davidar Rûm estat şami
 Zevit kwela kalaki.
 Zalyan mindoda ver nahe
 Aseti çem savet garibi

Aravin garibi arigos
 Lodini seshliši ar dayizvas
 Mastevlebeli aravin aRigos
 Aseti çem savet garibi

Ena ambob's twali diris
 Çemi Guîs garibi esaodveba
 titkos zesasi varslavi var
 Aseti çem savet garibi

Didi hanya guli mezvis
 Sisohle domtawrdeba erti dğes movkelebi
 Maşin saplavşi mipovi
 Aseti çemsavet garibi

Egti garibi momktara idkwiyan
 Sami dges mere gaygoneben
 Sivi skalşi dabanen
 Aseti çem savet garibi's

Ey Yunus Emre uşvelebeli
 Vernahaw dardis saşvels
 Ehla yaRe kalakidan kalaksi
 Aseti çem savet garibi

Dervis natkwami

Dervis natkwami
 Mosasmeli da guvRgini Araris
 Çemi güli derviş ambab's

Mosasmeli osneba araris
 Mosasmelis Ra brali iğö
 Şen gzaşı tu aRşehtebe
 Şen Şeni gzisken sedi
 Kay kasis gza ardeyleva

Şevidas Şeyh'is gzaze
 Pehşişveli tavi şişveli
 Şeyzleba igos stumaR mogvaRe
 Peh titvela arağiyat
 Damdgari gamosti getwis
 Yunus Emre dervişlere
 qzawrit ertat gzaze aris
 Gzidan qadasla kay araris

Sıgvarulu Saigo Çemdan Çemi

Sıgvarulu saigo çemdan çemi
 Çemtvis saciro har şen
 Me m visvi dğe da game
 Çemtvis saciro har şen

Ras aRis meğvaseba
 Ras ar aris Mas vicavrep
 Sigvarultan eRtat gagami vep
 çemtvis saciro haR şen

Sigvaruli sıgvaruls K'zavs
 Şigvaruli zğavaşı H'teba
 Bedi'is avapsep
 Çemtvis saciRo har sen

Sufi Teps savbari ariş saciro
 Boloda Bolo visaz unda samotheşi
 Sıgvaruli sigvarulistiwis agis saciro

Çemtvis saciro har şen
 Şeyleba mes mamklan
 Nasar's zesaşı isviriyan
 Misa şen dagizaheğs
 Çemtvins saciro har şen

Yunus idviyan çem sahels
 D'giti D'ge sigvaruli imadepts
 Dr kwganaşı pikrops
 Çemtun saciro har şen

Radom Diri Siskvilo?

Radom diri siskvilo?
 Dardi Makda vidirep
 Me Tanrıya sigvaRuli Mak
 Dardi makda vidirep

Çemi saheli dardiyani siskwili aRis
 Skali mova nen nela
 Tanrı aseti b'zaneba mamsa
 Dardi makda vidirep

Me esm thaşı ad Nahaven
 Hels da zwali dadehaven
 Çemşi siskwils daynaheven
 Dardi Makda vidirep

Me estimthis he vas
 Gemom saseda tkibili ara
 Me Tanrıya losveli var
 Dardi makda vidirep

Teb's totebi muacres
 Gapuçda arowli sakmeyebi

Me aRviğlebi est şair'it
 Dardi makdu vidirep
 Mehelêm me qosma momsa
 Kwela nasili adgilze dadva
 Esh'ma Tanrıdan mowida
 Dardim konda vidirep

S'kalis kwemodan amovigep
 Şamov brundebi'da Magla davaksev
 Dayinah me rasaz vebrzvi
 Dardi makda vidirep

Yunus amaşi mosuli argaysinep
 Kasi nadrops Mara argamodis
 Am sopliyoşi asavin ardarçeba
 Dardi Makda vidirep

Tanrıdan Mosuliğwin O Daviyet

Tanrıdan Mosuliğwin o daviyet
 Elhamdülillah
 Amis dasasulin z'wa gavsuret
 Elhamdülillah

Es sasim tebi
 Heyebi davambit
 Camtobelobidan bedniyeroşa gadavidit
 Elhamdülillah

Gamhmari vigavit mere sweli gavhtit
 Pritiyani çiti gavhtit
 Ertmanetit gavhtit da gavpindik
 Elhamdülillah

Şevhte bit kalakehze
 Es hiyaruli gulebze
 Eri Taptuk leksi uthasit
 Elhamdülillah
 Ak modi şevrigdet
 Usho tu har gavisnot
 Theş'ze dasajdumat gavenzadet gavikesit
 Elhamdülillah

Çacedit Rûmadgilze sin gavçerdit
 Bevri kasgısta bevri sudis gavaketet
 İse titkos gazamphuli ugan masilebna davinahép
 Elhamdülillah

Gavsostit skaso gavhtif
 Şevhedet dinari gavhtit
 Kidev zwaşı gayivso
 Elhamdülillah

Taptuğun momsahure
 Morçile gavhtit karze
 Yunus gasibi umeviko memre dawmsibtik
 Elhamdülillah

Doğu Avrupa ve Balkan Dillerinde Yunus Emre*

Macarlar, Doğu Avrupa'ya Hunlar olarak geldiklerinde aynen Bulgar Türkleri gibi Türkçe konuşuyorlardı. Bugün Macar dil alimleri Macarcanın, özellikle Kafkas Dilleri ve Karaçay Türkçesi ile akrabalıklarını ortaya koymaktadırlar. Macarların tarihî serüveni üzerine tezler Ural (Fin-Ugor) veya Orta Asya kökenli olmak üzere iki adettir. Macar dili üzerine de ya Fin-Ugor yahut Orta Asya ile akrabalıklarından bahsedilmektedir.

Hazar hâkanlığı Macar (Magyar) devletinin de gerçek kurucusu durumundadır. Aslında Urallı (Fin-Ugor) bir kavim olarak, Vogul ve Ostiyaklarla yakın akraba bulunan Macarlar, Ural dağlarının ormanlık yamaçlarındaki eski yurtlarından bozkırlar çizgisine inerek, buradaki Ogur Türkleri ile uzun bir devre birlikte yaşamışlardır. M. 463'lerde Sabarların batıya göç hareketleri baskısı dolayısıyla Macarların (bir kısmı bugünkü Başkırtlar sahasındaki yurtlarında/Magna Hungaria=Asıl veya Büyük Macaristan/ kalırken), kalabalık kısmı Ogurlarla birlikte Kuzey Kafkaslara, Kuban nehri dolaylarına gelmişlerdir. Orada On-Ogur'ların idaresinde kaldıkları için *On-Ogur* (=Ongur, Ungri, Ongri, Ungor, Ungaros, Hungarus, Hongrois, Venger vb.) adı ile

* Hilmi Özden

de tanınmış olan Macarların eski tarihine âit, Belar (Bulgar)‘ın gelinleri ile Alan prensinin iki kızının *Hunor* (Hun-eri) ve *Moger* (Magy-eri) taraflarından kaçırılıp zevceliğe alındıkları hikâyesi ile, Hunor ve Moger kardeşlerin bir geyik rehberliğinde Azak denizinin batısına geçtiklerine dair batı kaynaklarında nakledilen gelenek Macarların, Karadeniz kuzeyinde Bulgarlarla -ve herhâlde Bulgarların aracılığı ile- Hunlarla yakın ilişkilerinin ve Alanlarla komşuluklarının hâtıralarıdır.¹¹⁸ Sabarların Kafkasya‘yı işgalleri sırasında “Sabar(d)” diye, daha sonra (Gök-Türk hâkimiyeti Kırım’a kadar uzanınca ve sonra Hazar hâkimiyeti dolaşısıyla) “Türk” diye anılan Macarlar, 400 yıl kadar Türklerle bir arada yaşamanın neticesi olarak, Bozkır kültürünün derin tesiri altında Türk kültür unsurlarını benimsemişler, ona göre teşkilatlanmışlar, hayvan beslemeyi, çiftçiliği, bağcılığı, kanun kavramını ve yazıyı öğrenmişlerdir. Hâlen Macar dilinde yaşamağa devam eden Türkçe sözler (batı, yâni -r’li- Bulgar Türkçesi’nden) bunu açıkça gösterir: Ökör=öküz, *tinö*—dana, bifea=buğa, *borju* = buzağı, tyuk=tavuk, *kos*=koç, *kecske*=keçi, *tarlo*=tarla, *teknö*=tekne, *karo*=kazık, *eke*=saban, *arok*=arık, *buza* = buğday, *arpa*=arpa, *borso* = burçak, *alma*=elma, *szölö*= (sidleg’den) üzüm, *sereg*=çeri(g) (ordu), *beke*=barış, *erö*=erk (kuvvet), *törveny*=töre (kanun), *tanu*=tanık (şâhid), *belyeg*=(pul) belge, *erdem*=erdem (fazilet), *egy*=kutsal, *bün*=günah, *bölcs*=bilge, *kek*=gök (mavi), *sarga*=sarı, *zsam*=sayı, *betü*=biti(g) (harf), *ı+ni*= yazmak vb.. Macarlar Don nehri dolaylarında (Dentü-Mogyeria) iken, Hazar hâkanlığınca tâyin edilmiş ve hattâ bir Hazar prensesi ile evlendirilmiş ve ihtimal “*kündü*” unvanını taşıyan başbuğları Lebedi’nin idaresinde bulundukları sırada, doğudan gelen Peçenek baskısı sebebi ile yerlerinden ayrılarak Dnyeper-Dnyester-Prut bölgesi (=Etel-küzü~Etelköz=nehirler arası)’ne geçmişlerdir. Burada Kündü ile “*Üge*” taraflarından idare edildikleri zaman, herbirinin başında Hazar hâkanlığının tâyin ettiği birer “ur” bulunan 7 kabileden

118 İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 168.

kurulu birlik teşkil ettikleri anlaşılan Macarların Türklerle büt-bütün karıştıklarını kabile adları göstermektedir: *Tarjan*(tar-kan), *Yenö* (Türkçe ünvan “ınak”dan), *Kürt*(Türkçe; *kar yığını*, *çığ*, *kaygan kar kümesi*), *Gyarmat* (yorulmaz), *Ker* (büyük, iri), *Keszi* (kesik, parça).¹¹⁹ Diğer iki kabile Fin-Ugor: Nyek ve Magyar. Bunlardan Orta Asya’da Türk asıldan bir boy olarak görünen *Kürt kabilesi*’den hiç olmazsa bir bölümün Gök-Türkler çağında gelerek Macarlara katıldığı sanılıyor. 880’lerde batıya doğru yönelen Peçeneklere kendi ülkesinden yol vermek zorunda kaldığı anlaşılan Hazar hâkanı tarafından, herhalde Peçenek tehlikesine karşı Macar birliğini sağlam tutmak maksadıyla, Üge soyundan Almış-oğlu *Arpad* (Türkçe, Arpacık)’a tam selâhiyet verildi ve o, “Türk (Hazar) usulünde töre uyarınca kalkan üzerinde kaldırılmak” suretiyle ve herhâlde *Gyula* (=Yula, Çula, Türkçe ünvan) olarak Macar kabileler birliğinin başbuğu ilân edildi”. Hazar topluluğundan ayrılan üç urugdan kurulu *Kabarların* da katılması ile Macar kabile sayısı 8’e yükseldi, dolayısıyla Macarlar arasında Türk unsur daha da arttı ve bu sebepten Fin-Ugorca yanında Türkçe de yaygın dil hâline geldi ki, bu iki dilli durum bir asır kadar sürmüş gibidir. 889’a doğru Macarlara yönelen ikinci büyük Peçenek taarruzu yüzünden Etelküzü’yü terk etmek zorunda kalan Macarlar, vaktiyle Avarlarla birlikte bir kısım soydaşlarının gittiği ve kendi hayat şartlarına uygun bulup beğendikleri Tuna-Tisa bölgesini, Arpad (ölm. 907)’ın sevk ve idaresinde, işgal ederek bugünkü vatanlarını (Macaristan, Hungaria) kurdular (896). Türk soyundan gelen ve 1301 yılına kadar devam eden Arpad sülâlesi mensupları, 1000 senesinde Hristiyanlığı (Roma Katolik) kabul edinceye kadar çoğunlukla Türkçe adlar taşımışlardır: *Tarkaç*, *Yutaş*, *Taş*, *Tarma* ve *Geza*; iki prenses: *Saroltu*, *Karoldu* (Ak-gelincik, Kara-gelincik) ve Hristiyanlığı devlet dini yapan ve Stephanos (İstván) adını alan kral: *Vayk* (=Bay+k). O tarihlerde Bizans kaynaklarında Macarlara daima “Türk” denildiği gibi, Macaristan’a da “Turkiya (Tourkhia) adı verilmiştir. Ay-

119 İbrahim Kafesoğlu, a. g. e., s. 169.

rıca Macarlardan bir zümre olup bugün Erdel (Transilvanya)'de oturan Türk asıllı Szekely (Sekel)'ler 16. yy ortalarına kadar, eski Orhun alfabesinin az değişiklikle devamı olan ve Macar "Oyma yazısı" (Rovâsî-râs) denilen yazıyı kullanmışlardır⁷⁶ ki, bu yazıdan bir hâtıra da İstanbul'da bulunmuştur (Elçi Hanı kitâbesi. 16 yy.).¹²⁰

Hazar Hâkanlığı 10. yy'ın ortalarından itibaren gücünü kaybetmeğe başladı. Bu, tabiatıyla daha önceki tarihlerde beliren sosyal huzursuzlukların sonucu idi. Başlangıçta Türklerden kurulu olan ordu -Hazar unsurunun daha çok ticari işlere kayması dolayısıyla- ücretli asker sayısının gittikçe artması yüzünden, yavaş yavaş milliliğini kaybederek yabancılaşıyordu. Daha 8. asır ortalarında ücretlilerin mühim bir kısmını Harezmi ve civarından gelen müslümanlar (Khâlis~Kh~alis=Kaliz'ler) teşkil ediyordu. Meselâ yukarıda 762-764 hâdiseleri dolayısıyla zikrettiğimiz *As-Tarharı* daha ziyade kendi yurttaşlarına kumanda eden Harezmli bir askerdî. Memlekette dil ve din birliğinin bulunmaması, Hazar topluluğunun dağılmasını kolaylaştıran âmillerden olmuş; ordunun kuvvetten düşmesi neticesinde ticarî emniyetin sarsılması ekonomik dengeyi bozmuş; Peçeneklerin ülkeye yayılmaları, belki büyük karışıklık yılları olarak bilinen 854'lerde Kabarların, daha sonra Macarların ve ihtimal Kalizlerle Bulgar İşkillerin yurttan ayrılmaları hâkanlığı büsbütün zaafa uğratmıştı. İslâvlar durumdan faydalandılar. Ticaret örtüsü altında etrafta saldırgan hareketlere giriştiler. Hazar sahillerindeki kasabaları yağmalıyor, tahrip ediyor, ahaliyi öldürüyorlardı (bilhassa 910, 913, 943 yıllarında). Vaktiyle hâkanlık gemilerinin huzur içinde dolaştığı deniz ve nehir yollarında emniyet kalmadı. Hazar hükümet makamlarının kanunsuzluklara engel olmağa çalışmaları İslâvları büsbütün azdırdı. Nihayet Kiyef Rus prensi Svyatoslav, Türk tarzında kurup donattığı kalabalık kara ve nehir kuvvetleri ile her cihetçe borçlu bulunduğu efendilerini mağlûp, başkenti zapt ve diğer şehirleri tahrip etti (965). Yakınında 12. asırda "Sak-

120 İbrahim Kafesoğlu, a. g. e., s. 170.

sın” şehrinin kurulduğu eski başkent İtil şehri, el-Bîrûnî zamanında (1048) bile harabe hâlinde idi. Hazarlar dağıldılar. Tmutorokan’a, Kırım’a doğru çekilenler topluluk hayatını devam ettirmeğe çalıştılar.¹²¹ Diğer taraftan Hazarlar yabancı ülkelerde de bazı hâtıralar bırakmışlardır: İshak b. Kündüçük, Abbâsî halifesi el-Mu’temid zamanının (870-891) tanınmış kumandanlarından- dı. Tegin b. Abdullah’il-Hazarî üç kere Mısır vâililiği yapmıştı (10. asrın ilk çeyreği). Hattâ Yecüc-Mecüc seddini aramak üzere hâli- fe el-Vâsık (842-847) tarafından Kafkaslar’a gönderilen ve Türkçe de bildiği söylenen Sellâm-ut-Tercüman’ın aslen bir Hazar Mu- sevisi olduğu rivayet edilmiştir. Kafkaslarda yaşayan Karaçayla- rın Hazarlarla akrabalığı ileri sürülmektedir. Bugün Hazarların hâtıralarından biri Hazar Denizi’nin adıdır.¹²²

Laszlo Maracz, “Macarların Kökü Orta Asya’dadır” isimli makalesinde **Macarların Orta Asyadaki Anayurtlarından bah- seder:** Ortaçağda Macar kraliyet sarayındaki görevlilerce yazıl- mış Macar yıllıkları Macarların asli yurdunu nerede arayacağı- mız ve Macar dilinin kökleri hakkında çok bilgi sunarlar. Bu yıl- lıklara göre Macarlar İskitya’nın batı kısmında zuhur etmişlerdir ki, burası Kafkaslardan Orta Asya’ya Hazar denizi çevresindeki yerlere denk gelmektedir. Ve de Macarlar İskitler, Hunlar, Avarlar ve Hazarlar gibi göçebe halklarla akrabadır. Aslında Macarların eski tarihi ve Macar dilinin kökenine dair araştırmalarda buna çok defa teşebbüs edilmiştir. Macarların ve Macar dilinin Orta Asya kökeni erken Macar kültür ve toplumunun pek çok baskın özelliğini de açıklayacaktır.¹²³ Macarlar ‘at’a ve bileşik refleks ok ve üzengi gibi askeri amaçlara hizmet eden teknik yeniliklere oldukça bağımlıydılar. Bu durum, Orta Asya’da bulunan göçebe geleneğine özgüdür. Macar mitolojisinde bozkırdaki gezinmele- re ve Macarların temasta bulunduğu göçebe halklara işaret eden pek çok ipucu bulunabilir. Erdel’de Karpat dağlarının eteklerinde

121 İbrahim Kafesoğlu, a. g. e., s. 171.

122 İbrahim Kafesoğlu, a. g. e., s. 172.

123 Laszlo Maracz, Macarların Kökü Orta Asya’dadır, (çeviren: Osman Kara- tay), Turan Dergisi, Sayı 14, 2011, s. 26.

yaşayan Sekellerin hâlâ kullandıkları Macar oyma yazısı, Orta Asya kökenlidir. Orta Asya'nın günümüzdeki göçebe kültürlerini çalışmak öğretici olmaktadır. Bu çalışmalar Macar kabilesinin keşfiyle sonuçlanmıştır. Macarların en yakın akrabası olan bu kabileler günümüzdeki Kazakistan, Kırgızistan ve Moğolistan göçerleri gibi yaşamaktadır. Göçebe hayat tarzına daha yakından bakış bu kabileler üzerinden yapılabilir. Macarcanın Türkçe ve Moğolca ile ortak çok sayıda kelimesi Macarların atalarının Orta Asya'da Türklerin ve Moğolların atalarıyla, onların yanında yaşamış olmağını gösterir. Aslında Vogul, Ostyak ve Macar dilleri arasındaki benzerlikler bu halklarla Macarların ataları arasındaki dil temasları olgusu gibi bir kuramla açıklanabilir. Macarlar Orta Asya bozkırlarının efendileri olarak, kuzeylerinde bulunan Vogul ve Ostyaklar gibi Kuzey Avrupa ve Sibiryalı halklarıyla kürk ticaretini denetimlerinde tutuyorlardı. Aslında Macarların Orta Asyalı konumu Macar dilinin sözde Fin-Ugor dillerinin bazılarıyla neden benzerlikler gösterip, bu varsayımsal topluluğun batı koluyla niye ayrı düştüğünü ve Macar âlimi Arminius Vâmbery'nin ikna edici şekilde tartıştığı üzere, neden Türkçe ve Moğolca ile kitlesel benzerlikler taşıdığını açıklayacaktır. Dahası, bu durum Macarcanın eskiden Macarların güneyinde olan eski İranî dillerle ortak pek çok kelimesinin oluşunu da açıklayacaktır. Bu dil benzerlikleri ancak eğer Macarlar bu dillerin arasında bir yerde bulundularsa ve onlarla temasa geçtilerse açıklanabilir. Bu dillerle soy akrabalığı tahmin ederken tabii ki çok dikkatli olmalıyız. Şu anda Macarcanın özellikle Türkçe ve Moğolca ile Fin-Ugorcadan fazla çarpıcı benzerliklerinin olduğunu gözlemlemek yeterlidir. Bu gözlemler bu çizgideki araştırmaların daha da yoğunlaştırılması ve Hazar denizinin güneyindeki dillerin de dikkate alınması gerektiğini haklı çıkarıyor. Etnikten ziyade coğrafi bir tabir olarak anladığımız İran'ın maddi kültür sahasında da benzerlikler bulunmaktadır. Macar süsleme kalıpları eski İran kültüründekilere büyük ölçüde benzemektedir. Ama eski İran ile sadece maddi kültürde değil, manevi kültürde ve din sahasında

da benzeşmeler vardır. Zerdüş öğretisi ve dini inançlardaki ikili kalıplar Macar manevi kültüründe de bulunmaktadır. Meselâ Erdel'de Sekel yurdundaki eski Macar kiliselerinde Macar kralı Lâszlô'nun (1046-1095) Kumanlarla savaşıırkenki tasvirleri bulunmaktadır. Macarları bozkırdan gelen bu Türk akıncılara karşı koruyan Macar kralı ve atı beyaz boyanmışken, düşmanı olan Kuman atlısı ve atı siyahtır. Gyula Lâszlô'ya göre, bu ikilemenin en batı noktası Karpat havzasında Macarlardadır. İkilemenin izleri bizi Orta Asya'da İran'ın kuzeyine götürmektedir.¹²⁴

Arnavutluk'da, Kosova'da ve civar yerlerde yaşayan Arnavutların (Albanların) dili ise Pelasg (Plaşgi), Etrüsk, İskit münasebetleri ile açıklanmaktadır. Albanca, Avrupa dillerinden önce orada var olan bir dildir. Pelasglar, Etrüskler ve İskitler ise birbirleri ile akraba proto-Türk kavimlerdendir.

Arnavutlar, malûm olduğu veçhile Balkan yarımadasının en eski otokton unsuru olup; Avrupa'ya ilk tarım, ev san'atı ile demir ve bronz işletmeciliğini götürüp inkişaf ettirmiş olan Plaşgilerin sekenesidir. Plaşgilerin ilk yurdları bugünkü Azerbaycan ile Şimalî Kafkasya ve Karadeniz havzasıdır. Arnavudların tarihleri araştırıldığında; sarahatle görülür ki, hayatları mütemadi surette savaş ve göçlerle geçmiştir. Adriyatik havzası ile Balkan yarım adasında hâkimiyet kurmak isteyen müstevliler, sık sık her yüzyılda bir bugünkü Arnavudluğu işgâl ve istilâ etmek istemişlerdir. Milâttan sonra, 7. ve 8. yy'da Arnavutluk kısmen Slavların istilâsına maruz kalmıştır. Arnavudlar; 7. ile 14. yy'lar arasında feodal bir hayat yaşamışlardır. Bu yüzyılda Batılılar Arnavudları “**Alban**” olarak tesmiye etmişler; Yunanlılar ise “**Arıvanid**”, Slavlar da “**Arbanaski**”... Türkler ise; bu sıfat ve tâbiri “**Arnavud**” şekline tahvil etmişlerdir. Arnavudlar ise; kendi aralarında 17. yy'a kadar “**Arbe**”, “**Abran**” ile “**Arbere**” sıfatlarını istimâl etmişlerdir. Bugün oldukça revaçta olan “**Şkıptar**” sıfatı ve tâbiri ise; en az üç yüzyıllık bir maziye dayanmaktadır.

124 Laszlo Maracz, a. g. m. s. 27.

Büyük Hun hükümdarı Atillâ devrinde Karadeniz havzasından tedrici şekilde “Plasgi Türkleri” arasından bugünkü Arnavudluk’a göçler olmuş ve 7-8 yüzyıllık bir zamandan sonra “eski Alban Türk’ü” olan “Plasgi”ler tarih sahnesine tekrar “Alban” sıfatı ile çıkma imkânını elde etmişlerdir Alban Türklerinin tarihte geçirmiş oldukları tebeddülât ve istihale bir diğer yönden şöyle olmuştur:

Alban Türklerinin etnik teşekkül safhaları:

A) Milâttan evvel : 1. ve 8. yy’lar arasında etnik sıfatları: Alban, Mütemekkin oldukları yer : Bugünkü Azerbaycan

B) Milâttan sonra : 1. ve 5. yy’lar arasında Mütemekkin oldukları yer : Kısmen bugünkü Karadeniz havzası etnik sıfatları : Plasgi, Lezgi ve Laz ile Mengrel

C) Milâttan sonra : 4. ve 15. yy’lar arasında etnik sıfatları : Plasgi ve kismende Arvanit, Mütemekkin oldukları yer : Bugünkü Arnavudluk ile İpros ve Kosova yöresi

D) Milâttan sonra : 15. ve 19. yy’lar arasında etnik sıfatları : Arvanit, Gega ve Toska, Mütemekkin oldukları yer: Bugünkü Arnavudluk ile İpros, Makedonya ve Kosova

E) Milâttan sonra : 15. ve 19. yy’larda etnik sıfatları : Plasgi, Lezgi, Laz ve Mengrel, Mütemekkin oldukları yer : Kısmen Karadeniz havzası

Arnavudlarla Lazlar tarih sahnesinde yukarda izahı kısmen objektif olarak yapılmış olan tereddidi ve istihale safhalarını geçirmişlerdir. Bugün Karadenizin Pazar kazası ve çevresindeki bir Laz ile Kosova ve Tiran yöresindeki bir Arnavud’un fizyonomi, folklor, örf ve an’anesi arasında en küçük fark yoktur. Üzerinden yy’lar geçmiş olmasına rağmen, iklimik tesirler dahi bu her iki Türk etnik unsuru arasındaki benzerlikleri ve beraberlikleri kat’iyen ortadan kaldıramamıştır. Bugün Arnavudluk’un bazı yörelerinde Laz diyalektiği ile konuşan 150-200 bin kadar Arnavud unsuru vardır.¹²⁵

125 Ahmet Aydın, Batı Trakya Faciasının İç Yüzü, Akın Yayınları, 1971, İstanbul, s.107,124.

Boşnakça ve Pomak (Torbeş) dillerini ise doğu Avrupa Türk göçlerinde aramak isabetli olur. Boşnakların Peçenek Türkleri ve Pomakların Kuman-Kıpçak Türkleri ile olan bağları tarihi vesikalarda görülmektedir. Hatta bu Türkler, sadece Peçenek ve Kuman değil, Hun, Avar ve Ogur (Bulgar) Türkleri ile kaynaşmıştır. Selçuklu ve Osmanlı'dan sonra ise Anadolu Türklerinin iskan edilmesi ile kadim Türk boylarının özelliklerine Anadolu Türklüğü de katılmıştır.

Boşnakların tarihini de bazı tarihçiler M.Ö VII. yy'dan itibaren bölgede görülmeye başladığını belirtirler. Çünkü İskitlerin Balkanlara ilk indiği tarih M.Ö VII yüz yıllarıdır. Ancak tarihi bilgilerine M.Ö 496 yıllarından sonra rastlarız. **Bosante veya Bosanias** nehri etrafında yaşadıkları için bu ismi aldıkları ifade edilir. Bazı yazarlar da Osmanlı döneminde İslâmiyet'i kabul edenlerin, Bosnalı anlamına gelen Boşnak adını aldıklarını belirtirler. Osman Karatay "Balkan Türkleri" üzerine araştırmalarında Yunanlıların Pomaklara "Agaryanlar" dediği gibi Boşnakların da "Arentanlar" olarak anıldığını iddia eder. Bu iki isim arasında ilginç benzerlik içinde "Agaryan" kelimesinin zaman içinde değişime uğrayarak "Agren, Ahren, Aren" şeklini aldığını bu konuyu araştıranlar bilirler. Balkan Türklüğü tarihi üç bölümde incelenmelidir. Bu 2500 yıllık tarihi dönemi a) Osmanlı öncesi Balkan Türklüğü (M.Ö 496- 1370) b) Osmanlı Dönemi Balkan Türklüğü (1371-1912) c) Osmanlı sonrası Balkan Türklüğü (1912 sonrası) olarak tanımlayabiliriz. Orta Asya'dan Balkanlara göç M.Ö VII. yıllarında İskitler ile başlar. Batı Hun, İmparatoru Atilla'nın Roma İmparatorluğu merkezi Roma'yı **işgale** kalktığı tarihle devam eder.¹²⁶

Dil konusuna gelince Arnavut, Pomak ve Boşnak olarak tanımladığımız bu Türklerin ana dilleri Slavca ile karışmıştır. Bu boylar kendi ana dilleri yanında ikinci dil olarak yörenin dili olan Slavca'yı da yerleşik halkla anlaşabilmek için kullanmışlar-

126 Erdal Çokbankir, Balkan Türklerinin Kökeni, Etki Yayınları, İzmir, 2008. s., 14-15.

dır. Pomakça'da Ukrayna-Slavca' sının, Boşnakça'da Sırpça ve Makedonca'nın bulunmasının nedeni 150-200 yıl bu topraklarda beraber konar-göçer¹²⁷ olarak yaşamış olmalarındandır. 2500 yıllık tarih süzgecinde birçok kavimle kaynaşmış, karşılıklı sanat ve dil konusunda birbirlerinden çok etkilenmişlerdir. Bilhassa Pomakça en çok kaynaşmış olduğu Makedonlardan çok etkilenmiştir. Dillerini incelediğiniz zaman göreceksiniz aralarında büyük benzerlikler vardır. 7. yy'dan 11. yy'a kadar Balkanlarda Slavların akınlarına maruz kalan bu Türk boyları büyük ölçüde dillerini kaybetmiş veya yaşadığı bölgenin dili ile kaynaşmış olmalıdır.¹²⁸ Fakat örf ve adetlerinde hiçbir değişiklik olmamıştır. Örf, adet ve geleneklerini aynen devam ettirmişlerdir. Arnavut, Pomak ve Boşnak dillerinde birçok kelimenin Slavca olması, bu Türk boylarının Slav ırkından olmasıyla bağdaştırılamaz. Bölgesel farklılıklar nedeniyle birbirinden çok az ayırt edilen Pomakça, %30 Ukrayna Slavcası, %25 Kumanca, %20 Oğuz Türkçe'si, %15 Nogayca ve %10'u da¹²⁹ müslüman olmalarından dolayı Arapça kelimelerden oluşmaktadır. Boşnakça da ise Türk dilleri ve Arapça'nın yanında %30 Sırpça kelime vardır. Dilliler Arnavutça, Boşnakça ve Pomakça dillerini karşılaştırmalı olarak incelendiğinde göreceklere ki bu diller arasında % 60 benzerlik vardır. Bazı dilliler ***"Dil faktörünü öne sürerek Pomak ve Boşnakları Bulgar ve Sırp olarak görmekten geri kalmazlar."*** Fakat bir insan topluluğunun milliyetini tayin konusunda dilin yeterli delil olmadığı herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Zamanla Slavca ile karışan kendi dilleri Pomakça ve Boşnakça yüzünden bu insanların Türk olmadığını iddia edenler olduğu görülmüştür. Bu yüzden Boşnaklara Sırp ve Hırvat kökenli, Pomaklara da Bulgar kökenli diyenler oluyor.¹³⁰

127 Erdal Çokbankir, a. g. e., s, 14-15., Hüseyin Memişoğlu, Balkanlarda Pomak Türkleri, s.32.

128 Erdal Çokbankir, a. g. e., s, 14-15., Hüseyin Memişoğlu, a. g. e., s.32.

129 Erdal Çokbankir, a. g. e., s, 158., Hüseyin Memişoğlu, Pomak Türklerinin Tarihi Geçmişinden Sayfalar, Şafak matbaası, Ankara, 1991, s,22., Ahmet Cevad, Balkanlarda Akan Kan, İstanbul, s, 190-191.,

130 Erdal Çokbankir, a. g. e., s, 158.

Halbuki bu Türkler, daha önce bu coğrafyada kalmış Türkler ile zamanla Anadolu Yörük-Türk aşiretleri ile ihtilatlar yapmış safkan Türk unsurlardır.¹³¹

Dil konusu üzerinde Macar tarihçi Geza Feher'in düşünceleri ise farklıdır. *“İsa'nın doğumunu takip eden asırlardan itibaren Macarlar, Bulgar Türklerinin dilinden pek çok kelime almışlardır. Bu kelimeler. Tuna Bulgar Türkleri kaynaklarında, Volga Bulgarlarının yazıtlarında, Volga'daki Bulgar Türklerinin ahfadı (atası) olan Çuvaşların dilinde de mevcut bulunmaktadır. Macarların Bulgar Türklerinden aldıkları kelimelerin hayvancılık, ziraat, devlet teşkilatı ve sosyal teşkilatta bugünde kullanıldığını”görüyoruz.* Keza aynı şekilde D.T.C.Fakültesi Hungaroloji dalından Dr. Erdal Çoban, *“Macarcadaki Bulgar Türkçesi karakteri taşıyan alıntı kelimelerin yanı sıra, Macarların yabancı dillerdeki adının (Hungarus, Hongrois, Ungar) Bulgar Türkçe'si Onogur adından geliyor olması bu ilişkinin derecesini göstermektedir... 7. yy'dan itibaren bu sahanın hakimi Hazarlardır ve Macarlar da onlara tabi olarak yaşamaya başlarlar. Bu yüzden Bizans, İslam ve Ermeni kaynakları Macarları da Türk diye adlandırırlar... Macar Devletinin kurucusu olan Arpad hanedanı, 9 yy'ın ikinci yarısında, doğumu bir efsane şeklinde anlatılan Almos tarafından kurulur. diye Macarlardan bahseder. Ankara Üniversitesi D.T.C.Fakültesi Bulgar Dili ve Edebiyatı bölümünden Dr. Hüseyin Mevsim *“Bulgar Dili” üzerine yazdığı bir makalede “Bulgarca Türkçe'nin güçlü etkisinde kalır. 19. yy ortalarına doğru 30 bin Bulgarca sözcükten yaklaşık Sekizbinin Türkçe kökenli olduğu ve bu sayının önceki yy'larda daha da yüksek olduğu varsayılabılır. Öyle ki 18. yy'da bazı bölgelerde Türkçe'nin baskısı altında Bulgarca'nın neredeyse yitme noktasına geldiği bilinir. Bulgarca'ya geçen Türkçe sözcükler genelde üretim, ekonomik ve ticaret alanlarında olduğunu’* kaydeder.*

131 Hüseyin Memişoğlu, a. g. e., s. 23., Süleyman Sipahioğlu, Rodoplu iki Milyon Türk İmha Olma Tehlikesi Karşısında, Türk Dünyası, 1972, İstanbul s. 25, s. 12.

Özetle söylemek istediğimiz, bu Türkler Balkanlarda Pomak Türkleri, Bosna-Hersek'te ise Boşnak Türkleridir.¹³²

Boşnak ye Pomak Türklerine Slav, Yunan ve Sırp kökenlidir diyenlere cevap ise, bu Türk boylarının zora düştükleri günlerde kardeşlerinin yaşadığı Anadolu (Küçük Asya) topraklarına sığınmalarından anlaşılmalıdır. Tarih boyunca sıkıntı yaşamadıkları tek millet, Türkler olmuştur. Çünkü kendileri de Türktürler. Mücadele ve çatışmaları hep Türkler dışındaki unsurlarla olmuştur. Yukarda dil konusunda bahsettiğimiz gibi, günümüz Balkan devletlerinin dillerinde, Türkçe kelimelere bol miktarda rastlarız.¹³³ Pomak araştırmacılarından Salih Bozov'da bu fikri destekler. Balkanlarda Türkçe ile Balkan dilleri arasında ki kelime alışverişinin olduğunu, bu yüzden birçok kelimenin ve ismin Bulgarca ve Balkan dillerinde yer aldığını yazar. Atasözleri ve deyişlerdeki benzerliklere değinir. Bulgaristan Türklüğü ve Bulgar dili üzerinde araştırmaları bulunan Prof Dr. Hayriye Süleymanoğlu Yenisoğlu *“Osmanlı Türkleri Balkanlara egemen olduktan sonra buranın sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamında köklü değişiklikler yaptılar. Kısa bir zaman içinde, bulundukları her yerde, devrine, zamanına göre çağdaş eğitim ve sosyal kurumlar kurdular, bilim, sanat ve edebiyatla uğraştılar. Balkanlar beş yüzyıl Osmanlı yönetiminde kaldı ve bu uzun süre içinde yeni bir kimlik kazandı. Zengin bir kültürün taşıyıcısı olarak Osmanlı Türkleri Balkanlarda kalıcı oldular, Balkan halklarının dillerine, folkloruna, hukukuna, halk müziğine vb. o derece köklü bir biçimde etkide bulundular ki, bugün dahi bu değişik etkilerin izleri görüldüğünü”* anlatır. Dil konusunda da Bulgarca'da, Türkçe olarak 1019 yer adı, 1000 soy ad ve lakap, 4010 sözcük bulmuştur. Prof Dr. Hasan Eren, “Bulgarlar ve Türk Dili” adlı makalesinde tanınmış Bulgar devlet adamı, şairi, sanatkârının soyadlarından örnekler vererek Türk dilinin etkisini göstermek ister. Abadziev, Ahtarov,

132 Erdal Çokbankir, a. g. e., s. 158.

133 Erdal Çokbankir, a. g. e., s. 158., Hasan Eren, Bulgaristanda Türk Varlığı Bildiriler, s. 3.

Arnaudov, Ajanov, Ajvazov, Balabanov, Balkandziev, Baltadziev, Basmadziev, Cesmedziev, Cilingirov, Cobanov, Danadziev, Delibasev, bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Manafov, Marangozov, Mutaftchiev, Mutafov, Tarakciev, Topalov, Tuzsuzov, Uzun-Uzunski, Halacev, gibi örneklerle doludur. Yine yerleşim, dağ ve nehir isimleri yazmakla bitmez. Balkanlar, Deliorman, Dobruca, Deliçay, Kamçıdır. En önemlisi Bulgar ismini Türk kökeninden olan İspiriklerin kullandığı bir ad olarak tespit edilmiştir. Bulgar ismi “bulgamak” yani “karıştırmak” ve “melez” anlamına gelmektedir.¹³⁴

681 yılında kurulan Bulgar devletinden çok önceleri bu bölgelerde yaşayan Türk boyları ve Pomak Türkleri hangi dilde konuşuyordu? Beni en çok düşündüren konu olmuştur. Pomaklar mı Bulgarcanın etkisinde kalmıştır, yoksa Bulgarlar mı Pomakçadan kelimeler almışlardır. Aslında en çok tartışılması gereken konu bu olmalıdır. Bosnalı Abdullah Skaljić Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku (Sarajevo 1966) adlı eserinde Sırpça ve Hırvatça'daki Türkçe kalıntı kelimeleri araştırmıştır. Bu dillerde Türkçe'den alıntı, 6878 isim ve kelime tespit etmiştir. Çorba, çeşme, kajsija (kayısı), baklava, boza, kursum, bjurek, bürek, jogurt, boja gibi Türkçe alıntı kelimeler hâlâ kullanılmaktadır. Bulgarlar yoğurda “kiselo mljako” (ekşi süt) olarak değiştirmişlerse de, bu isim hâlâ Türkçedeki gibi kullanılmaktadır. Şu anda konuşulan Bulgarca ile 93 göçünde Türkiye'ye yerleşen Pomaklar, dillerinde farklı değişimlerin olduğunu iddia ederler. Bunun sebebi 120 yıllık süreç içinde Pomakça'nın Bulgarca'nın etkisine girerek değişikliğe uğradığı iddiasındadırlar. Ben(Erdal Çokbankir)daha çok İskit, Hun, Avar, Gagavuz ve Proto Bulgar kavimlerindeki Türk isimlerinin İslâmlaşma döneminde değişmiş olacağını, hâlâ dilimizde bol olarak kullanılan Arapça ve Farsça isimlerle değiştiğini zannediyorum. Pomakçayı bilenler ve inceleme fırsatı bulanlar isimlerin sonlarına çe, ça, ko, te, lo ve buna benzer eklerin getiril-

134 Erdal Çokbankir, a. g. e., s. 159.

diğini hatırlamaları lâzımdır. Mustafa'ya Mutko, Mehmet'e Metko, Mehmetçe, Hatişko, Hatko isimlerini hatırlayacaklardır.¹³⁵

Milâdî 1055'te Rus kroniklerinde Kuman Türkleri (Kıpçak'lar) ovalı manasını ifade etmekte olan "Palovtzi" sıfatı ile zikredilmekte ve Rus kroniklerinde bu sıfatla yer işgâl etmekte oldukları kesinlikle müşahade edilmektedir. Bu öz-Türk unsuru-na Bizanslılar Komani; Macarlar Kun, Kuman ve Paloç, Almanlar ise; Falon ve Falp, Ermeni'ler de "Chardeş" diye hitap etmişlerdir. Bu tâbirlerin hepsi de bir isim ve sıfat olmaktan ziyade; daha fazla bir kavmin muhtelif yönlü özelliğini belirten tâbirlerdir. Bu tâbirler Almanca, Ermenice ile avam Rusçasında "sarı saçlı" manâlarını ifade etmektedir. Bulgarlar ise Kuman Türklerine Balkan hakimiyetinden sonra, dağlı manâsına gelen "Zakarçin" sıfatını izafe etmişlerdir. Her hâlde Kuman Türklerine izafe edilmiş olan isim ve sıfatların içersinde hiç şüphesiz en isabetli olanı da budur. Rus halkı ile Rus kronikçileri ve historikçileri Kuman Türkleri Rusya steplerini bir hamlede baştan başa âdeta bir kasırga ve fırtına gibi işgâl ve istilâ ettiklerinden; pek çok Slav boy'larını hakimiyetleri altına aldıklarından ve sergerde âsi Slav Knezlerini isabetli ve enerjik darbelerle bir bir mağlûp ettiklerinden; ovaların ve steplerin âdeta "hakim-i mutlakı" durumunda olduklarından daha fazla "ovalı" sıfatı üzerinde durmuşlar ve Kuman Türklerine "Palovtzi" sıfatını izafe etmişlerdir. Rus tarihçileriyle kronikçileri bu Türk unsuruna "ovalı" sıfatını izafe ederken; Rus avamı da "sarı saçlı" sıfatını izafe etmiştir.¹³⁶

Şu hâlde; Kuman Türkleri mütemadi surette bir etnik sıfat ve isim altında idame-i hayat etmiş değillerdir. Her işgâl ve istilâ etmiş oldukları yerlerin otokton halkı ile hem-hudut oldukları yörelerin halkı bunların en evvel askeri, sosyal, fizyonomik ve fizyolojik evsaf, kaabiliyet ve aksiyon güçlerine göre; isim ve sıfat vermiştir. Kısa zamanda Rusya ile Ukrayna steplerine ve ovalarına hakim olup; iklimatik şartlara da "defakto" intibak ettikle-

135 Erdal Çokbankir, a. g. e., s. 160.

136 Ahmet Aydın, a. g. e., s.21.

rinden Rus halkı hemen “ovalı” sıfatını izafe etmekte tereddüt etmemiştir. Rusya ile Ukrayna steplerinde “ovalı” ve kısmen de “sarı saçlı” sıfatını taşıyan Kuman Türkleri çok kısa zamanda bir taraftan Balkanların jeo-etnik ve iklimatik şartlarına hakimiyette üstün bir kaabiliyet ve istidat gösterdiklerinden Bulgarlar tarafından “Dağlı” manâsını ifade etmekte olan “Zakarçin” sıfatı ile müşerref olmuşlardır.¹³⁷

Bugün hemen hemen bütün ciddi Türkologların Kuman Türklerinin birer seknesi ve cüz’itamı olarak kabul etmekte oldukları **Şop, Pomak, Torbeş, Goran** ile Bulgaristan’daki Ortodox Zakarçin’ler, Romanya’daki Katolik Çanko’lar ve Galiçya’daki Polak’lar hakikaten her yönden Rus vakayinamelerindeki etnik, fizyonomik ve fizyolojik evsafa tamamen uymaktadır. Rodop yaylâlarındaki Pomak’lar; Pirin ve Vardar Makedonyasındaki Torbeş ve Goran’lar, Sofya çevresindeki Şop’lar; Bulgaristan’ın dağlık kesimlerindeki Zakarçin’ler, Romanya’daki Çanko’lar ve Galiçya’daki Polak’lar kısmen veyahut ta tamamen sarışın saçlı ve mütenasip vücutlu insanlardan müteşekkildir. Kuman Türklerinin Balkanlara kadar gelmeleri, Şimalî Çin’de milâdi 916 tarihinde “Hitay Türk Devleti”nin ortaya çıkmasıyla başlamaktadır. Anayurtlarında; “Kimak” veyahut ta “Kimek” adıyla anılan Kuman Türkleri, tarih sahnesinde çok aniden parlayıp temayüz etmeleri ve yine çok aniden infisah edip sönmeleri arasında uzun bir zamanın geçmeyişi, haklarında tarihî yönden araştırma zorluğu çıkarmaktadır. Orta Asya ile Ön-Asya tarihleri tetkik edildiğinde, Kuman Türklerinin milâdi 916 tarihlerinde Şimalî Çin’den ayrılmış oldukları görülmektedir. Yeni yeni ülkeleri işgâl ve istilâ ederek büyük bir fütuhât arzusıyla yanıp tutuşan bu Türk kavmi, her yönlü kuvvet ve varlığı milâdi 1055’te Rus tarihinde hissettirmeye başlamıştır. Mezkûr yy’lardaki Rus vakayinameleri mütemadi surette Kuman Türklerinin muzafferane savaşlarından bahsetmekte ve Kuman Türk akıncı beylerinin karşısındaki Rus Knezlerinin acı mağlûbiyetleri Rus tarih ve kroniklerinde yüzler-

137 Ahmet Aydın, a. g. e., s.22.

ce sahife işgâl etmektedir. Eğer; 11 yy'daki Rus, Gürcü, Ermeni, İran ve Bizans tarihleri tetkik edilecek olursa, Kuman Türklerinin muzafferane savaş menkıbeleriyle dolup taşmakta olduğu bütün sarahatiyle görülecektir.¹³⁸

Mezkûr yy'larda Rusya ile Ukrayna stepleri olduğu kadar, Balkanlarda Kuman Türkleriyle meşguldur. Kuman Türkleri milâdi 1016 tarihinden 1216 tarihine kadar, 200 sene içersinde Ruslarla 56 defa savaşmış olup; Ukrayna Knezlerinden Vladimir'in sevk ve idare etmiş olduğu savaş hariç, Rusları 55 defa mağlûp etmişlerdir. Bilhassa; Kuman-Rus savaşlarında Kuman Türklerinin Hakan'ı **Tugar Han** ile **Bonjak Han**'ın Rusları her savaşta mağlûp etmiş olmaları her yönden büyük komutanlık vasıf ve liyakatına sahip kişiler olduğunu göstermektedir. Kuman Türkleri; 11. yy'da her türlü aksiyon güçlerini Volga ile Yayık havzasında hissettirmişlerdir. 11. ve 12. yy'da ise; Rusya, Ukrayna, Polonya ve Romanya yolu ile âdeta bir kasırga gibi Balkanlara inmeye başlamışlardır. Milâdi 12. ve 13. yy'da Trakya, Makedonya, İpros ile Dalmaçya Kuman Türklerinin askerî, iktisadî ve siyasî hegemonyası altına girmiştir. Kuman Türkleri milâdi 1087'de Peçenek Türkleriyle Balkanlarda tarihte ilk defa olarak "federatif bir devlet idaresi" kurmuşlardır. Kuman Türklerinden yy'larca evvel, Balkanlara gelmiş olan Türk etnik unsurlardan Arnavud, Avar, Hun, Uz, Sorguç, Gagavuz ile Bulgar ve diğer Türk etnik boylarının bütün cüz'i-tamlarını "Peçenek-Kuman Federatif Birliği"nin içersine almışlardır. Böylelikle tarihte ilk defa olarak gayr-i Türk unsurlara karşı "millî bir vahded" in ihdası cihetine gitmişlerdir. Fakat maateessüf Bizanslılarla ve gayr-i Türk unsurlarla savaşılması icap ederken; Bizanslıların âdi politik entrikaları yüzünden bu iki kardeş Türk kavmi birbirleriyle savaşarak millî vahdedi yıkmışlardır. Milâdi 1087'de teşekkül etmiş olan "Kuman-Peçenek Federatif Birliği" 1091 tarihinden dört sene sonra inkıraz bularak varlığını ve politik fonksiyonunu tarihin karanlıklarına terketmiştir.¹³⁹

138 Ahmet Aydın, a. g. e., s.23.

139 Ahmet Aydın, a. g. e., s.23-24.

Milâdi 1091'de "Kuman-Peçenek Federatif Birliği"nin infisahını müteakip; Kuman Türkleri arasında aksiyon gücüne sahip "millî vahded"in olmayışından; pek çok Kuman Türk boyları bir bir Romanya, Macaristan, Avusturya ile Çekoslovakya'nın içlerine kadar giderek buralardaki gayr-i Türk unsurların içersinde eriyip etnik mevcudiyetlerini tamamen kaybetmişlerdir. Bu meydana; Trakya, Makedonya ile Bulgaristan'ın dağlık kesimlerinde kalmış olan pek çok Kuman Türk boy'ları Osmanlı -Türklerinin Balkan hakimiyetine doğru tarih sahnesine yer yer ve yeni yeni etnik halita boyları halinde çıkmaya başlamışlardır. Romanya, Macaristan, Avusturya ile Çekoslovakya'ya göç eden Kuman Türk boy'ları "Şamanizm"i terkederek Hristiyan olmuşlardır. Hristiyanlık, Kuman Türkleri için, milâdi 9. yy'a kadar tamamen meçhul bir konu olarak kalmıştır. Vaktaki Kuman Türkleri; 10. yy'dan itibaren Hristiyan Ruslarla savaş ve istilâlarda karşı karşıya gelmeye başlayınca Hristiyanlık meçhûl bir konu olmaktan tamamen çıkmıştır.¹⁴⁰

Kuman-Peçenek Federatif Birliğinin infisahından sonra; Trakya ile Makedonya'nın tamamen dağlık kesimlerinde kalmış olan pek çok Kuman Türk boyları, Osmanlı Türklerinin milâdi 1358'deki Balkan fütuhatına kadar tamamen "Gök Tanrı" inancıyla olarak yaşamışlardır. Kuman Türkleri ile Osmanlı Türkleri arasında ilk temas, 1360 ile 1361 de başlamıştır. Mezkûr tarihte Osmanlı Türk akıncı beylerinden Lala Şahin Paşa ile Deli Balaban Bey tarafından Rodop yaylâlarındaki şehir ve kasabalardan Kırcaali, Darıdere, Ropçoz ile Nevrokop ve Petriç kesimleri zaptedilmiştir. Bu bölgelerdeki bazı Yunan ve Bulgar beyliklerini mağlûp etmek için, yukarda adı geçen yerlerdeki pek çok Kuman Türk boyları fiilen Osmanlı Türk akıncı beylerine yardım etmişlerdir. 1360 ile 1361 de Kırcaali, Darıdere, Ropçoz, Nevrokop ile Petriç ve dolaylarındaki pek çok Kuman Türk boyları Osmanlı Türk akıncı beylerine mahallî fütuhatlarda mütemadi surette yardımcılık (Pomaga) yaptıklarından büyük Türk serdarı Lala

140 Ahmet Aydın, a. g. e., s.24.

Şahin Paşa tarafından bu Kuman Türk boylarına “**Pomak**” sıfatı verilmiştir. 1360 ile 1361 de Rodop’lar kesimindeki 5-6 bin kadar Kuman Türk’ü kendi arzularıyla ihtida ederek müslüman olmuşlardır. Böylelikle Rodop’lar kesimindeki “Pomak Türkleri” tarih sahnesine yeni bir halita ve yeni bir sıfatla çıkmışlardır. Batı Rodop’lar kesiminde pek dağınık olarak mütemekkin olan pek çok Kuman Türkü Lala Şahin Paşa tarafından İskeçe’nin bugünkü “Şahin nahiyesi” ve dolaylarına iskân edilmişlerdir.¹⁴¹

Diğer Kuman Türk boyları ise; Yassıören, Kozluca, Mustavçova, Mevkova, Ilıca ile Sinikova ve dolaylarına iskân edilmişlerdir. Bu yöreye iskân edilmiş olan Kuman (Pomak’lar) Türk boyları Şehzade Süleyman Paşa, Yakûp Ece, Gazi Fazıl, Lala Şahin, Doğan bey, Timurtaş Paşa, Hacı İlbay, Evrenos bey, Bali bey, Deli Balaban bey, Balabancık oğlu ile Akça Kocaoğlu gibi muktedir ve liyâkatlı Osmanlı-Türk akıncı beylerine ve serdarlarına kadın-erkek yalnız Rodopların ve Trakya’nın fütuhatında değil, Pirin ve Vardar Makedonyasının da istilâ ve fütuhatında fiilen yardımcılık (Pomaga) yaptıklarınadn ve 8 Ağustos 1389 daki Birinci Kosova meydan muharebesinde de Osmanlı-Türklerine her yönden öncülük, ardçılık ve keşif kollarında en faal yâardımcılık (Pomaga) görevini seve seve ifa ve deruhte ettiklerinden; Birinci Kosova savaşını müteakip, Rodop’lardaki bazı Kuman Türklerine Pomak; Pirin ve Vardar Makedonyasındakilere Torbeş ve Goran; Sofya, Filibe, Stanimaka çevrelerindekiilere de Şop sıfatı izafe edilmiştir.¹⁴²

Bu Türk unsuru, Osmanlı-Türk akıncı serdarlarından ve akıncı bey’lerinden Lala Şahin Paşa ile Hacı İl Bey’e milâdi 1358’de Dimetoka’nın zaptında, Evrenos bey’e 1359’da Gümülci-ne’nin işgâlinde; 1360 ile 1361 de Rodop yaylaları ile İskeçe’nin zaptedilmesinde Lala Şahin Paşa ile Deli Balaban Bey’e ve keza 1361’de Fere ile Dedeğaç’ın işgâlinde Lala Şahin Paşa’ya fiilen yardım etmişlerdir. Şop, Pomak, Torbeş ve Goran sıfatını hâiz

141 Ahmet Aydın, a. g. e., s.25.

142 Ahmet Aydın, a. g. e., s.26.

olan bu Kuman Türk unsuru milâdi 1358 tarihleri ile 8 Ağustos 1389 I'inci Kosova meydan muharebesi arasında geçen 30-31 sene içersinde tamamen kendi arzularıyla “Gök Tanrı” inancını terk ederek ihtida etmişler ve böylelikle Müslüman olarak Türk-lük asliyetine rucû etmişlerdir.¹⁴³

İstimâl edilmekte olan lisan diyalektiği

Pomaklar; Anadolu Türk lehçesiyle muhtelif Balkan Slav leh-
çesi

Şoplar; Anadolu Türk lehçesiyle muhtelit Balkan Slav lehçesi

Torbeşler; Anadolu Türk lehçesiyle muhtelit Balkan Slav leh-
çesi

Goranlar; Anadolu Türk lehçesiyle muhtelit Balkan Slav leh-
çesi

Zakarçinler; Türkçe-Bulgarca

Çankolar; Türkçe, Romence ile muhtelit Balkan Slav lehçesi

Polaklar; Kısmen Türkçe ile muhtelit Balkan Slavcası ve Al-
manca¹⁴⁴

Arnavut, Pomak ve Boşnak dillerinde leksikolojik olarak, Balkanlarda Osmanlı öncesi ve Osmanlı sonrası kullanılan Türk-çe kelimeler yoğunlukla bulunmaktadır.

143 Ahmet Aydın, a. g. e., s.27.

144 Ahmet Aydın, a. g. e., s.43.

Macarca Yunus Emre Şiirleri*

Kérdem A Sárga Virágot

Kérdem a sárga virágot:
Van-e anyád vagy apád?
Szól a virág: dervis baba,
Anyám, apám az a föld.
Hak lâ ilahe illallah,
Nincs más isten, csak Isten.

Kérdem a sárga virágot:
Van-e fiad, testvéred?
Szól a virág: dervis baba,
Fiam, testvérem a levél.
Hak lâ ilahe illallah,
Nincs más isten, csak Isten.

Kérdem a sárga virágot:
Miért görbe a nyakad?
Szól a virág: dervis baba,
A bensőm Isten felé húz.
Hak lâ ilahe illallah,
Nincs más isten, csak Isten.

* Çeviren: Gránicz Kinga, ESOĞÜ Lisans Mezunu-Macaristan

Kérdem a sárga virágot:
Miért fakó az arcod?
Szól a virág: dervis baba,
Közel hozzánk a halál.
Hak lâ ilahe illallah,
Nincs más isten, csak Isten.

Kérdem a sárga virágot:
Ti is ugye meghaltok?
Szól a virág: dervis baba,
Hát örökké élünk-e?
Hak lâ ilahe illallah,
Nincs más isten, csak Isten.

Kérdem a sárga virágot:
És te kihez tartozol?
Szól a virág: dervis baba,
Mohamedhez tartozom.
Hak lâ ilahe illallah,
Nincs más isten, csak Isten.

Kérdem a sárga virágot:
Ismersz-é te engem?
Szól a virág: dervis baba,
Hát te nem YUNUS vagy-e?
Hak lâ ilahe illallah,
Nincs más isten, csak Isten.

Fordította: Gránicz Kinga

Hegyekkel, Kövekkel

Hegyekkel, kövekkel
Hívjalak Téged Istenem.
Hajnalban a madarakkal
Hívjalak Téged Istenem.

Víz mélyén a halakkal,
Sivatagban gazellával,
Dervisként 'Allahot' kiáltva
Hívjalak Téged Istenem.

Fent az égen Jézussal,
Sínai hegyen Mózással,
Kezében tartott bottal
Hívjalak Téged Istenem.

A nehéz sorsú Jóbbal,
Könnyes szemű Jákobbal,
Mohamed barátoddal
Hívjalak Téged Istenem.

Hálaadó énekekkel,
Érted imádkozva,
Állandóan Rád gondolva
Hívjalak Téged Istenem.

Tudom evilág állapotát,
Felhagytam a pletykával,
Hajadonfőtt és mezítláb
Hívjalak Téged Istenem.

Yunus nyelvével imádkozik,
Ez a madár csiripel,

Istenszerető szolgál
 Hívjalak Téged Istenem.
Fordította: Gránicz Kinga

Feláldozom Magam A Te Utadon

Feláldozom magam a te utadon.
 Neved szép, s tenmagad is, Mohamed,
 Közbenjárj e szegény szolgálért,
 Neved szép, s tenmagad is, Mohamed.

A hívőknek bánata rengeteg,
 Csak a túlvilágon lelnek öröme.
 Tizennyolc ezer világ Mustafája,
 Neved szép, s tenmagad is, Mohamed.

Hát te bizony bejárod a hét eget,
 A szószék tetején fel-le járkálsz,
 Égbeszálláskor néped meghallgatod,
 Neved szép, s tenmagad is, Mohamed.

A Négy Barát az ő szépséges társa,
 Szereti őt, mióta bűnök léteznek,
 Tizennyolcezer világ szultánja,
 Neved szép, s tenmagad is, Mohamed.

Szerelmes Yunus mit ér e földön nélkülöd,
 Te az igazság profétája vagy,
 Ki nem követ téged, az hitetlen,
 Neved szép, s tenmagad is, Mohamed.

Fordította: Gránicz Kinga

Szerelmes Férfi, Nyisd Ki Szemed!

Szerelmes férfi, nyisd ki szemed!

Nézzél csak le a földre!

Lásd eme virágokat.

Ruhájuk szép, de elmúlik.

Ezek így felöltöztek,

A barát felé nyújtóznak.

Kérdezd meg féltőn tőlük:

Merre a ti utatok?

Minden virág ezer bájjal

Dicséri Istent imával.

E madarak lágy énekkel

Ama szultánra gondolnak.

Dicsérik az erejét,

Tettekétségét.

Életét bár palotákban éli,

Ő is végül elhervad.

Színe napról napra fakul,

Újra a földre hullik.

A leckét értőnek szánták,

Ezt az leckét a bölcs érti.

Haladásod nem-haladás,

Nevetésed nem-nevetés.

Végő állomásod a halál-

Ebben a szerelem segítsen.

Halld meg mindezt a szót!
 Ennek a bánata tiszta.
 Járvá el ne aludj-
 Hagyjon el a szorongás.

Tudod, senki nem marad örökké,
 Tudod, egy ideig letáboroznak csak,
 Isznak a szerelem borából.
 S mindegyik érti e verset.

Yunus, hagyd el e szavakat!
 Mosd meg magad s két kezed!
 Tőled nem származik semmi,
 Mert Isten teremtette a jót s rosszat.
Fordította: Gránicz Kinga

Ismét Megáradtál, Ó Szív!

Ismét megáradtál, ó szív!
 Mint a víz, hívsz-é engem?
 Ismét hullasz vérző könnyem,
 Elállnád-e az utam?

Mit tegyek, szeretőmtől távol,
 Nincs gyógyír bánatomra.
 Távol kerültem hazámtól.
 Itt tartasz-e még engem?

Elvesztettem útítársam,
 Nincs gyógyír a szívemre.
 Szemeimnek véres könnye
 Folyóként kiáradnál-e?

Porrá váltam az ő útján.
 Te a távolság kémleled.
 Te az előtttem magasodó
 Nagy kőszívű hegy vagy-e?

Útonállóként utamon
 Magasból néző havas hegy.
 Elváltam a kedvesemtől,
 Eltorlaszolnád-e az utam?

Havas hegycsúcsokon
 Szürke, sűrű gomolyfelhők.
 Értem hajad kócolva
 Könnyet hullajtva zokognál-e?

Yunus lelke megrészegült.
 Járom én a földeket.
 Az álmában téged látott:
 Jól vagy-e, beteg vagy-e?
Fordította: Gránicz Kinga

Van-E Vajon A Föld Kerekén

Van-e vajon a föld kerekén
 Olyan idegen, mint én,
 Könnyekkel teli szemekkel
 Olyan idegen, mint én.

Bejártam Bizáncot, Damaszkuszt,
 Az összes felső várost,
 Akartam, de nem találtam
 Olyan idegent, mint én.

Senki se legyen idegen,
Ne égjen honvággy tüzésben,
Tanítóm, senki se legyen
Olyan idegen, mint én.

Nyelvem beszél, szemem sír,
Sajnálom azt, ki idegen.
Csak az égen a villám
Olyan idegen, mint én.

Régóta mardos már e bánat,
Vége az életnek, majd meghalok,
Akkor a temetőben találok
Olyan idegent, mint én.

Mondják, meghalt egy idegen,
Három nap múlva hallják meg,
Hideg vízzel megmossák
Olyan idegent, mint én.

Ó, szegény Yunus Emre,
Nincs gyógyír a bánatára,
Most járj várostól városig
Olyan idegenként, mint én.

Fordította: Gránicz Kinga

Nem Irha S Fejfedő

Nem irha s fejfedő
Tesz valakit dervissé,
Kinek dervis szive van,
Nincs szüksége irhára.

Mi az írha hibája?
Ha nem találod az utad,
Találj magadnak ösvényt,
Hagyjad el a tanítód.

Ha beállsz a sejk útjára
mezítláb, hajadonfőtt,
Mestered lesz egyenes derékkal,
Mezítláb, éhség nélkül.

Örökervényű bölcsességet szólt
Yunus Emre a derviseknek.
Tanítójával az úton jár,
Ki letér róla, már nem útitárs.
Fordította: Gránicz Kinga

Szerelmes Elvett Önmagamtól

Szerelmed elvett önmagamtól,
Nekem te kellesz, csakis te,
Tegnap és ma is lángolok,
Nekem te kellesz, csakis te.

Nem örülök a létezőnek,
Nem bankódom a hiányon,
Szerelmeddel megelégszem,
Nekem te kellesz, csakis te.

Lángod megöli a szerelmest,
A vágy tengerébe merülünk,
Megtöltesz szerencsével,
Nekem te kellesz, csakis te.

Ha iszom a szerelem borából,
 Örültként elég állok,
 Érted aggódok minden nap,
 Nekem te kellesz, csakis te.

Szúfiknak beszélgetés kell,
 Végtelenre vágyónak a túlvilág,
 Szerelmes szerelemre vágyik-
 Nekem te kellesz, csakis te.

Ha megölnem engem,
 Hamvaim az égbe szórják,
 A föld akkor téged hív majd,
 Nekem te kellesz, csakis te.

Engem Yunusként ismernek,
 Napról napra nő szerelmem,
 Céлом a két világban:
 Nekem te kellesz, csakis te.

Fordította: Gránicz Kinga

Ó, Malom, Te Miért Sírsz!
 Ó, malom, te miért sírsz?
 Nagy a bánatom, ezért sírok,
 Istenbe szerelmes lettem,
 Nagy a bánatom, ezért sírok.

A nevem bánatos malom,
 Vizem folyik csorgadozva,
 Isten így rendelkezett,
 Nagy a bánatom, ezért sírok.

Egy hegyen találtak rám,
Eltörték karom s szárnyaim.
Malommá alakítottak,
Nagy a bánatom, ezért sírok.

Egy hegynek fája vagyok,
Ízem nem-erős, nem-édes.
Istenhez fohászkodom,
Nagy a bánatom, ezért sírok.

A hegyen levágták ágaim,
És így megtört a rend,
Nem-fáradó énekmondó vagyok,
Nagy a bánatom, ezért sírok.
Az esztergályos átformált,

Minden részem helyére tette,
E hangom Isten hangja,
Nagy a bánatom, ezért sírok.
Vizemet a mélyről húzom fel,

Megfordulva a magasba öntöm.
Lássátok, miket szenvedek,
Nagy a bánatom, ezért sírok.
Yunus ezen nem vigad,

A vágy nem teljesedik be.
Senki sem marad e földön,
Nagy a bánatom, ezért sírok.
Fordította: Gránicz Kinga

Ittunk Isten Borából

Ittunk Isten borából,
Hál'az istennek.
Végtelen tengerében úsztunk,
Hál'az istennek.

A szemközti hegyeket,
Fákat, gyümölcsöst,
Szerencsésen megmáztuk,
Hál'az istennek.

Szárazként nedvessé lettünk,
Szárnyat kaptunk, madárrá lettünk,
Társakká váltunk s elrepültünk,
Hál'az istennek.

Ahová csak érkeztünk
E békés szívekhez,
A népnek Isten verseit mondtuk,
Hál'az istennek.

Jöjj s béküljünk meg!
Ha idegen vagy, ismerkedjünk meg!
Felszereltük lovunk s elvágattunk,
Hál'az istennek.

Leszálltunk Bizánc földjére,
Tettünk jót s rosszat is.
Eljött a tavasz s visszatértünk,
Hál'az istennek.

Felkeltünk, forrássá lettünk,
Láttunk, folyóvá lettünk,

Most már a tengerbe ömlöttünk,
Hál'az istennek.

Isten dicsőségére
Az ő szolgává lettünk.
Yunus, léha-nyersek voltunk, megértünk,
Hál'az istennek.

Fordította: Gránicz Kinga

Arnavutça Yunus Emre Şiirleri*

E pyeta lulun e verdh

A ke nénéose baba?

Lulja tha babai dervish éshte

Néna dhe babai'im éshte dheu

Hak lâ ilahe illallah

Allah lâ ilahe illallah

E pyeta lulun e verdh

Fémije, vélla a ke?

Lulja tha: babai dervish

Fémije, vélla éshtw gjethi

Hak lâ ilahe illallah

Allah lâ ilahe illallah

E pyeta lulun e verdh

Perse e ke gaténté pérulun

Lulja tha: babai dervish

Jam i kénagur me até gé kam

Hak lâ ilahe illallah

Allah lâ ilahe illallah

* Çevirenler: Ermal Beçiri, Fatih Satri, (ESOGÜ lisans Öğrencileri)

E pyeta lulun e verdhé
 Perse dukesh e verdhé
 Lulja tha: babai dervish
 Vdekja është afër nesh
 Hak lâ ilahe illallah
 Allah lâ ilahe illallah

E pyeta lulen e verdh
 A dotë vdisni edhe ju?
 Lulja tha: babai dervish,
 A ka gjallesë gënuke dotë vdes ?
 Hak lâ ilahe illallah
 Allah lâ ilahe illallah

E pyeta lulen e verdh
 Ti umeti i kujt je?
 Lulja tha: babai dervish,
 Ë besoj Muhammedit
 Hak lâ ilahe illallah
 Allah lâ ilahe illallah

E pyeta lülen e verdh
 A më njeh mua?
 Lulja tha: babai dervish,
 A nuk je ti Yunus'i?
 Hak lâ ilahe illallah
 Allah lâ ilahe illallah

Me male dhe me gurë
 Të thërras o Zoti im ty
 Me zagjtë ne agim
 Të thëmas Zati im ty

Né thellésirat e detérve me
 Ne hkretétiva me drenuhé o zot
 Duke u buré dervish rhe duke thémé
 Je thérras Ty o Zoti im

Né giell me Isa'n
 Né malin Turme Musa'n
 Me shkopin ténel né doré
 Té thérras Zoti im

Shumé brenga me Eyyûb'in
 Syri i plakur me Jakub'in
 Béju shoké me Muhammed'in
 Té therras zoti im

He hamd dhe jalénderime
 Juke thémé kulhuvallah
 Gjihmoné me dhikér
 Té théras ty o zoti im.

E kuptova hallin e dynjas
 Î braktisa thashethemet
 Fytyren hapur kémbét zbathur
 Té thérras Zoti im ty

Yunus'i lexon me gjuhén etij
 Me ata bylbyla
 Me njerzit gé e duan Allahum
 Té thérras Zoti im ty

U jlijofiha pér ty

Té gofté falé shpyrti im né rrugén tende
 Eméri i bukur dhe veté i bukur Muhammed'i
 Bej molesmjeterim pér këtë job
 Eméri i bukur dle veté i baklır Muhammedi
 Pér benimtarét vérhtirénté jané

Né ahiret bëhet pushimi dhe rehata
 Mustafai i tetëmbëdhjetë mijë botërave
 Emëri i bukur dle vetë i baklir Muhammedi

Bredhësi i nhtatë giejue
 Duke shëtitur mbi giejtë
 Né miraxh duke ulutur për umetin tënd
 Emëri i bukur dle vetë i baklir Muhammedi

Katër shokët janë migtë e tij të mire
 Kush edan atë shpëton prej gjunaheve
 Është sulltani i tetëmbëdhjetë mijë botërare
 Emëri i bukur dle vetë i baklir Muhammedi

Yunusi i dashuruar nuk eda botën pa ty
 Pa dyshim ti je Pejgamberi , vërtetë
 Ata gé nuk pajtohen me ty vdesin pa iman
 Emëri i bukur dle vetë i baklir Muhammedi

O i zoti idashurisë hapi sytë

Shikoje nje here siderfaqes se tokes
 Shiko keto lule te bukura
 U zbukurva erdhi dhe kaloji

Keto kështü qe zbukuroheu
 Miqere iv afrohen
 Pyete njëherë vllezërist këtyre ti
 Për ku udhitimi yt?

Çdo lule me njemiyé naze
 Lavderojne Hakk'un me dua
 Keto zoejte meç içërim kaq té bukur
 Sultanit mete madh bejne dhiker
 E lavderon fuqimé e tiy
 Ne çod pergatitye dune

Jeta domosdo neper pallate
Mé ne kund ngjyra ithahet

Ngjyra i ndryshon dite e pérdite
Prap derdhet ne dhe
éshte si nje mésim per ate qe kupton
Kéte mesim i mençuri kupton

Ardhja ime nuk duket siardhje
Qeshja ime nuk duket si qeshje
Vendi i fundit duket vdekja
Nese nuk din frymëzim nga dashuria

Ndegjo çdo fjale
Ky hidherim i paster
Mos flej kur te elësh
Të shkon shqete simi ngati

Ti g din ata qe vijne e kalojne
Ti g din ata qe vendosen e emigrojne
E pijne shalapin e dashurise
Kush e ndégjdn nga ky poezi

Yunus léri keyo fjale
Egoist pastroje doré
Nuk ka rdonjë gjé gé vyon prejlejë
Gepse Zotti e ka krijuar té mnén de Té kegen

Teprove prapé shpyrti

A gurgullon siku ujrat
Rrjede prop loti im me gjaké
A mi baslikon rruget e mija
Ofar té béjë nuk mé mjabatton dore
Né té daslurun
Nuk mbeta largé vendlindjes

Amé mban mua ketu

E kam humbur uné shokun
Nuk ta zgidiye pér zemrén time
Latét e pergjler té syve t'mijé

Uné tu bera dne né rrugé
Ty té ruajt slumé
Ti ujé gé mérrin drejt mzai
Apo je mal me zemer guri

Si hajduté rrugén time
Orej lattésive gézbret malé me bor
Prej té dashurés mbeta larj
A mundesh té mé bashkash met é dashe:n time

Né gendér té maleve me boré
Deg deg vronsirat
Flokét e tua pér mua té zojidren
A doté çaje me loté pérmua

Eshtë dehur shpyrti i Jurusit
Né rrugé jam ku ikam shokez
Né at éndérr pash tj
Mus je semur aje mir

A thua né kézé a doté keté
Gikur uné një té cuditghém
Gé është lagur prej lotëve
Keshte té çuditshém sikur uné
Po shetis né Rum dre Sham
Té gilha aytetet e bukura
Shum deshta por sun egjeta
Késhtv i quditsém sikur uné

Askush i quditshém té masjeté
 Mos té digjet pér mall
 Mésues askush témösjet
 Késktu i quditshém sikur uné

Mê flet gjuha mê gane syri
 Tê çudistsmêse poê van shprti
 Kuse në giell yll im
 Késktu i quditshém sikur uné

Ka shumë kehë qëdigzem me këtë breng
 Kalon jeta dke një ditë v'des
 Pastaj në varrezë e gjejë
 Ndonjë té quditshém késhtu sinuné

Një i quoditshém paksa vdekur
 Pas tri olitew dotë degijojn dotë thonë
 Me jë té tetoht mé
 Késhte i çuditsém gikur uné

Ey Junus Emre pa zgjidije
 Nuk té gindet zgidiye pér problemlin ténd
 Késtu içuditshém sikur uné

Dervish gé Mé thané

Nuk është Triko dke kuror
 Vepron zemra dervish esht
 Hérkaya nuk ka nevoj per
 Çfar té kege ka lehçi
 Né goft seti nuk mbërrin nërrugén ténde
 Ka, ec né rrugen tende
 Sepse rruga e ushtarit është aq e
 Keqe sg nuk mund té rrissh

Te hitesh ré rrugn e sheikut
 Kémbet zbalur krget hapur
 Huk éshtë mtar mé shipjy
 Kémbet ezhueshura nuk jeni te uritura

Tregon egivarsı ndalur
 Junus Emre, dérvishéve
 Pruga éshtë duke u ahvilluar me një vler
 Shokunnuk e dregtaar aruga

Doshuria mé mari mua prej mejé

Vük mundem unépaty
 Uné podigjem dje dle sot
 Nuk mundem un paty
 Mua mé shumti mé nevdjitesh ti

A's nuk gézohem pér pasuri
 A's nuk mérztem pér mungesen
 Me dosturin tende uné gjej moralin
 Nuk mundem un paty
 Mua mé shumti mé nevdjitesh ti

Dashurija joteé mbyt daskunt tjera
 Zhydemi né detrat edashuris tende
 Mé mbush me shpres
 Nuk muadem un paty
 Mua mé shumti mé nevdjitesh ti
 Prej gharpit té dashuris ténde té pijé
 Já çmendem té daté né majé té koldres
 Per ty djehin de sot té brengosem
 Nuk mundem uné paty
 Mua mé shumti mé nevdjitesh ti

Sufiye i nevoji tet biseda
 Pér ata gé dashirojn patundési ahreti duhet
 Té doghurularéve i duhet një i daslurar
 Nuk mundem uné paty
 Mua mé shumti mé nevdjitesh ti

Né goft se mua mé mbysin
 Pluhurin tim tá hedhin né giell
 Dieu j té théret
 Nukimundem un pat y
 Mua mé shumti mé nevdjitesh ti

Mua mé than Yunus
 Ditet duke kamlar dashuria mé rrilet
 Hé dy botrat éshtë géllimi
 Nuk mundem un pat y
 Mua mé shumti mé nevdjitesh ti

Pérse pogané o mulli

Kam brenga po gajé
 Uné u dashurova me zotin
 Kam brenga po gajé

Emri im éshtë mulliri i brengosur
 Uji mé rrjechn dal ngdal
 Zoti késhtuba eméruar
 Kam brenga po qaje
 Mua mé kan gjelur meyjé mal
 Mé thyen krakun dhe shpatullun
 Mua mé ghahin Me meritgu e te qenurit mulli
 Kam brenga po qaje
 Une brenga nje inyé mali
 Shija ime nuk gshto g hidhur dhe e embél
 Une jam falënderves i zotit
 Kam brenga po qaje

Me kan preré degest prej malis
 Me eshte prishur rregullia
 Vne jam nje poet i palodhshem
 Kam brenga po qaje
 Z drukthetari mua me dha fdrmén
 Çdo pjese time g venoosi ne vona
 Ky ze me erdhi nga zoti
 Kam brenga po qaje

Vjin marr nga poshte
 Kthehem dhe i derdhi larté
 Shikojeni çkare veshteresi une ikam
 Kam brenga po qaje

Yunus ketu kush ujen nuk qesh
 Personit peshira nuk i prote sohej
 Nê kêtê botê askush nuk do te qëndroje
 Kam brenga po qaje

G kemi pire veren nga Zoti

Elhamdulillah
 G notuam kete dete te pafunde
 Elhamdulillah

Keto male pernara
 Malet vreshtat
 Me shendet e miregqenie i kapereyem
 Elhamdulillah

Kemi qené te thate zemi bere te lagur
 Jemi béré me krahi si zogu
 Jemi béré pratner njeri tjetra dhe fluturam
 Elhamdulillah

Qytetene te cilave kemi arritur
 Kétyre shpiterave te qete
 Popollit i lexuam poezine e Tapduk'it
 Elhamdulillah

Gja ketu te pajtohem
 Nése je ihuvaj te njdftdhem
 G kemi pergatitur kuajit për te hypur
 Dhe vrapuam
 Elhamdulillah

Zhdrypem ne qytgtg Rum dhe Undalem
 Shume te mira dhe gabime kemi bere
 Ja pra kemi pare se pranvera erdhi perseri
 Elhamdulillah

U gyalleruam dhe jemi bere burim uji
 Shikvam se jemi bere breke
 Me jemi mbushur ne det
 Elhamdulillah

Né shérbim te Tapduk'it
 Jemi bere rober deres setij
 Yunus ne kemi qene meskin, te papjekur dhe vpjekum
 Elhamdulillah

Boşnakça Yunus Emre Şiirleri*

Pitah zuti cvijet

İmas li oca i majku?

Rece cvijet dervis babi

Majka otac su mi zemlja

Hak la illahe ilalah

Allah la ilahe ilallah

Pitah zuti cvijet

İmas li brace?

Rece cvijet dervis babi:

Braca su mi listovi

Hak la illahe ilalah

Allah la ilahe ilallah

Pitah zuti cvijet

Sto savijas vrat?

Rece cvijet dervis babi:

Moja bit je robovanje

Hak la illahe ilalah

Allah la ilahe ilallah

* Çeviren: Dzenana Serhatlic, (ESOGÜ lisans Öğrencisi)

Pitah zuti cvijet
 Sto si zute boje
 Rece cvijet dervis babi:
 Smrt je nama blizu
 Hak la illahe ilalah
 Allah la ilahe ilallah

Pitah zuti cvijet
 Hocete li i vi umrijeti?
 Cvijet rece dervis babi:
 Ima li stvorenja da ne umire?

Hak la illahe ilalah
 Allah la ilahe ilallah

Pitah zuti cvijet
 Cijega si ummeta
 Vjerujem u muhammeda
 Hak la illahe ilalah
 Allah la ilahe ilallah

Pitah zuti cvijet
 Znas li mene?
 Cvijet rece:
 Ti si junus, zar ne?
 Hak la illahe ilalah
 Allah la ilahe ilallah

Planinama i stenama
 Zovem tebe, gospodaru
 Sa pticama u gardovima,
 Zovem tebe gospodaru

Sa ribama na dnu voda
Sa pustinjskim gazelama
Dervis bivajuci ya allah govoreci
Zovem tebe, gospodaru

Sa isaom na nebu
Sa musaom na tur planini
Sa zezlom u ruci
Zovem tebe, gospodaru

Sa ejubom namucenim
Sa jakubom uplakanim
Sa dostom muhammedom
Zovem tebe, gospodaru

Sa hamdom i sukurom
Kulhuvallah govoreci
Uvijek zikrullahom
Zovem tebe gospodaru

Vidoh stanje dunjaluka
İ napustih govorenje
Otvorenim razumom
Zovem tebe gospodaru

Junus sa slavujima
İ robovima koji allaha vole
Tebe,gospodaru zovu.

Moja dusa nek je darovana na tvom putu
Lijepog imena lijepi muhammede
Uzmi sefat za ovog bespomocnog roba
Lijepog imena lijepi muhammede

Velike su patnje mumina
 a na Ahiretu zadovoljstvo i milost
 osamnaest hiljada svjetova Mustafa
 Lijepog imena lijepi Muhammede

Prosao si sedam nebesa
 nad svemirom setao
 na miradzu ummet svoj zazelio
 Lijepog imena lijepi Muhammed

Cetvorica je njegovih dostova
 voleci njega, od grijeha se cuvali
 osamnaest hiljada svjetova sultane
 Lijepog imena lijepi Muhammede

Asik Junus ovaj svijet bez tebe ne zeli
 Ti si pravi Pejgamber bez sumnje
 Neslicni tebi idu iz imana
 Lijepog imena lijepi Muhammede

Hej ljubavi otvori oci

pogledaj oko sebe
 vidi ovo lijepo cvijeće
 okiceni dosli, prolaze

Ovako ukraseni uz dostove rastu
 pitaj ih blago
 kojim putem idu

Svaki cvijet sa neznoscu
 u dovama Gospodara hvali
 ove pitce s lijepom pjesmom
 Sultanu svih sultana zikr cine

Hvaleći Njegovu snagu
i Njegovu svemogućnost
ceo život u dvorima
al na kraju boju gube.

Boja se iz dana u dan
zemlji vraća
Razumni u čudu staju
od ibreta pouku uzimaju

Svaka riječ što se čuje
ima domet čist
dok hodiš zatvorenih očiju
nek odu od tebe sve brige

Znaj sve što je došlo proci će
koliko das toliko naci ćeš
Vino ljubavi pije
svako ko ove stihove čuje

Od sebičnosti ruke operi
nisi ti ništa stvorio
jer Hakk je stvorio i dobro i loše

Razlilo se opet ludo srce
Zuboris li kao voda
Da se prelijes u minule godine
Da li bi mi puteve sastavilo

Sta da radim svojom rukom ljubav ne mogu okoncati
A mojoj tugi izlaza nema
Bio sam daleko od doma
Mozes li me ovde zadržati

Izgubio sam saputnika
 Mojem srcu mira nema
 Krvave suze ociju mojih
 Mozete li kao reka zuboritit?

Ja sam zemlja tvojeg puta
 Ti si mnogo prostrana
 Srce moje u grudima kamen
 Jesi li planina?

Ko razbojnik na mom putu
 Sneg sa visokih planina
 Moje puteve je na pola podelio
 Mozes li ih ti povezati?

Na vrhu sneznih planina
 Skupine sneznih oblaka
 Raspusti kose za mene
 Mozes li plakati suzama?

Junusova dusa vec je opijena
 Na pravom sam znaci putu
 On te video u snu
 Jesi li bolesna, jesi li dobro?

Da li ima negde ovo

Ovakav cudak kako ja
 Jakog tijela vlaznih ociju
 Ovakav cudak kako ja

Setam samom
 Ove gradove sve mnogo zeleh,
 Ne obidjoh
 Āma li ovakav cudak kako ja

Niko cudan nek ne bude
U vatri ceznje nek ne gori
Ucitelj nek mi nikad ne bude
Ovakav cudak kako ja

Jezik koji govori, oko koje place
Cudnog je bolna osobina
Osim ako moja zvijezda na nebu
Nije cudna kako ja

Vec dugo vremena ova tuga me ubija
Zivot se završava
Jednog dana umirem
I tada u mezaru nalazim
Ovakog cudaka kako ja

Jedan je cudak umro reci ce
Nakon tri dana ce cuti
Hladnom vodom ce isprati
Cudaka kao ja

Hej, junus emre, uzalud
Tvojim tugi izlaza nema
Sada seta iz grada u grad
Jedan cudak kao ja

Dervis kazu

Nije plast niti kruna
Srce dervisa je u borbi
Nije plasta ovisno

Sta je plast skrivio
Ako nisi na svom putu
Idi dalje svojim putem
Mornar ne ostaje na jednom mjestu

Ako krenes putem ucitelja
 Otvorena uma
 Mornar ima proziviljeni mir

Stara mudrost kaze,
 Junus emre dervisma putuje
 Put s mornarom putuje
 Odvojeni od puta nije saputnik

Tvoja ljubav me od sebe uzela

Tebe trebam samo tebe
 Ceznem i juce i danas
 Tebe trebam samo tebe

Nit me raduje imanje
 Nit me zalosti neimanje
 Tesim se ljubavlju
 Tebe trebam samo tebe

Tvoja ljubav zaljubljene ubija
 U moru ljubavi tvoje talasa
 Puna preobrazaja
 Tebe trebam samo tebe

Ako popijem ljubavnog vina
 Lud se na planinu popnem
 I juce i danas za tobom ceznem
 Tebe trebam samo tebe

Sufijama razgovora treba
 Beskonacnosti zeljenima ahiret treba
 Zaljubljenim ljubav treba
 Tebe trebam samo tebe

Ako me ubiju
Pepeo moj ka nebu bace
Zemlj ce tebe zvati
Tebe trebam samo tebe

Junus me zovu
Svakim danom ljubav moja je veca
Svrho moja oba svijeta
Tebe trebam samo tebe

Zasto milnu places

Reci tuzan sam placem
Ja sam zaljubljenik u boga
Nesretnik sam placem

Ime mi je tuzni mlin
Moja voda tece sporo
Bog je tako naredio
Nesretnik sam placem

Nasli su me na planini
Ruku i krilo mi slomili
Dostojan da budem mlin videli su
Nesretnik sam placem

Ja sam drvo sa planine
Ukus mi ljut ni sladak nije
Ja sam boga molilac
Nesretnik sam placem

Sa planine grane su mi isekli
Narudili moju ravnotezu
Ja sam neumorni pesnik
Nesretnik sam placem

Stolar mi je oblik dao
 Svaki komad na svom mjestu stavio
 Moj glas je od boga dar
 Nesretnik sam placem

Tihu vodu vucem
 Okrecuci sa visina sipam
 Vidite sta sve vucem
 Nesretnik sam placem

Junusu ovde osmjeh stade
 Srece ovde nema
 Na ovom svijetu niko nece ostat
 Nesretnik sam placem

Opili smo se bozijim napitkom
 Elhamdulillah
 Preplivali ovo beskonacno more
 Elhamdulillah

Ove planine
 Povezane drvecem
 Sa zdravljem i blagostanjem smo presli
 Elhamdulillah

Godine nas sasusile
 Krilate ptice smo postali
 Jedni drugima slicni postasmo i poletesmo
 Elhamdulillah

Buducim pokoljenjima
 Ovim sretnim srcima
 Narodne topduk pesme pevasko
 Elhamdulillah

Dodji da se pomirimo
 Ako si stranac da se upoznamo
 Konja smo spremili za jahanje i trcanje
 Elhamdulillah

Sisli smo ispred ruma stali
 Mnogo dobrog i lose uradili
 Evo vidismo proljece je opet doslo
 Elhamdulillah

Oživljeni izvor smo postali
 Najednom rijeka behosmo
 Vec smo more punili
 Elhamdulillah

U hizmetu taptuka
 Robovi postasmo
 Misk junusa je mlad sazeo
 Elhamdulillah

Pomakça-Torbeşçe Yunus Emre Şiirleri*

Popitah joltana kitka

İmaş li mayka i bubayko?
Kitkana reçe: bubayko dervişe
Parston mi sa mayka i bubayko
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

Popitah joltana kitka
İmaş li deçkove i brate?
Kitkana reçe: bubayko dervişe
Deçkovete i bratete mi sa listata
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

Popitah joltana kitka
Oti ti e kriva şiena?
Kitkana reçe: bubayko dervişe
Sortseso mi pravi dua
Hak lâ ilahe illallah.
Allah lâ ilahe illallah.

* Çeviri: Semra Djamal, (ESOGÜ lisans Öğrencisi)

Popitah joltana kitka
 Oti ti e jolt obraza?
 Kitkana reçe: bubayko derviše
 Smartot e blize do nam
 Hak lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Popitah joltana kitka
 Î ve şe umrete li?
 Kitkana reçe: bubayko derviše
 İmali nešto deto nema da umira
 Hak lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Popitah joltana kitka
 Ti ot na koi ümmeta si?
 Kitkana reçe: bubayko derviše
 Ye vervam v Muhammed
 Hak lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Popitah joltana kitka
 Ti mene poznaşa li ma?
 Kitkana reçe: bubayko derviše
 Ti ne si li Yunus
 Hak lâ ilahe illallah.
 Allah lâ ilahe illallah.

Navednoş s barçini i kamene
 Rukam ta tebe Allahçeko
 Po izgreve navednoş s piletana
 Rukam ta tebe Allahçeko

Navednoj s ribine pod vodona
 Navednoj sas sarnine v pustinene
 Stavaiki derviş, rukaiki Allah
 Rukam ta tebe Allahçeko

Navednoş s İsa na nebena
 Navednoş s Musa na barçinana
 Navednoş s toyegana v roka
 Rukam ta tebe Allahçeko

Navednoş s dertvete na Eyyup
 Navednoş s plaçestiya Yakup
 Navednoş s priyatelite na Muhammed
 Rukam ta tebe Allahçeko

Sas slava i priznatelnost
 Vikayki Kulhüvallah
 Vse sas zikrullah
 Rukam ta tebe Allahçeko

Videh dünyovskiye hal
 Ostavik klukarstvaneto
 S otkrita glava i bosu nogi
 Rukam ta tebe Allahçeko

S Yunus koyu sa çete na sekvi ezitsi
 S poynine priçki
 S kuluvane deto galet Allah
 Rukam ta tebe Allahçeko

Duşosa mi da e kurban na tvoe pot

İmeto mu e hubavo, to si e kamatan Muhammed
 Stori şefaati na eysoe bezpomošten kul
 İmeto mu e hubavo, to si e kamatan Muhammed
 Stradanieso na vervaştite e mnogo

Na Ahireta še da mu e dragoto i rahatet
 Mustafata na osemnayset hiladi sveta
 Īmeto mu e hubavo, to si e kamatan Muhammed

Obigravašt sedemte nebesa
 Obigravašt vselenasa i vraštašt sa
 Na Miraca molešt sa za ummeta
 Īmeto mu e hubavo, to si e kamatan Muhammed

Īma dyort hubvi arkadaše
 Koyno go gali sa kurtulisva ot grehovene
 Sultanit na osemnaysette hiladi sveta
 Īmeto mu e hubavo, to si e kamatan Muhammed

Vlubeniqs Yunus nište dünyosa bez tebe
 Ti si pravedniya Peygamber bez samnenie
 Na Tebe koyno ne poverva umira bez vera
 Īmeto mu e hubavo, to si e kamatan Muhammed

O vazluben otvori oçine si

Pogledni tselasa zeme
 Pogledni eyseva hubavi kitki
 Nagizdihasa, doydaha i še si idat

Te staynagizdeni
 S arkadašine sa spogadat
 Popitaygi da vidim pobratski
 Na kade e tvoen pot

Seka edna kitka s neyniya iztançen vid
 Hvalet Vsevišniya s dua
 Eyseva pilentsa s hubavono im çurulikane
 Spominat eysoe Padišah
 Slavi Negovata sila
 Prigotovleniyata za seka edna rabota

İ da prekaraş yomura si v saraite
Vse na krae tsvetot še istine

Tsvetovete mu sa promenet ot den na den
Pak sa izlivat v parston
Pouka ima za razbmişlevaştite
Ot esva sa pouçevat samo madretsite

Nito idvaneto ti e idvane
Nito smeeneto ti e smeene
Poslednata ti spirka e smarton
Ako neznaeş poslaniето na lubovta

Çuy seka edna duma
Preçisti sa ot dertet
Nedey da spiş aga hodiş
Da ide ot tebe sıkantiyeta

Nauçi idvaştite i otminavaştite
Nauçi otsedaştite i zaminavaştite
Piyet ot vinoto na lubovta
Seki koyno çue eysva stihotvoreniye

Yunus ostavi eyseva dumi
İzmiy si egono
Nema nişto deno idva ot tebe
Oti Allah e sazdal i hubvono i paratkono

Pak izkipe ludo sortse

Vazşumi kato vodota
İztekahte pak korvavi solzi
Şe zavorjeş li potiştata mi
Kina da store rakosa mi ne stiga do libeso
Nemoje da sa nayde derman na dertas mi
Ostanah daleçe ot rodniya kray

Mojeş li da ma zadarjiş eytuva

Zagubih si ye spatnika
Nema pokoy na sartseso mi
Korvavite solzi ot oçite
Şe staneş li izvor da gi izmieş

Ye stanah pors na potet ti
Ti sa grijiş yetce
Deto na sryošta mi sa izpoçvat
Baire s kamenni sartsa li si

Kaso haydutise na potet mi
Ot visotse spuskaşt sa snejen bayir
Ye ostanah daleç ot libeto si
Ti şe mi vorjeş li potes

Na varhon na snejnine bayire
Oblakat stavaşt salkom salkom
Şe si pusneş li kososa za mene
Sas solzi şe poplaçeş li

Opiyani sa duşosa na Yunus
Na pote sam kade sa mş predtsite
Toy ta vide v sone
Bolen li si zdrav li si

Aceba eytuva ima li

Kaso mene gariban
Celoso mi tyalo ot glava do peti e mokro
Kaso mene gariban
Obikolih Rum i Şam
İ po nagore vrit gradovete

Yetce iskah nemojih da nayda
Kaso mene gariban

Kikoy da ne stava gariban
Da ne gori v ogane na hasretas
Nikoy da ne mi stava hoje
Kaso mene gariban

Ustasa mi duma očise mi plačet
Sortse ma zabale za strannika
Ye pak sam bil zvezda v nebeto
Kaso mene gariban

Ot mnogo vreme s eysoe dert gorem
Še sa krati jivotes i edin den še umra
Eynigava v mezara še nayda
Kaso mene gariban

Vikat če e umrel nekav si gariban
Deto sa e pričulo sled tri dena
Miyet go sas studena voda
Kaso mene gariban

Ey bezpomošten Yunus Emre
Nemoje da ti sa nayde kolay na derta
Zyomi da obikaleš ot grad na grad
Kaso mene gariban

Derviş ne e

Da nosiš hayvanska koje i venets na glavota
Koyno nosi sortse dervişevo
Nemu mu ne trebva hayvanska koje
Kakov e kabahatet na kojena
Ti aga ne varviš v verniya pot
Zyomi si vori v tvoe pot

Dobrodetelskiyat pot ne e za seki

Ako vležes v potes na şeyha
S gola glava i bosu nogi
Dobrodetelta še sa sabudi
Še si s bosu nogi ama ne i gladen

dobrodetelite sa vazdumali
Yunus Emre vika na dervişite
Poten e pot eynigava agano po nega varvyot erove
Koyno sa otdeli ot nega nema da nayde arkadaše

Lyubovta ti zyo ot mene men

Na mene to mi trebvaš ti
Ye gore ot evvel vreme
Na mene ti mi trebvaš ti

Ni mi e drago imane
Ni mi e bavno ot fukaralok
Naydah uteha s lyubovta ti
Na mene ti mi trebvaš ti

Lyubovta ti ubiva vazlubeni
Putovame v moreto ot lyubov
Preobrazevame sa edin v drug
Na mene ti mi trebvaš ti

Da piyna ot vinoso na lyubovta
Da polude i da sa izkače na bairen
Za tebe bera kahor ot evvel vreme
Na mene ti mi trebvaš ti
Na sufiise muhabbet im trebva
Koyno işte večnosst na teh Ahiret im trebva
Na vazlubenite ljubov im trebva
Na mene ti mi trebvaš ti

Ako mene ma ubiyet
 Ĭ mi porsnat pepelot v nebeto
 Parstot ŝte ti rek
 Na mene ti mi trebvaŝ ti

Mene ma zovot Yunus
 Sas seki izminal den mi narastva lyubovta
 Ye vazgalih Allaha
 Reva oti imam dert

Oti vodenitso reveŝ?

Reva oti imam dert
 Ye vazgalih Allaha
 Reva oti imam dert

Moyso ime e vodenitsa s dert
 Vodosa mi teĉe loka poloka
 Allah eysoy zapoveda
 Reva oti imam dert

Mene ma naydaha v bayiren
 Stroŝiha mi rakise i nogise
 Ĭ ma nazoriha da stana vodenitsa
 Reva oti imam dert

Ye sam dorvo v bayiren
 Ni sam sladak ni sam gorak
 Ye edinstvenno sa mole na Allah
 Reva oti imam dert
 Obrezaha mi klonyeso v bayiren
 Razvaliha mi rahatet
 Ye sam neumoren poet
 Reva oti imam dert

Dırvodeletsat mi dade vid
 Seko parçe go sloji na mesto
 Eysoe glas Allah mi go dade
 Reva oti imam dert

Vudosa si ye opinam ot nisko
 Î ye izsipvam ot visotse
 Vijte ye kina tyogle
 Reva oti imam dert

Esva e Yunus koyno doyde ne reve
 Ne stava kinano çilek e namislil
 Na eysava dünyo nikoy ne ostava
 Reva ti imam dert

Îzpihme vinoso dadeno ot Allah

Elhamdülillah
 İzpluvahme bezkraynosu more
 Elhamdülillah

Eyseva otsryoşni gori
 Darvetasa i livadise
 Sas zdrave i blagodat preodolehme
 Elhamdülillah

Behme suhi namokrihme sa
 Poniknaha ni krila i stanahme ptitsi
 Dopolnihme sa edin drug i litnahme
 Elhamdülillah
 Yala eytuva da sa umirime
 Ako si nepoznat da ta opoznaem
 Vparyognahme kone i vazbegahme
 Elhamdülillah

Stignahme do Rumeliya i stoynahme
 İ hubavo i lošo storihme
 Nakrae videhme çe doyde proleton
 Elhamdülillah

Sajivihme sa i stanahme izvori
 Pruglyodnahme i stanahme deryo
 Veke sa vlehme v moreso
 Elhamdülillah

Doydahme da sluguvame na Taptuk
 Ta stanahme hizmetkyare na vratata mu
 Kaso Yunus behme surovi ta sa “ovarihme”
 Elhamdülillah

Afganistan Hazara Dili

Çoğunluğu Güney Afganistan'da olmak üzere muhtelif Türk yurtlarında yaşayan Hazaraların, 19. yy sonlarına kadar Çağatay Türkçesi konuştukları fakat daha sonra Farsça ağırlıklı Hazaraca konuşmaya başladıkları bilinmektedir. Taciklerin de zamanla dillerinin değiştiğini düşünürsek özellikle aşiret geleneği içinde yaşayan bazı Türk Toplulukları dillerini kaybetmektedirler. Moğol/Türk kökenli olan Hazârâlar, 2 milyon civarında nüfusa sahiptir. % 80'i Şii, % 15'i Sünnî, % 5'i de İsmailî olan, "Hazârâgî" adı verilen Türkçe ve Derîce karışımı bir dil konuşan Türk etnik grubudur.¹⁴⁵ Türk soylu olan Hazârâların etnik varoluşları ile ilgili değişik rivayet ve efsâneler bulunmaktadır. Râvilerin rivâyetine göre, Oğuz Han, Ğor ve Bamyân'dan geçerken, Ser-i Pol'un dağlık bölgelerinde ve Bamyân'da güvenliği sağlamak amacıyla Türk askeri stratejisine uygun olarak "Binerli" gruplar hâlinde asker bırakmıştır. Bunlara daha sonra "Bin" rakamının Derîce(Farsça) karşılığı olan "Hezâr/ Hazâr/Hazârâ" denmiştir. Hazârâ aydınları, kendilerinin bahse konu Oğuz askerlerinin soyundan olduklarına inanmaktadır. Başka bir rivâyete göre ise, Cengiz Han Bamyân, Ğor, Şehr-i Golgole ve Şehr-i Zohak'a geldiğinde savaş

145 Dr. Recep Albayrak, Afganistan Türkleri, Berikan Yayın, Ankara, 2004, s.50.

çıkılmıştır. Savaşı kazandıktan sonra bölgenin kontrolünü elinde tutmak ve güvenliğini sağlamak amacıyla muhtelif mıntikalarda binerli askerî gruplar bırakmıştır. Bu nedenle “Hazârâlar, Cengiz Han’ın bıraktığı söz konusu askerlerin torunlarıdır” denmektedir. Üçüncü olarak, Cengiz Han ile ilgili rivâyetin aynısı, Emir Timur Sâhipkiran’ın Hindistan’ı fethi dönemi için de zikredilmektedir. Bazı araştırmacılar ise, bu görüşleri reddederek, Hazârâ Türkleri’nin Afganistan’a 1229-1447 yılları arasında geldiklerini ifâde etmektedir. Hazârâların bir bölümü kendilerini Türkmen olarak kabul etmektedir. Pervan vilâyetinde Hazârâların yaşadığı Sorh Parsâ ilçesi ve çevresinin adı “Türkmen”dir. Sorh Parsâ’lı Hazârâlar, kendilerinin “Türkmenli” olduğunu belirtmektedir. Bu bölgede oturan Nikudârîler de önemli bir Hazârâ topluluğudur.¹⁴⁶

146 Dr. Recep Albayrak, a. g. e., s. 51-52.

Hazaraca Yunus Emre Şiirleri*

Porsan Kadam Gulı Zarda Ra

Ata o aba dari?
Gul moga baba basowad
Aba o atem khak asta
Allah la ilahe illallah
Allah la ilahe illallah

Porsan kadam guli zard ra
Khowari birar dari ?
Gul muga baba basowad
Berar o khowarem barg asta
Allah la ilahe illallah
Allah la ilahe illallah

Porsan kadam guli zard ra
Chira kamarto kham asta ?
Gul moga baba basowad
Jigarkhooni da mardom amada
Allah la ilahe illallah
Allah la ilahe illallah

* Çeviren: Sweeta Karimi, (ESOGÜ lisans Öğrencisi)

Porsan kadam guli zard ra
 Chira tel zard asta?
 Gul muga baba basowad
 Mordan ba ma nazdik asta
 Allah la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Porsan kadam guli zard ra
 Gul muga baba sowad
 Mordan ba ma nazdik asta
 Allah la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Porsan kadam guli zard ra
 Ba shoma mordan asta ?
 Gul muga baba basowad
 Bi murdu kodam jay asta?
 Allah la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Porsan kadam guli zarda
 Tu az kodam qawm asti?
 Gul muga baba basowad
 Az qawm Muhammad astom
 Allah la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Porsan kadam gul zarda
 Tu mara meshnasi?
 Gul muga baba basowad
 Tu amu yunus niyi?
 Allah la ilahe illallah
 Allah la ilahe illallah

Kadı Koha Kadı Sanga

Kadi koha kadi sanga
 Tura mawlaye khod sada konom
 Pas shaw kadi murgha
 Tura mawlaye khod sada konom

Da omqi aw akdi mahi
 Da dashta kadi awu
 Basowad shoda az tarafi khoda
 Tura mawlayi khod sada konom

Da asmo kadi isa
 Da kofi tur kadi mosa
 Kadi amo tawqi da distayi tu
 Tura mawlai khod sada konom

Guft kadi mihraban Ayyub
 Kadi chismayi porgirvani Yakkub
 Kadi Muhammad dostdashtani
 Tura mawlayi khod sada konom

Kadi sitayish o sukri khoda
 Tawsifi yaganagiyi khoda
 Hamisha ba yadi khoda
 Tura mawlayima sada konom

Halati dunya ra famidom
 Gaybat kado ra terk kadom
 Sarluchi o payluchi ra
 çağırayım Mevlâm seni

Tura mawlayma sada konom
 Yunus mekhana hamrayi divanaha
 Hamrayi bulbulha
 Hamrayi o ki khoda ra dost darad
 Tura mawlayma sada konom

Janam Ba Fidayi Muhammad

Jani ma fida shawa da rahi tu
 Namish maqbul khodish maqbul Muhammad
 İn bandiyi khord ra gowahi ko
 Namish maqbul khodish maqbul Muhammad

Muminha gonahishan ziyad ast
 Da akhirat ast doosti o safayish
 Mustafayi alami hajdahom
 Namish maqbul khodish maqbul Muhmmad

Haft aseman ra sayr kada
 Da manzili bolandi asmo shishtagi
 Da miraj mardomi khod ra diwana karda
 Namish maqbul khodish maqbul

Chahar yari o yari aseman ast
 Doostdashtani az isyan dur ast
 Sultani alami hajdahom
 Namish maqbul khodish maqbul Muhammad

Yunusi asik chi hast dar in dunyai bidoni tu
 Tu bidooni shak paygambari khoda asti
 Tura khosh nakada mardom bidoni imad moran
 Namish maqbul khodish maqbul Muhammad

Ay Ishq Waz Ko Chishmayat Ra

Ay ishq waz ko chishmayat ra
 Ba aseman yak nazar bindaz
 Î gulayi narma sayl ko
 Arayish kada amada zod mora

Hamintor arayish kada
 Ba pishi dosta mora
 Akhir to yak sayl ko ba ina
 Ba safar moran

Har gul kadi hazar naza
 Kadi naz khod
 Kadi murghayi khosh awaz
 Zikr mona i padisha

Agar qismati o
 Ba ar chiz tayar basha
 Hata aga ba kotahiyi umrish
 Pas amira sawal monum

Rokhsi roz ba roz megarda
 Pas da khak mufta
 Ba fahmidaha ibrat mesha
 I ibarat ra arif mishnava

Chiziki amadani nesta nameyaya
 Chizki khanda mona namona

Menzili akhir murdu asta
 Agar nemishnava o az ashiqi ast

Har gapa shonida bodin
 I ghama khorda bodin
 Rah rafta khabardar bodin
 Kar o bar az peshit rafta bod

Har amadan raftan ast
 Har Mandan mohajir shodan ast
 Sharabi ishq ra noshida basha
 Az I gapa hark as khabardar mosha

Yunus I gapa ra da vqti quftan
 Kolish az khod gufta va khariji nagofta
 Az to kodam chiz amadani nist
 Chira ki khob o bad az khoda miyaya

Yak Qalbi Diwana Dashti Dobra

Yak qalbi diwana dashti dobara
 Mesli abha faryad mizani
 Baz por khon sinam
 Qismati ma ra ham vasil moni

 Chira mashoqam az distam mora
 Bari dardi ma yak chara payada namosha
 Az ilim o danish bichara shodom
 Ma ra ba mashoqam vasil mooni

Laf guftum ba hamsafaram
 Faryadi ma ra ksi namishnava
 Chishmayi ma por az ashk o khoon ast
 Ma ra yad kada faryad mizani

Ma khak shodom da rahi tu
 Tu ziyad mubaligha mooni
 Ī ba pishi royi ma besyar qimat ast
 Sang faryad zada koha asti

Misli haram dida mosha da rahi ma
 Ītimad kadom vali badi didom
 Ma az yari khod joda shodom
 Tu rahi ma ra vasil mooni

Da sari kohayi tarik
 Besyar ziyad hubab didani ast
 Muhayat barayi ma waz ast
 yaşın yaşın ağlar mısın

Esridi Yunus'un canı
 yoldayım illerim kanı
 Yunus düşte gördü seni
 sayru mısın sağlar mısın

Besyar ziyad barayi ma gerya mooni
 Yunus az jani khod ter ast
 Dar rahi khod pesh morom ki khooni ast
 Yunus az vaqti tura dida mariz ast
 Mariz asti ya jor asti

Ajab Dar Inja Ham Boda?

Ajab dar inja ham boda
 Mesle ma inraqam divana
 Hamisha faryad konenda geryan koneneda
 İnraqam bichara mesle ma

Rum o Sham ra migardam
 Ta o bala kolish ra
 Ziyad talab kadom vali yaft kada natanestom
 İnraqam bichara mesle ma

Hich kas garip o bichra nabasha
 Da atishi hasrat nasoza
 Parvardiyi ma kasi nabasha
 İnraqam bichara mesli ma

Zabanam moga chismayam geryan mona
 Az omqi dilim jigarkhoon barayi bicharaha
 Dar asl kho sitara astom dar aseman
 İnraqam bichara mesli ma

Chi raqam mososzm kadi i dard
 Acal ki rasid momorom yak roz
 Aga ki mara da mazarim payda koni
 İnraqam bichara mesli ma

Megoyan besyra badrqam morda
 Se roz pasan meshnavan
 Kadi awi yakh moshoyan
 İn raqam bichara mesli ma ra

Ay Emre Yunus bechara
 Payada kada namona da dardi khod yak chara
 Agani murfat az yak shar ba diga shar
 İnraqam bichara mesli ma

Guftanihayı Dervish

Guftanihayı dervish
 Kadi chapan o taj nist
 Aga dervishi kona kasi
 Ba chapan niyaz nadarad

Gonayi chapan chi ast
 Aga ba rahi khod namori
 Da rahi ki asti boro
 Aga rahit mandani niya

Agar dakhil shavi da rahi saykh
 Sar luch pay luch
 Agar ast kodam khobi
 Payi luch waz niya

Estad astan az marifat megoyan
 Bogu Yunus Emre
 Rah radi laghshidaniyi khod ast da rah ast
 Ba biraha hamsafar nest

Ishqi Khoda Giriftom Az Khod

İshqi khoda giriftom az khod
 Ma ra ba tu ihtiyaj ast
 Ma mesozam shab o roz
 Ma ra ba tu ihtiyaj ast

Har qismi ki asti tu ra dost daram
 Her kisimi ki nesti sitam nemikonam
 Kadi ishqi tu aram meshom
 Ma ra ba tu ihtiyaj ast

İshqi tu ashqi ra mekosha
 Da daryayi ishqi ghargh mona
 Hamrayi zibayi sarshar ast
 Ma ra ba tu ihtiyaj ast

Az sharabi ishqi tu menoshom
 Majnon shoda ba koha morom
 Shaw o rozum tu asti
 Ma ra ba tu ihtiyaj ast

Sufiha ba gap zadan muhtaj astan
 Ba akhariha akhirat niyaz ast
 Majnunha ba Leila muhtaj ast
 Ma ba tu muhtaj astom

Aga ma ra bokushan
 Par mizanom ba asemon
 Khakim ma ra fawran sada mona
 Ma bat u muhtaj astom

Yunus-ishqi ma istad mosha
 Har roz ki ter mesha zakhmim ziyad mosha
 Da har do dunya tu ra qasdim ast
 Ma ba tu muhtaj astom

Anwari Chira Dardnak Faryad Mizana

Anwari chira dardnak faryad mizana
 Dard darom ki faryad mizanom
 Ma ashiqui mawlayi khod shodom
 Az o khatir faryad mizanom

Name ma anwariyi podard ast
 Abim besyar michakad
 In raqam amr kada khodayi ma
 Dard darom ki faryad mizanom
 Mara dar yak koh payda kadan
 Shaniyi mara mayda kadan
 Mar aba anwari layiq danistan
 Dard darom ki faryad mizanom

Ma dirakhti yak koh astom
 Chi shirin chi talkh
 Ma duagoyi mawlayim astom
 Dard darom ki faryad mizanom

Az koh qat kadan jigarkhoon astom
 Kharab shod chawkatim
 Ma yak shairi khastagi napazirom
 Dard darom ki faryad mizanom

În sitamha mara sozand
 Har tikem da jayi khod manda shod
 În faryadhayî dardnak az tarafi haq ast
 Dard darom ki faryad mizanom

Abi khoda az payin kash mikonam
 Pas rafta da bilandi miandazom
 Bibinin ma chi chizayi mekashom
 Dard darom ki faryad mizanom

Yunus ba o harchi miyaya khanda namona
 Ba nafar va ajati khod namirasa
 Da I dunyayi fani kasi namimana
 Dard darom ki faryad mizanom

Sharbatı Az Haq Amada

Sharbati az haq amada
 Noshidim shukri khoda
 Ba in qudrati darya
 Gozashtim shukri khoda

O kohayi muqabil
 Baghhayi pormeyva
 Hamrayi salamati va safa
 Poshti sar mandim shukri khoda

Jawan bodim pokhta shodim
 Bal waz kada murgh shodim
 Ba yakidiga masawi shodim
 Par zadim shukri khoda

Da shahrayi khod
 Ba i dilhayı porsafa
 Tajrubahyi khoda amokhtim
 Famandim shukri khoda

Az i bad biya sulh konim
 Aga yadi basha yakjay shavim
 Qadamayi ma ba akhir rasida
 Rasidik shukri khoda

Payin shodim va Rum ra fatih kadim
 Ziyad khob o bad didam
 İn bahar baz amad
 Goch kadik shukri khoda

Khob shodim o dirakhti pinar shodim
Laghzidim o laghzanda shodim
Hali da darya por shodim
Sang shodim shulri khoda

Ba maqami parverdigar
Ba dargahish distband shodim
Yunus bichara kham bod
Pokhta shod shukri khoda